

Az 1712. évi pozsonyi diéta egy ciszterci szerzetes szemével

Fontes ex Archivo Sancti Martini editi I.
A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 32.

AZ 1712. ÉVI POZSONYI DIÉTA
EGY CISZTERCI SZERZETES SZEMÉVEL

Szerkesztette
Forgó András

Pannonhalmi Főapátsági Levéltár
A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára

Pannonhalma–Veszprém, 2013

A kötet megjelenését az OTKA K101571 számú pályázata
támogatta

Szerkesztette
Forgó András

A kötetben szereplő tanulmányokat lektorálta
Pálffy Géza és Szijártó István

A fordítást az eredetivel egybevetette
Schramek László

Borítótervezés, nyomdai előkészítés
Gáty István

Mikovinyi Sámuel Pozsony városáról készített metszete
Belius, Matthias: Notitia Hungariae novae historico-geographica I.
Viennae, 1735. című művéből való (részlet)

© Szerkesztők
© Pannonhalmi Főapátsági Levéltár
© A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára

ELŐSZÓ

Háromszáz évvel ezelőtt, 1712 áprilisában a magyarországi rendek hosszas szünet után ismét egybegyűltek az ország akkori fővárosába, hogy a szatmári megegyezés teremtette kedvező politikai légkörben újragondolják viszonyukat a Habsburg uralkodóházzal. Ennek különleges aktualitást adott a trónutódlás: az 1687. évi II. törvénycikk értelmében az egy évvel korábban elhunyt I. Józsefet öccse, Károly követte a magyar trónon. Az uralomváltás legfontosabb megnyilvánulása, a koronázás azonban még hátravolt. Így ennek lebonyolítása vált az 1712. évi gyűlés leglényegesebb feladatává. Az országgyűlés alkalmával Hermann Engelbert morvaországi ciszterci szerzetes is Magyarországra utazott, hogy apátja megbízásából, aki a velehrádi apáti cím mellett a pásztóit is viselte, részt vegyen a magyar rendek tanácskozásán, és képviselje apátságát, valamint a ciszterci rend érdekeit a pozsonyi gyűlésen. Több hónapos magyarországi működéséről részletes feljegyzést készített, melynek több mint fele az országgyűlésen tapasztaltak leírását tartalmazza. E feljegyzések különböző részletességgel tárgyalják azokat az eseményeket, amelyek az országgyűlés középpontjában álltak, valamint betekintést engednek egy különleges, a század elején újra megerősödő csoport, a katolikus klérus politikai tevékenységébe. A forrás a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárában őrzött Zirci Apátsági Levéltár Kézirattárában maradt fenn, jelzete VeML XII 2g. 450.

Kötetünk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának hallgatóiból és oktatójából szerveződött alkotóközösség munkája. A következő lapokon először két tanulmány olvasható. Az első arra tesz kísérletet, hogy P. Engelbert feljegyzései nyomán betekintést nyújtson a pozsonyi országgyűlés működésébe, különös tekintettel az egyházi rendnek a század eleji országos politikában betöltött szerepére. A második dolgozat az 1712. évi diéta legfőbb eseményét, III. Károly magyar király koronázását középpontba állítva vezeti be olvasóit a 18. századi királykoronázások szimbolikus világába. Ezt P. Engelbert feljegyzéseinek szemelvényes magyar fordítása követi. Mivel a forrás két, egymástól jól elkülöníthető részre választható szét: az országgyűlésről készült feljegyzésekre, valamint a morvaországi szerzetes azon törekvéseinek dokumentálására, melyek során

a velehrádi apátság megszerezte az egykori pilisi ciszterci apátság birtokait, indokoltak láttuk, hogy a szélesebb érdeklődésre számot tartó, az országos politika rejtelseibe betekintést engedő részt magyar nyelven is hozzáférhetővé tegyük. Így a téma iránt érdeklődő, de a latin nyelvben kevésbé járatos olvasók, mindenekelőtt a történelemmel a felsőoktatás keretei között találkozó hallgatók is megismerkedhetnek a rendi országgyűlésre vonatkozó forrásszöveggel. Ezt követően a kora újkori latin forrásokban kiigazodó szűkebb szakmai közönség számára teljes terjedelmében hozzáférhetővé tesszük P. Engelbert feljegyzéseit. A kötetet Személy- és Helynévmutató zárja.

Itt szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik a kötet megszületésében segítségünkre voltak. Pálffy Gézának és Szijártó Istvánnak a két tanulmány kéziratához fűzött szakmai véleményükért, Schramek Lászlónak a szemelvényes fordítás és az eredeti szöveg egybevetéséért, Sarbak Gábornak a latin szöveg megjelentetéséhez adott tanácsaiért, Koltai Andrásnak a kötet felépítésére vonatkozó javaslataiért. Továbbá a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár igazgatójának, Dénesi Tamásnak és a MNL Veszprém Megyei Levéltára igazgatójának, Hermann Istvánnak, akik a kötetet felvették kiadványaik közé, valamint a Veszprém Megyei Levéltár munkatársainak, akik a nyomdai előkészítést végezték.

Reményeink szerint kötetünk minden fogyatékosága ellenére érdemben hozzájárul ahhoz, hogy teljesebb képet alkothassunk a 18. század eleji magyar rendiség, különösen az egyházi rend politikai tevékenységéről.

Budapesten, 2012 októberében

a szerkesztő

Forgó András

AZ EGYHÁZI REND A SZATMÁRI MEGEGYEZÉS UTÁNI
ORSZÁGOS POLITIKÁBAN

Az alábbiakban P. Hermann Engelbert morvaországi ciszterci szerzetes¹ feljegyzéseit követve kísérhetjük figyelemmel az 1712. évi diéta főbb történéseit. Így kirajzolódhatnak számunkra a szatmári kompromisszumot követő politika világának kontúrjai, melyek segítségével értelmezhetővé válik az egyházi rend tevékenysége is. Miután megismertük az 1712. évi diéta legfontosabb jeleneteit, röviden tekintsük át a magyarországi szerzetesség 18. század eleji helyzetét, hogy lássuk, milyen szűkebb környezetbe érkezett meg 1712 áprilisában szerzetesünk, milyen mozgástere volt a szerzetesi intézmények képviselőinek a magyarországi politikában. Ezt követően P. Engelbert feljegyzéseit segítségül hívva és más forrásokat is vallatva pillantsunk be az egyházi rend politikai tevékenységébe az 1712. évi pozsonyi diétán. Végül Hermann Engelbert munkáját mint történeti forrást vegyük vizsgálat alá, összehasonlítva az 1712. évi eseményeket megörökítő két másik beszámolóval.

A fenti kérdések vizsgálatához Hermann Engelbert feljegyzésein kívül a kutatás által régóta ismert és nyomtatásban is rendelkezésre álló Lányi Pál gömöri alispán,² valamint Bihar vármegye követeinek naplója³ szolgál fontos forrásul. Bár az 1712. évi ülészakról nem ismerünk hivatalos naplót, az 1708–1715. évi országgyűlés iratanyaga természetesen az az évi eseményekre is sok forrás rejt.⁴

Az 1708–1715. évi pozsonyi országgyűlésről eddig nem jelent meg nyomtatásban monográfia, a kérdést az elmúlt több, mint száz évben azonban sokan vizsgálták. Kalmár János 2007-ben készült, egyelőre kézirat formájában

¹ P. Hermann Engelbert (Engelbertus Hermann) 1675. január 27-én született, tanulmányait Teplában, Prágában és Velehrádban végezte. 1694-ben tett szerzetesi fogadalmat, majd 1699-ben szentelték pappá. 1700-tól novíciusmesterként, 1703-tól P. Nezorin Flórián velehrádi apát titkáráként tevékenykedett. 1744-ben halt meg. BÉKEFI (1892), 45. 3. jegyzet.

² THURY (1903–1904), I–II.

³ OSZKK Fol. Lat. 560. A Bihar megyei közgyűlés Komáromi György alispánt és Ország Mihály jegyzőt jelölte követnek az 1712. évi ülészakra (pag. 135), a megyét végül Komáromi mellett Barlok István királyi táblai ülnök képviselte (MOL N 50, Fasc. Q, Ad Nr. 21).

⁴ MOL N 50

rendelkezésre álló habilitációs disszertációja⁵ a teljesség igényével tárgyalja az országgyűlés egyes ülészekjain, így az 1712. évi diétán is előkerült ügyeket, különös figyelmet fordítva azokra a nemzetközi eseményekre, amelyek a hazai történéseket befolyásolták.

Kifejezetten a vallásügyi tárgyalásokra koncentrálva már Zsilinszky Mihály részletesen foglalkozott az 1708-ban összehívott országgyűléssel, vizsgálódását azonban kora történeti felfogására jellemzően csak a szatmári megegyezés aláírásáig folytatta.⁶ Megállapításai sok helyen felekezeti elfogultságtól terhesek, és néhol a tárgyi tévedéseket sem nélkülözik,⁷ munkája mégis alapvető fontosságú témánk szempontjából, így jelen dolgozat is sokat merített kutatási eredményeiből. Barcsay Ákos doktori disszertációjában⁸ a 18. századi uralomváltásokat elemzi, melyek között természetesen III. Károly 1712. évi trónra lépése is fontos helyet kap. Eredményei témánk szempontjából különösen jelentősek. Az 1708 és 1715 között lezajlott eseményeket Szijártó István helyezte a 18. századi rendi politika kontextusába, aki nagy-monográfiájában az országgyűlés intézménytörténeti vizsgálatát végezte el, figyelmet fordítva a századelő országos politikájának témáira is.⁹

Az egyháziak 18. századi politikai tevékenységét átfogóan Joachim Bahlcke vette górcső alá, aki kifejezetten a magyarországi katolikus püspöki kar szerepét vizsgálta a század fordulópontjain, annak első másfél évtizedét is érintve. A szerzetesség politikai szerepéről eddig kevés szó esett a magyar történetírásban,¹⁰ 18. századi térnyerésükkel azonban sokan foglalkoztak, főleg az egyes szerzetesrendek tagjai közül. Szűkebb témánk szempontjából a magyarországi ciszterci rendi intézmények legjelentősebb kutatóját, Békefi Remiget,¹¹ valamint a jezsuita rendre vonatkozó források szisztematikus fel-táróját, Lukács Lászlót¹² kell feltétlenül megemlíteni.

Egyes részkérdésekkel számos tanulmány és forrásközlés foglalkozott, így ez a dolgozat is sok kutatási eredményből meríthetett. A kérdéskör megközelítése szempontból főként Szijártó István újabb publikációi,¹³ valamint elsősorban a németországi történész szakma újabb eredményei¹⁴ hatottak inspiráló erővel.

⁵ KALMÁR (2007). Ezúton szeretném megköszönni a szerzőnek, hogy dolgozata szövegét rendelkezésemre bocsátotta.

⁶ ZSILINSZKY (1897)

⁷ Az a többször visszatérő állítása a leginkább zavarba ejtő, hogy I. Józsefet 1708-ban koronázták, noha a koronázás köztudomásúlag már 1687-ben megtörtént. ZSILINSZKY (1897), 302, 316.

⁸ BARCSAY (2002)

⁹ SZIJÁRTÓ (2005)

¹⁰ Vö. FORGÓ (2009)

¹¹ Különösen: BÉKEFI (1892), BÉKEFI (1902a) és BÉKEFI (1902b)

¹² LUKÁCS (1978–1995), LUKÁCS (1989)

¹³ Leginkább: SZIJÁRTÓ (2009a), SZIJÁRTÓ (2010), SZIJÁRTÓ (2012)

¹⁴ Mindenekelőtt STOLLBERG-RILINGER (2008)

1. A rendi politika szimbólumai az 1708–1715. évi országgyűlésen

A kora újkori rendiség, így a magyar rendiség legfőbb törekvése is előjogainak és kiváltságainak védelmezése volt, különösen azokban az „összetett monarchiákban”, amelyekben az egymástól nagyon különböző államokat az uralkodó személye és a központi hivatalok kötötték össze,¹⁵ így a királyi hatalom előretörése mellett az idegen befolyás ellen is fel kívánt lépni a rendi politika. A védelmezendő „rendi alkotmány” azonban Magyarországon sem egy konkrét alaptörvényt jelentett, a rendi alapjogokat valójában a sarkalatosnak tekintett törvények és a legalább ilyen fontos szokásjog, a gyakran hangoztatott *consuetudo* testesítette meg. Hogy a rendiség egyes szereplői éppen mit értettek védelmezendő alapjogon, azt persze a pillanatnyi politikai érdekek is befolyásolták, a politikai csatákban megszülető konszenzus azonban jól kirajzolja e védelmezendőnek tekintett jogok körét.

A kora újkori rendiség tehát nem a mai értelemben vett absztrakt alkotmányszövegben, hanem konkrét privilégiumokban és szokásokban fejezte ki jogait, melyeket minden lehetséges alkalommal újra és újra megerősített. A rendi tábor egységét pedig tagjainak a döntéshozatalnál történő folyamatos jelenléte biztosította. A személyes megjelenés beleegyezést jelentett, míg a távolmaradás tiltakozással ért fel. Ezért voltak olyan jelentősek a kortársak számára a rendi politika ceremoniális aktusai is, mint az országgyűlések megnyitását megelőző bevonulások, az uralkodóválasztás vagy a koronázás, mert ezeken az alkalmakon fejezték ki együttműködési készségüket, valamint demonstrálhatták helyüket a rendi társadalom és politika erőterében.¹⁶ Ebben a megközelítésben tehát felértékelődik a szimbólumok jelentősége.

A „szimbolikus politika” kifejezés a köznyelvben általában negatív jelentéstartalmat hordoz: a szimbolikus egyben tartalom nélkülit, színpadiast, a valóságtól elrugaszkodottat jelent. Pedig a politika mindig szimbólumokkal dolgozik, ez alól a jelenkori politikai berendezkedés sem kivétel.¹⁷ A kora újkori politika pedig kifejezetten kedvelte a szimbólumokat.¹⁸ Az országgyűléshez kapcsolódóan számos ilyen jelenséggel találkozunk, szűkebb témánk szempontjából a rendiségen belüli politikai rangsorrend megállapításához, valamint az uralomváltáshoz kapcsolódó szimbolikus aktusok a legfontosabbak.

A politikai kultúra azonban nemcsak a ceremóniákból és a politikai tartalmak metaforikus megfogalmazásából áll, ezért annak vizsgálata sem szorítkozhat csak a koronázások, nyitóülések, lakomák és egyéb ünnepi aktusok elemzésére. Legalább ilyen fontos a hétköznapi politika szimbólum-

¹⁵ PÁLFFY (2010a), 77–84.

¹⁶ STOLLBERG-RILINGER (2008), 8–18.

¹⁷ GÖHLER (2005), 57–58

¹⁸ SZIJÁRTÓ (2012), 49–50.

mainak feltárása, a politika mindennapjainak megismerése és megértése.¹⁹ Szerencsénkre az 1712. évi diéta kapcsán a korabeli politikai kultúra mindkét formája tetten érhető. Hiszen az az évi országgyűlés, helyesebben országgyűlési ülészak középpontjában egyrészt az új uralkodó, III. Károly trónra lépése és koronázása áll, másrészt ez volt a Rákóczi Ferenc mozgalmát követő első rendi gyűlés, melyen az uralkodó és a rendek megkezdték a szatmári megegyezés elvi talaján a közös viszony újraértelmezését. De az 1712. évi ülészak egyszerre az 1708-ban összehívott országgyűlés újabb állomása is volt, ahol sokszor az unalomig ismétlődő politikai huzavonák zajlottak évtizedek óta megoldatlan kérdésekről. Ráadásul a viták időleges lezárására formálisan csak az 1715. évi dekrétum kiadásával került sor, tehát az 1712. évi események sokszor a tárgyalások sűrűjébe, a még kiforratlan megoldások és kompromisszumok világába vezetnek el minket.

A következőkben a 18. század eleji rendi politika legjelentősebbnek ítélt szimbólumai kerülnek a vizsgálat középpontjába. Azok, amelyekről hosszabb vagy rövidebb terjedelemben Hermann Engelbert naplója is megemlékezik. Részben időrendi sorrendben haladva először az országgyűlés megnyitása előtti és alatti eseményekből, az uralkodó és a rendek szavakban, valamint tettekben megnyilvánuló politikai szándékaiból kerül terítékre néhány fontosnak ítélt elem. Ezt követi a koronázási hitlevélről folytatott vita rövid áttekintése. A hitlevél azért kerül a vizsgált körbe, mert önmagán túlmutató, tehát szimbolikus jelentőségű tartalmat is hordozott a kortársak számára: nemcsak a konkrét rendi alapjogok taxatív felsorolása volt, hanem az uralkodó és a rendek közti bonyolult viszony tárgyi megnyilvánulása is. Ezután a politikai és hatalmi szimbólumokban leggazdagabb esemény, a koronázás kerül sorra. Itt csak egy tételként, hiszen a kérdéssel e kötetben önálló tanulmány foglalkozik. Már kifejezetten az egyháziak politikai tevékenységének vizsgálatát bevezetendő témaként a rendiségen belüli pozícióharcok zárják a górcső alá vett szimbólumok sorát. Ezek kapcsán két fontos, az országos politika szempontjából jelentős téma nem kerül részletesebb tárgyalásra: a bírósági reform és a nőági örökösödés kérdése. Egyrészt mindkét témáról csak nagyon szűkszavúan emlékezik meg szerzetesünk (utóbbiról egyetlen mondatban), másrészt a magyar rendiség érdemben mindkét ügyet az 1715 és 1722 közötti időszakban, valamint az 1722–1723. évi országgyűlésen tárgyalta, bár kétségtelen, hogy korábban is történtek mindkét ügyben fontos események.

¹⁹ EMICH (2005) 205.

1. 1. Az országgyűlés előkészítése – a kölcsönös megbékélés szimbólumai

A bécsi udvar és a magyar rendiség eltérő felfogása a hatalomgyakorlás tekintetében az országgyűlés összehívása előtt ismét megnyilvánult Pfalz-Neuburgi Eleonóra Magdolnának, I. Lipót özvegyének régensi megbízatása kapcsán. A miniszteriális konferencia már 1711. április 17-én, I. József halálának napján megbízta az anyakirálynét a kormányzással. Magyarországi legitimitása tekintetében kiemelték, hogy Eleonóra Magdolnát 1681-ben magyar királynévá koronázták, a köztudatban pedig az is elterjedt róla, hogy vérségi kapcsolatban állt az Árpád-házzal.²⁰ Az ekkor Barcelonában tartózkodó III. Károlyt gróf Wratislaw János Vencel cseh kancellár értesítette a döntésről, aki május 4-i válaszában hozzájárult anyja régensi működéséhez és formálisan kinevezte őt.²¹ Esterházy Pál nádor már április 18-án javasolta Savoyai Jenő hercegnek, az udvari haditanács elnökének írt levelében a rendek összehívását Pozsonyba, hogy ott az 1687. évi II. törvénycikk alapján elismerjék Károlyt Magyarország királyának,²² ekkor azonban a régensi kinevezést még nem véleményezte, mert valószínűleg nem is tudott róla. Wratislaw kancellár azonban május 7-én már azt írta Károlynak: a nádor kételkedik abban, hogy Eleonóra Magdolna régensként kormányozhatja Magyarországot, mivel a magyar törvények szerint ez a nádor joga lenne. Wratislaw azonban úgy látta, hogy a török veszély és a német katonaság magyarországi jelenléte miatt a nádor helytartói megbízatása nem lenne célszerű. A Bécsbe összehívott magyar főurak is beleegyeztek Eleonóra Magdolna régensi kinevezésébe, azzal a feltétellel, ha az anyakirályné a Magyar Kancellária mellett egy magyar tanács segítségével kormányoz, valamint tiszteletben tartja a rendek kiváltságait és szabadságjogait.²³

Az esztergomi prímás-érsek, Keresztély Ágost szász-zeitzi herceg sem volt meggyőződve Eleonóra Magdolna régensségének törvényes voltáról, és úgy nyilatkozott, hogy a nádort nehéz kihagyni az ország kormányzásából, többek között azért, mert I. Lipót komoly befolyást biztosított neki.²⁴ Eleonóra Magdolna régenssége végül nem volt érdemi hatással Magyarország kormányzatára: az ügyeket a leendő uralkodó távollétében is a titkos vagy kis minisztertanács intézte, rendszerint Trautson János Lipót főudvarmester vezetésével.

A Károly Bécsbe érkezése előtti időszakkal azonban nemcsak a régensi intézmény miatt érdemes foglalkoznunk, hanem azért is, mert a leendő magyar

²⁰ LUKINICH (1925), 116.

²¹ A levél szövegét közli LUKINICH (1925), 317–318.

²² Fraknó, 1711. április 18. Közli LUKINICH (1925), 318–319.

²³ Bécs, 1711. május 7. Közli LUKINICH (1925), 361–366.

²⁴ BARCSAY (2002), 178.

uralkodó ekkor nyilatkozott először az új alattvalóihoz főződő viszonyáról. Wratislawnak 1711 nyarán küldött egyik levelében például a magyarországi felkelés szerencsés lezárásával kapcsolatban megjegyezte: érdemes lenne a nyugalom érdekében tartózkodni attól, hogy a forró fejű magyarokat ingereljék, sőt azt is elismerte, hogy velük régebben lekezelően és túl keményen bántak. Ezt a maga részéről el szeretne volna kerülni, és a kancellárt is arra intette, hogy minden lehető kövessen el az egyenetlenségek elsimítására.²⁵ Amikor pedig az anyakirályné elküldte neki a szatmári megállapodást megerősítés végett, aláírta ugyan a szöveget az előterjesztett formában, de sérelmezte, hogy az udvar utólag módosított a megállapodás szövegén, mert bár a magyar urak Bécsben hozzájárultak ehhez, de az utólagos változtatással nemcsak a Pálffy Jánosnak adott teljhatalmú megbízás szenvedett sérelmet, hanem az udvar szavahihetőségén és megbízhatóságán is csorba esett. Emlékeztette továbbá anyját, hogy korábbi leveleiben kinyilvánította: a Magyar Királyságot a többi tartományával azonos módon, lehetőség szerint minden alattvalója meglegedésére kívánja kormányozni és védelmezni.²⁶

Anyjának a magyarok szimpátiájának megnyerését célzó javaslatokat is megfogalmazott. Mivel a felkelés legfontosabb okait a német katonaság visszaélései, valamint egyes bécsi miniszterek lekicsinylő és elnyomó politikája szolgáltatta, ezeket a visszaéléseket gyökerestül kell kiirtani, a magyarokat nem mint legyőzötteket, hanem mint leghűségesebb alattvalókat kell kormányozni, jogaikat pedig tiszteletben kell tartani. Azért pedig, hogy ezek ne csak üres szavak maradjanak, ki lehetne választani az ismertebb magyarok közül néhányat bizonyos politikai feladatokra, de csak elővigyázatosan, nehogy befolyásukat rosszra fordítsák. Fel lehetne állítani továbbá magyar csapatokat, amelyeket szintén kellő elővigyázatossággal lehetne bevetni. Végül pedig a Habsburg-ház érdekeit nem megsértve a magyarok minden lehetséges kiváltságát és szabadságát meg kellene erősíteni, így megteremtve a királyság nyugalalmát.²⁷ A megfogalmazott javaslatok komolyságát mutatja, hogy a kinevezendő titkos tanácsosok listájára több magyar név is felkerült: a tényleges tanácsosok negyvenöt fős jelöltjei közé Esterházy Pál nádor és Illésházy Miklós magyar kancellár, a másfél száz tiszteletbeli tanácsosjelölt közé pedig Erdődy György országbíró és Pálffy Miklós főlovászmester, a magyarországi hadak főparancsnokának bátyja. A listán pedig további helyeket is fenntartottak később megnevezendő magyarok számára.²⁸

Károly Bécsbe érkezése után sem feledkezett meg arról, hogy gesztust gyakoroljon a magyaroknak: a koronázást előkészítő, 1712. február 18-i bécsi konferencián például elfogadta azt a javaslatot, hogy pozsonyi tartózkodása

²⁵ Barcelona, 1711. augusztus 1. Közli LUKINICH (1925), 566.

²⁶ Barcelona, 1711. július 20. Közli LUKINICH (1925), 569.

²⁷ Károly levelét idézi KALMÁR (1989), 49., 17. jegyzet.

²⁸ KALMÁR (1989), 46.

alatt végig magyar ruhát viseljen.²⁹ Azonban a szimbólumoknak is megvan a maguk sorsa, ezt jól mutatja P. Engelbert és Lányi Pál naplójának összevetése: míg a morvaországi szerzetes nem felejtette el megörökíteni, hogy Károly vörös színű magyar nemzeti öltözékben jelent meg a rendek előtt,³⁰ addig Lányi naplója nem vett tudomást az uralkodónak erről a szimbolikus tetteről. Károly az országgyűlés megnyitása előtt egy ennél lényegesen fontosabb cselekedetet is végrehajtott: március 30-án végleg ratifikálta a szatmári megegyeztést, ezzel adva jelét szavahihetőségének a magyar politikai elit felé.³¹

III. Károly tehát azzal, hogy jóváhagyta anyja régensi kinevezését az uralkodóház érdekeinek megfelelően, jelentősen csorbította a nádor hagyományos jogát az uralkodó távollétében a magyarországi helytartói feladatok ellátására, másrészt viszont számos tanújelét adta annak, hogy a magyarokkal való békés viszonyra törekszik, és elődeinél is nagyobb engedményeket kíván tenni e békés viszony fenntartására. Azonban nemcsak Károly, hanem a magyar rendiség képviselői is új fejezetet kívántak nyitni Károly trónra lépésével, ennek legmegfelelőbb kifejezésére pedig az országgyűlés megnyitása és az új uralkodó fogadása szolgált.

Az 1712. május 19-én Wolfsthalnál³² a magyar határhoz érkező uralkodót Csáky Imre fogadta. A kalocsai érsek beszédében kiemelte, hogy Károly uralmának kezdetével Magyarország vágyott boldogságának csúcsára jutott, a boldogságot a tengeren és szárazföldön győzelmet arató Károly hozta el, míg a lázadók csak pusztulást és halált okoztak az országnak. A terjedő pestis sem más, mint Isten büntetése a bűnök miatt. Károlynak, a béke fejedelmének megérkezésével azonban új korszak kezdődik az ország történetében.³³

Mikor az uralkodó átlépte a magyar határt, a nádor, a primás-érsek, valamint a személynök vezette küldöttség fogadta, és az erre a célra felállított sátorba kísérte. A sátorba belépő uralkodót Keresztély Ágost köszöntötte. Beszédét két verzióban közli Lányi Pál: az egyiket hallás után írta le, a másikat pedig mintegy két héttel később diktálták le a rendeknek. A primás is egyértelműen kihangsúlyozta, hogy Károly Magyarországra mint örökös királyságába érkezett, őt már a határon uralkodóként fogadták. Keresztély Ágost is a szerencsétlen és elpusztult országról beszélt, amely számára az uralkodó hoz áldást. A beszéd két változata között azonban van egy lényeges eltérés, ugyanis csak a hallás után leírt szövegben szerepel az a kívánság, hogy az uralkodó őrizze meg a rendek jogait, kiváltságait és ősi szokásait.

²⁹ BARCSAY (2002), 203.

³⁰ P. Engelbert naplója, pag. 73. A Johann Christian Lünig által közölt leírás is megemlíti az uralkodó öltözékét, eszerint Károly magyar ruhát viselt, magyar felöltővel és fejedővel, drágakövekkel ékesített tolldísszel és szablyával. LÜNIG (1719–1720), II., 61.

³¹ BARCSAY (2002), 61.

³² A helység neve Lányi Pál naplójában következetesen Wolfsdorfként szerepel.

³³ THURY (1903–1904), I., 410–411.

Lehetséges, hogy Lányi „hallotta bele” ezt a kitélt a primás szövegébe, de az is lehet, hogy a beszéd lediktálásakor már nem volt időszerű a kiváltságok hangsúlyozása, hiszen ekkor már túljutott az országgyűlés a koronázási hitlevél körül folytatott vitán. A beszéd mindkét változatában kinyilvánítja azonban Keresztély Ágost a rendeknek azt a szándékát, hogy együtt munkálkodnak az uralkodóval az ország sorsának jobbra fordításában.

Károly a primás beszédére „fenséges nyugalommal” felelt, de ebből Lányi a nagy tolongásban csak annyit értett, hogy „kegyelmességét, nem csak királyi, hanem édes atyai jóvoltát is ígérte az egész Statusoknak”.³⁴

Pozsonyba érkezvén a városi magisztrátus fogadta az uralkodót, a jegyző pedig beszédet is mondott. Ő is békét hozó uralkodóként (*rex pacificus*), és a klérusnak a várban elmondott köszöntőbeszéde is a béke, valamint a köznyugalom megteremtőjeként köszöntötte Károlyt.³⁵

A beszédek másnap folytatódtak: a várban rendezett audiencia elején Illésházy Miklós magyar kancellár mondott beszédet, melyben az uralkodónak azt az óhaját emelte ki, hogy az összehívott országgyűlésen megkoronáztassa magát, valamint az országban békességet teremtsen. Az uralkodó ezután újabb beszédet intézett a jelenlévőkhöz, és ennek szövegét ismerjük is. Ebben az elhunyt József császár közvetlen utódának, valamint Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia és a magyar koronához tartozó részek kétségtelen örökösének (*indubitatus haeres*) nevezte magát, és kifejezte azt a szándékát, hogy régi szokás szerint átvegye a Szent Koronát, valamint megteremtse a köznyugalmat, és a hitlevélben megerősítse a rendi kiváltságokat és szabadságjogokat. A 27 éves Károly újra kifejezte azt a szándékát is, hogy a magyaroknak nemcsak örökös királya, hanem szerető atya is lesz.³⁶

Az uralkodó fogadásánál tehát a legfőbb rendi méltóságok egyrészt hangsúlyozták Károly örökletes jogát a magyar trónra, ezzel kifejezve a magyar rendiségnek azt a szándékát, hogy az 1687. évi II. törvénycíkket és a szatmári megegyezést tiszteletben tartva elismerik a Habsburgok férfi ágának örökösödését, másrészt pedig hangsúlyozták, hogy ezért cserébe a békesség megteremtését várják. Ha hihetünk Lányinak, Keresztély Ágost első beszédében kifejezetten a rendi szabadságjogok megerősítése is felbukkant. Károly üzenete is világos: ő a magyar trón megkérdőjelezhetetlen ura, aki azonban tiszteletben tartja az ország szokásait, beleértve a koronázás szükségességét. Minden adott volt tehát, hogy a szatmári kompromisszum gyakorlati megvalósítása megkezdődjék.

A beszédekkel kapcsolatban érdemes még megjegyezni, hogy azok a korábbi szokásoknak megfelelően hangzottak el: az uralkodóval történő kom-

³⁴ THURY (1903–1904) I, 411–412.

³⁵ THURY (1903–1904), I, 412–413.

³⁶ THURY (1903–1904), II, 1–3. BARCSAY (2002), 106–111. A Habsburg uralkodó mint népei atya toposzról: KALMÁR (1997), 54.

munikáció nyelve a latin volt, ez alól csak a magyar kancellár magyar nyelven elmondott beszéde jelentett kivételt.³⁷

1. 2. Az első erőpróba: a koronázási hitlevél – a rendi dualizmus szimbóluma

Károly jogát a magyar trónra tehát senki sem kérdőjelezte meg a rendek közül. Még az uralkodó megérkezése előtt, a május 4-i ülésnapon kitűzték a koronázás időpontját az 1687. évi II. törvénycikk értelmében. P. Engelbert naplója szerint az uralkodó már május 12-ét szerette volna kijelölni a koronázás időpontjának, az alsótáblán végül későbbi időpontban, Szentháromság vasárnapjában állapodtak meg, amely 1712-ben május 22-ére esett. Mind szerzetesünk, mind pedig Lányi Pál azzal indokolja a kései időpontot, hogy a rendek így akartak maguknak elég időt biztosítani a koronázási hitlevél elfogadására.³⁸ Erre Bécsben is felkészültek: a koronázást előkészítő konferencia azt javasolta, hogy ne teljen el sok idő az uralkodó pozsonyi bevonulása és a koronázás között, így a rendeknek az uralkodó propozíciói és a koronázás előkészítése mellett nem lesz idejük mással (a hitlevéllel és egyéb sérelmekkel) foglalkozni.³⁹

A koronázási hitlevél a magyarországi közjogban a választási feltételek csökevényeként maradt fent és rokonítható többek között a német-római császár választási kapitulációjával is. Mohács után először II. Ferdinánd 1622-ben kiadott hitlevele került be a magyar törvények közé,⁴⁰ ezt követően tekintettek rá a rendek úgy, mint a koronázás előfeltételére. Mivel pedig a koronázás általában *vivente rege*, tehát még az előző uralkodó életében megtörtént, a megkoronázott utód diplomáját a trónralépést követően cikkelyezték be: III. Ferdinánd 1625-ben kiadott hitlevelét 1638-ban, I. Lipót 1655. évi diplomáját pedig 1659-ben. Az is szokássá vált, hogy a hitlevélre esküt tegyen a király, mely szintén nem magyar sajátosság, többek között Lengyelországban is így volt.⁴¹

A magyar rendek ugyan 1687-ben hozzájárultak a fiági örökösödéshez, de ragaszkodtak ahhoz, hogy a koronázásra csak a hitlevél elfogadása után kerüljön sor.⁴² Ezt az 1687. évi I. törvénycikkben kifejezetten Józseffel kapcsolatban, a II. törvénycikkben pedig általánosságban is kinyilvánították.⁴³ Ahogy látni fogjuk, ezt 1687-ben mégsem sikerült elérniük, ezért 1712-ben még inkább szerettek volna a törvény betűjének érvényt szerezni. Az pedig, hogy az országgyűlés több mint két hetet biztosított magának a hitlevél elfo-

³⁷ Az országgyűlés nyelvéről: SZIJÁRTÓ (2005), 132–135.

³⁸ P. Engelbert naplója, pag. 66., THURY (1903–1904), I., 403–404.

³⁹ BARCSAY (2002), 202.

⁴⁰ 1622. évi II. törvénycikk CIH 1608–1657, 174–182.

⁴¹ SZIJÁRTÓ (2005), 197–201.

⁴² FRAKNÓI (1922), 35–36.

⁴³ CIH 1657–1740, 330–334.

gadására, jól mutatja: a rendek készültek rá, hogy kemény harcot kell vívniuk az udvarral annak szövegéről.

Az 1687. évi koronázási hitlevél ugyanis jóval rövidebb volt, mint Lipót 1657-es diplomája, ráadásul a szöveg és ezzel összhangban az eskü is tartalmazott egy korábban nem szereplő kitétel, melyet a jogtörténet revíziós klauzulának nevezett el. Ez így hangzik: „*prout super eorum usu et intellectu regio et communi statuum consensu diaetaliter conventum fuerit*”, azaz az uralkodó megerősíti az ország törvényeit és szokásait, „*miként azoknak használását s értelmét a király és a karok közegyezőssel országgyűlésileg megállapították*”.⁴⁴ Ez pedig nemigen jelenhetett mást, mint hogy az ország törvényei és kiváltságai többé nem állnak vitán felül, hanem ezentúl az uralkodó és az országgyűlés közös megegyezésének eredményétől függenek.

A revíziós klauzula betoldásának igénye Bécsben már az 1687. évi országgyűlés előkészítésekor felmerült, hogy ezzel jogi lehetőséget teremtsenek a rendi alkotmánynak a tervezett új kormányzati rendszerrel összhangban történő felülvizsgálatára. A módosított szöveget azonban nem terjesztették a koronázás előtt az országgyűlés elé, nehogy az ebből támadt bonyodalmak késleltessék József főherceg megkoronázását. A magyar urak közül néhányan, a primásnak, a nádornak, a személynöknek és az alsótábla néhány tagjának megmutatták az új szöveget. Esterházy nádor azt javasolta, hogy olyan kiegészítéssel kerüljön be a klauzula a diplomába, amely világossá teszi, hogy az esetleges revízió csak a homályos vagy kétértelmű törvényekre vonatkozik, és a záradékot alkalmazzák már a következő országgyűlésen. Ez a javaslat végül nem került be a szövegbe, és Lipótnak sikerült elérnie, hogy sem a hitlevelet, sem pedig az esküt ne tárgyalja az országgyűlés a koronázásig. Így József a december 9-i koronázáson a rendek hozzájárulása nélküli szöveget mondta el, amely tartalmazta a revíziós klauzulát. Sőt az országgyűlésnek a koronázás utáni tiltakozását figyelmen kívül hagyva az 1687. évi I. törvénycikkbe utólag betoldották a revíziós klauzulát, a hitlevél végleges szövegét pedig nem közölték a rendekkel.⁴⁵

Az 1712. május 11-i ülésen vita támadt az alsó- és felsőtábla között a diplomáról, végül hosszas huzavona után a felsőtábla engedni kényszerült: a főrendek úgy nyilatkoztak, hogy az alsótáblára bízzák a diploma szövegének megállapítását.⁴⁶ Lányi tanúsága szerint mégis csak az uralkodó megérkezése előtti napon, május 18-án tárgyalták újra a kérdést. Az alsótábla ekkor azt kívánta eldönteni, hogy visszatérjenek-e a lipóti diploma szövegéhez, vagy az annál jóval rövidebb józsefit válasszák. Szavazásra is sor került, melynek az lett az eredménye, hogy elfogadták a józsefi diplomát, de az 1687. évi

⁴⁴ CIH 1657–1740, 332–333.

⁴⁵ FRAKNÓI (1922), 33–56.

⁴⁶ BARCSAY (2002), 118.

betoldás nélkül, mert arra, úgymond, akkor József kiskorúsága miatt volt szükség, a felnőtt Károly diplomájából azonban ki kell hagyni. Ez mindenképpen kompromisszumos megoldásnak tekinthető: a rendek tudták, hogy az udvar nem térne vissza az 1687 előtti állapothoz. Még komolyabb önmérsékletre (vagy túlzott optimizmusra) utal azonban, hogy a felsőtábla kérése ellenére ezt a döntésüket sem közölték, hanem úgy nyilatkoztak, hogy megvárják az uralkodó proposícióit, hátha abban szó lesz a hitlevélről.⁴⁷

A Károly megérkezése utáni napon rendezett audienciát követően ki is hirdették a proposíciókat, ebben azonban a várakozással ellentétben nem került elő a diploma szövege. Ezért az alsótáblai rendek azt kérték a primás-érsektől és a személynöktől, hogy hozza el számukra az uralkodó diplomájának másolatát. Ők ezt, félve a várható konfliktustól, nem vállalták, de az is lehet, hogy már korábban értesültek a diploma tartalmáról.⁴⁸ Más megválasztott követek végül a következő napon meghozták a másolatot a felsőtáblának, ez pedig továbbította azt az alsótáblai rendeknek. Az alsótábla a diplomát ünnepélyes keretek között, felállva és a *Veni Sancte Spiritus* szekvenciát mondva fogadta. Az ünnepélyes hangulat azonban nem tartott sokáig, mert amikor Meskó Ádám felolvasta a szöveget, kiderült, hogy az megegyezik I. József 1687-ben elfogadott diplomájával, ráadásul tartalmazza a revíziós klauzulát. Ezután szavazásra került a kérdés az alsótáblán, ahol mindegyik rendi csoport támogatva azt a javaslatot, hogy vagy kerüljön ki a sérelmezett szövegrész a diplomából, vagy pedig, ha ez az idő rövidsége miatt nem lehetséges, kerüljön bele a szövegbe egy olyan záradék, mely ezt a kitéfelt érvényteleníti.⁴⁹ A döntést közölték a felsőtáblával, a primás-érsek és a nádor pedig az uralkodó elé terjesztette az ügyet. Károly megígérte, hogy orvosolni fogja a rendek sérelmét. A következő napon sor került a koronázásra. Így mégsem sikerült a rendeknek az a törekvése, hogy az eskütétel előtt változtassanak annak szövegén és a hitlevélen.

A kérdés az 1712. évi tárgyalásokon nem is került elő többet, végül azonban Károly az 1715. évi dekrétumban az 1687. évi állapothoz képest két engedményt is tett a rendeknek. Először is a II. törvénycikkkel bekerült a törvények közé a koronázási hitlevél, melyet szövege szerint „még szerencsés megkoronáztatásunk előtt” kaptak meg a rendek. Ez, mint láttuk, tulajdonképpen meg is felelt a valóságnak. A revíziós klauzulát végül benne hagyta az uralkodó, de a dekrétum következő, III. cikkelye „bővebb kijelentést” tett az utódlásról és az uralkodásról. Ebben Károly egyrészt nyomatékosította a Habsburg férffiág magszakadása esetén az 1687-ben is törvényileg garantált királyválasztó

⁴⁷ THURY (1903–1904), I., 408–409, BARCSAY (2002), 122.

⁴⁸ BARCSAY (2002), 123.

⁴⁹ „voxok szedettek, azok pedig mindenik táblától egyaránt adattak.” THURY (1903–1904), II, 7. Ez azért érdekes, mert május 18-án a klérus táblája József diplomájának elfogadása mellett szavazott.

jogot, másrészt biztosította a rendeket arról, hogy Magyarországot csak az országgyűlés alkotta törvények szerint kormányozza, végül kijelentette: a revíziós klauzulát nem fogja arra használni, hogy más tartományok törvényeit vezesse be Magyarországon.⁵⁰ Az 1715. évi III. törvénycikk pedig már az 1712. évi dekrétumtervezetben is szerepelt (ott még II. törvénycikként),⁵¹ tehát ez az engedmény az az évi tárgyalások eredményeként született.

Így végül az országgyűlésnek mégis sikerült engedményeket elérnie. Kétségtelen tény, hogy az eskü szövegében benne maradt a revíziós klauzula, ez azonban, az 1687. évi gyakorlattal ellentétben a hitlevél részeként került be a dekrétumba, a hitlevélről viszont, mint láttuk, kijelentette az uralkodó, hogy azt a koronázás előtt adta ki. Tehát a rendek elvben fenntartották azt a jogukat, hogy a hitlevél a jövőben is a koronázás előtti alku tárgyát képezze. Másrészt a III. cikkellyel bekerült a dekrétumba az Esterházy nádor által 1687-ben már javasolt megszorító kitételhez hasonló kijelentés, mely a klauzulával történő esetleges visszaélések volt hivatva kivédeni. A dekrétumra ugyan nem tett esküt az uralkodó, de ugyanúgy ellátta aláírásával és pecsétjével, mint a hitlevelet.

Másrészt viszont a józsefi diploma gyakorlatilag változatlan kiadásával⁵² Károly fenntartotta az udvarnak azt az álláspontját, hogy a királyválasztás 1687. évi feladásával új fejezet kezdődött a Habsburg-dinasztia és a magyar rendek viszonyában. A diploma szövege a további évtizedek során ugyan változott, elsősorban a nőági örökösödés 1723. évi becikkelyezése miatt, de ezekben is a József diplomájában található biztosítékok olvashatók. A diploma „fiktív változatlansága” az udvar részéről az örökös királyság szimbólumává vált.⁵³

A szövegben természetesen 1687 után mindig szerepelt az ellenállási záradék érvénytelensége is,⁵⁴ melynek szintén szimbolikus jelentősége volt. Az Aranybulla záradékát, melyet 1231. évi megújítása ebben a formában már nem is tartalmazott, Werbőczy Tripartituma emelte be a köztudatba, mint

⁵⁰ CIH 1657–1740, 428–436.

⁵¹ HHStA Hungarica Comititalia 1707–1712, Fasc. 403, Konv. A, fol. 7^v–8^r. (=MOL X W798)

⁵² A P. Engelbert naplójában közölt józsefi hitlevélszöveg (pag. 108–113) két pontja nem szerepel Károly 1715-ben becikkelyezett diplomájában. „Másodszor, hogy a korábban említett jelenlegi hispániai király úrnak felséges fiúörökösei, tudniillik Magyarország és részeinek jövőbeli királyai Magyarországon vagy annak szomszédos tartományaiiban személyesen is jelen lesznek. [...] És mindezeket pedig őfelsége még koronázása előtt méltóztatik elfogadni, saját nevével kiadott megerősítő levelét megszilárdítja, az uralkodás átvételének idejétől ezen ország általános rendelkezéseibe bevezeteti és nyilvánossá téteti”. Az előbbi a megváltozott politikai helyzet és főleg Károly gyermektelensége miatt nem is lett volna értelmezhető, az utóbbit pedig a törvényezőbe kerülés garantálta.

⁵³ SZIJÁRTÓ (2005), 200–201.

⁵⁴ „kizárva mégis s félretéve üdvözült II. András király 1222. évi decretuma 31. cikkének e képpen kezdődő záradékát: »quodsi vero nos« e szavakig: »in perpetuum facultatem«...” CIH 1657–1740, 433.

az uralkodó elleni általános fellépés jogi biztosítékát.⁵⁵ Ez természetesen a Habsburg uralkodók értelmezésében 1687 előtt sem törvényesítette a velük szembeni fegyveres felkeléseket, a záradék érvényvesztése azonban azt szimbolizálta az udvar számára, hogy a trónra lépett uralkodóval szemben törvényesen már semmilyen módon nem lehet fellépni. A rendek nem hivatkozhatnak politikai ellenállásukkor egy, a fejedelem felett álló, isteni eredetű és az alattvalók igazságérzete által is értelmezett jogrendre.⁵⁶ A szatmári kompromisszum talaján álló magyar rendiség természetesen nem fogadta el ezt az értelmezést, és a továbbiakban is megmaradt a *tractatus diaetalis* megközelítésénél. Az ő szemükben az uralkodót ezután is kötötte a rendi alkotmány rendszere, a koronázás aktusa pedig az örökös királyság korában is ennek kifejezésére szolgált.

1. 3. A koronázás – az uralkodó elfogadásának szimbóluma

III. Károly 1712. május 22-i koronázásával kötetünkben önálló tanulmány foglalkozik, ezért az alábbiakban csak abból a szempontból vizsgálom a kérdést, hogy milyen jelentéseket hordozott a magyar rendek politikai értelmezésében a szatmári kompromisszum után történt koronázási aktus. Ennek megértéséhez egy kicsit vissza kell lépniünk az időben, hogy lássuk: hová jutott el a koronázás értelmezése az örökös királyság intézményének első „élesben” történt alkalmazásáig.

A bécsi udvar és a magyar rendiség I. Ferdinánd uralkodása óta mást értett királyválasztáson és királykoronázáson. Az örökösödési szerződésekre hivatkozva már Ferdinánd örökös királyságként tekintett Magyarországra, ezért mindent elkövetett annak érdekében, hogy a trónt a primogenitura általános gyakorlatával összhangban ő is elsőszülött fiának, Miksa főhercegnek biztosítsa. Mivel a magyar rendek sem a dinasztikus szerződéseket, sem az uralkodó végrendeletét, de még a váradi békét sem tekintették magukra nézve kötelező érvényűnek, ezért Ferdinánd egy részüket megnyerve, törvényben kívánta biztosítani dinasztíája számára a magyar trón elsőszülöttségi jogon történő öröklését. Ezt szolgálta az 1547. évi nagyszombati országgyűlés V. törvénycikke, mely kimondta, hogy „az ország rendei és karai magukat nemcsak Ő felsége, hanem örökösei uralmának és hatalmának is örök időkre alávetették az összes rendek és karok annak, ha Magyarországon marad, nem kisebb hűséggel, ragaszkodással és tisztelettel fognak engedelmeskedni, mint magának Ő felsége személyének.”⁵⁷ Az uralkodó később a magyar tanács egyes tagjainak rábeszélésével a szokásjogba kívánta becsempészni az

⁵⁵ HASELSTEINER (1974), 131–133, felekezeti összetevőire BENDA (1970), 420–427.

⁵⁶ SZIJÁRTÓ (2005), 202.

⁵⁷ CIH 1526–1608, 192.

elsősültségi örökösödést. Formálisan azonban 1687-ig sem ő, sem pedig utódai nem tudták elérni a királyválasztás eltörlését, így azt más európai példából okulva megkísérelték pusztán királyelfogadásnak tekinteni. A magyar rendek viszont továbbra is *választásról* beszéltek, még ha az 1547 óta csak a Habsburg dinasztián belüli választásra szorítkozott is.⁵⁸ Meg kell jegyeznünk, hogy az 1526 és 1687 közötti időszakban ennek a kérdésnek egy kivétellel nem volt gyakorlati jelentősége. Ez a kivétel Mátyás főherceg 1608. évi magyar királlyá választása volt, amikor a rendek nemcsak éltek a dinasztián belüli választás jogával, hanem komoly engedményeket is kicsikartak az uralkodótól.⁵⁹ A királyválasztás jogának fennmaradása így ezt az esetet leszámítva elsősorban szimbolikus jelentőséggel bírt: a rendek hozzájárulása nélkül nem léphetett uralkodó a magyar trónra. Ennek súlyával Bécsben is tisztában voltak, ha ez nem így lett volna, akkor nem tett meg volna mindent Lipót és környezete 1687-ben, hogy a Habsburg ház örökösödési jogát törvényben is garantálja.⁶⁰

Az 1687. évi II. törvénycikk alapvetően írta át a korábbi helyzetet. Ha a rendek fent kívánták tartani azt a jogot (vagy látszatot), hogy az ő hozzájárulásuk is szükséges az uralom átvételéhez, az *inauguratio*hoz, akkor ehhez az uralkodás megkezdése előtt a hitlevél (*diploma inaugurale*) mellett már csak a koronázást használhatták fel. Így a magyar rendiség szemében a királykoronázás a királyelfogadás szimbólumává vált.⁶¹

A pozsonyi királykoronázások szertartása néhány kisebb, de távolról sem jelentéktelen változást leszámítva a magyar tanács 1561. évi javaslatában megfogalmazottak szerint ment végbe. Ez a javaslat Miksa 1563. évi megválasztását és koronázását volt hivatott előkészíteni, mely az első *inauguratio* volt Székesfehérvár török kézre kerülése óta (I. Ferdinándot még Székesfehérváron koronázták, 1527-ben). Tehát a pozsonyi koronázások rendje a kezdetektől fogva nagyrészt változatlan volt.⁶²

A kisebb, de mégis nagy jelentőségű változások egyike az volt, hogy a nádor nem tette fel az egybegyűlteknak azt a kérdést, hogy kívánják-e a jelenlévő főherceget Magyarország királyává koronázni. A változás mögött komoly vita állt, melyet nem az országgyűlésen, hanem az 1712 februárjában tartott bécsi miniszteriális konferencián folytattak le.

A vitára az adott okot, hogy Seilern Frigyes udvari kancellár az 1687. évi II. törvénycikkre tekintettel nemcsak fölöslegesnek tartotta a nádor által feltejt kérdést, hanem az örökösödési törvénnyel kifejezetten ellentétesnek is. Ugyanígy ítélte meg a primásnak azt a kérdését, melyet a koronázás előtt, a

⁵⁸ PÁLFFY (2010a), 252–265.

⁵⁹ CIH 1608–1657, 6–43.

⁶⁰ Ennek részletei: FRAKNÓI (1922).

⁶¹ VÖ. BARCSAY (2002) 267–269.

⁶² PÁLFFY (2010a), 333–338.

Pontificale Romanum⁶³ előírása szerint fel kellett tennie a trónörökösöt bevezető asszisztens püspököknek: „Méltónak és alkalmasnak tartjátok-e őt erre a méltóságra?”⁶⁴

Keresztély Ágost azonban ragaszkodott hozzá, hogy válasszák szét a szertartás egyházi és világi részét, a liturgikus cselekményeknél pedig minden változtatást vagy kihagyást megengedhetetlennek tartott. A korabeli liturgikus felfogásra jellemzően ezt nemcsak azzal indokolta, hogy az asszisztens püspököknek feltűnhetne a módosítás, őt pedig ezért Róma felfüggeszthetné, hanem úgy gondolta, a változtatás az egész koronázás egyházi érvényességét is megkérdőjelezné. A formula megtartásáért cserébe megígérte, hogy beszédében többször is használni fogja az örökös király kifejezést. Esterházy nádor viszont hajlandó volt kérdése elhagyására, és ezzel Keresztély Ágost is egyetértett, mivel ez megítélése szerint a koronázás világi részéhez tartozott, még akkor is, ha korábban az egyházi szertartás során hangozott el.⁶⁵

Seilern régebbi ordók felkutatásával próbálta elérni, hogy a szertartásból a primás kérdése is kikerüljön, ez azonban nem sikerült neki: a koronázás egyházi része továbbra is a Pontificale Romanum előírásai szerint zajlott.⁶⁶ A szertartásból tehát csak a nádor háromszori kérdése került ki az örökös királyság intézményének bevezetése után.

Nem szűnt meg azonban a nádornak az, az előzőhöz hasonlóan a 16. század elejétől kezdve gyakorolt joga, hogy a koronázás aktusakor az esztergomi érsekkel együtt tegye az uralkodó fejére a Szent Koronát.⁶⁷ A nádor tehát a magyar rendiség képviselőjeként közreműködött az *inauguratióban*, szimbolizálva azt a rendi felfogást, hogy az uralkodó a rendek beleegyezésével és közreműködésével válik Magyarország királyává.

Az alábbiakban egy csokorba gyűjtöttem a szertartásnak azokat a szimbolikus mozzanatait, amelyekben a rendek kinyilvánították, hogy elfogadják Károlyt uralkodójuknak. Ehhez egyrészt Johann Christian Lünig munkáját használtam, amely általánosságban ismerteti a magyarországi koronázási szertartást,⁶⁸ majd beszámolót közöl Károly koronázá-

⁶³ A római egyház főpapi szertartáskönyve. Ez tartalmazza a királykoronázás egyházi szertartását is.

⁶⁴ „Scitis illum esse dignum, et utilem ad hanc dignitatem.” Mire az egyik asszisztens püspök ezt válaszolja: „Et novimus et credimus eum esse dignum et utilem Ecclesiae Dei, et ad regimen hujus Regni” (Mevizsgáltuk és hisszük, hogy méltó és alkalmas Isten Egyházának, és e királyságnak kormányzására). Pontificale Romanum, 105.

⁶⁵ Bartoniek Emma szerint a néphez intézett kérdés már Szent István koronázásakor is elhangzott, mert a szertartás a német gyakorlat átvétele volt. Itt a koronázást végző főpap tette fel a kérdést a népnek, hogy akarják-e a jelenlévőt királyuknak. I. Ferdinánd koronázásán pedig már biztosan a nádor tette fel a kérdést. BARTONIEK (1939) 34, 118.

⁶⁶ BARCSAY (2002), 196–200.

⁶⁷ PÁLFFY (2010a), 260–261.

⁶⁸ Nachricht von der Wahl und Krönung eines Königs in Hungarn, und was vor Ceremonien dabey observiret werden. LÜNIG (1719–1720), II. 45–60.

sáról.⁶⁹ Ezt kiegészítettem az 1712. évi koronázást részletesen bemutató egykorú kézirat adataival.⁷⁰

A koronázás szertartásának megszervezését az uralkodó Lünig szerint az ország egyik mágnására bízta. A koronázás szertartásakor a kard átadása után a nádor átveszi az esztergomi érsektől a koronát, majd háromszor kérdést intéz a jelenlévőkhöz: akarják-e azt, hogy a jelenlévő főherceget királlyá koronazzák. Ők háromszor mondják, hogy „Akarjuk!”. Mint láttuk, 1712-ben ez a kérdés már nem hangzott el, Lünig is csak a koronázás általános leírásánál említi. Itt azonban azt is hozzáteszi, hogy a rendek válasza valójában az uralkodónak tett eskü csökevénye, amelyben korábban hűséget és engedelmességet fogadtak királyuknak.⁷¹ A koronát azonban 1712-ben is az esztergomi érsekkel együtt a nádor tette Károly fejére. Az ezt követő intronizáció pedig a szertartás közben megjelenítette a magyar királyi udvart: a prímás trónra ültette az uralkodót és a jobbára állt, balján a kalocsai érsek, mellettük a püspökök, jobboldalt egy lépcsővel lejjebb a főlovászmester kivond karddal, a legelső lépcsőn a főudvarmester, a lépcső alján pedig jobb oldalon a királyságok öt zászlaja, valamint a magyar herold helyezkedett el, bal oldalon pedig a főkamarás, a királyi jelvények és a másik öt zászló.⁷² A felcsendülő *Te Deum* alatt a nép a nádor jelére kiáltotta az „éljen a király”-t. Amikor a mise folyamán (a *Sanctus* alatt) a kalocsai érsek levette az uralkodó fejéről a koronát, azt a nádornak adta át, aki az áldozás után tette azt vissza Károly fejére.⁷³

A koronázás után az uralkodó a ferences templomba ment, hogy az előre kiválasztott nemeseket lovaggá üsse, ezt követte egy távolabb felállított emelvényen az eskü letétele. Majd a koronázási dombon elvégzett kardvágások után az uralkodó és kísérete visszament a várba. Ezután kezdetét vette a koronázási lakoma. Az uralkodó a lakománál a Szent Koronával a fején és a koronázási öltözékben jelent meg, de az aranygyapjas rend láncát is viselte.⁷⁴ A korona az egész lakoma alatt a teremben volt. Az uralkodó asztalánál Miksa koronázási lakomájától kezdve először a spanyol etikett szigorú szabályai érvényesültek, így a kisszámú asztaltársaságba a magyar rendek részéről csak a koronázást végző esztergomi érsek került be. 1608-tól azonban, a magyar rendiség megerősödésével párhuzamosan már a nádor is helyet

⁶⁹ Ausführliche Beschreibung der prächtigen Crönung Kaysers Caroli VI zum König in Hungarn, de Anno 1712. LÜNIG (1719–1720), II., 60–69.

⁷⁰ Coronatio Caroli VI Imperatoris in Regem Hungariae Anno 1712. Krönungsakten 1712–1825 (=MOL X W 762) fol. 29^r–55^r. Az 1527 és 1712 közötti koronázások és koronázási lakomák leírásainak forráshelyeit közli PÁLFFY (2004), 1064–1097.

⁷¹ LÜNIG (1719–1720), II., 48.

⁷² Lásd PÁLFFY (2010a), 321–333. A zászlókról és a koronázáson betöltött szerepükről: PÁLFFY (2010b), 17–52.

⁷³ HHStA Hungarica Specialia Fasc. 269, fol. 42^v–43^r.

⁷⁴ HHStA Hungarica Specialia Fasc. 269, fol. 49^r.

kapott az uralkodói asztalnál, 1618-tól pedig a kalocsai érsek is megjelent.⁷⁵ Ez így volt 1712-ben is, ekkor rajtuk kívül a pápai nuncius és a velencei követ ült még az uralkodó asztalánál.⁷⁶

A koronázáson a vörös, fehér és zöld nemzeti színösszeállítás volt az uralkodó, így például a P. Engelbert naplójában is közölt szertartásrend megjegyzi, hogy a Szent Mihály templomból a ferencesek templomába vezető úton a menet egy vörös, fehér és zöld posztóval fedett fahídon kelt át,⁷⁷ de a koronázási eskühez felállított emelvény és a koronázási domb is nemzeti színű textíliával volt lefedve.⁷⁸ A lakoma alatt a népnek megsütött ökör viszont Lünig leírása szerint a koronázás előtti napon, levágása előtt császári fekete-sárga színű szalagokkal és koszorúkkal volt feldíszítve.⁷⁹

Természetesen szintén a magyar rendiségnek az uralkodó *inauguratio*jában játszott szerepét mutatja az is, hogy mind a koronázás szertartásán, mind pedig az azt követő lakomán minden feladatot magyar nemesek végeztek: ők vitték az uralkodói jelvényeket, ők szórták a pénzt a népnek, ők teljesítették az ajtónállói feladatokat, és a lakomán is ők szolgáltak fel.

Az uralkodó apostoli királyi címét az apostoli kereszt szimbolizálta, amelyet az intronizálást követően egészen a várba érkezésig, később pedig az úrnapi körmeneten és annak oktávján az uralkodó előtt vittek. Az 1712. évi koronázási szertartás alkalmával ezt a fáradságos feladatot a fiatal, ekkor mindössze huszonnyolc éves Erdődy Gábor arbei választott püspök látta el.⁸⁰

A magyar rendiség tehát az 1687. évi II. törvénycikk életbelépése után sem mondott le arról a jogáról, hogy kinyilvánítsa beleegyezését az örökös király trónra lépéséhez. A koronázási hitlevél és az eskü mellett erre maga a koronázás szertartása szolgáltatta a legmegfelelőbb alkalmat.

1. 4. A rangsorrendről kialakult viták – a társadalmi és politikai erőviszonyok szimbólumai

A rangsorrendről 1712-ben kialakult viták főként a klérus tagjait érintették, ezért ezekkel részletesen a harmadik fejezetben ismerkedünk meg. Most tekintsük át, mit jelentettek általában a kor embere számára ezek a küzdelmek.

A rendiségen belüli sorrend, korabeli szóhasználattal a *praecedentia* körüli viták a korszakban egész Európában megfigyelhetőek. A mára sokszor groteszk civakodások háttérben az a korabeli szimbolikus szemlélet áll, hogy a politikai, társadalmi stb. rangsorrend az egyes rendi ceremóniák során az

⁷⁵ PÁLFFY (2004), 1020–1037.

⁷⁶ HHStA Hungarica Specialia Fasc. 269, fol. 50^v.

⁷⁷ P. Engelbert naplója, pag. 52.

⁷⁸ HHStA Hungarica Specialia Fasc. 269, fol. 36^r–36^v.

⁷⁹ LÜNIG (1719–1720), II., 62.

⁸⁰ HHStA Hungarica Specialia Fasc. 269, fol. 54^v–55^v.

ülésrendben nyer kézzelfogható kifejezést, vagyis aki előkelőbb helyet foglal el egy politikai, társadalmi eseményen, az a rendi táboron belül is előkelőbb pozícióval rendelkezik. Johann Christian Lünig így foglalja össze a korabeli ember véleményét a társadalmon belüli hierarchiáról: „Az oroszlan előbbre való, mint a farkas, a Nap előkelőbb, mint a Hold, a gyémánt értékesebb, mint a kristály. Az értelmes lények között az angyal megelőzi az embert, a szülő a gyermeket, az idős a fiatal, a feljebbvaló az alattvalót, már a Szentírás, vagyis az isteni rendelkezés alapján is. Hogy miért történik mindez, arra a természet és az értelem is szolgáltat magyarázatot. Minden teremtett dolgot hasznossága alapján ítélnék meg, előnyei és hátrányai alapján, aszerint, hogy előmozdítja vagy károsítja a világ jólétét. A hasznosabb a kevésbé hasznos, a tartósabb a kevésbé tartós stb. elé kerül, az értelem pedig a dolgok e tulajdonságainak felismerése alapján állítja fel a sorrendet. Tehát mindenki, aki a dolgot éretten végiggondolja, belátja annak alapos okát, miért állítja az értelmes ember összehasonlítás alapján az egyik teremtményt a másik elé.”⁸¹ Jonathan Dewald pedig történészként így tekint a kora újkor emberének erre a szemléletére: „A társadalmi hierarchiába vetett hit rendkívüli módon ki tudta élezni a versenyt, mert abban a hierarchikus világban, ahol minden nemesi családnak valamelyest különbözött a státusa a másiktól, az egyes ember szükségszerűen csak a másik rovására juthatott előnyhöz. A 16–17. századi nemesség ezt a világfelfogást jellemző módon az elsőbbségi jog állandó tudatosításában: a körmenetek élén haladásban, a megbecsült hivatalok és a legjobb templomi helyek elfoglalásában látta megtestesülni. Ezekben az önmagukban sokszor elképesztően jelentéktelen, de a szereplők szemében rettentően fontos dolgokon nemzedékeken át folyhatott a küzdelem...”⁸² És ez a következő évszázadban sem volt másként.

De nem csak egyes nemesek vagy nemesi családok között dúlt elkeseredett harc az elsőbbségért, a kora újkori diplomácia is szolgáltat példákat a praecedentia-vitákra. A 16. és 17. században a Spanyol Királyság folytatott ádáz küzdelmet Franciaországgal a rangsorrendről. Ez a nemzetközi diplomáciai eseményeken a követek sorrendje közötti vitákban jelent meg. Mindaddig ugyanis, amíg Spanyolország területén több államalakulat működött, nem volt kérdéses Franciaország elsőbbsége az Ibériai félsziget királyságaival szemben. A nevezetes házasság és a reconquista lezárulása azonban megteremtette a lehetőséget az egységes Spanyolország létrejöttéhez, V. Károly császár spanyol királysága pedig megnyitotta az utat a rangemelkedésre. Nem csoda, hogy a katolikus királyok képviselői megkísérelték a későbbiekben is megőrizni a Károly uralkodása alatt megszerzett pozíciót, és a legkeresztényibb király követei előtti, közvetlenül a német-római császár

⁸¹ LÜNIG (1719–1720), I., 7.

⁸² DEWALD (2002), 115.

képviselői utáni helyet követelték maguknak a diplomáciai eseményeken. Ennek első megnyilvánulásai a trienti zsinat utolsó éveiben a spanyol és francia követek között lezajlott, néha a tettelegességig fajuló pozícióharcok voltak. A századvég franciaországi belpolitikai eseményei, a katolikus többség és a hugenotta kisebbség közötti háború ugyan egy időre a spanyol érdekeknek kedvezett, a Bourbon dinasztia trónra lépése után azonban ismét fellángoltak a viták.⁸³ Természetesen a vesztfáliai békekonferencia, közelebbről a münsteri tárgyalások során is előkerült ez a kérdés. A francia nagyhatalmi pozíció erősödését mutatja, hogy már a münsteri konferencia megnyitására sikerült elérni a francia követnek a spanyollal szembeni elsőbbségét: ő vonulhatott be közvetlenül a pápa és a császár követe után a nyitóünnepségre. Emiatt a spanyol követ távol is maradt a ceremóniától.⁸⁴

A vesztfáliai tárgyalások másik helyszíne, Osnabrück sem volt mentes a pozícióharcoktól. Ezek közül a magdeburgi érsekség követének helye körül kialakult vita volt a legjelentősebb. Magdeburg egykor egyházi fejedelemség volt, ezért az egyháziak tábláján kívánt ülni, mivel azonban a 16. század folyamán szekularizálták, a katolikus fejedelemségek nem akarták elismerni ezt a jogát, és korábbi birodalmi gyűlési határozatokra hivatkozva megpróbálták kizárni a tárgyalásokból. A hosszadalmas küzdelem végül azzal az abszurd megoldással zárult, hogy a magdeburgi követ részére a világi és az egyházi fejedelmi tábla közé egy külön asztalt állítottak, ezzel jelezve a fejedelemség különleges státuszát.⁸⁵ Ilyen megoldással a magyar országgyűlésen is találkozni fogunk.

A politikai elit hatalmi reprezentációjának kitüntetett helyszínei voltak a királyi udvarok. Az egyes kiemelkedő események (koronázás, esküvő, temetés stb.) alkalmával rendezett ünnepségek kiváló alkalmat szolgáltattak a bel- és külföldi politikai szereplők rangsorrendjének látványos megjelenítésére. Különösen fontos szerepet töltek be ezek az események azokban az államokban, amelyek nem rendelkeztek önálló királyi udvarral, így a Magyar Királyságban is. Ahogy láttuk, itt a koronázás és az ahhoz kapcsolódó ceremóniák adtak alkalmat a reprezentációra: a továbbra is adományozott magyar udvari méltóságokon keresztül „virtuálisan” tovább élő, de ténylegesen a bécsi (rövid ideig a prágai) központ létrejötte miatt nem működő magyar királyi udvar ekkor ugyanis újra jelenvalóvá vált. Ez a magyar rendiség mellett a Habsburg uralkodók érdekeit is szolgálta: a tovább adományozott udvari tisztségek és a magyar királyi udvarnak a koronázások alkalmával történő újjáéledése a Szent Római Birodalom után rangban következő Magyar Királyság feletti Habsburg uralmat is reprezentálta.⁸⁶

⁸³ LEVIN (2002), 233–264.

⁸⁴ ROSSEAUX (2010), 21–54.

⁸⁵ BRUNERT (1998), LX–LXXVIII.

⁸⁶ PÁLFFY (2010a), 333–339.

Megjegyzendő, hogy a Magyar Királyság nemcsak a Habsburgok titulájában foglalt el előkelő pozíciót. Követének hagyományosan a Sixtusi kápolnában is megtisztelő helye volt, a szertartások alkalmával a császár (és ha a címet más személy viselte, a római király) után a francia uralkodó követe foglalt helyet. Ő utána jött volna a spanyol követ, aki azonban az előzővel való vitája miatt nem jelent meg. Ezután hagyományosan Aragónia, majd Portugália követe volt soron, őket követte Anglia és Skócia képviselője, ezután Szicília, majd Magyarország királyának követe. Navarra, Ciprus, Csehország, Lengyelország és Dánia uralkodójának képviselője csak ezután következhetett. Az osztrák főherceg követe csak jóval ezt követően, Velence, Bretagne, Burgundia és Bajorország (valamint hagyományosan a többi választófejedelem), után került sorra. Természetesen a 18. század elejére ez a sorrend a felekezetszerveződés és a politikai változások hatásai miatt már nem tükrözte a valós viszonyokat, a magyar királyi cím nemzetközi presztízsét azonban jól reprezentálja.⁸⁷

A magyar királykoronázás záró akkordjaként megrendezett lakoma is az uralkodóval együtt étkezők személyének és sorrendjük megállapításának procedúrájával – az alkalomhoz illően fogalmazva – tálcán kínálta a pozícióharcok megjelenítését. Ezekhez az alkalmakhoz kapcsolódóan legfőképp a nádor és az esztergomi érsek közti ülésrendi vitáknak lehetünk tanúi, a legfőbb magyar rendi tisztség 17. századi újbóli betöltése és politikai szerepének erősödése miatt ugyanis a nádor, mint láttuk, helyett kapott a koronázási lakománál, de csak a koronázást végző esztergomi érseknél kevésbé előkelő helyen, az uralkodótól távolabb. Bár ezen a 17. század első felének nádorai megpróbálták változtatni, a küzdelemből azonban végérvényesen a primás-érsek kerültek ki győztesen – még az Esterházy nádorokkal szemben is meg tudták őrizni előkelőbb helyüket az uralkodó asztalánál. Az asztal körül szolgáló étekgókok személyének megállapítása azonban a 17. századtól a nádor kiváltsága volt, valamint ugyancsak biztosítani tudta magának azt a megtiszteltetést, hogy ő önthette az uralkodónak a kézmosó vizet a lakoma megkezdésekor. Az esztergomi érseknek csupán a kéztörölő kendő átadásának tisztsége maradt.⁸⁸

A fentiek alapján nem meglepő, hogy a rendi gyűlések is az előzőekhez hasonló pozícióharcok színteréül szolgáltak.

A Szent Római Birodalomban is programszerűen az ülésrendről szóló csatározásokkal kezdődött a rendek tanácskozása,⁸⁹ a vesztfáliai békét követő első, egyben az ún. „örök gyűlés”⁹⁰ előtti utolsó, 1653. évi birodalmi gyűlés kapcsán pedig különösen sok vitáról van tudomásunk. Itt a császár még

⁸⁷ LÜNIG (1719–1720), I., 11–12.

⁸⁸ PÁLFFY (2004), 1037–1045.

⁸⁹ SCHINDLING (1991), 67.

⁹⁰ Vagyis az 1664-től állandóan üléselő birodalmi gyűlés (*Immerwärender Reichstag*).

személyesen volt jelen, ahogy néhány fejedelem is, a többiek azonban már követek útján képviseltették magukat. Ebből több bonyodalom származott. Természetesen a személyesen megjelent fejedelmek elsőbbséget követeltek maguknak a választófejedelmek követei előtt, és ez végül az uralkodó döntése értelmében meg is valósult. De már abból is vita támadt, hogy Ausztria, Salzburg és Bajorország követe lovon kívánta kísérni a császárt a bevonuláskor, míg a többieknek gyalog kellett volna az utat megtennie. Ezt a kérdést is az uralkodó oldotta meg, mégpedig úgy, hogy hordszéken vitette magát a tárgyalóterembe, így mindenki más csak gyalogosan kísérhette. A teremben az ülésrendet a rangsorrend értelmében és a viták elkerülése érdekében a következő módon állapították meg: a császár egy öt lépcsőfok magasságban elhelyezett trónon ült, jobbján Mainz, Bajorország és Brandenburg követével, de ők csak két lépcsőfok magasan ültek. Őket követte az osztrák, a burgund és a salzburgi követ, egy lépcsőfok magasan. Az uralkodó balján Pfalz, majd a többi fejedelem és fejedelmi követ. Trier képviselője az uralkodóval szemben felállított széken ült, egy ferdén felállított padon pedig Magdeburg és Lübeck követe. A grófoknak és a városi követeknek viszont csak a teremben lévő korláton kívüli állóhely jutott.⁹¹

Nem véletlen, hogy a vesztfáliai béke utáni birodalmi gyűlésen ilyen sok rangvitával találkozunk. A béke közismerten a korábbinál lazább függésbe hozta a birodalmi rendeket a császártól. Ez a német történetírásban sokszor túlhangsúlyozott „föderalizmus” azonban nemhogy kiküszöbölte volna, hanem egyenesen felerősítette a birodalomban meglévő hierarchikus viszonyokat. Ehhez társult a hűbéri rendszer továbbélése, mely ugyan az évszázadok során sok változáson ment keresztül, keretei azonban a 18. század közepéig csaknem érintetlenül maradtak.⁹²

Magyarországon az előbb tárgyaltakhoz hasonló praecedentia-viták a 17. század végétől bukkantak fel nagyobb mennyiségben, csúcspontjuk pedig a következő évszázad első évtizedeire tehető. Nemcsak az országgyűlésen, hanem a rendi politika minden szintjén tetten érhetőek, és a korabeli politikai elit egész spektrumát felölelték. Természetesen a vármegyei közgyűlés volt e küzdelmek egyik kiemelkedő színhelye, néhány, Wellmann Imre összegyűjtötte példa pedig jól mutatja, milyen érvek és érdekek csaptak össze e viták során. Zemplén megyében 1718-ban gróf Szirmay Tamás tornai főispán tiltakozott az ellen, hogy Tahy Károly leleszi prépost elsőbbséget követel vele szemben, noha ő a főispáni tisztség mellett még királyi tanácsos is. Tahy pedig hiába egyházi személy, csak a premontrei rend magyarországi helynöke alá rendelt prépost. Szirmay sikerrel járt beadványával, és mint látni fogjuk, az egyháziak egymás közti civakodásában is fontos érv lesz a joghatóság kérdése.

⁹¹ LÜNIG (1719–1720), I, 17.

⁹² Schnettger (2003), 182, 188.

Nemcsak a megyében, hanem az országos dikasztériumokban is tanúi lehetünk az elsőbbségért folytatott harcnak. Az 1710-es években gróf Batthyány Lajos és báró Patachich Boldizsár között hosszúra nyúlt praecedentia-vita alakult ki a Kancellárián. A probléma abban állt, hogy a gróf pusztán magasabb társadalmi állásánál fogva előbbre való-e a bárónál. Ezt a harcot még Batthyány nyerte, de néhány évvel később, a Helytartótanácsban gróf Zichy Károly és báró Meskó Ádám vitájában már a szolgálati idő döntött a báró javára.⁹³ A szolgálati idő vagy másképpen fogalmazva a kinevezési sorrend gyakran visszatérő érv a praecedentia-vitákban.

Az egyházi méltóságnak a világgal szembeni elsőségét, ahogy Szirmay Tamás esete is mutatja, néha felülírta az aktuális helyzet. Ezt bizonyítja Klimó György és gróf Csáky János példája is. Miután Klimó, még mint esztergomi kanonok és novi választott püspök a Helytartótanácsban 1746-ban tanácsosi kinevezést kapott, nem kisebb méltóságok, mint Esterházy Imre hercegprímás és gróf Pálffy János nádor fordultak a Kancellárián keresztül az uralkodónőhöz ügyében. Beadványukban azt kifogásolták, hogy mivel Csáky nem rendelkezik a tanácsban szavazati joggal, Klimó egyházi ember létére elsőbbséget élvez vele szemben. Nem nézhetik azonban tétlenül, hogy egy nemtelen származású, még ha címzetes püspök is, megelőzze az ország egyik legelőkelőbb származású családjának sarját. Ráadásul Csáky János atyja, György, az örökösödési háborúban a trón védelmében harcolt,⁹⁴ ezért kéri az uralkodónőt, adja meg Csáky számára a szavazati jogot, hogy ezzel ősei nyomába léphessen, és tehetségét kamatoztathassa.⁹⁵

Az 1681. évi soproni országgyűlés során az uralkodó május 22-i bevonulásakor Batthyány Ádám és a nem sokkal később nádorrá választott Esterházy Pál között tört ki vita az elsőbbségért. A civakodás miatt a soproni bevonulás két órát késett, és ez nem nyerte el az uralkodó tetszését sem.⁹⁶

A fentiek alapján nem csodálkozhatunk azon, hogy a praecedentia-vitáknak külön irodalma alakult ki korszakunkban, amelyben a kérdés szakértői gyakorlati tanácsokkal is el kívánták látni olvasóikat e viták kezeléséről. „Mivel a világon semmi más nem szül annyi viszályt, mint a praecedentia”, ezért Johann Christian Lünig egy csokorba szedte azokat a módszereket, amellyel ezek az összetűzések orvosolhatók. Útmutatója elsőként azt tanácsolja, hogyha nem sikerül a számunkra kedvező ülés helyet elfoglalnunk, fenyegetőzzünk azzal, hogy elhagyjuk a tárgyalás helyszínét. Ezzel a tanácskozás kedvező kimenetelét veszélyeztetjük, ez pedig ellenfelünket jobb belátásra térítheti. Lünig szerint ez a módszer már sokszor bevált.

⁹³ WELLMANN (1940–1941), 250–302.

⁹⁴ Vö. NAGY (1858) 83., 91. Ebben tetten érhető a kor egy másik fontos szemlélete is: a karrier építése során az elődök érdemeinek felhasználása. Vö. KHAVANOVA (2005), 1105–1129.

⁹⁵ POZSONY, 1744. július 16. MOL A 30 Nr. 539/1744.

⁹⁶ BÉRENGER/KECSKEMÉTI (2008), 95.

Nyilván a kevésbé bátraknak szánja azt a tanácsot, hogy kerüljenek el minden találkozási lehetőséget a vitás féllel, még olyan áron is, hogy betegséget színlelnek. A ravasz fondorlattól sem visszariadó vitázó félnek pedig azt a megoldást javasolja, amelyet a konstanzi zsinaton a lengyel követ tett a portugál kárára. Történt ugyanis, hogy a portugál követ Zsigmond császár jelenlétében az előkelőbb helyet foglalta el, mire lengyel társa megérkezett. Ő azonban ravaszul bizalmas beszélgetésbe elegyedett vele, és mikor a gyanútlan portugál felállt, ő hirtelen a helyére ült. Az erőszakos megoldás híveinek a fuldai apát és a hildesheimi püspök 1063. évi incidensét hozza fel példaként. A fuldai apát ugyanis e korai időben rendszerint a mainzi érsek melletti előkelő helyet foglalta el, amikor azonban abban az évben a császár és a fejedelmek a hildesheimi püspökség területén fekvő Goslarban gyűltek össze Pünkösöd ünnepére, a templomban a vita tettelegességbe, végül valószínűs vérengzésbe torkollt. Hildesheim végül több halott árán ugyan, de megszerezte az elsőbbséget.

Végül Lünig a veszített helyzet okozta megaláztatás elkerülése érdekében a francia udvar által választott megoldást ajánlja. A spanyol örökösödési háború idején a franciáknak természetesen nem sok reményük volt arra, hogy a spanyolokkal szemben kivívott elsőbbségüket a bécsi császári udvarban is érvényesítsék, ezért mindig alacsonyabb rangú képviselőt küldtek, mint ellenfeleik. Így a vita kiéleződésére nem kerülhetett sor.

Az előbb felsorolt példák – az ellenfél lemészárolásától eltekintve – azonban a vitás helyzeteknek csak időleges áthidalását kínálták, ezért Lünig valószínű megoldási javaslatokkal is szolgált. Az első az alternáció, amikor az előkelőbb pozíciót a vitás felek felváltva töltik be. Erre a birodalmi gyűlés több rendelkezése is szolgáltattott számára példát, többek között, amikor Salzburg és Ausztria felváltva elnökölt a fejedelmi táblán. A másik a vita sorsolással történő eldöntése, melyre Lünig nem hozott konkrét példát, csak több szerző művének szöveghelyét. A sorrendben a harmadik a megtisztelő feladatok egyenlő arányban történő felosztása, például amikor a liturgikus cselekmény alkalmával az egyik felet tömjénezik meg először, de a másikat hintik meg előbb szenteltvízzel, vagy az étkezőasztalnál az egyiknek szolgálják fel előbb az ételt, míg a másikat töltenek korábban italt. Végül azt a megoldást javasolja, hogy a szemben álló felek egyszerre végezzenek minden cselekvést: egyszerre álljanak fel vagy üljenek le, egyszerre hajoljanak meg, és viselkedjenek egymással a lehető legudvariasabban. Erre a császár és a szultán követének 1700. decemberi találkozáját hozza fel példának, amikor is az oszmán követ hamarabb szállt le lováról, mint kollégája, de hogy emiatt ne szenvedjen hátrányt, emberei addig tartották a levegőben, amíg partnere le nem kászálódott a nyeregből.⁹⁷

⁹⁷ LÜNIG (1719–1720), I., 27–30.

Mint látni fogjuk, sok, Lünig által említett példát a magyarországi klérus is alkalmazott a rangsorrendről kialakult vitái alkalmával.

2. *A vallásügyi viták – a konfesszionális rendiség megnyilvánulásai a 18. század első országgyűlésén*

Az 1708 és 1715 között lezajlott országgyűlésen kétséggkívül a vallásügy tárgyalása keltette a legnagyobb indulatokat, és úgy tűnik, ez a kérdés foglalkoztatta leginkább a diéta résztvevőit. Hogy valóban ez volt-e a legtöbbet tárgyalt kérdés, arra a naplók statisztikai összevetése szolgálhatna megbízható adatokkal. Mivel a kutatás leginkább a protestáns Lányi Pál magyar nyelvű naplóját és Zsilinszky Mihály felekezeti szélsőségektől sem mentes feldolgozását használja az országgyűlés tárgyalásakor, ezért ez a kép szakirodalmunkban igen erősen él. Morvaországi szerzetesünk naplója is arról tanúskodik, hogy legalábbis 1712-ben a vallásügyi vita sokáig foglalkoztatta az országgyűlés alsótábláját, mindkét résztvevő csoport sorai között ma sokszor érthetetlen szenvedélyeket gerjesztve. Ez nem meglepő: az újabb kutatás is a késői konfesszionalizáció korszakának tarja a 18. század első felét, amelyben a katolikus felekezetszerveződés utolsó szakasza indult meg a török kiűzésének és a bécsi udvar intenzív támogatásának hatására. A konfesszionalizáció korának legfőbb ismérve, hogy minden felekezet az abszolút igazság birtokosának, a keresztény tanítás egyedül hiteles közvetítőjének, végső soron pedig az üdvözülés egyetlen útjának tartotta magát.⁹⁸ Ez természetesen minden érdemi kompromisszumot kizárt a felek között. Így a katolikus felekezetszerveződés szükségképpen a többi, Magyarország nagy részén elsősorban a két legjelentősebb protestáns felekezet, a református és evangélikus konfesszió kárára történt, de e két felekezetet is leginkább a katolikus többséggel szembeni védekezés hozta közös platformra.

„*Non datur status quintus*”, azaz nincs ötödik rend, szól az 1712. évi országgyűlés talán legtöbbet idézett mondata, mely május 20-án, az uralkodó megérkezése utáni napon hangzott el az alsótábla ülésén. Lányi beszámolója szerint ekkor Ráday Pál a *status evangelicus* nevében kért szót, ez ellen azonban a klérus tagjai hevesen tiltakoztak, mondván: a négy rend mellett nem létezik egy ötödik, protestáns rendi csoportosulás. Ezen az alsótábla annyira összeveszett, hogy az ülést nem is tudták folytatni.⁹⁹

A *status evangelicus* a Német-római Birodalom *Corpus Evangelicorum* politikai csoportosulásával mutat rokonságot. A birodalmi gyűlésen a két szemben álló fél, a katolikus többség, valamint a protestáns kisebbség a *Corpus*

⁹⁸ TUSOR (2008), 15.

⁹⁹ THURY (1903–1904), II., 5.

Catholicorum és a *Corpus Evangelicorum* formációba tömörült. A vesztfáliai béke rendelkezései értelmében lehetőség volt arra, hogy a felekezeti kérdéseket e két csoport külön vitassa meg, majd pedig paritásos alapon hozzon döntést (*itio in partes*), így elejét véve annak, hogy a többség felülkerekedhessen a kisebbségi állásponton.¹⁰⁰ A két politikai csoportosulás gyökerei azonban korábbi időszakra nyúlnak vissza (az Unió és a Liga, végső soron pedig a schmalkaldeni szövetség létrejöttére), de a magyarországi protestáns politikai csoport is bizonyíthatóan létezett jóval a 18. század első országgyűlése előtt. Már az 1634–35. évi soproni országgyűléstől kezdve felbukkan a forrásokban az „evangelicus status” kifejezés, sőt a klérus azt említi meg az ötödik státus elleni egyik későbbi érvelésében, hogy azt II. Mátyás korában hozták létre erőszakkal.¹⁰¹

A német és a magyar modell közötti legjelentősebb különbség kétségtelenül az, hogy a magyar protestánsok politikai csoportosulását nemcsak törvénybe nem foglalták, de a katolikus többség annak is minden erővel elejét akarta venni, hogy az a szokásjogba beépülhessen. Ezért tiltakoztak minden alkalommal, amikor valamelyik protestáns követ a *status evangelicus* nevében kívánt nyilatkozni. A protestáns követek viszont minden lehetőséget megragadtak annak érdekében, hogy politikai érdekszövetségüket elismertessék. Ez azonban hivatalosan nem sikerült nekik: sem az uralkodó, sem pedig a kormányzervek nem használták az országgyűléssel történt érintkezéseikben a *status evangelicus* kifejezést, bár a protestáns követek 1712-ben, az egyik audiencián egyszer hallani vélték az uralkodó szájából e fogalmat.¹⁰² Magánemberként viszont a király és hivatalnokai számos esetben fogadták a protestáns követek képviselőit, és meghallgatták panaszait.

A protestáns követek politikai csoportosulásának külön összejöveteleket is szerveztek, melyet evangélikus konventnek neveztek. Korszakunkban ez a gyűlés már 1708. március 13-ától ülésezett időközönként. Összehívását természetesen az országgyűlés vallási tárgyú vitái tették indokolttá, mivel nem sokkal a diéta megnyitása után ellentéteket szült a követek eltérő utasítása a protestáns vallásgyakorlat tárgyában. Ebben az évben a protestáns ügyek vezéralakjává Rösler (Reszler) András királyi jogügyigazgató vált, aki politikai kapcsolatait felhasználva küzdött a protestánsok valláspolitikai célkitűzéseinek megvalósításáért. Mivel a katolikus többség nem akart hozzájárulni ahhoz, hogy a protestáns követeléseket felvegyék az országos sérelmek közé, Rösler közvetlenül a két királyi biztossal tárgyalta meg a vallásügyet. De a protestáns követek más tisztviselőket is megkerestek ügyük előmozdítására, sőt külön emlékiratot is szerkesztettek az uralkodónak, melyet kül-

¹⁰⁰ ARETIN (1997), 20–21.

¹⁰¹ SZIJÁRTÓ (2005), 272–273.

¹⁰² THURY (1903–1904), II., 11.

döttség útján juttattak el Bécsbe.¹⁰³ A törekvésük sikerrel járt: a diéta május 15-étől napirendre tűzte a vallási kérdést. Ekkor vette kezdetét az a huzavona, hogy a készülő törvényszöveg *bevett*ként vagy *megett*ként említse a két protestáns felekezetet, végső soron pedig továbbra is azon folyt a vita, hogy a bécsi béke szövegének értelmét kiterjesztve szabad vallásgyakorlatot kapjanak-e a magyarországi evangélikusok és reformátusok, vagy pedig a katolikus álláspont szerint érvénytelenítsék az 1606 (törvényileg 1608) óta a két protestáns felekezet vallásgyakorlatát szabályozó rendelkezéseket, mert azokat úgymond fegyverrel kényszerítette ki a protestáns fél. A viták érvei a mindkét fél által összeállított sérelmi iratokban csapódtak le.¹⁰⁴

A katolikus táboron belül kétségkívül a klérus volt a hangadó, a protestáns követelések elutasítását is az egyházi rend tagjai foglalták írásba. Az, hogy a protestánsok rendre alulmaradtak a diétai küzdelemben, egyértelműen mutatja, hogy a világi katolikusok többsége is a klérus mellé állt, mindazonáltal arra is utalnak jelek, hogy ez az egység nem volt mindig könnyen megteremthető. Zsilinszky Mihály az 1708. évi események kapcsán egy figyelemre méltó jeleket említ meg. Július 1-jén az alsótábla többsége, tehát a világi katolikusok egy része is elvetette, hogy a klérus saját sérelmeit a diploma pontjai szerint összeállított sérelmekhez csatolja. Ez ellen az egyházi rend nevében Kovácsovics János prépost tiltakozott, őt viszont a rendek többsége letorkolta, és visszautasította, hogy az ifjú pap meg akarja őket leckéztetni.¹⁰⁵ Az is elgondolkodtató, hogy a rendek, mint látni fogjuk, több esetben kifejezetten elutasítóak voltak az új szerzetesrendek befogadásával kapcsolatban. Ez a jezsuitákon kívül a német és a máltai lovagrend esetében is így történt, noha a klérus és több világi méltóság is támogatta ezeknek a rendeknek a befogadását. A katolikus világiak tehát bizonyos esetekben szembehelyezkedtek a klérus álláspontjával, ez azonban ekkor még nem jelentette azt, hogy engedékenynek mutatkoztak volna a protestánsok vallásgyakorlatának kérdésében. Az sem ment azonban ritkaságszámba, hogy egyes egyháziak elleni panaszokat katolikus világi rendek fogalmaztak meg. Ezek mögött jórészt anyagi természetű viták húzódtak.¹⁰⁶

Az 1709 júniusában újra összeülő országgyűlés protestáns hangadói között Rösler mellett feltűnt Okolicsányi Pál is. Zsilinszky már az 1708. májusi vallási viták kapcsán említi a nevét, Heckenast Gusztáv szerint azonban az év júniusáig a kurucok fogságában volt, és csak szeptemberben tért az uralkodó hűségére.¹⁰⁷ A következő évben viszont már egyértelműen a protestáns tábor egyik meghatározó egyénisége, és ezt a pozícióját később is megőrizte.

¹⁰³ ZSILINSZKY (1897), 311–329.

¹⁰⁴ Az első emlékiratokat ld.: ZSILINSZKY (1897), 336–344.

¹⁰⁵ ZSILINSZKY (1897), 337.

¹⁰⁶ ZSILINSZKY (1897), 348.

¹⁰⁷ HECKENAST (2005), 314. A Turóc megyei követek ónodi lekaszabolása kapcsán került fogságba. A fia volt az egyik meggyilkolt követ. (Uo.)

Az 1709. évi vallásügyi vita középpontjában az előző évi sérelmekre adott királyi válasz 33. pontja állt, melyben az uralkodó a klérus követelését melőzve a két protestáns felekezetet bevettként említette, és kilátásba helyezte az 1681., valamint az 1687. évi vallási cikkelyek megerősítését, vagyis a korlátozott vallásgyakorlat érvényben maradását. Az uralkodói leirat a protestánsok körében sem aratott osztatlan sikert: a június 25-i konventülésen többen a szabad vallásgyakorlat kimondásáért kívántak harcolni, de Okolicsányi a kompromisszumos megoldást szorgalmazta.

A klérus tagjai közül ebben az évben emelkedett ki Spáczay Pál esztergomi kanonok, aki nagy hévvel támadta Okolicsányit az alsótábla ülésein. Az ő vezetésével a klérus továbbra is kitartott amellett, hogy a két protestáns felekezet csak megtűrt lehet az országban. Ezzel nyilván a világi katolikusok is egyetértettek, mert a követelés bekerült az uralkodó leiratára válaszoló rendi replikába.¹⁰⁸

Spáczay Pál ezt követően egyébként előbb arbei választott püspöki címet szerzett, majd 1719-ben a szenttamási préposti címet nyerte el. 1745-ben, Esterházy Imre halála után káptalani helynökként vezette a széküresedésben lévő esztergomi főegyházmegyét, az erdélyi püspöki széket is felajánlották neki, de ezt nem fogadta el.¹⁰⁹ Nem elképzelhetetlen, hogy későbbi karrierjéhez az országgyűlés alsótábláján játszott vezető szerepe is hozzájárult.

A protestáns rendek végül Okolicsányi kompromisszumos javaslatát magukévá téve, az eddigi törvényekre hivatkozva kérték a vallásgyakorlat biztosítását. Memorandumukat maga Okolicsányi szövegezte meg. Ebben a bécsi békétől kezdve hivatkozik a protestánsok vallásgyakorlatára és hivatalviselésére vonatkozó törvényekre, valamint javasolja az artikuláris helyekről szóló törvénycikk¹¹⁰ kibővítését úgy, hogy a többségi felekezet mindenhol kapja meg a templomot, a kisebbségének pedig jogában álljon újat építeni. Ez tehát tulajdonképpen a szabad vallásgyakorlat megfogalmazása, körülbástyázva a Corpus Juris korábbi rendelkezéseivel. Okolicsányi a memorandumot, egy sérelmi iratot és a klérus memorandumát cáfolni hivatott dokumentumot Bécsbe vivő küldöttségnek is tagja volt.¹¹¹

A klérus 1712. évi, az „ötödik rend” elleni kirohanásnak már 1709-ben volt előzménye. Az augusztus 13-i ülésnapon, csakúgy, mint három évvel később, Okolicsányi kívánta ismertetni az „evangélikus rendek” álláspontját, ekkor a rózsahegyzi zsinattal kapcsolatban. A klérus egyenesen a protestánsok kidobását követelte az ülésteremből, amiért evangélikus rendekről beszélnek. Az ügy olyan komoly indulatokat gerjesztett, hogy magának a prímás-érseknek kel-

¹⁰⁸ ZSILINSZKY (1897), 351–357.

¹⁰⁹ KOLLÁNY (1900), 327.

¹¹⁰ 1681. évi XXVI. tc.

¹¹¹ ZSILINSZKY (1897), 365–372, 382.

lett közbeavatkozni az alsótáblai egyházi követek lecsillapítása érdekében.¹¹²

A klérus ugyanis a protestánsokkal folytatott küzdelme során az 1707. április 3-a és 10-e között zajlott rózsahegyzi zsinat határozatait is felhasználta. A nem egész két hónappal a kurucok ónodi országos gyűlése előtt zajlott evangélikus zsinat több szempontból is kellemetlen helyzetbe hozta a pozsonyi diétán részt vevő evangélikus követeket. A zsinatot Rákóczi követői hívták össze, világi elnöke Petróczy István kuruc tábornok volt. A szatmári béke után még kellemetlenebb lett a helyzet, mert a Pozsonyban megjelent követek közül is többen részt vettek a gyűlésen, köztük Hellenbach Gottfried vagy Lányi Pál. Okolicsányi azonban nem, csak a nem sokkal a zsinat után Ónodon meggyilkolt fia, Kristóf. A zsinat egyrészt a pietizmus terjedésének kívánt gátat vetni, másrészt pedig az evangélikus szertartásrend egységesítését és az egyházi közigazgatás szabályozását tűzte ki célul. Természetesen már a zsinat ténye is jó alapot szolgáltatott a klérusnak a támadásra, hiszen Rákóczi evangélikus híveinek gyűlése szerintük ékesen bizonyította, hogy az evangélikusok, sőt általában a protestánsok a lázadás pártján állnak. A zsinati határozatok között azonban a temetési szertartás reformja is szerepelt, amelyben megtiltották azt a néhol gyakorolt szokást, hogy a temetési menet előtt keresztet vigyenek. Noha más zsinati határozatok kifejezetten előírták a kereszt jelének alkalmazását (az istentisztelet záróáldásakor vagy a gyermekkeresztelés szertartásakor), az említett határozat kiváló ürügyet szolgáltatott a klérusnak, hogy megvádolja az evangélikus követeket: a zsinaton megtagadták Krisztus keresztjét. A kérdés nem volt veszélytelen, ezt jól mutatja az is, hogy az evangélikus követek a vádak felhozatalakor minden alkalommal azt hangoztatták: a rózsahegyzi zsinat határozatait az uralkodó a többi kuruc gyűléssel együtt érvénytelennek mondta ki. Tehát meg sem próbáltak a zsinat érvényessége mellett érvelni. A kereszt megtagadásának vádját azonban többször is visszautasították.¹¹³ Az 1715. évi dekrétum külön foglalkozott a rózsahegyzi zsinattal: a XXXI. törvénycikk kimondta a gyűlésnek és határozatainak megsemmisítését.¹¹⁴

A vallásügyi vita még az 1710. évi ülészak megnyitása előtt, az előző év decemberében a protestánsok számára kedvező fordulatot vett. Az uralkodó ugyanis leiratban biztosította őket vallásuk szabad gyakorlásáról. E mögött a gesztus mögött a belföldi események mellett a protestáns udvarok nyomása is fontos szerepet játszott: Londonba, Hágába és Berlinbe is eljutott a magyarországi protestánsok panaszainak híre. A birodalmi gyűlésen a *Corpus Evangelicorum* is napirendre tűzte a magyarországi protestánsok kérdését.¹¹⁵ Az uralkodói leirat ráadásul a klérust is utasította, hogy tartsa be a soproni

¹¹² ZSILINSZKY (1897), 390.

¹¹³ ZSILINSZKY (1889)

¹¹⁴ CIH 1657–1740, 464.

¹¹⁵ BAHLCKE (2005), 214–224.

és pozsonyi cikkelyek rendelkezéseit. Így nem csoda, hogy az 1710. év elején újra összeült országgyűlésen a protestáns követek az uralkodói leirat törvénynyé alakítását kívánták elérni. Az uralkodó a diéta ülésézése alatt is gesztust gyakorolt a protestánsoknak, a királyi leirat ugyanis nemcsak megismételte a soproni és pozsonyi cikkelyek érvényességének hangsúlyozását, de a katolikusok jogait meg sem említette, és a rózsahegyzi zsinatot sem ítélte el.¹¹⁶

Okolicsányi ismét az elmúlt évi kompromisszumos megoldást javasolta az evangélikus konventben, vagyis azt, hogy az 1681. évi XXVI. törvénycikkben felsorolt helyek¹¹⁷ kibővítésével közvetett módon kell elérni a szabad vallásgyakorlat biztosítását. Természetesen ebből ekkor is vita támadt az országgyűlésen, ahogy Okolicsányi „evangélikus követek” megfogalmazásából is. Spáczay kanonok most már kifejezetten az ablakon akarta kidobatni a protestáns követeket, amiért a nem létező evangélikus státus nevében szólnak.¹¹⁸

A hosszú szünet után, 1712 áprilisára összehívott újabb ülészak során is gyakran összeült az evangélikus konvent. Erről Lányi Pál és Dobner Ferdinánd soproni követ is megemlékezett.

Először a felső-magyarországi tizenhárom vármegye követi gyűltek össze április 15-én, a korona Pozsonyba érkezésének napján, hogy a korábbi gyakorlathoz hasonlóan ebben az évben is együtt köszöntsék az országos méltóságokat. Közvetlenül az április 20-i első ülésnap előtt, kora reggel még egyszer összegyűltek, hogy közösen vonuljanak be az alsótablái ülésterembe.¹¹⁹

Mivel sikerült elérniük a nádornál, hogy a korábbi évek gyakorlatára hivatkozva istentiszteletet tartsanak,¹²⁰ rendszeressé vált, hogy az ülések előtt egybegyűltek. A május 21-i istentiszteletet követően tartott megbeszélésen a mindkét felekezet képviselőiből álló gyűlés az uralkodóhoz menesztendő küldöttséget választott, hogy azok adják elő a protestánsok panaszait, mert az országgyűlés nem hallgatja meg őket.¹²¹ Másnap, az uralkodó koronázásának napján is összeült az evangélikus státus, hogy megvitassák a katolikus többség által összeállított diploma szövegét. Természetesen azt akarták elérni, hogy ne maradjon ki a vallásügy a hitlevélből. Ezért még a koronázás előtt küldöttséget menesztettek az uralkodóhoz Hellenbach báró vezetésével, mindkét felekezet képviselőiből. Nem tudjuk, hogy bejutottak-e az uralkodóhoz, de másnap ismét összeültek, hogy tárgyaljanak a sérelmekről. Ezt követően 25-én és 29-én is egybegyűltek, itt fogalmazták meg az uralkodónak szánt emlékiratot Rösler vezetésével.¹²²

¹¹⁶ ZSILINSZKY (1897), 400–403.

¹¹⁷ CIH 1657–1740, 286.

¹¹⁸ ZSILINSZKY (1897), 410–431.

¹¹⁹ THURY (1903–1904), I., 395–397.

¹²⁰ THURY (1903–1904), I., 401–402.

¹²¹ THURY (1903–1904), II., 6.

¹²² OSZKK Fol. Lat. 590, pag. 431–435.

A konvent júniusban és júliusban is rendszeresen ülésezett, néha csak néhány napos időközökkel. Végig Okolicsányi, Hellenbach, Rösler, valamint Ráday Pál volt a protestáns ügy szószólója. Az eddigi témák mellett június végén egy újabb nehézség merült fel: Dobner szerint osztrák mintára új általános esküszöveget kívántak bevezetni, amely tartalmazta a szeplőtlen és bűn nélkül fogantatott Szűz Mária (*Immaculata et sine peccato concepta Virgo Domini Genitrix*) említését is. A protestánsok megpróbálták megakadályozni az új esküformula bevezetését, ezért Ráday Seilernt, Rösler Wratistlawot, Okolicsányi pedig Meskó Ádámot kereste fel. Azzal érveltek, hogy az új szöveg az 1681. évi XXV. törvénycikkbe ütközik,¹²³ és hogy még a nem keresztényeknek is a saját hitük szerinti esküt kell letenniük. Az uralkodó miniszterei megnyugtatták őket, hogy az új formula nem kerül bevezetésre.¹²⁴ Nem ez volt az utolsó eset, hogy az eskü bonyodalmat okozott az országgyűlésen: az 1728–1729. évi diétán több protestáns követet perbe is fogtak, amiért nem akarták letenni a Szűz Mária nevét tartalmazó esküformulát, és csak az uralkodó közbelépése mentette meg őket a pénzbüntetéstől vagy a fogságtól.¹²⁵ Az esküt végül, mint ismeretes, az uralkodó 1731. évi rendelete vezette be.

Az 1712. évben még az augusztus 26-i és a szeptember 8-i konventülésről van értesülésünk. Itt újabb emlékiratot szerkesztettek, valamint Okolicsányi és Ráday számolt be az uralkodónál tett látogatásáról, aki támogatásáról biztosította a protestáns követeket. Az evangélikus konvent ülései pedig az 1714–1715. évi ülészekon is folytatódtak.¹²⁶

A protestáns követek tehát jól szervezett politikai csoportot alkottak a század első országgyűlésén, és az egységes fellépés hatékonyságáról tettek tanúbizonyságot. Mint látni fogjuk összejöveleikre is gyakrabban került sor, mint a klérus hasonló tanácskozásaira. Mindez nyilvánvalóan kisebbségi helyzetükből, az ebből fakadó fenyegetettségi érzésből következik.

Az országos méltóságok a felekezeti különbségek ellenére többször segítségére voltak a protestánsok ügyének. Az országgyűlés idején tartandó istentiszteletet a nádor mellett a prímás-érsek is támogatta, mivel erre már volt precedens a korábbi országgyűléseken.¹²⁷ Sőt a nádor 1712-ben Okolicsányit,¹²⁸ a prímás pedig 1715-ben Rádayt figyelmeztette, hogy a klérus nagy haraggal viseltetik vele szemben. Utóbbit a prímás arra is figyelmeztette, hogy nem érdemes az alsótáblai klérussal szemben nyilvános üléseken fellépni.¹²⁹

¹²³ „És az ágostai és helvét hitvallás híveit vallásukkal ellenkező szertartásokra ne kényszerítsék.” CIH 1657–1740, 287.

¹²⁴ OSZKK Fol. Lat. 590, pag., 522–529.

¹²⁵ SZIJÁRTÓ (2009b), 90–91.

¹²⁶ OSZKK Fol. Lat. 590, pag. 529–539.

¹²⁷ THURY (1903–1904), II., 401–402.

¹²⁸ THURY (1903–1904), II., 409.

¹²⁹ BALOGH (1983), 55.

Az uralkodói leiratok, mint láttuk, rendre kilátásba helyezték az eddigi törvényi szabályozás fenntartását, ezért nem meglepő, hogy az 1715. évi dekretumban is megjelentek ezek a rendelkezések. A XXX. törvénycikk először megerősítette az 1681. és az 1687. évi vallási cikkelyeket, az „ekkorig kifejtett valódi értelmükben”, vagyis I. Lipót 1691. évi rendeletének megszorításaival. Előírta továbbá, hogy a vallásügyi panaszokkal ezentúl kizárólag az uralkodóhoz forduljanak, e panaszok kivizsgálására pedig biztosokat nevezett ki. Köztük megtaláljuk a protestáns ügy szószólóit is, Hellenbach János Gottfried, Okolicsányi Pál és Ráday Pál személyében. De a protestáns vallásgyakorlat tiltását fenntartó eddigi rendelkezéseket is megerősítette. Ennek különösen Horvátország, Szlavónia és Dalmácia esetében volt jelentősége, ahol a törvény betűje szerint csak katolikusok rendelkezhetek földbirtokkal.

A következő, XXXI. törvénycikk, mint láttuk, a rózsashegyi zsinat és annak határozatai ellen foglalt állást, nemcsak semmisnek mondván ki ezt a „bizonyos – állítólag zsinati – gyűlést”, hanem a jövőben mindkét protestáns felekezet tagjait eltiltotta bármiféle egyházi gyűlés összehívásától. Hogy Bécsben is osztották a magyar klérusnak a rózsashegyi zsinattal kapcsolatos álláspontját, azt jól mutatja, hogy a törvénycikk megfogalmazása szerint a zsinat egyes határozatai a római katolikus szertartás ellen irányultak.¹³⁰

A hosszú huzavona után tehát végül sem a katolikus klérusnak a világiak többsége által is támogatott, a protestáns vallásgyakorlat betiltását követelő, sem pedig a protestáns követeknek a szabad vallásgyakorlatot szorgalmazó álláspontja nem érvényesült a törvényi szabályozásban. Az 1708 és 1715 közötti események azonban nem a katolikus és protestáns fél között kialakult országgyűlési „patthelyzet” konzerválását segítették elő, hanem – némileg paradox módon – éppen ellenkezőleg, a két fél politikai közeledését. Az 1715. évi XXX. törvénycikk rendelkezése értelmében felállított és 1720-tól ténylegesen is működő vallásügyi bizottsághoz került a vitás ügyek tárgyalása, az 1728–1729. évi országgyűlésen még megnyilvánuló, részben érintett felekezeti villongások után pedig az uralkodó úgy döntött, végleg saját kézbe veszi az ügy megoldását. Ez vezetett az 1731. és 1734. évi *Carolina resolútiók* kiadásához. Ezek távolról sem jelentették a kérdésnek mindkét fél számára történő megnyugtató megoldását. Éppen ellenkezőleg: nemcsak a protestáns, de még a katolikus fél is számos kivetni valót talált az egyébként a protestánsokra nézve súlyos korlátozásokat fenntartó és bevezető rendeletekben. A vallásügy azonban 1729 után kikerült az országgyűlési ügyek közül, ezzel megeremtve annak a lehetőségét, hogy a magyar rendiség közös platformra helyezkedve, egységesen lépjen fel a rendi alkotmány védelmében a bevezetendő uralkodói reformok, mindenekelőtt a nemesi kiváltások megkurtítása

¹³⁰ CIH 1657–1740, 462–465.

ellen.¹³¹ Az persze más kérdés, hogy ezek a rendi törekvések milyen mértékben tekinthetőek „előremutatónak”,¹³² de kétségtelen tény, hogy új fejezetet nyitottak a magyarországi rendi politika életében, megteremtve egy új politikai kultúra megszilárdulásának lehetőségét.¹³³

3. Új szereplők a rendi politika színpadán – a szerzetesrendek

3. 1. A szerzetesi intézmények újjáéledése a török kiűzését követő évtizedekben

A 18. század első évtizedeire a történeti kutatás mint a katolikus egyház expanziójának új szakaszára, a katolikus felekezetszerveződés utolsó nagy korszakára tekint. Az egyházi intézményrendszernek az egykori Hódoltságban, a volt Királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben történő kiépülése természetesen az országos politikában is éreztette hatását. A püspöki kar politikai szerepe a Habsburg-ház és a magyar rendiség jogfenntartásra épülő szemlélete miatt a katolikus egyháznak a protestáns konfesszionalizáció és az oszmán hódítás következtében történt visszaszorulása idején is erős maradt. Ennek legfőbb bizonyítéka, hogy a püspöki székeket – bár eltérő rendszerességgel – a 16. és 17. század folyamán is betöltötték. A szerzetesség tekintetében azonban a következő évszázad teremtett merőben új helyzetet: az oszmán hódítás idején eltűnt szerzetesrendek ekkor tértek vissza az országba, újjáélesztve a késő középkori szerzetesi intézmények jó részét. A földbirtokkal rendelkező szerzetesközösségek az országos politikai szemlélet értelmében a magyar rendiség tagjaivá váltak, vezetőik betagozódtak a török kiűzését követő politikai életbe, új szereplőkkel gazdagítva annak színpadát. Ezért ez a korszak nemcsak a katolikus egyház térnyerése és intézményrendszerének bővülése, hanem az országos politika szempontjából is a szerzetesség virágkorának tekinthető.

Az apáti és préposti címek túlnyomó többségét a 17. század folyamán világi papok viselték,¹³⁴ a század végétől azonban nagy számban indult meg az oszmán hódítás ideje alatt elnéptelenedett szerzetesi intézmények újjáéledése, részben külföldi konventek közreműködésével. Megjegyzendő azonban, hogy ezek a visszatelepülések meg sem közelítették a szerzetesi intézmények középkori elterjedését, így számos, világi papoknak adományozott apáti és préposti cím, javadalom a következő században is megmaradt. Témánk

¹³¹ SZIJÁRTÓ (2009b), 95.

¹³² Ld. például Poór Jánosnak a 18–19. század fordulójáról visszatekintve megfogalmazott kritikáját: Poór (2003), különösen: 254–255.

¹³³ Vö. SZIJÁRTÓ (2009a), II., 137–138.

¹³⁴ A világi papoknak és egyházi testületeknek a 17. században adományozott apáti, valamint préposti címekről térképes áttekintést ad: MOLNÁR (2006), második térképmelléklet.

szempontjából a bencés apátságok, a premontrei prépostságok, valamint a jezsuita és a pálos szerzetesi intézmények újjáéledése a fontos és természetesen leginkább a ciszterciek magyarországi visszatérése.

A bencés rend esetében már a 17. század derekán megindult az apátságok visszaszerzése. Elsőként maga a Szent Márton apátság (Pannonhalma) éledt újjá Pálffy Mátyás, a heiligenkreuzi ciszterci apátság perjele irányításával, aki a bencés rendbe átlépve megkezdte a pannonhalmi szerzetesközösség újjászervezését.¹³⁵ A dömölki (Celldömölk) konvent, mint Pannonhalma fiókapátsága népesült be ismét, a kor legjelentősebb főapátja, Sajghó Benedek (1722–1768) irányítása alatt. Ő küldött az 1720-as években több szerzetest a dömölki monostorba, akik a lelkipásztorkodást is megkezdték. Dömölk Pannonhalmától való függése az egész korszakban megmaradt, melynek bizonyosságául a dömölki apátot a mindenkori pannonhalmi főapát nevezte ki.¹³⁶ A bakonybéli Szent Mauritius apátság esetében ettől némileg eltérő jelenséggel találkozunk. Az apátság birtokainak visszaszerzését Gönc Celesztin bakonybéli apát (1683–1709) kezdte meg, de pannonhalmi főapáttá választása után a volt pannonhalmi perjelt, Vidlics Ferencet nevezte ki béli utódjául (1709–1730), akinek azután Dömölkkel ellentétben sikerült kivívnia függetlenségét Pannonhalmától. Ezt azonban a későbbi apátok nem fogadták el.¹³⁷ A tihanyi Szent Ányos apátság, mivel Pannonhalma nem rendelkezett a megváltásához szükséges összeggel, a 18. század elején egy külföldi konventhez került, az alsó-ausztriai Altenburg fiókapátsága lett. Az alsó-ausztriai konvent 1703-ban apátot is küldött Tihanyba, Reyser Ámánd személyében. 1716-ban, miután az apátságra fordított anyagi áldozatok nem térültek meg, Altenburgból pedig nem tudtak magyarul beszélő és a hazai viszonyokban jártas rendtagokat küldeni, Gönc Celesztin pannonhalmi főapát 20 000 forint ellenében átvette Tihanyt az osztrák monostortól. Néhány évnyi jogi huzavona után Tihany végül 1719-re került Pannonhalma birtokába. Két magyarországi bencés apátság az egész korszakban külföldi ellenőrzés alatt állt: egyiküket, a Szent István királyról elnevezett Telkit, amelynek még a pontos helyét is csak hosszas vizsgálódás után sikerült megtalálni, a bécsi skót bencés apátság szerezte meg. A bécsi „skótok” a telki apátság magyarországi birtokai egy részét ugyan megkapták, de a monostort nem építették újjá, csupán egy kis ház épült Telkin, majd korszakunk után, a szomszédos Budajenőn emeltek rendházat. A jószágkormányzat és a lelkipásztorkodás elvégzésére mindössze néhány szerzetes érkezett Bécsből, így természetesen apátot sem küldött az anyakonvent.¹³⁸ A másik külföldi tulajdonba került apátság a Szent Adorján vértanú tiszteletére emelt zalavári volt, ezt Bessel Gottfried,

¹³⁵ MOLNÁR (1906), 85–88.

¹³⁶ PACHER (1912), 80–84.

¹³⁷ SÖRÖS (1904), 25–104.

¹³⁸ SÖRÖS (1912), 453–461.

a szintén alsó-ausztriai Göttweig apátja szerezte meg az uralkodótól 1715-ben.¹³⁹ Az apátság székhelye a Zalavár melletti Zalaapáti lett, itt templom és monostor is épült.¹⁴⁰

A premontrei rend kötelékébe tartozó magyarországi prépostságok esetében kizárólag külföldi anyaapátságok játszottak szerepet a visszatelepülésben. Kezdetben az alsó-ausztriai perneggi apátság szerezte meg a magyarországi premontrei préposti címeket annak köszönhetően, hogy jelentős áldozatot vállalt a visszafoglaló háborúk támogatásában. Végül anyagi ellehetetlenülését is ez okozta. Schöllingen Ferenc perneggi apát még a 17. század utolsó éveiben elnyerte a csornai, jászói és leleszi préposti címet, a hozzá tartozó birtokokkal, majd a türjei és a váradhegyfoki prépostság is tulajdonába került. Végül mindegyik javadalomtól meg kellett válnia pénzügyi nehézségei miatt. Így az említett prépostságok morvaországi konventek tulajdonába kerültek. Jászót, Leleszt és Váradot Klosterbruck (Louka) váltotta meg, a csornai prépostságot pedig Magyarhradis (Hradiště) kebelezte be. A türjei prépostság, melyhez puszta címként a horpácsi is társult, korszakunkban részben független, részben a csornai prépostság tulajdonában volt, de magánföldesúri joghatóság alatt állt: a Batthyány család tartotta kezében a prépost megerősítésének jogát. A jánoshidai prépostság már 1694-től a szintén morvaországi Obrowitz (Zábrdovice) leánymonostora lett.¹⁴¹

Ha a 18. század első fele a szerzetesség második virágkora, akkor ez különösen igaz a magyarországi pálos rendre. Már a 17. század végén megindult az egykori pálos rendházak visszaszerzése, köszönhetően annak, hogy a rend a hódoltság korában sem tűnt el teljesen az országból, noha komoly krízisen esett át.¹⁴² A századfordulón már tizenhárom rendházban működtek pálosok, a szatmári megállapodás eredményezte nyugodt katonai és politikai légkör pedig további rendi intézmények újjáalapítását tette lehetővé. A 18. századi pálos központok közül Felsőelefánt, Máriavölgy, Pápa, Pest, Pécs és Sárospatak emelkedik ki.¹⁴³ A pálosok 18. századi elterjedését jól mutatja, hogy az 1786. évi feloszlatáskor 24 rendházban 313 szerzetes működött.¹⁴⁴

A tárgyalt szerzetesközösségek közül a jezsuiták rendelkeztek a legbiztosabb háttérrel az oszmán hódítás idején. Az osztrák rendtartomány első intézménye 1551-ben nyílt meg Bécsben. Az 1556. évi prágai kollégiumalapítást néhány évre rá követte a nagyszombati, ez a jezsuita központ ekkor azonban csak 1561 és 1567 között működött. Ebből a három kollégiumból szervezték meg 1562-ben az osztrák jezsuita provinciát, és a magyarországi rendházak

¹³⁹ LECHNER (2000), 768–844.

¹⁴⁰ FÜSSY (1902), 226–284.

¹⁴¹ KOVÁCS (1991), 101–139.

¹⁴² GALLA (1940–41).

¹⁴³ KISBÁN (1938–1940), II. 7–10, 402–428.

¹⁴⁴ TÖRÖK/LEGEZA/SZACSVAY (1996), 25.

később is ehhez a rendtartományhoz tartoztak. Ebből, mint látni fogjuk, sok bonyodalma akadt a hazai jezsuitáknak. 1651-ben már hat kollégium és hét rezidencia, vagyis kisebb rendház volt az országban, 203 rendtaggal, 1700-ban pedig kereken negyven jezsuita központ működött, 433 rendtaggal.¹⁴⁵ A kollégiumok közül a nagyszombatit, a pozsonyit, a győrit, a budait, a kasait és az ungvárit kell feltétlenül megemlítenünk.¹⁴⁶

A premontreiekhez hasonlóan a ciszterciek esetében is kizárólag külföldi apátságok működtek közre a magyar szerzetesi intézmények visszaszerzésében. Elsőként Zirc került rendi kezelésbe, az ausztriai Lilienfeld sikertelen próbálkozása után¹⁴⁷ végül a sziléziai Heinrichau (Henryków) vásárolta meg az apátság birtokait. A korszakunkban egyre bővülő heinrichaui konvent jelentős földvásárlásokba kezdett a 17. és 18. század fordulóján Kahlert Henrik apát kormányzása alatt. E befektetések közé tartozott a zirci uradalom megszerzése is.¹⁴⁸

Hazánkban kezdetben Pápán, majd 1726-tól Zircen működtek a szerzetesek. Ez volt az egyetlen magyar ciszterci közösség, ahol a rendtagok száma megengedte, hogy szabályos konvent szerveződjék 1752-ben Schneider Péter perjel, a korábbi adminisztrátor vezetésével.¹⁴⁹

A szentgotthárdi apátság csak hosszas huzavona után került rendi tulajdonba: az ausztriai Heiligenkreuz szerezte meg 1734-ben. Szentgotthárdon is megindult az apátság benépesítése, valamint a rendház és a templom újjáépítése. Az anyakonvent azonban nem küldött apátot, a címet a mindenkori heiligeinkkeruzi atyaapát viselte, aki csak adminisztrátort nevezett ki Szentgotthárdra.¹⁵⁰

Az egykori pásztói, majd a pilisi apáti címet a morvaországi Velehrad előjárói szerezték meg, 1702-ben illetve 1712-ben. Az első morvaországi ciszterci kolostor Velehrad volt, amelyet 1205-ben alapított László Henrik morva örgróf. Ide az első szerzetesek Plaß (Plasy) kolostorából érkeztek. Nem tudni, eredetileg melyik ciszterci központ volt Velehrad anyamonostora, később azonban vizitációs jogot kapott több kolostor felett. Míg Pásztón felépítettek egy néhány szerzetes befogadására alkalmas rendházat, az egykori pilisi apátság birtokain ugyanúgy, mint a bencés kézen lévő Telki esetében, csak jószágkormányzók működtek.¹⁵¹

Nezorin Flórián velehrádi apát, miután 1702-ben elnyerte a pásztói apáti címet és ünnepélyesen be is iktatták tisztségébe, Zboroka Metód rendtagot

¹⁴⁵ LUKÁCS (1989), 8–14.

¹⁴⁶ VELICS (1914).

¹⁴⁷ MUSSBACHER (1982), 22–42.

¹⁴⁸ GRÜGER (1978), 62–65. A ciszterci apátságokról és birtokaikról általában HERVAY (1984).

¹⁴⁹ HORVÁTH (1931), 131–151.

¹⁵⁰ ZLINSZKYNÉ (1981), 365–540.

¹⁵¹ BÉKEFI (1902a), 4–17 és Békefi (1892), 46–51.

küldte az apátság helyszínére, hogy átvegye a rend tulajdonába került birtokokat. A pásztoói polgárok azonban Flórián apát elődje, az utolsó címzetes apát, Zolnay András halála után annak ládáját feltörték, és a birtokokra vonatkozó iratokat elvitték, Zborkát pedig be sem engedték az apátság épületébe.¹⁵² A Rákóczi mozgalma miatt is elhúzódó vitát végül Flórián apát 1714 nyarán Pásztóra tett látogatása, és a jelenlétében kihirdetett, a velehradi apátságra nézve kedvező királyi rendelet zárta le.¹⁵³ A birtokok átvétele után indulhatott el a ciszterciek tulajdonképpeni működése Pásztón, a rezidenciát is csak nem sokkal ezután kezdték meg felépíteni.¹⁵⁴

A pásztoói apátság birtokbavételekor az uralkodó és a központi kormányhatóságok egyértelműen a cisztercieket támogatták, a helyi illetékesek és természetesen az ellenérdekelt birtokosok viszont több mint egy évtizedig dacolni tudtak az uralkodói akarattal. Szembetűnő, hogy az illetékes megyéspüspök, Telekesy István, aki egyben Heves megye örökös főispáni tisztségét is betöltötte, sem támogatta a cisztercieket. Hermann Engelbert ugyan, az apát megbízottjaként még 1703-ban beszámolt neki a birtokvitáról,¹⁵⁵ de a püspök semmit nem tett az ügyben. A Rákóczi mozgalomban betöltött szerepe miatt szintén felmentett Telekesy ugyanis nem nézte szívesen a megtelepülő új szerzetesi közösséget. Nem valamiféle, az idegeneket elutasító kurucos mentalitás állt azonban ennek háttérében, hanem a trienti szellemiségű főpapnak¹⁵⁶ az a meggyőződése, hogy a ciszterciek nem alkalmasak a vidék pasztorációjára. Minden bizonnyal ezt a véleményét erősítette az a tény is, hogy a pásztoói szerzetesek minduntalan összetűzésbe keveredtek a helyi plébánosokkal.¹⁵⁷ Látni fogjuk, hogy Telekesy távolról sem állt egyedül a magyarországi főpapok között a monasztikus hagyományokat folytató szerzetesrendek iránti ellenszenvével. Ez az országos politikában is komoly következményekkel járt.

Még egy néhai ciszterci apátság került rendi tulajdonba a 18. század első felében: az Esterházy család hercegi ágának kegyurasága alatt álló Borsmonostor, melyet a lilienfeldi apátság szerzett meg.¹⁵⁸ Ennek az intézménynek a szerzetesei azonban a premontrei rend kezelésében álló Türjéhez hasonlóan az apátság magánföldesúri státusza miatt nem vettek részt az országos politikában.

¹⁵² Flórián apát tiltakozása Heves megyének, Velehrad, [1703]. Közli BÉKEFI (1902b), XVII. sz. 36–38, és az uralkodónak, Velehrad [1703]. BÉKEFI (1902b), XVIII. sz. 38–40.

¹⁵³ Az egész ügy leírása: BÉKEFI (1902a), 4–16.

¹⁵⁴ BADÁL (1994), 22–29.

¹⁵⁵ Velehrad, [1703]. Közli BÉKEFI (1902b), XVI. sz. 33–36.

¹⁵⁶ BITSKEY (2008), 129–136.

¹⁵⁷ RAJECZKY (1991), 23.

¹⁵⁸ KOVÁCS (1910), 185.

3. 2. A szerzetesek bekapcsolódása az országgyűlés munkájába

Az országgyűlés alsó- és felsőtábláján résztvevő egyháziak század eleji politikai tevékenységét nagymértékben befolyásolták a közöttük minduntalan felbukkanó viták. Ezek a viták már az országgyűlés 1708. évi megnyitása után elkezdődtek a március 3-án, Keresztély Ágost bíboros érseknél összehívott tárgyaláson. Ezek először csak a főpapságot érintették. Mint láttuk, a kutatás eddig szinte kizárólag a kisebbségben lévő protestáns vármegyei követek külön összejövetelét vizsgálta az 1708–1715 közötti időszakban Dobner Ferdinánd részletes naplója alapján. E témánk szempontjából is fontos fórum mellett azonban létezett egy másik, tulajdonképpen az előzővel ellentétes pozíciót felvevő gyűlés, melyen a klérus egyeztetette álláspontját az országgyűlés napirenden lévő ügyeiben, természetesen mindenekelőtt a vallásügyben. De ugyanilyen fontos volt a tárgyalások során a kléruson belüli pozícióharcok kezelése. Az országgyűlés berekesztése után pedig a várerődítési segély felosztásában volt komoly szerepe az egyháziak gyűlésének. Ez utóbbira már felfigyelt a kutatás.¹⁵⁹

Az 1708 és 1715 közötti időszakban az országgyűlési ülések alkalmával Keresztély Ágost pozsonyi rezidenciáján gyűlt össze a klérus, és a prímás-érsek vezetésével tanácskozott. A szász-zeitzi herceg ugyanis, mint azt az első fejezetben is láttuk, ekkor még nem adta át az irányítást Csáky érseknek, mint a következő évtizedekben.¹⁶⁰

Az 1708. évi ülészakon az első megbeszélést már március 3-án, tehát az országgyűlés megnyitásának napján megtartották, ezen Brajkovics Márton zágrábi püspök naplójának tanúsága szerint Széchényi Pál kalocsai érsek, Csáky Imre akkori váradi püspök, Erdődy László Ádám nyitrai püspök, és több címzetes püspök is jelen volt. A megbeszélés témája a klérus ülésrendje volt az országgyűlés két tábláján. A résztvevők megegyeztek abban, hogy a felsőtáblai tárgyalásokon a két érseket az egri és a zágrábi megyéspüspök követi az ülésrendben, mivel mindketten bizonyítani tudják e régi kiváltságukat. A többi megyéspüspök a felszentelés, az összes fel nem szentelt címzetes püspök pedig a kinevezés sorrendjében foglal helyet. Az apátok is megáldásuk időpontjának sorrendjében ülnek az alsótáblán. A következő, március 7-én tartott megbeszéléseken azonban Nesselrode Ferenc Vilmos pécsi püspök tiltakozott a számára nem megfelelő ülésrend ellen, de nem tudta hitelt érdemlően bizonyítani elsőbbségét. Így megerősítették a 3-i döntést azzal a kiegészítéssel, hogy az apátok közül a pannonhalmi, valamint a pálos generális és a zágrábi prépost szintén a felsőtáblán foglalhat helyet. A káptalanok esetében

¹⁵⁹ MÁLNÁSI (1933), 229–230.

¹⁶⁰ MÁLNÁSI (1933), passim.

csak az esztergomi és kalocsai főszékeskáptalan, valamint az egri és a zágrábi székeskáptalan egymás utáni sorrendjét mondták ki, a többi esetében nem hoztak döntést, de a pécsi székeskáptalant a legutolsó helyre sorolták, mert a török hódítás miatt hosszú évekig nem jelent meg az országgyűléseken.

Brajkovics halála után a váradi és a nyitrai püspök is tiltakozott utódja, Esterházy Imre előkelő helye ellen, mert ő korábban, még váci püspökként elfogadta a szentelés szerinti sorrendet. Esterházy ekkor még korábbi elődjére, Mikulics Sándorra hivatkozott, aki az 1687. évi országgyűlésen szintén az érsekek és a győri püspök után foglalt helyet, noha a szentelés szerinti sorrend értelmében az utolsó hely illette volna meg. A kérdést nem tudták megnyugtatóan rendezni, ezért Esterházy helyét ideiglenesen nem a többi püspök között, az asztalnál, hanem az ülésterem oldalában (*ad latus sessionis*) jelölték ki.¹⁶¹ Az ügyet később a Kancellária is tárgyalta, és szintén nem támogatta Esterházy törekvését, ugyancsak arra hivatkozva, hogy még váci püspökként elfogadta a szentelés szerinti ülésrendet. A kérdés hosszas vita és tanácskozás után végül 1723-ban dőlt el, amikor III. Károly rendelete értelmében a megyéspüspököknek a két érsek után szentelésük, utánuk pedig a címzetes püspököknek kinevezésük sorrendjében kellett helyet foglalniuk.¹⁶² Így sem Erdődy Gábor egri, sem Esterházy Imre zágrábi püspök törekvése nem járt sikerrel az előkelőbb hely kiharcolására.

Csáky Imre azonban már kalocsai érsekként újabb *praecedentia*-harcba bonyolódott. Keresztély Ágost ugyanis 1716-ban császári biztosi (*Prinzipalkommissar*) kinevezést kapott, vagyis ő képviselte az uralkodót a regensburgi örök birodalmi gyűlésen. Így a hagyományosan az esztergomi érsek politikai tevékenységi körébe tartozó feladatok jó részét a rangban utána következő egyházi méltóság birtokosaként Csáky vette át. Ő lett az 1715. évi dekrétum értelmében felállított *Systematica Commissio* elnöke is, és mint ilyen, a következő országgyűlés 1722. évi megnyitásakor nehezményezte, hogy e fontos politikai funkciója ellenére csak a harmadik hely fogja megilletni a felsőtáblán.¹⁶³ Gyors megoldást kellett találni a kérdésre, hiszen az országgyűlés első fontos feladata a *Pragmatica Sanctio* elfogadása volt, amelyet hosszas előkészítő munkálatok előztek meg.¹⁶⁴ Ezt a jól előkészített tervet veszélyeztette Csáky akciója. A helyzetet *Managetta* tanácsos mentette meg azzal az egyedi javaslattal, hogyha Csáky nem akar a primás és a nádor mögé ülni, akkor állítsanak fel neki egy külön asztalt, egy vonalban a primás és

¹⁶¹ FARLATI (1775), 593–594.

¹⁶² ECKHART (1941), 172–180.

¹⁶³ Tehát nem bíborosi címére hivatkozott, ahogy azt Málnási Ödön és az ő nyomán Joachim Bahlcke állítja, hiszen Keresztély Ágost is bíboros volt. Vö. MÁLNÁSI (1933) 261, valamint BAHLCKE (2005), 123. Viszont az is igazolható, hogy a bíborosi címet később a felsőtáblai ülésrendben figyelembe vették. Vö. SZIJÁRTÓ (2005), 570.

¹⁶⁴ MÁLNÁSI (1933), 258–260.

a nádor székével, így senki nem előzi meg a másikat.¹⁶⁵ Szintén Managettától tudjuk, hogy a kalocsai érsek végül elfogadta a vita e különös, de mint láttuk, távolról sem példa nélküli megoldását.¹⁶⁶

Hermann Engelbert naplójának tanúsága szerint az 1712. évi ülészak idején is rendezett a klérus tanácskozást, a korábbihoz hasonlóan ismét a prímás-érsek vendégeként és az ő vezetésével. P. Engelbert a május 10-i, 11-i és 12-i tanácskozásról számol be, melynek egyik fő témája szintén a praecedentia kérdése volt. A püspökök egymás közti sorrendjét naplónk tanúsága szerint hamar megvitatták: megerősítették a szentelés, illetve a kinevezés szerinti ülésrendet. A püspökök egymás közti esetleges vitájáról nincs információnk.¹⁶⁷

A fő kérdés ugyanis ekkor nem is ez volt, hanem a klérus sorai között újra feltűnő szerzetesi előjárók és képviselők rangsorrendjének meghatározása. Az ügy azért bírt nagy jelentőséggel, mert több szerzetesrend kérdését az országgyűlés is tárgyalta, és az uralkodó is állást foglalt velük kapcsolatban.

Már az 1708. évi ülészakon feltűntek a szerzetesi kezelésbe vont apátságok, prépostságok előjárói illetve képviselőik. A bencések közül a pannonhalmi főapát jelent meg, és Tihany képviselője, Reyser Amánd is kérvényezte befogadását a diétára,¹⁶⁸ aki el is foglalhatta helyét a követek között.¹⁶⁹ Ackermann Tóbiás heinrichau-i és zirci ciszterci apát az országgyűlés február 29-i megnyitásakor még nem nyert királyi megerősítést, ezért utólag kapta meg a királyi meghívót.¹⁷⁰ Nezorin Flórián pásztoi apát ezt időben megkapta,¹⁷¹ őt képviselte P. Engelbert. A pilisi apátság ekkor még nem került vissza a ciszterciekhez, a premontrei prépostságok közül azonban Jászó és Lelesz előjárójának küldötte szintén megjelent 1708-ban Pozsonyban.¹⁷² Jelen volt még Krisztolovecz János, a pálos rend generálisa és a jezsuiták legalább egy képviselője is.¹⁷³ A következő évben ismét megjelent a pannonhalmi főapát és a pálos generális, rajtuk kívül a pásztoi apátság küldötte, egy világi személy, Szabady Gáspár. A jászói és a leleszi prépost követei is jelen voltak, az ő nevük azonban nem ismert.¹⁷⁴

¹⁶⁵ Managetta jelentése, Pozsony, 1722. június 24. HHStA Wien, Hungarica, Allgemeine Akten, Fasc. 201. Konv. A. fol. 216^r.–224^r. (=MOL Mikrofilmtár W 740)

¹⁶⁶ HHStA Wien, Hungarica, Allgemeine Akten, Fasc. 203. Konv. G, fol. 23^r.

¹⁶⁷ P. Engelbert naplója, pag. 76–77.

¹⁶⁸ MOL N50 Lad. R, Fasc Z NB, Nr. 4.

¹⁶⁹ ZSILINSZKY (1888), 44–45.

¹⁷⁰ I. József 1708. március 26-án kelt leirata a nádornak OSZKK Fol. Lat. 565, pag. 87–88, valamint a nádori kancellária május 4-i leiratának másolata. OSZKK Fol. Lat 4266, pag. 20–21.

¹⁷¹ I. József meghívója Nezorin Flórián pásztoi apátnak, 1707. december 23. VeML XII.2.a, Archivum Vetus, E 185.

¹⁷² ZSILINSZKY (1897), 346.

¹⁷³ ZSILINSZKY (1897), 346, valamint MOL N50 Lad R, Fasc. Q, Nr. 4.

¹⁷⁴ OGYK 700.477 pag. 365.

Az 1710 januárja és márciusa között lezajlott ülésekről nem sokat tudunk,¹⁷⁵ 1712-ben azonban ismét több szerzetest találunk az országgyűlésen, legalábbis erről tanúskodnak a köztük és a klérus többi tagja között alább tárgyalandó viták.

Az utolsó, 1714 és 1715 közötti ülészakon a bencések közül a pannonhalmi főapát mellett Vidlics Ferenc bakonybéli apát jelent meg az országgyűlésen, mellettük a pálos generálist is ott találjuk, a ciszterciek közül pedig a zirci apátság adminisztrátora, Schneider Henrik képviselte a kettős apátság előljáróját. A premontreiek közül Sancius Róbert csornai prépost jelent meg személyesen, a váradhegyfoki prépostot pedig Helcher Félix képviselte. A jezsuiták képviselőit, Madocsányi Andrást és Gyurkovics Jánost is a jelenlévők között találjuk.¹⁷⁶

A török kort követően több szerzetesi intézmény kérvényezte befogadását az országba. A német lovagrend már az 1708. évi második ülésnapon, március 8-án a felsőtábla rendjeihez fordult, arra hivatkozva, hogy már évszázadokkal korábban részt vettek birtokos rendként az országgyűlés munkájában. A kérést a főrendek nem támogatták.¹⁷⁷ Az alsótábla jóval később, június 12-én foglalkozott a lovagrend kérésével. Itt még nagyobb ellenállás mutatkozott: a rendek méltatlankodva fogadták a kérvényt, mivel szerintük a német lovagrend sohasem volt befogadva Magyarországon, ráadásul a rend alapszabálya szerint csak németek lehetnek tagjai, így a magyarok sem kívánják a lovagrendet soraik között látni.

Május 2-án az ágostonos remeték emlékiratukban kérték az országba történő visszafogadásukat, de ekkor ez ügyben még nem született döntés. E hónap 7-ik napján és június 6-án a máltaiak folyamodtak befogadásukért. Ellenük főleg a vármegyei követek léptek fel, míg a Királyi Tábla néhány ülnöke és egyes városi követek támogatták kérésüket. Így ezt a kérdést is későbbre halasztották. Május 31-én a ferencesek Szent Erzsébet provinciájának tagjai fordultak a rendekhez, befogadásuk ügyében. Beadványukban jó érzékkel hangsúlyozták hogy már különváltak az idegen rendtartománytól. Ügyüket a rendek felkarolták: befogadásukat felterjesztették az uralkodóhoz.¹⁷⁸

A következő évben ismét több szerzetesrend fordult az országgyűléshez: a pálosok képviseletében Barilovics Lajos magyar tartományfőnök, aki emlékiratában a kollégiumok alapítására vonatkozó korlátozás feloldását kérte, a ciszterciek képviselője, valószínűleg a már említett Szabady Gáspár az egykori birtokok visszaszerzésében folyamodott a rendekhez, valamint az obszerváns és a kapucinus ferencesek, akik anyagi segítséget kértek az

¹⁷⁵ Vö. ZSILINSZKY (1897), 403–431.

¹⁷⁶ A diaeta-munkacsoport adatbázisa:<http://szijarto.web.elte.hu/diaeta-index.html> „Adatbázis” menüpont (2012. május 28.) (a továbbiakban: Diaeta-adatbázis).

¹⁷⁷ Erdődy Sándor naplója. In: Köpeczi/R. Várkonyi (2004), 339.

¹⁷⁸ ZSILINSZKY (1897), 346.

alsótáblától. A német lovagrend az előző évi visszautasítás dacára ismét a befogadással próbálkozott, ezúttal Esterházy Pál nádor és Keresztély Ágost primás támogatását bírva. Ebből július 20-án komoly nézeteltérés származott az alsó- és a felsőtábla között, végül az előbbi ellenállása ismét megbuktatta a lovagrend törekvését.¹⁷⁹

3. 3. A jezsuiták országgyűlési részvétele

A szerzetesrendek befogadásával és országgyűlési részvételük kérdésével tehát többször foglalkozott az 1708–1715. évi országgyűlés, de egyikükkel sem annyit, mint a jezsuitákkal. Az alsótábla 1708. május 31-én tárgyalta először a jezsuiták országgyűlési részvételét és úgy határozott, hogy csak abban az esetben vehetnek rész a diéta munkájában, ha a rend magyarországi tagjai különválnak az osztrák rendtartománytól.¹⁸⁰

Az osztrák jezsuita provinciából már 1622-ben kivált a cseh-morva rendtartomány, noha kezdetben csak 250 taggal rendelkezett és a szétválás után az osztrák jezsuiták száma 400-ra csökkent. A gyors növekedés miatt azonban hamarosan mindkét rendtartomány taglétszáma jelentős emelkedésnek indult, az osztrák tartomány tagjainak száma a század közepére elérte az ezer főt. A magyarországi születésűek száma azonban csak 165 volt, és a magyarországi rendházakban is mindössze 203 fő tevékenykedett. Ennek ellenére már az 1649. évi tartományi gyűlésen előkerült a provincia szétválasztásának kérdése, és ettől kezdve a háromévente rendezett gyűlések majd mindegyikén kérvényezték a rendtartomány szétválasztását. Legfőbb érvük a magyarországi intézmények nagy száma és a nagy távolság volt, melyhez az utak rossz állapota is csatlakozott. Ilyen körülmények között a tartományfőnök nem tudott eleget tenni annak a fontos kötelességének, hogy a rendházakat évente vizitálja, ez pedig a rendi fegyelem és a hatékony működés kárára vált. A későbbiekben a kérvények azt is hangsúlyozzák, hogy Magyarországon biztosítani lehetne a növendékképzést is, valamint hogy a magyarországi főpapság is hatékonyabban támaszkodhatna egy önálló magyar rendtartományra.¹⁸¹

Később azonban az ellenérvek is elkezdtek gyülekezni, néhány osztrák rendtag már 1678-ban beadványt szerkesztett az önálló magyar rendtartomány ellen, melyben leginkább politikai érveket hangoztatott: egyrészt arra a veszélyre hívta fel a figyelmet, hogy a zabolátlan magyarokból álló provincia belekeveredhet egy újabb uralkodóellenes összeesküvésbe, másrészt Bécs sem egyezne bele a tartomány szétválasztásába, mert a stratégiaiailag fontos magyar városokban működő kollégiumok osztrák tagjai fontos információ-

¹⁷⁹ ZSILINSZKY (1897), 394–397.

¹⁸⁰ ZSILINSZKY (1897), 345–346.

¹⁸¹ LUKÁCS (1989), 8–14.

val látják el az udvart a politikai eseményekről. A magyar jezsuitákat viszont Bécsben is megbízhatatlannak tartják.¹⁸²

A század utolsó éveiben mégis megszülettek a tervek a rendtartomány felosztására. Két, egymástól eltérő szemléletű tervezet került kidolgozásra: az ún. *simplex divisio*, vagyis az egyszerű felosztás, amely a politikai határok mentén alakította volna ki a két új rendtartományt tisztán ausztriai illetve tisztán magyarországi rendházakból, valamint a *mixta divisio*, vagyis a vegyes felosztás, amelyben mindkét rendtartomány osztrák és magyar intézményekből és rendtagokból állt volna, vagy pedig az osztrák tartománynál maradtak volna magyar rendi intézmények. Ez utóbbi a Duna vonalát jelölte volna ki a két provincia határául: az új magyar provinciához így csak a Pozsonytól Péterváradig terjedő, bal parti rendházak tartoztak volna. A generális információja szerint a korábbi ellentétes véleményét megváltoztatva 1700-ban már az uralkodó is egyértelműen ezt a megoldást támogatta volna. A rendtartományi gyűlések azonban nagy többséggel a *simplex divisio* mellett foglaltak állást, így a generális végül alkalmasabb időkre hivatkozva elnapolta az ügyet.¹⁸³

Pedig a kérdés megoldása az elkövetkező években egyre sürgetőbbé vált, Rákóczi Ferenc mozgalma ugyanis napirendre tűzte a magyarországi jezsuiták ügyét. Már az 1705. évi szécsényi gyűlés foglalkozott a Jézus Társasággal: elismerte ugyan a rend oktatási munkáját, de úgy határozott, hogy azokat a birtokokat, amelyeket az uralkodó az előző évtizedekben a jezsuitáknak adományozott, vissza kell szolgáltatni eredeti egyházi birtokosaiknak, az osztrák provinciához ragaszkodó rendtagokat kiutasította a Konföderáció területéről a többiek pedig felszólította: „Hogy vagy az ellenköző Austriai Provinciátul való magok elszakasztását négy holnapok alatt effectuállyák, és az Confoederatiónak subscribállyanak, vagy azt nem akarván s elmulatván, az Confoederált Magyarország részeiben meg nem maradhatnak; kiről is Válasz-resolutiójok elváratik.”¹⁸⁴ A Konföderáció szenátusának 1706. január-februári miskolci gyűlésén is előkerült a jezsuiták ügye: február 4-én vita nélkül elfogadták Széchényi Pál kalocsai érsek kérését, hogy az elszakadásra adott négy hónapos határidőt a generális halála miatt hosszabbítsák meg. Február 9-én viszont már vita alakult ki arról, hogy a *neoquistica commissio* eltörlésének és a konfiskált birtokok visszaadásának követelésével összefüggésben a jezsuita birtokokat is kobozzák-e el, vagy pedig a rend az önálló rendtartomány keretei között továbbra is működhessen. A május-júniusi nagyszombati béketárgyalások 16. pontja azonban ismét egyértelműen a független magyar rendtartomány felállítását követelte. Mivel elindultak

¹⁸² LUKÁCS (1989), 21–23.

¹⁸³ LUKÁCS (1989), 29–32.

¹⁸⁴ *Articuli Inclytorum Regni Hungariae Statuum et Ordinum pro Libertate Confoederatorum in Generali Eorundem Conventu ad Oppidum Szécsény praeterito mense Septemb. Anno 1705. Indicto Conclusi.* In: R. VÁRKONYI/KIS (2004), 127–133, idézett rész:130.

a tárgyalások a provincia szétválasztásáról, ezért az 1707. januári rozsnyói szenátusi gyűlés engedélyezte, hogy a kassai és nagyszombati kollégiumban néhány jezsuitával folytatódjon a tanítás, Rákóczi pedig a Rómába indított Brenner Domokosnak is utasításba adta, hogy tárgyaljon a generálissal a magyar provincia felállításáról.¹⁸⁵

Tehát az 1708. évi „labanc” országgyűlés alsótáblai résztvevői tulajdonképpen a felkelők követelését tették magukévá, amikor szintén a független magyar rendtartomány létrehozása mellett foglaltak állást. Ez év június 12-én a felsőtábla is foglalkozott a jezsuitákkal, és azt a panaszt fogalmazta meg, hogy nem kaptak regálist az országgyűlésre (holott láttuk, egy képviselőjük mégis jelen volt). Ezután felolvasták a Kancellária (közelebről nem ismert) válaszát is a jezsuiták beadványára.¹⁸⁶ A feszültség nyilvánvalóan abból adódott, hogy az 1687. évi XX. törvénycikk ugyan befogadta Magyarországra a Társaságot, országgyűlési részvételéről azonban nem határozott.¹⁸⁷

Az 1712. május 10-e és 12-e között lezajlott egyházi tanácskozáson is a jezsuiták ügye volt az egyik központi kérdés. A kollégiumok elöljárói, mint címzetes apátok meghívása ellen érthető módon a pannonhalmi főapát kelt ki a leghevesebben, hiszen a rend volt bencés apátságok birtokait is kezében tartotta.¹⁸⁸ De a többi, szerzetesi kezelésben lévő apátság képviselője is a jezsuitákra támadt, ebből pedig nagy kiabálás keletkezett. A primás azonban a jezsuitákat támogatta a monasztikusok ellenében: Keresztély Ágost a címzetes apátsági és prépostsági birtokokkal rendelkező jezsuita intézmények elöljáróinak személyes meghívása mellett többek között azzal érvelt, hogy így a katolikusoknak még több szavazata lenne az alsótáblán.¹⁸⁹ Végül a klérus a primás javaslatára három jezsuita képviselő országgyűlési megjelenését támogatta, ezt pedig a jelen lévő Hevenesi Gábor tartományfőnök el is fogadta.¹⁹⁰

Az alsótábla 1712-ben forrásaink szerint három alkalommal foglalkozott a jezsuitákkal. Május 4-én, tehát még az egyháziak gyűlése előtt ismertették a jezsuiták emlékiratait országgyűlési részvételük ügyében. Ezek azt célozták, hogy a rendnek azok a rektorai, akik az országban apáti, illetve préposti címet viselnek, személyesen hívassanak meg az országgyűlésre, az ezt megelőző század gyakorlata alapján.¹⁹¹ Ebből szokás szerint nagy vita támadt,

¹⁸⁵ R. VÁRKONYI (2006), 163–189. Rákóczi tehát nem kívánta a Társaság feloszlását, sőt a szerző álláspontja szerint a fejedelemnek tulajdonított, a jezsuitákat becsmérő *Responsio* sem Rákóczi tollából való.

¹⁸⁶ Erdődy naplója. In: KÖPECZI/R. VÁRKONYI (2004), 347.

¹⁸⁷ CIH 1657–1740, 349.

¹⁸⁸ Így a lébényi vagy a szkalkai javadalmat is. Vö. SÖRÖS (1912), 217., 423.

¹⁸⁹ Tehát – legalább is a korszak elején – fontos volt a klérus létszáma a szavazáskor. Vö. SZIJÁRTÓ (2005), 281–296.

¹⁹⁰ P. Engelbert naplója, pag. 77–80.

¹⁹¹ Ezt az 1646–1647-es, valamint az 1687-es országgyűlések forrásai is megerősítik: GUSZAROVA

naplónk név szerint Okolicsányi Pált teszi felelőssé a kiabálásért, akit következetesen fő kálvinistának nevez, noha Okolicsányi köztudottan evangélikus volt. A rendek végül beleegyeztek a jezsuiták bebocsátásába, de ismét csak azzal a feltétellel, hogy elvásztják magukat az osztrák rendtartománytól.¹⁹² Május 18-án meg is jelentek a jezsuiták képviselői az alsótáblán, de az egyháziak gyűlésének döntésétől eltérően csak ketten. Már rögtön az első fellépésük botrányba fulladt: Lányi szerint Magyar (Megyery) Gábor királyi táblai ülnök, naplónk szerint természetesen Okolicsányi tett epés megjegyzést a két követre, mire megint lármázásba fulladt az ülés.¹⁹³

De a legnagyobb felfordulást a július 14-i ülésnap hozta. Ekkor hozták át ugyanis az alsótábláról az uralkodónak a rendek feliratára adott válaszát. A királyi leirat általában véve is csalódást okozott, mert Károly mereven ragaszkodott korábbi elképzeléseihez, a nap legnagyobb vesztese azonban kétségkívül a jezsuita rend volt. Károly ugyanis válaszában kemény szavakkal illette a jezsuitákat, amiért az uralkodó megkérdése nélkül kaptak helyet az országgyűlésben. Külön is felrótta nekik, hogy Bécs tudta nélkül vállalták az önálló magyar rendtartomány megalakítását. Ez a fejlemény természetesen nagy felbolydulást okozott az ülésteremben: a két jezsuitát és a klérus többi tagját teljesen összezavarta az uralkodó váratlan haragja, a jezsuiták ellenlábasai, nyilván élükön a protestáns rendekkel viszont hangos tetszésnyilvánításba kezdtek.¹⁹⁴ Az eset azért is érdekes, mert a protestáns Lányi, bár szintén beszámol az aznapi ülésről és a királyi válaszok kihirdetéséről, a jezsuiták ügyét egy szóval sem említi.¹⁹⁵

A két megjelent jezsuitát tehát váratlanul érte az uralkodói leirat, pedig Bécsben már a királyi válasz ismertetése előtt vizsgálat indult az ügyben. Itt arra keresték a választ, hogy kik adták beleegyezésüket az önálló magyar rendtartomány felállításába, kérték-e a generális beleegyezését, miért nem kérték ki az uralkodó hozzájárulását, valamint hogy ki adott az országgyűlésen résztvevő jezsuitáknak felhatalmazást annak kijelentésére, hogy a generális és a provincia tagjai akarják a szétválást. Mind a generális, mind pedig a bécsi rektor kijelentette, hogy a provincia szétválasztása csak az uralkodó előzetes beleegyezését követően jöhet létre, de a kérdést a háború miatt nem tartják időszerűnek.¹⁹⁶ Később Hevenesi is úgy nyilatkozott, hogy a rendtartomány az uralkodó akarata ellenében nem szorgalmazza a szétválást, és a

(2005), 117., valamint ZSILINSZKY (1897), 411. Hevenesi Gábor tartományfőnök áprilisi kérvénye: MOL N 50 Lad. R. Fasc. X. Nr. 68.

¹⁹² P. Engelbert naplója, pag. 70. Lányi Pál naplója hallgat az ügyről. A május 4-i ülésről: THURY (1903–1904), II., 402–403.

¹⁹³ P. Engelbert naplója, pag. 71, THURY (1903–1904), I., 408.

¹⁹⁴ P. Engelbert naplója, pag. 169–170.

¹⁹⁵ THURY (1903–1904), II., 28.

¹⁹⁶ LUKÁCS (1989), 107–110.

magyar rendek is kihagyták a posztulátumból ezt a követelést, így Károly ismét beleegyezett abba, hogy a jezsuiták részt vegyenek az országgyűlésen.¹⁹⁷ Ezt jól mutatja, hogy már az 1712 augusztusában megszövegezett dekrétumtervezetben szerepel a jezsuiták ülésjoga, méghozzá a később szentesített törvénycikkkel gyakorlatilag szó szerint megegyező szöveggel.¹⁹⁸

Hogy a jezsuiták megjelenése, és főként az a követelésük, hogy apátságokra hivatkozva nyerjenek maguknak részvételi jogot, nemcsak a protestánsokat háborította fel, arra jó bizonyíték naplónk egyik bejegyzése, amely éppen a július 14-i ülés kapcsán Cicerót idézve kiált fel e terv ellen: „Ó idők, ó erkölcsök! Miféle jezsuita atyák bitorolják az apáti címeket!”¹⁹⁹

A jezsuiták országgyűlési részvételét végül az 1715. évi LXXIII. törvénycikk szabályozta. Ez kimondta, „hogy az említett jezsuita rend atyáit, kiket törvényesen már régóta bevettek, s Ő legszentségesebb felségétől ezen országgyűlésre is meghívót nyertek, mint az apátságokhoz s prépostságokhoz tartozó fekvőjóságok tényleges birtokosait, testületileg, közülök két bennszülött személyében, de csupán addig, míg eme javadalmak birtokában vannak, a karok és rendek közt üléshez és szavazathoz bocsássák.”²⁰⁰

A jezsuiták azonban a látszat ellenére nem elégedtek meg ezzel a megoldással. Az 1728–1729. évi diétán ugyanis Kiris Ferenc, a pozsonyi kollégium rektora, majd utódja, Csepelényi Ferenc, valamint a pozsonyi könyvtáros, Fasching Ferenc²⁰¹ a pálos generális és a pilis–pásztói apát követével szemben léptek fel praecedentia-igénnyel. Érvelésük szerint Vajay András pálos és Palik Gellért ciszterci szerzetest nem illeti meg ülés hely az egyháziak tábláján, hiszen ők előljáróik helyett jelentek meg, tehát a távollévők követei között volna a helyük. Míg a jezsuita követek a törvényi rendelkezés és a szokás alapján a jezsuiták birtokában lévő címzetes apátságok és prépostságok képviselőként érkeztek, tehát a káptalanok követei és az infulált apátok után kell helyüket elfoglalniuk, nem a távollévők követei között. Ezt még azzal is megtoldották, hogy a jezsuita rend az országban jelentősebb befolyással rendelkezik, mint a velük vitában állók.²⁰² A pálos és a ciszterci követ ezután a primáshoz fordult, védelmét kérve a jezsuiták úgymond jogtalan támadása ellen.²⁰³ Úgy tűnik a primás-érsek, ekkor már az egykori pálos rendfőnök Esterházy Imre, befolyása ezúttal is eredményes volt, ugyanis nincs nyoma annak, hogy bármilyen döntés született volna a kérdésben, tehát az

¹⁹⁷ LUKÁCS (1989), 36-37.

¹⁹⁸ Art. LXX De Sessione PP. Societates Jesu, HHStA Hungarica Comititalia 1707–1712. Fasc. 403. Konv A, fol. 67^v (=MOL X W798).

¹⁹⁹ „O Tempora, o mores, quis Patres Societatis sibi usurpant nomen Patris Abbatis.” A két ülésnap: P. Engelbert naplója, pag. 69–70; az idézett rész: pag. 117.

²⁰⁰ CIH 1657–1740, 501.

²⁰¹ LUKÁCS (1978–1995), VII. 561, 619.

²⁰² MOL N 52 diaetae anni 1728–1729, Fasc. VV Nr. 60. fol. 38^r–42^v.

²⁰³ Közli BÉKEFI (1902b), LXXXIII. sz. 159–160.

ülésrenden nem változtattak. De azt, hogy a kortársak sem voltak tisztában az alsótáblai egyháziak és az őket képviselő ugyancsak egyházi személyek közötti különbséggel, jól mutatja, hogy az apátok, prépostok követeit néha az egyháziak, néha viszont a távollévők követei között tüntették fel.²⁰⁴ Az 1764–1765. évi országgyűlésről készült egyik beszámoló pedig az ülésrendről szólva megemlíti, hogy a távollévők követei az egyháziak asztalának végén ültek, ami még inkább érzékletessé teszi e két csoport összekeveredését. Nézeteltérések a szavazásokkor következhetnek be, de az időben előrehaladva, a *pars sanior*-elv alkalmazásának térnyerése következtében ez a kérdés nyilvánvalóan súlytalanná vált. Az alsótábla „józanabb és előbbre való részének” (*sanior et potior pars*) ugyanis egyre inkább a vármegyei nemesség képviselőit tekintették. Így az üggyöntő szavazásoknál az alsótábla tagjainak szavazatát nem egyforma mértékben vették számításba: nem megszámozták, hanem súlyozták (*vota non numerantur, sed ponderantur*).²⁰⁵

3. 4. Az apátok és prépostok küzdelmei

A jezsuiták mellett a pannonhalmi főapátnak a pálos rend főnökével folytatott *praecedentia*-vitája is több országgyűlésen felbukkant, részben szintén a hiányos törvényi szabályozás következményeként. Pontosabban a kettejük közti erőviszonyokat korábban minden bizonnyal a szokásjog szabályozta. Ez azonban 1526 és 1608 között a publikált források alapján nem rekonstruálható: először 1582 decemberéből olvashatjuk az országgyűlésre meghívandó rendek névsorát, itt viszont csak a pálos rend generálisát, (Ternavai, Nagyszombati) Istvánt találjuk meg a prépostok között.²⁰⁶ Az 1600. december 8-án, a következő évi országgyűlésre meghívottak között egyikük nevét sem olvashatjuk (megtaláljuk viszont a turóci prépostságot képviselő jezsuitákat, név nélkül),²⁰⁷ ugyanez a helyzet az 1602. évi országgyűlésre április 12-én összeállított listával (a turóci jezsuiták itt is szerepelnek),²⁰⁸ végül azon az 1606. évi őszi névsoron, melyen a bécsi béke becikkelyezésére összehívni szándékozott országgyűlésre meghívandó rendek nevei szerepelnek Himmelreich Györgyöt találjuk, aki pannonhalmi főapátként szerepel.²⁰⁹ Himmelreich azonban csak kommandátor, azaz kormányzó volt, mert bár 1602-ben elnyerte az uralkodótól a pannonhalmi főapátságot, de apáti áldásban nem részesült. Nem is volt bencés szerzetes. Ő minden bizonnyal egyéb tisztségeinek

²⁰⁴ I. Diaeta-adatbázis

²⁰⁵ SZIJÁRTÓ (2005), 116., valamint 310–313.

²⁰⁶ MOE VII. (1582–1587). 138. Vö. KISBÁN (1938–40), II. 436.

²⁰⁷ MOE IX. (1598–1601). 487. Ekkor négy jezsuita páter élt a turóci rezidencián, Christeccus (Crysteccus) Theophil házfőnök vezetésével. LUKÁCS (1978–1995) I., 609.

²⁰⁸ MOE X. (1602–1604). 83.

²⁰⁹ MOE XII. (1606), 723.

köszönhette, hogy a korábbi kommandátoroktól eltérően felkerült a meghívandók listájára, hiszen zágrábi kanonok, majd pápói prépost, végül királyi tanácsos lett. A későbbi országgyűléseken is jelen volt a főrendek között.²¹⁰

Az országgyűlés összetételéről szóló 1608. évi rendelkezés viszont a pannonthalmi főapátot név szerint nem említi, a pálos generálisnak pedig csak ülés- és szavazati jogot enged anélkül, hogy meghatározná, az országgyűlés melyik tábláján kapjon helyet.²¹¹

Az 1708. évi ülésszakon a frissen beiktatott pálos rendfőnöknek, Krisztovecz Jánosnak először azzal kellett megküzdenie, hogy egyáltalán elfogadtathassa jogát a felsőtáblai megjelenésre. A regálist ugyanis még elődje, Esterházy Imre kapta, aki nem sokkal azután a váci püspöki címet nyerte el. Ezért a rendi előírásoknak megfelelően²¹² leköszönt rendfőnöki tisztségéről addigi helyettese, Krisztovecz javára. A felsőtábla néhány tagja azonban tiltakozott az eljárás ellen. Végül Keresztély Ágost közbelépésével sikerült Krisztovecznek elfoglalnia az őt megillető helyet.²¹³ Nem élvezhette azonban sokáig háborítatlanul friss privilégiumát, mert Karner Egyed pannonthalmi főapát elsőbbséget követelt vele szemben a főpapok között. Karner és utódai érvelését, mely a főapátok praecedentiájának elvesztését Pálffy Mátyás főapát 1646. évi magatartásából eredeztette, aki a kommandatori időszak lezárulta után, úgymond tévedésből az alsótáblára ült és mikor figyelmeztették, már csak a pálos generális után maradt neki hely a főpapok között,²¹⁴ az 1622. évi országgyűlésre meghívandók listája megerősíteni látszik. Itt ugyanis az apátok között a felsorolásban első helyen áll a pannonthalmi főapát, a pálos generális viszont csak jóval hátrébb szerepel (szintén az apátok között). De ezt találjuk a 1646–1647. évi országgyűlésre meghívandók listáján is, amely ellentmondani látszik a pannonthalmiak 18. századi érveinek.²¹⁵

A pálosoknak a 17. század második felében gyakorolt elsőbbségét végül a rend kérésére Esterházy Pál nádor tanúsította. A horvát rendi gyűlés azonban, amely 1700-ban véleményezte Mallesich Gáspár pálos rendfőnök kérvényét, azt sem támogatta, hogy a mágnások előtt foglaljon helyet a felsőtáblán.²¹⁶

²¹⁰ MOLNÁR (1906), 76. Molnár szerint: Himmelreich „főpapi kiváltságai értelmében a főrendek között nyert helyet és szavazó-jogot” (uo.). Mivel egyházjogi értelemben nem viselt apáti tisztséget, ez csak a szokásjog alkalmazásával magyarázható.

²¹¹ „E képpen az első Remete Szent Pál szerzet rendfőnökének is egy szavazatot engednek.” CIH 1608–1657, 25.

²¹² GALLA (1941)

²¹³ BEKK Ab 154, Tom. IV. fol. 35r–v.

²¹⁴ V. ö. MOLNÁR (1906), 210–214, valamint SZIJÁRTÓ (2005), 416–417.

²¹⁵ GUSZAROVA (2005), 106–107 és 117. Az 1630. évi listán viszont csak Himmelreich szerepel. Uo. 112

²¹⁶ Acta et articuli Dominorum Statuum et ordinum Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae... Varas, 1700. március 8. In: Zaključci Hrvatskog Sabora, II., 211.

Így 1708-ban és azt követően kiélezett küzdelem folyt a pannonhalmi főapát és a pálos generális között a praecedentiáról. Az érvek és ellenérvek között történeti és egyházi jogi természetűeket is találunk: a bencések elsőségüket a Szent Márton apátság, mint első magyarországi szerzetesi intézmény jelentőségével próbálták igazolni, emellett hivatkoztak a főapát nullius státuszára is.²¹⁷ Mivel a bencés rend évszázadokkal megelőzte a pálosok megalakulását, ezért utóbbiak csak a rend névadójának, a hagyomány szerint a 3. és 4. század fordulóján élt Remete Szent Pálnak ősiségével érvelhettek, valamint azzal, hogy a pálos rend főnöke az egész szerzetesközösség előljárója, míg a pannonhalmi főapát csak a magyarországi konventek felett rendelkezik joghatósággal.²¹⁸

Az 1712. évi egyházi gyűlésen is a pálos generális került ki győztesen a vitából. Ekkor naplónk tanúsága szerint Keresztély Ágost védte meg a pálos érdekeket a pannonhalmi apáttal szemben.²¹⁹ Mivel ő volt a pálos rend bíboros-protectora, ezen a magatartásán nincs mit csodálkoznunk.

Ezzel azonban a kérdés nem jutott nyugvópontra: Sajghó Benedek főapát 1722-ben az országgyűlés elé vitte a praecedentiát. Valóságos beadványháború kezdődött, melynek csúcspontjaként Tonneman Vitus György jezsuita szerzetes, III. Károly gyóntatója nem kevesebb, mint 654 auctorra hivatkozva bizonyította a főapát elsőbbségét a pálos rendfőnökkel szemben. Hiába, Keresztély Ágost most sem engedett. Sajghó 1728-ban még egyszer előhozakodott az üggyel, a praecedentia azonban később nem került terítékre.²²⁰ A pálos rendfőnök pozícióját tovább erősítette, hogy 1725-től Esterházy Imre volt generális ült az esztergomi érseki székben, a rendfőnököt pedig 1770-ben Róma – az akkori protector, Migazzi Kristóf váci püspök közbenjárására – a főpapi jelvények viselésére hatalmazta fel.²²¹

A heinrichai és a velehradi ciszterci apát képviselői Zirc és (Pilis–)Pásztó megszerzése után, mint láttuk, először apátjuk részvételi jogát biztosították az országgyűlésen, Heinrichau apátja azonban azzal is megpróbálkozott, hogy a felsőtáblára ülhessen, Nezorin Flórián velehradi apát pedig azért nem jelent meg személyesen az országgyűlésen, mert rangján alulinak tekintette az alsótáblát. Az apátok és prépostok országgyűlési részvétele kapcsán végső soron két álláspont ütközött, ez vezetett a nézeteltérésekhez. A külföldi apátok és prépostok, így naplónk tanúsága szerint a heinrichai és a velehradi

²¹⁷ A nullius apát a korabeli egyházjog szerint saját apátsága területén korlátozott püspöki joghatósággal bírt és püspöki jelvényeket viselt. A hatályos egyházjogban megfelelője a területi apát (370. k.).

²¹⁸ NÉMETH (1907), 151–159.

²¹⁹ P. Engelbert naplója, pag. 80.

²²⁰ NÉMETH (1907), 151–159.

²²¹ KISBÁN (1938–1940), II. 108. Bár ennek az országgyűlések tekintetében már nem sok hasznát vehette.

apát is, a kánonjog felől közelítette meg a kérést. Eszerint pedig a rendes joghatósággal bíró ún. nagyobb prelátusok, vagyis az érsekek és püspökök mellett léteznek ún. kisebb prelátusok is, akik ugyan nem felszentelt püspökök, de a megyéspüspöki joghatóságtól függetlenül kormányozzák apátságukat vagy prépostságukat, valamint főpapi jelvényeket viselnek.²²² Több külföldi apát és prépost, így a heinrichai és a velehrádi ciszterci apát is hazájában hasonló kiváltságokban részesült, ráadásul ehhez Heinrichau esetében világi cím is társult: az apát egyben Münsterberg főkapitánya is volt. Velehrad apátja 1379-ben nyerte el a főpapi jelvények viselésének jogát, 1477-től pedig az olmützi püspök utáni első hely illette meg a főpapok között. Kánonjogi értelemben tehát mindketten a kisebb prelátusok közé tartoztak.

A magyar rendi hagyomány azonban prelátusnak egyértelműen csak az érsekeket és püspököket tekintette,²²³ és az országgyűlésre meghívott rendek között is a „praelati” név alatt csak a püspököket tüntették fel. A magyar rendek a külföldi szerzetesi előjárókat a többi infulát viselő, tehát apáti áldást elnyert társukkal együtt az alsótáblára utasították, mert az 1608. évi rendelkezés is itt jelölt ki számukra helyet az országgyűlésben.²²⁴

Így nem csoda, hogy az 1712. évi egyházi gyűlés sem támogatta a heinrichai apátnak azt a törekvését, hogy a felsőtáblán nyerjen üléshelyet. Ezzel összefüggésben pedig Erdődy Gábor már korábban is nehezményezte, hogy a ciszterciek a birtokok jövedelmét kiviszik az országból. Ezt a vádat a későbbi országgyűléseken majd több megye is megfogalmazza.²²⁵ Hermann Engelbert naplója is többször megjegyzi azt az előző fejezetben már említett tényt, hogy a monasztikus hagyományokat követő szerzetesrendeket, főleg a külföldieket, a magyarországi klérus sem nézte jó szemmel, ezért körükben sem számíthattak támogatásra. Ezt saját feljegyzéseinek tanúsága szerint hamar belátta, így a heinrichai követtel ellentétben nem is kért apátja számára felsőtáblai megjelenési jogot. Így az egyházi tanácskozáson is részt vehetett.

A tanácskozáson még Kratochvil Károly, a klosterbrucki premontrei apát kérését is tárgyalták, aki szintén fel akart kerülni a felsőtáblára. Legfontosabb érvei között szerepelt, hogy ő a magyarországi premontrei apátságok vizitátora (ezzel nyilvánvalóan a pannonhalmi apáthoz és a pálos rendfőnökhöz kívánta hasonlítani magát), valamint hogy reguláris kánonrendi előjáró (utalva ezzel a zágrábi nagyprépostra).

²²² Vö. BÁNK (1958), 94–95. A hatályos kánonjog már nem használja a „kisebb prelátus” terminust.

²²³ Ez tükröződik az 1608. évi k. u. I. törvénycikk szövegében is, mely az országgyűlésre meghívandó főpapok (prelátusok) körébe csak a megyéspüspököket sorolta. CIH 1608–1657, 24.

²²⁴ „Utoljára, ha süveges és kiváltságos prépostok és apátok volnának, akiknek az országban prépostsági és apátsági birtokjogaik lennének és azokat birtokolnák, ezek is, az ország karai és rendei elnevezése alatt bennfoglaltván: szavazatukkal a bécsi béke végzésekhöz képest, az országlakók közt éljenek. CIH 1608–1657, 25.

²²⁵ ALPÁR (1942), 26.

A szerzetesi előjárók egymás közti ülésrendje is felmerült ezen a tanácskozáson. Itt a morvaországi Engelbert a jezsuitákkal szembeni praecedentiáját a Troppai Hercegség példáján keresztül próbálta meg biztosítani, ahol törvényben mondták ki a ciszterciek elsőbbségét. Ezt azonban Keresztély Ágost azzal söpörte le az asztalról, hogy nem Felső-Sziléziában, hanem Magyarországon folyik a tanácskozás. A praecedentia tárgyában végül a püspököknél már ismert, a szentelési illetve a kinevezési sorrendet figyelembe vevő javaslat született, amely a reális apátokat a címzetesek elé vette, de az apátok követői a jezsuiták mögé szorultak.²²⁶

A következő, 1714–1715-ös ülészakon elsőként ismét a klosterbrucki premontrai apát fordult az országgyűléshez, és megint csak a pálos generálisra, valamint a pannonhalmi főapátra hivatkozva kért a maga számára is felsőtáblai megjelenési jogot. Hivatkozott még a váradhegyfoki prépostság nagy múltjára és arra az anyagi áldozatra is, amelyet a premontrai rend és kifejezetten a klosterbrucki konvent Magyarorszáért hozott.²²⁷

Vele egy időben Ackermann Tóbiás heinrichai ciszterci apát, a zirci apáti cím birtokosa is az országgyűléshez fordult, megismételve 1712-es kérvényét. Ő is megemlítette a pálos rendfőnököt és a bencés főapátot, és utóbbira hivatkozva hangsúlyozta, hogy heinrichai apátként maga is püspöki joghatósággal rendelkezik, ezért őt is megilleti a felsőtáblai hely.²²⁸ Harmadik kérelmezőként Ravasz Ferenc, a pozsonyi jezsuita kollégium prokurátora²²⁹ fordult az országgyűléshez, ismét a jezsuita címzetes apátok és prépostok személyes meghívását kérve.²³⁰

Az előbb ismertetett szerzetesi törekvések fényében nem véletlen, hogy az 1715. évi dekrétum külön törvénycikkben foglalkozik a szerzetesi előjárók kérdésével,²³¹ egyúttal pontosítva, sőt némileg megváltoztatva az 1608. évi általános rendelkezést. Eszerint a rendek a váradhegyfoki prépostnak, mivel ő egyben a magyarországi premontraiak általános helynöke is, a főpapok és mágnások között, tehát a felsőtáblán biztosítanak ülés- és szavazati jogot. A jezsuitáknak azonban, mint láttuk, meg kellett elégedniük azzal a szabályozással, amely már az 1712. évi dekrétumtervezetben is szerepelt: címzetes apátságaik és prépostságaik után – amíg ezeket birtokolják – testületileg küldhetnek két magyar megbízottat az országgyűlésre.

Az 1715. évi rendelkezés tehát felülírta a korábbi szabályozást: a váradhegyfoki prépostnak, pedig ő is csak egy infulált és birtokos prépost volt a sok közül, megengedte a felsőtáblai részvételt. A zirci apátról a törvénycikk nem

²²⁶ P. Engelbert naplója, pag. 76–94.

²²⁷ MOL N 50 Lad. R. Fasc. N, Nr. 65.

²²⁸ MOL N 50 Fasc. T, Nr. 63.

²²⁹ LUKÁCS (1978–1995), 443.

²³⁰ MOL N 50 Lad., R, Fasc. V. Nr. 21.

²³¹ 1715. évi LXXIII. tc.

szól, neki meg kellett elégednie az alsótáblai megjelenéssel vagy képviselettel. A gyakorlatban az utóbbi megoldás vált általánossá.²³² Sőt, mikor Leeb Róbert szentgotthárdi apát az 1741. évi diétán, mint a magyarországi ciszterciek általános helynöke felsőtáblai megjelenési jogot kért, a rendek őt is elutasították.²³³

Az 1715. évi dekrétummal új szerzetesrendeket is befogadtak: a kamalduliakat, a trinitáriusokat és a piaristákat, „de minden szavazat és ülés nélkül”. Azt is kimondták továbbá, hogy ezután csak uralkodói engedéllyel lehet újabb szerzetesi intézményeket alapítani.²³⁴

A szomszédos Alsó-Ausztriában, számos magyarországi szerzetesi intézmény anyamonostorának hazájában szintén megtaláljuk az apátokat és prépostokat a prelátusok között. Itt a 15. században fejlődött ki az önálló prelátusi tábla, melyen a bencés apátok, köztük Altenburg, a bécsi skótok és Göttweig, a ciszterci előljárók, köztük Heiligenkreuz és Lilienfeld, valamint a premontrai konventek apátjai, köztük a perneggi is helyet foglalt. Itt találunk még a német területeken korszakunkban a hazainál sokkal gyakoribb társaskáptalani intézmények közül négyet, sőt Erla női bencés monostor előljárója is a prelátusok közé tartozott. Lényeges különbség azonban, hogy ezeken a tartományi gyűléseken a püspököknek csak egy része jelent meg a prelátusi táblán, másik részüket a nemesség sorai közt találjuk, a klérus tehát nem alkotott olyan zárt csoportot, mint a magyar országgyűlésen. A bécs-újhegyi püspök például csak a jozefinista egyházmegyereform után került a prelátusok közé, mikor a püspökség központja Sankt Pölten lett.²³⁵

A birodalmi gyűlés prelátusi táblái is főként szerzetesekből álltak, amint ezt a sváb prelátusi csoport összetétele jól mutatja. Korszakunk végén a 23 tagból álló sváb tábla bencés, ciszterci, premontrai és ágostonos kanonok előljárókból, valamint a klarisszák női előljáróiból állt. Itt azonban a prelátusi tábláknak az ekkorra már bevett gyakorlattá vált kuriális szavazat miatt lényegesen kisebb politikai befolyása volt a rendi gyűlésen, mint magyarországi társaiknak a pozsonyi országgyűlésen.²³⁶

Természetesen a szerzetesek közötti viták sem nélkülözik az európai párhuzamokat, ismét Lüniget segítségül hívva ismerhetjük meg például az említett sváb birodalmi körzethez tartozó Petershausen bencés apátjának vitáját a konstanzi egyházmegyében fekvő, de svájci területen álló Kreuzlingen ágostonos kanonok rendi monostorának prépostjával. Az ügy azért érdekes számunkra, mert Kreuzlingen prépostja nem világi fórumhoz, hanem a Rota Romanához, tehát a Szentszék rendes fellebbviteli bíróságához fordult, Petershausennek viszont a sváb körzeti gyűlés megtiltotta, hogy külföldi tör-

²³² Diaeta-adatbázis

²³³ SZIJÁRTÓ (2005), 423.

²³⁴ 1715. évi CII. tc. CIH 1657–1740, 518.

²³⁵ STRADAL (1973), 53–115.

²³⁶ REDEN-DOHNA (1982), 8.

vényszek előtt keresse igazát Kreuzlingennel szemben. Mivel Petershausen képviselője nem jelentkezett Rómában, a Rota Kreuzlingennek adott igazat, kimondva: az apát minden egyházi és világi cselekmény alkalmával megelőzi a petershauseni bencés apátot. A császár azonban tekintélyét latba vetve – és nyilvánvalóan a Rotába küldött ügyhallgatója segítségével – elérte, hogy ezt a határozatot ne hirdessék ki.²³⁷

4. Hermann Engelbert naplója mint történeti forrás

De kanyarodjunk vissza P. Engelbert naplójához. Az előzőekből is kirajzolódhatott, hogy a morvaországi szerzetes feljegyzései számos értékes információval gazdagítják általában az 1712. évi országgyűlési ülészakról meglévő ismereteinket, de kifejezetten az egyháziak, közülük pedig leginkább a szerzetesek század eleji tevékenységébe, mindenekelőtt pozícióharcaiba különösen részletes betekintést engednek. A következőkben szemügyre vesszük magát a forrást, hogy megállapítsuk: mikor milyen feljegyzéseket vetett papírra P. Engelbert, és ezek milyen viszonyban állnak az 1712. évi diéta tárgyalásakor leggyakrabban idézett forrás, Lányi Pál naplójának megállapításaival.

Már korábban felfigyelt arra a kutatás, hogy az 1712. évi eseményekről különböző források egészen más képet festenek. Konkrétan Lányi Pál és a két bihari követ, Komáromi Csipkés György és Bakay Ádám diáriuma között mutathatók ki komoly ellentmondások. Ezek nagymértékben árnyalják az országgyűlési magánnaplók forrásértékéről alkotott képet.²³⁸ Ezért még inkább indokolt P. Engelbert naplójának részletesebb szemügyre vétele.

Hermann Engelbert március végén indult útnak a velehradi kolostorból, és mintegy százharminc kilométert megtéve Maratice, Znorow, Holics, valamint Nagylévárd érintésével érkezett Pozsonyba április 2-án, délelőtt tíz óra körül. A külvárosban, az Arany Korona fogadóban szállt meg, majd 4-én az országgyűlési megbízottak által neki kijelölt szálláshelyre költözött. Apátjától kapott megbízólevelét április 5-én mutatta be a személynöknek Spáczay Gáborral, a nyitrai káptalan követeivel és más világiakkal együtt. Ők jelentek meg az alsótáblai egyházi követek közül elsőként a személynöknél.²³⁹

Naplója tanúsága szerint P. Engelbert az országgyűlés megnyitásaig eltelt időben a primás-érseknél és másoknál is látogatást tett, hogy fáradozzon a pásztói apátság ügyében. Itt minden bizonnyal a már tárgyalat, elhúzódo birtokperekről, a várossal, valamint a területileg illetékes egyháziakkal fennálló vitákról volt szó.

²³⁷ LÜNIG (1719–1720), I., 25–26.

²³⁸ SZIJÁRTÓ (2006), 249–254.

²³⁹ MOL N 50 Fasc. Q, Nr. 21.

Lányi Pál társával, Szent-Imrey Sámuel esküdt jegyzővel²⁴⁰ április 14-én érkezett meg Pozsonyba.

Április 15-én mindkét szerző megtekintette a korona pozsonyi behozatalának ceremóniáját, és részletesen be is számolt róla. Itt olvasható az első, még jelentéktelen eltérés: Engelbert tudósítása szerint a koronát rejtő láda fekete selyemmel, míg Lányi szerint vörös bársonnyal volt letakarva.²⁴¹

Szerzetesünk ezután megemlíti a nádor 18-i megérkezését, majd rátér az első, 20-i ülésnapra. A kilenc órakor kezdődő megnyitó előtt a neki kijelölt helyen, az egyháziak tábláján, a kanonokok, az apátok és a többi egyházi követ közt foglalt helyet. Ő is átvonult a rendek képviselőivel együtt a Zöld Házba (vagy ahogy tévesen fogalmazott: a zöld kapunál lévő házba),²⁴² és meghallgatta az uralkodó fogadásának és koronázásának rendjét. Ezekről naplójában másolatot is készített. Aznap találkozott a zirci apát követével, Schneider Henrik adminisztrátorral is, akivel az egyháziak közti ülésrendről beszélt.

A másnapi ülésen történeteket nem jegyezte fel, ekkor Lányi szerint az uralkodó elé induló követséget választották meg, ennek összetételéről vita is támadt az alsótáblán megjelent rendek között. Ezután május 4-éig nem ült össze az alsótábla, ebben mindkét forrás megegyezik.

A május 4-i ülésen több ügy is előkerült, ezek közül P. Engelbert és Lányi is megemlíti, hogy a rendek a koronázás időpontjáról vitáztak, valamint előkerült Esterházy Antal kuruc tábornok kegyelmi ügye is.

Az ezt követő május 17-i ülésről nem emlékezik meg Engelbert, pedig Lányi szerint ekkor diktálták le a rendeknek József 1687. évi diplomájának szövegét. Ugyancsak Lányi írja, hogy ekkor olvasták fel a jezsuiták kérvényét is.

A másnapi ülésen történt, jezsuitákkal kapcsolatos incidensről azonban mindketten beszámolnak, csak az ülésteremben helyet foglaló két szerzetesre tett megjegyzések forrását adják meg másként: mint láttuk, Lányi szerint Megyery Gábor, P. Engelbert szerint Okolicsányi Pál utasította rendre az alsótábla új résztvevőit.

Az uralkodó május 19-i bevonulásáról szintén mindketten megemlékeznek, Lányi valamivel részletesebben. Ő közli az elhangzott beszédek is, amelyekkel már mi is megismerkedtünk. Károlynak a magyar rendek megnyerését célzó piros nemzeti öltözékét azonban, mint láttuk, figyelmen kívül hagyja.

A május 20-i eseményekről, köztük az uralkodói proposíciók tárgyalásáról mindketten beszámolnak, az Okolicsányi felszólalása utáni felháborodásról, és a klérus elhíresült „non datur Status quintus” bekiabálásairól azonban csak Lányi ír. P. Engelbert itt a főpapoknak a szerzetesség ellenes hangulatát említi meg.

²⁴⁰ MOL N 50 Fasc. Q. Ad Nr. 21.

²⁴¹ A következőkre: THURY (1903–1904), I., 395–407 és THURY (1903–1904), II., 5–29.

²⁴² A Zöld Ház ugyanis nem egy zöld kapuról, hanem zöld színű belső berendezéséről kapta a nevét. ORTVAY (1905), 645–646.

P. Engelbert naplójának kronológiai folytonossága ezután megszakad: a 20-i eseményeket követően ismerteti a klérus május 10-e és 12-e között lezajlott tanácskozását, amellyel már részletesen megismerkedtünk. Ezután tér vissza az országgyűlési ülések tárgyalására: a 17-i ülésnap feljegyzésével folytatja, de itt valójában már a 20-i eseményeket írja le, az itt közölt leiratok is a 20-i dátumot viselik. Itt közli továbbá a koronázáshoz kapcsolódó eseményekre megválasztott személyek listáit, valamint József 1687. évi diplomáját.

A 21-i ülésnapról P. Engelbert csak annyit tartott fontosnak megjegyezni, hogy igen hosszú volt: reggel nyolc órától délután 4 óráig tartott. Szerencsére Lányi Páltól tudjuk, hogy az ülés elhúzódása nem volt véletlen: ekkor kapták meg ugyanis a rendek az uralkodótól a koronázási hitlevél tervezetét, mely mint láttuk, azonos volt az 1687. évi szöveggel. Ebből a már ismert vita támadt.

A másnap lezajlott koronázás mindkét szemtanú szerint a tervek szerint történt, P. Engelbert az esemény kapcsán Károly megnyerő és alázatos egyéniségét emeli ki, Lányi a beszédekre, a lakomára és a koronázás alkalmából veretett és a nép közé szétszórt pénzermékre is kitér.

Május 23-án és 24-én nem volt ülés, de a protestánsok összegyűltek a vallás dolgában, erről Lányi számol be. A 25-i ülést mindketten megemlíti, Lányi sokkal részletesebben, mint P. Engelbert.

Másnap Úrnapja volt, ezen az ülésen a protestáns követek Okolicsányi és egy néven nem nevezett református követ tanácsára nem vettek részt, nehogy feszültség támadjon a katolikus többséggel, különösen azért, mert a reformátusok felekezeti meggyőződésük ellen való dolognak tekintették a térdeplést. Azonban P. Engelbert sem vett részt a – nyilván a Szent Márton templomban celebrált – ünnepi misén és az azt követő körmeneten, ő az alsótábla ülésteremtől nem messze fekvő orsolyita nővérek templomában²⁴³ misézett, majd Starhemberg Gundaker Tamás kamarai elnökkel tárgyalt annak a kölcsönnek a visszafizetéséről, amelyet a velehradi apátság folyósított a Kamara részére.

Május 28-án P. Engelbert Illyés András erdélyi püspöknél vendégeskedett, a főpap ekkor ajánlotta fel a szerzetesnek, hogy átadja Velehradnak a pilisi apátság birtokait. Így az országgyűlési beszámoló ezután hetekre megszakad, mert P. Engelbert a birtokok átvételének ügyében intézkedett. Közben vissza is utazott Velehradra, majd apátjával együtt jött újra Magyarországra, hogy megnézzék a pilisi apátsághoz tartozó, Pozsonyhoz közel fekvő három falut, Pozsonycsákányt, Csütörtökhelyt és Misérdet.

Lányi beszámolója szerint az országgyűlés ez idő alatt sokszor ülésezett, az alsótáblai tárgyalások középpontjában többek között a bírósági reform, a sűgy, a klérus és Horvátország panaszai álltak.

²⁴³ ORTVAY (1905), 396–397.

P. Engelbert június 8-án kapcsolódott be ismét az országgyűlés munkájába, ezt követően július 16-ig számol be az alsótáblai tárgyalásokról. A beszámoló azonban felszínessé és érezhetően ingerültté válik: szerzetesünknek elege lett a rendek unalomig ismételt sérelmeiből és vitáiból, hiszen ekkor már sokkal fontosabb ügy, a pilisi apátság megszerzése foglalkoztatta. Így az országgyűlési ügyek mellett folyamatosan kitér erre a kérdésre is.

Lányi szerint ekkor is majdnem minden nap ülésezett az alsótábla, az előbbieket mellett Debrecen szabad királyi városi rangra emelése is előkerült, valamint a vallásügy. P. Engelbert szerint 11-én Pásztó város kérvényét is tárgyalta az alsótábla. A kérvény a város kiváltságainak megerősítését kívánta elérni. Ezt azonban a rendek a világi birtokosok és a velehradi apátság tiltakozása miatt elvetették.

A június 11-i ülés kapcsán mindketten beszámolnak a felső- és alsótábla között kialakult vitáról a bírósági reform tárgyában, P. Engelbert a morvaországi helyzettel is összehasonlítja a magyart, mint azt a klérus országgyűlési részvétele kapcsán már tapasztaltuk.

P. Engelbert szerint 12-étől, Lányi Pál szerint 13-ától újra előkerült a válásügy. A tized kapcsán szerzetesünk kemény kritikát fogalmaz meg a főpapsággal szemben: a tizedet saját gazdagodásukra fordítják, az alsópapságnak szinte semmit nem juttatnak belőle, így az a nem elégséges stóladíj és más bevételek miatt gazdálkodásra kényszerül, ez pedig elvonja erejét a lelkipásztoroktól. A nem katolikus felekezetek elterjedése és jogai kapcsán azonban P. Engelbert is osztja a klérus aggályait, és az ország egyik legnagyobb nyomorúságának, a Rákóczi-féle mozgalom legfőbb támogatójának tartja a nem katolikus felekezetek tagjait, ahogy az 1708 óta mindig előkerült a klérus tiltakozásaiban is.

P. Engelbert szerint a 14-i ülésen olvasták fel azt az uralkodói választ, amely a jezsuiták már tárgyalta elmarasztalását is tartalmazta. Ahogy már láttuk, Lányi ezt a kérdést nem tárgyalja, a klérus sérelmeit és a protestánsok reakcióit azonban ismerteti.

Ezután szerzetesünk naplójában újra megszakad az országgyűlési tárgyalások ismertetésének fonala: P. Engelbert ismét a pilisi apátság ügyében tett intézkedéseivel foglalkozik. A diéta történéseibe több, mint egy hónappal később, július 16-án kapcsolódik vissza. Lányi beszámolója szerint ez idő alatt hét ülés is volt az alsótáblán, ahol a bírósági reform mellett többnyire egyéni kérelmeket tárgyaltak, köztük június 30-án a klosterbrucki apát újabb beadványát a felsőtáblai ülésheletről.

P. Engelbert szerint a jezsuitákat az uralkodói döntés értelmében július 16-án „kihajították” az országgyűlésről, a máltai lovagrend beadványára adandó választ pedig elhalasztották. Ezután még több kérdést felvetettek, de a felsőtábla javaslatára elhalasztották az ülést 18-ára, mert a primás-érsek Máriavölgybe utazott Kármelhegyi Boldogasszony ünnepére. P. Engelbert

szerint ekkor merült fel először a női örökösödés az országgyűlésen, a felsőtáblai követek azt tanácsolták, hogy gondolják át a rendek a kérdést.

Lányi szerint ezek az események egy nappal korábban, 15-én történtek, 18-án pedig valóban folytatódott az országgyűlés munkája. Erről azonban P. Engelbert már nem készített feljegyzést, naplója a július 16-i dátummal készült ismertetés után nem folytatódik tovább.

Ez pedig nagy baj, mert így pont arra az időszakra nem szolgál kontrollforrással, amelyik Lányi Pál és a bihari követek feljegyzésében annyira ellentmondásos.²⁴⁴ A korábbi események kapcsán azonban kisebb-nagyobb eltéréseket leszámítva együtt halad Lányi és Engelbert beszámolója.

A bihari követek naplója azonban Lányi és P. Engelbert feljegyzéseitől már a kezdetektől fogva eltér: szerintük május 2-án volt az 1712. évi első ülés, igaz, ők csak április 25-én érkeztek Pozsonyba, tehát a 20-i, ténylegesen első ülésnapon még nem vehettek részt.²⁴⁵ Az viszont már komoly eltérés, hogy P. Engelbert és Lányi szerint május 2-án nem is ültek össze a rendek. A bihari követek szerint 3-a és 10-e között folytatódtak az alsótábla ülései, ezekről, mint láttuk sem Lányi, sem P. Engelbert nem ír. Ráadásul Lányi a május 17-i ülést az ötödikként említi, tehát eszerint nem is volt ennyi ülésnap 4-e óta. Mint láttuk Lányi Pál szerint a május 17-i ülésen diktálták le az alsótáblai rendeknek József hitlevelének szövegét. Engelbert szerint is volt 17-én ülés, a bihari követek naplója szerint azonban nem, csak 12-én és 21-én. Június 8-án, amikor P. Engelbert ismét bekapcsolódott az országgyűlés munkájába, a bihari követek szerint nem is volt ülésnap, csak 7-én és 9-én. Pedig a 8-i ülésről Lányi is beszámol. Június 12-én kivételesen P. Engelbert és a bihari követek szerint is volt ülés, de az utóbbiak egy szót sem írnak a klérus sérelmeiről, pedig szerzetesünk szerint ekkor ebből komoly vita támadt.

A naplókat olvasva tehát tényleg az a benyomásunk, mintha az egyes résztvevők nem ugyanazon az országgyűlésen ültek volna,²⁴⁶ pontosabban a bihari követek beszámolója tér el sok helyen P. Engelbert és Lányi feljegyzéseitől. A két utóbbi napló viszont általában fedésben van egymással, noha a morvaországi katolikus szerzetes sokszor egészen más dolgokra figyelt az 1712. évi országgyűlés történései kapcsán, mint a felső-magyarországi evangélikus alispán. Talán a legfontosabb különbség, hogy a vizsgálatunk elején tárgyalt kölcsönös megbékélés légköre, amely az uralkodó és a rendek viszonyát meghatározta, és amelyről Lányi Pál naplója is tanúskodik, meglepő módon szinte teljesen hiányzik a szerzetes beszámolójából. P. Engelbert magyarországi tartózkodásáról írt feljegyzését megelőző, a rendek sérelmeit bemutató (kötetünkben töredékessége miatt fordításban nem, csak az eredeti

²⁴⁴ SZIJÁRTÓ (2006), 250–252.

²⁴⁵ A következőkre: OSZKK Fol. Lat. 560, 145–237.

²⁴⁶ SZIJÁRTÓ (2006), 251–252.

latin szövegben olvasható) soraiból kifejezetten a magyarokkal szembeni ellenszenv tükröződik. Itt felvonultatja a magyar rendek ellen hangoztatott összes közhelyet, a lázadásra való hajlamuktól kezdve, a német-gyűlöletükön és a jogaikhoz való makacs ragaszkodásukon át egészen az eretnekség vádjáig. Ez a szemlélete a későbbiekben sem változik meg érdemben, nem sok jó szót találunk szerzetesünk naplójában a magyar rendiségről, de még a katolikus klérusról sem. Természetesen a derék szerzetest a protestánsok jelentős politikai befolyása háborítja fel leginkább.

Az 1712. évi ülészaknak, mint láttuk, nem ismerjük a hivatalos naplóját, így az ez évi diétára hangsúlyosan igaz, hogy szétszóródott mozaikokból kell összerakni a képet. Ráadásul az egyes beszámolók eltérése miatt már a források kiválasztása nagyban befolyásolja azt, hogy milyen is lesz ez az összerakott kép.²⁴⁷ P. Engelbert, mint morvaországi szerzetes, idegenként és egy kevésbé vizsgált rendi csoport tagjaként szemlélte az 1712. évi eseményeket. Sokszor személyes hangvételű feljegyzései tehát olyan optikán keresztül nyújtanak betekintést az országgyűlés munkájába, amelyet alig ismer a kutatás.

²⁴⁷ Vö. SZIJÁRTÓ (2010)

Hende Fanni

„*AD DIGNITATEM REGIAM SUBLEVETIS*”
A 18. SZÁZADI MAGYAR KIRÁLYKORONÁZÁSOK
TÖRTÉNETÉHEZ

A tanulmány középpontjában a 18. század első és utolsó királykoronázása – az 1712. évi és az 1792. évi – áll. A kutatás jelenlegi állásának és néhány új forrás felhasználásának segítségével arra a kérdésre keresem a választ, hogyan változott a kor politikai megítélésében ez a nagy jelentőségű esemény, és ez hogyan mutatkozott meg a koronázási ceremóniában.

A bevezető után a téma historiográfiáját tárgyalom. Foglalkozom a koronázás helyszíneivel, részletesen bemutatom a koronázás egyházi és világi szertartását, és röviden kitérek a királynékoronázásra is. Vizsgálatom eredményeit az utolsó fejezetben foglalom össze. A koronázási hitlevélről nem írok, mert azt a kötet előző tanulmánya tárgyalja.

III. Károly 1712. május 22-i koronázásának vizsgálatához elsődleges forrásként P. Hermann Engelbert naplóját használom. Az ebben szereplő koronázási rendtartás kisebb eltéréssel megegyezik a Magyar Országos Levéltárban őrzött, a Magyar Kancellária regisztratúrájában szereplő koronázás rendjével.¹ Ezenkívül az Esztergomi Prímási Levéltár is őriz a koronázásról egy protocollumot.²

Az 1792-ben, Budán megkoronázott I. Ferenc király koronázásának egyházi szertartását a hivatalos országgyűlési naplóban rögzítették. Ezt a magyar nyelvű naplót is használtam forrásként.³

¹ MOL A 95 Acta Diaetalia 1712–1715. fasc. 1–2. Ordo Coronationis (5. csomó)

² PL AEV 371/5.

³ Naponként-való jegyzései 1792.

1. A téma historiográfiája

A magyar királykoronázás témájában Bartoniek Emma írt több tanulmányt és egy összefoglaló művet.⁴ Ezekben végigveszi a középkortól a koronázási szertartásokat és fontos változásait, valamint azok politikai hátterét is bemutatja. Ír a koronázás eredetéről és középkori külföldi szertartásokról is. Kitér olyan témákra, amelyek segítenek megismerni a középkori és a kora újkori ember gondolkodásmódját, például az Árpádok trónöröklési jogáról, a királyválasztás jogáról, vagy a Szent Korona-eszméről. Štefan Holčík műve⁵ sorba veszi a pozsonyi koronázásokat, és rövid ismertetőt ír a helyszínekről, valamint a koronázási ékszerekről. Pálffy Géza a 16–17. századi koronázásokkal foglalkozik behatóbban. A koronázási lakomákról írt tanulmányában⁶ Szapolyai János és I. Ferdinánd koronázásától kezdve elemzi a lakomákat: az ülésrendet, a résztvevőket, a betöltött feladatokat. Két további tanulmányában Miksa magyar király pozsonyi koronázásának előkészítéséről eddig ismeretlen forrásokat közöl.⁷ A koronázási ceremóniáról mint politikai reprezentációról Barcsay Ákos is írt német nyelven megjelent munkájában.⁸ Három uralkodó, III. Károly, Mária Terézia és II. Lipót kapcsán vizsgálta meg az udvar és a rendek elvárásait, a hitlevelet, a nádorválasztást és a ceremóniális kérdéseket.

2. A dolgozat kérdésfelvetései

Kottanner Jánosné emlékiratából ismert a magyar királykoronázás három feltétele: *„Az egyik törvény úgy szól, hogy Magyarország királyát a szent koronával kell megkoronázni. A másik, hogy az esztergomi érsek koronázza meg. A harmadik, hogy a koronázás Fehérvárott történjék.”*⁹ Ha ezek közül egy is hiányzott, a koronázás törvényessége megkérdőjeleződhetett.¹⁰ A három feltételből az általam vizsgált koronázásokon a helyszín változott, de sem az esztergomi érsek királykoronázási joga, sem a Szent Korona jelentősége nem csorbult. A magyar királyokat a középkorban Székesfehérváron koronázták meg. A város törökök általi elfoglalása következtében új helyszínt kellett kijelölni. Pozsonyra esett a választás, amiben – amellet, hogy az ország középső területeinek oszmán uralom alá jutását követően fokozatosan az ország politikai központ-

⁴ BARTONIEK (1923), BARTONIEK (1939)

⁵ HOLČÍK (1988)

⁶ PÁLFFY (2004)

⁷ PÁLFFY (2008), PÁLFFY (2009)

⁸ BARCSAY (2002)

⁹ MOLLAY (1979), 48.

¹⁰ MOLLAY (1979), 48.

jává vált - szerepet játszott Bécshez való közelsége. 1531-től itt működött a Magyar Kamara, és a korszakban többnyire az országgyűlés is itt ülésezett.¹¹ Az első pozsonyi koronázás megszervezésekor tovább akarták vinni a székesfehérvári koronázások hagyományos elemeit, hiszen ezáltal vált a magyar király legitim uralkodóvá. A hagyományok átmentése a magyar királyi udvar virtuális megőrzését is szolgálta, hiszen a rendek átmeneti időszaknak tekintették mind a török megszállást, mind az udvar idegenbe kerülését.¹² A pozsonyi ünnepséghez ki kellett jelölni a helyszíneket, ehhez Nádasdy Tamás nádor is készített egy javaslatot 1561-ben, az ebben foglaltakat a Magyar Tanács nagymértékben fel is használta döntése során.¹³ A nádoron kívül még két olyan személy volt tagja a tanácsnak, aki biztosan részt vett Ferdinánd 1527. évi koronázásán: Oláh Miklós esztergomi érsek és Dessewffy János magyar királyi udvarmester. Zay Ferenc felső-magyarországi főkapitányról és Kamarjay Tamás alnádorról pedig valószínűsíthető, hogy szintén jelen volt.¹⁴ Így a székesfehérvári koronázások hagyományának átvitele biztosított volt. A beadványban is megemlézték Ferdinándnak, hogy a koronázási hagyományokat folytatni kívánják az új helyen.¹⁵ 1792-ben ismét új helyszínen, Budán, tartották meg a koronázást. Ekkor is a hagyományokat vették figyelembe a ceremónia helyszíneinek kiválasztásakor.

Fügedi Erik a koronázás középkori menetét Bonfini műve alapján rekonstruálta. Tizennyolc aktust sorol fel: 1. a király háromnapos böjtje, 2. bevonulás a bazilikába, 3. a szertartást végzők és a koronázási jelvények elhelyezése, 4. acclamatio (közfelkiáltás), 5. a király kötelességének elmondása, 6. az egyházi eskü letétele, 7. királyszentelés, 8. felkenés, 9. a király átöltöztetése, 10–11. karddal felövezés, kardrántás, 12. koronázás, 13. jogar átadása, 14. intronizáció, 15. Te Deum és záróima, 16. átvonulás a Péter-templomba, ott ítélethozatal, 17. világi eskü a szabadban, 18. a négy kardvágás.¹⁶ Ezek közül az aktusok közül a 16–18. mozzanatot világi szertartásnak nevezi.¹⁷

Fügedit követve a témát én is két nagyobb részre, az egyházi és a világi szertartásra osztom. Mindkét ceremónia elemei kifejezik az új uralkodó feladatait, vállalásait az ország felé. Egy-egy ilyen ünnep alkalmat adott a politikai reprezentációra. A koronázás egyházi szertartását a főpapi szertartáskönyv, a Pontificale Romanum alapján végezték. Az említett szertartás-

¹¹ PÁLFFY (2008), 492.

¹² PÁLFFY (2010a), 333.

¹³ PÁLFFY (2009), 308.

¹⁴ PÁLFFY (2008), 494.

¹⁵ „ceremonias et ritus illos, quos in coronatione regum Hungariae de more et antiqua consuetudine gentis nostrae servare solitos” (a ceremóniákat és azon rítusokat, amelyeket a népünk régi szokása és hagyománya szerint Magyarország királyainak koronázásában megőrizni szokás), PÁLFFY (2008) 500.

¹⁶ FÜGEDI (1984), 257.

¹⁷ FÜGEDI (1984), 258.

könyv királyszentelés részéből idéztem a tanulmány címében szereplő latin kifejezést is: „*ad dignitatem regiam sublevetis*” (királyi méltóságra emeljétek).¹⁸ Az egyház nevében egy püspök kérte a koronázó érseket, hogy a megjelent jelöltet koronázza meg. Ennek, a szentmise elején elhangzott kérésnek a része az idézet. A szertartáskönyvvel kapcsolatban felmerül, hogy az ott leírtak eltértek-e az adott koronázás ordójától, és ha igen, miben és mi okból. Erre a kérdésre is választ keresek az alábbiakban.

A koronázás világi részében az előkelők feladatai, elfoglalt helyük összehangban állt politikai szerepük jelentőségével. A kialakult szokásokon – elsősorban azok szimbolikus jelentősége miatt – nagyon nehezen, viták sorával tudtak változtatni. III. Károly koronázása előtt például a Magyar Udvari Kancellária feliratban javasolta, hogy a koronázási menetben a nádor kocsija a bécsi udvarmester kocsija után menjen. Ezáltal a nádor, a korábbi gyakorlathoz képest, közelebb került volna az uralkodóhoz. A koronázást előkészítő bécsi konferencián meg is támadták ezt a javaslatot.¹⁹ Az ehhez hasonló viták a római király koronázása alkalmával sem voltak ismeretlenek: az 1764. évi koronázás előtt a koronázási jelvények Frankfurtba szállításakor történt meg például, hogy Frankfurt és Mainz városa között „*területi meg kíséreti vita*” alakult ki, így a városba tartó menet fél napig a mezőn várt. Végül Frankfurt engedett, és a mainziak kísérték a jelvényeket.²⁰ A koronázási jelvények szerepére és szimbolikájára is ki fogok térni, és ezeket összevetem a külföldi koronázásokon megjelenő ékszerekkel. A törvényes uralkodóvá válásban Európa-szerte a lényegi momentum az olajjal való megkenés volt. Magyarországon emellett nagyobb hangsúlyt fektettek a Szent Koronával való megkoronázásra. Mindkét aktus esetében megvizsgálom, hogy milyen változások történtek ezeket illetően.

A koronázás világi része nem volt elterjedt Európában. Ezek az elemek magyar sajátosságok, megvan a jelentőségük, jelentésük, noha vannak bizonyos elemek, amelyeket meg lehet találni más országokban is. A világi rész a lovaggá avatásból, a koronázási esküből, a kardvágásokból és a lakomából áll. Ezeket a részeket külön is megvizsgálom. Néhány kérdést részletesebben is tárgyalok: a lovaggá ütendő ifjak személyét, ki választotta ki őket és mi alapján. A koronázási eskü fejlődése is érdekes: hogyan került ki a szabad ég alá. Természetesen a koronázási dombon, az égtájak felé tett vágásoknak is külön jelentőségük volt. Az egész napot lezáró lakomán a király asztalánál ülők ülésrendje is külön figyelmet igényel: hogyan alakult ki, majd hogyan változott az ülésrend a két vizsgált koronázás közti időben.

¹⁸ Pontificale Romanum, 105.

¹⁹ BARCSAY (2002), 201.

²⁰ GOETHE (1965), 179.

A koronázások szertartásának alakulására hatott a német-római császár koronázási szertartása, és a szomszéd királyságokban is fellelhetők hasonló elemek, ezeket is segítséggül hívom az elemzés során.

3. Koronázási helyszínek

A pozsonyi és a budai ünnepek kapcsán felmerül a kérdés, hogy a két városban levő helyszínek megfeleltethetők-e egymásnak, illetve, hogy gyökereiket a székesfehérvári magyar királykoronázásokban kell-e keresni.

Székesfehérváron a koronázási szentmisét a királyi bazilikában, a Szűz Mária tiszteletére szentelt templomban celebrálták, amelyet Szent István építtetett. Itt őrizték a koronázási ékszereket, itt állt a királyi trónszék, és ebben a templomban helyezték el a szent király földi maradványát.²¹ A későbbi koronázások helyszínévé az első királyhoz való erős kötődése miatt vált. Ez a hagyomány az érvényes koronázás egyik feltételévé nőtte ki magát, amint azt Kottanner Jánosné is leírta. Fügedi Erik felhívja a figyelmet, hogy ez a tisztelet Istvánnak mint szent királynak szólt, azaz az ideális királynak, aki bölcs, erős, jó és igazságos. Istvánt ruházták fel ezekkel a tulajdonságokkal, aki a nyugati kereszténységre vezette a magyarokat, és királyságot alapított.²² Az esztergomi érsek az 1712. évi koronázási szentmise előtti buzdításában is megemlítette Szent István királyt és apostoli királyságát.²³ Ezt a kapcsolatot, amely a megkoronázott királyok és az államalapító szent király között már nem elsősorban vérségi, hanem – Fügedi Erik szavával élve - misztikus²⁴, a koronázási jelvények mellett más tárgyak is erősítik, ezekről később írok. A bíraskodásra és a lovagavatásra a Szent Péter-templomban került sor, a világi eskü a szabad ég alatt, a négy kardcsapás pedig a városon kívül történt. A székesfehérvári bazilikában I. Ferdinánd királyt koronázták meg utoljára. A török időben a templomot lőporraktárnak használták, majd az épület tornya 1601-ben, az egyik ostrom során felrobbant, később pedig az épület köveit a város védműveibe építették be.²⁵

Nádasdy Tamás nádor 1561. évi tervezetében, amelyben a pozsonyi koronázás javasolt útvonalát vázolta, az uralkodó a Szent Márton-templomból a ferencesek templomához gyalogol posztóval fedett úton. Az ott tartott szer-

²¹ ALTMANN/BICZÓ/BUZÁS/HORVÁTH/KOVÁCS/SIKLÓSI/VÉGH (2004), 68.

²² FÜGEDI (1974), 66.

²³ THURY (1903–1904), II., 8. „*A sacra romana catholica ecclesia sanctus rex noster Stephanus omnesque ejusdem successores hanc praerogativam obtinuerint, ut rex Hungariae, rex Apostolicus semper denominari soleat.*” (A római katolikus egyháztól azt a kiváltságot bírja Szent István királyunk és minden utóda, hogy Magyarország királyaként mindig apostoli királynak szokás nevezni.)

²⁴ FÜGEDI (1974), 62.

²⁵ ALTMANN/BICZÓ/BUZÁS/HORVÁTH/KOVÁCS/SIKLÓSI/VÉGH (cop.2004), 69.

tartást elvégezve lóra száll, és a városkapun kimegy a Szent Mihály-temetőig, ahol egy emelvényt állítanak neki. Itt mondja el a régtől fogva szokásos esküt. A kardvágáshoz a külvárosból a mezőre lovagol. A nádor javaslata a város két kapuja közt elterülő külvárost jelöli ki, a Szent Mihály-kapu és az „*egykor nyitott másik kapu*” között, mely utóbbi a dél felé nyíló Halász-kapu lehetett.²⁶

A P. Engelbert naplójában szereplő rendtartás is ismerteti a pozsonyi koronázás helyszíneit,²⁷ így látható, hogy valóban nem változtattak az útvonalon a századok során. A szentmise a Szent Márton-templomban történt. A templomot a Megváltó és Szent Márton püspök tiszteletére szentelték fel. Itt 1563-ban koronáztak először magyar királyt. Az ehhez a koronázáshoz készült beadványban a templomválasztás okát nem tüntették fel, annyit lehet olvasni, hogy mivel nem lehet Székesfehérváron, így Pozsonyban, a Szent Márton-társaskáptalanban kell lennie.²⁸ Az Aranysarkantúsvitézek lovaggá ütése a ferences templomban volt, amit a középkorban építettek, a hajója és a szentély a 13. században épülhetett,²⁹ és Szűz Mária tiszteletére szentelték fel. A török időkben az országgyűlés a kolostor termeit használta tanácskozássra. A kolostor és a templom a mindennapi életben is fontos szerepet töltött be, például a hajnali és az esti harangszó, 1642-ig a tűzjelző is itt szólalt meg. A koronázások alkalmával a kolostorban laktak a nunciusok, érsekek, püspökök és más egyházi személyek.³⁰ Az uralkodó a koronázási esküre a váron kívüli emelvényhez lovagolt a ferences kolostorhoz legközelebb lévő Szent Mihály-kapun keresztül. Az emelvény az egykori Szent Mihály-temetőnél állt.³¹ A temetőt 1529-ben védelmi okból lerombolták.³² A koronázási domb, amelyen a négy égtáj felé vágott a megkoronázott király, a Duna felé volt, szintén a váron kívül, a Duna és a város között elterülő síkságon.³³ A szintén Pálffy Géza által közölt 1608. évi *Ceremonia privata regni Hungariae* című felterjesztés a Duna kis szigetét ajánlja a domb felépítésére.³⁴ A magyar tanácsosok 1561. évi beadványa a székesfehérvári dombot Szent István dom-

²⁶ PÁLFFY (2009), 310.

²⁷ P. Engelbert naplója, pag. 47–55.

²⁸ PÁLFFY (2008), 500.

²⁹ ORTVAY (1905), 75.

³⁰ ORTVAY (1905), 81.

³¹ PÁLFFY (2008), 501.: „*egredietur civitatem per eam portam, quae monasterio proxima est, [fol. 100v.] pergentque cum ea omnes ad cimiterium ecclesiae Sancti Michaelis nunc destructae prope eandem civitatis portam situm*” (a városból azon a kapun keresztül fog kimenni, amelyik a kolostorhoz legközelebb van, és vele megy mindenki a most már lebontott Szent Mihály-templom temetőjéig, amely a város azon kapujánál található).

³² PÁLFFY (2008), 499.

³³ HOLČÍK (1988), 62.

³⁴ PÁLFFY (2008), 503.: „*Deinde consensu equo vadit ad insulam parvam Danubii, et ibi quoque eques ascendit ad montem ex tabulis ad hoc paratum, atque ibi evaginato gladio suo fortiter percutit in quatuor partes mundi.*” (Ezután a Duna kis szigetéhez lovagol, és ott föléptet a deszkából készített dombra, és ott hüvelyéből kihúzza kardját erősen a világ négy égtája felé suhint.)

bocskájának nevezi: „*in colliculo Sancti Stephani*”.³⁵ Benda Kálmán és Fügedi Erik egy 1563. évi latin nyelvű, koronázásról készült leírást idéznek, amely a székesfehérvári Szent István nevet viselő természetes domb utánezatának nevezi a pozsonyi dombot.³⁶

I. Ferenc engedett a magyar rendek kérésének, hogy Budán koronázzák őt magyar királlyá. Fennmaradt 1792-ből, a koronázásról egy magyar nyelvű vers, az alábbi sorokban a szerző az ország örömét fejezi ki Ferenc döntése miatt: „*Mellyel a' magyarnak szivét újjittatja, / S napját öröm napra az-zal fordittatja. / Mert im ditső Ferentz itt Koronáztatja / Magát, hogy így légyen a' Magyarok Attya.*” [...] „*Éllyen is e' Felség, kit ez a' Haza Karral ölel, 's ég / Szivibe nagy szeretet érze; hogy így szeretett ./ Hogy Buda Várában volt Szent Feje, Szent Koronában,*”³⁷

Budán 1792-ben a szentmisét a Mária Magdolna-templomban celebrálták, amely a magyarok plébániatemploma volt. A templom épületét és történetét Szebeni Andrea és Végh András részletesen bemutatja a *Budapest Régiségei* című sorozatban.³⁸ A templomot a tatárjárás után alapították. A 13. században vita keletkezett a templom egyházi helyzete miatt: a Nagyboldogasszony-templomhoz, vagyis a mai Mátyás-templomhoz való viszonya vált kérdésessé. Az utóbbi plébánosa ugyanis filiájának tekintette a magyar hívekkel rendelkező Mária Magdolna-templomot. A 14–15. században az ítélelhoztalra kijelölt bírák a Mária Magdolna-templom számára Buda városának területén határvonalat szabtak, amelyen belül plébánosi jogokat gyakorolhattott a plébánosa, de megállapítottak egy cenzust, amelyet fizetnie kellett a Nagyboldogasszony-templomnak. A török időkben dzsáminak használták, Buda visszavétele után a ferencesek formáltak rá igényt. II. József elvette a rendtől a templomot is, a berendezését pedig elvitette. A rendek kívánsága szerint ebben a templomban került volna sor Lipót budai koronázására, de mivel annak felújítása nem készült el, és ráadásul Lipót el is utasította a rendek kérését, a koronázást végül Pozsonyban tartották meg. 1792-re azonban elkészült, és a felszentelt templomban megtarthatták a koronázást. Utána a templom használaton kívül, üresen állt, mivel a koronázásra odaszállított berendezéseket szintén elszállították. 1817-ben a hadsereg kapta meg, funkcióját a helyőrségi templom elnevezés őrzte. I. Ferenc József királlyá koronázásakor ebben a templomban ütötte lovaggá a kiválasztott nemesifjakat.³⁹

Az 1792. évi országgyűlési napló a lovaggá ütésnél annyit ír, hogy az az „öreg-templomban” történt, latinul *ecclesia parochialis*-nak nevezi. Benda

³⁵ PÁLFFY (2008), 502.

³⁶ BENDA/ FÜGEDI (1979), 139.

³⁷ Nyár kezdet, 10., 19–20.

³⁸ SZEKENI/ VÉGH (2002), 427–457. A következő rövid történeti áttekintést az ő művük alapján teszem meg.

³⁹ BARTONIEK (1939), 167.

Kálmán és Fügedi Erik is a Mátyás-templomot jelölik meg helyszínnek.⁴⁰ A választás oka valószínűleg az lehetett, hogy a Székesfehérváron megkoronázott királyokat Budán, a Nagyboldogasszony-templomban mutatták be. A 14. század elején vált szokássá, hogy Buda bírása és a budai tanácsurak fegyverben álltak sorfalat a székesfehérvári főtemplom kapujánál, és a koronázás után felvitték a koronás uralkodót a Nagyboldogasszony-templomba.⁴¹ A templom a középkorban a német lakosság plébániatemploma volt, ugyanakkor a királyi udvarhoz is szorosan kapcsolódott. Először Károly Róbertet koronázták itt 1308-ban,⁴² majd Mátyás király is Budán tett esküt, és ültetett a trónra 1457-ben, mikor még nem volt lehetőség a Szent Koronával megkoronázni.⁴³ Sőt itt tartotta az esküvőjét is. Hunyadi János is ebben a templomban függesztette ki a zászmányolt zászlókat a sikeres balkáni hadjárata után. Ráadásul a városi polgárokat általában megillető plébánosválasztási joggal ellentétben plébánosát a király nevezte ki.⁴⁴ Az eskü a Vízivárosban lévő kapucinusok melletti piacon hangzott el az országgyűlési napló tanúsága szerint, a koronázási domb szintén a vízivárosi Fő utcában állt.⁴⁵

4. A vonulások rendje

A koronázás napján a nádor és a főrendek kísérték a várból a koronázó-templomba az uralkodót. A méltóságok helye és feladata természetesen itt is meghatározott volt. 1712-ben a menet rendjét, útvonalát nem részletezi a P. Engelbert naplójában olvasható rendtartás. Csupán annyit tudunk meg belőle, hogy a főrendek magyar viseletben haladtak elől lovon, utánuk az országglakók és a németek vegyesen, majd a nádor a főudvarmesterrel, őket követte Magyarország heroldja és a magyar királyi lovászmester kivont karddal. Utánuk vonult az uralkodó magyar és német lovagokkal, oldalán a főkamarsáival és a főistálló-mesterrel. A menetet a követek zárták.⁴⁶ Az esztergomi Prímási Levéltárban őrzött Protocollum részletesen ismerteti a sorrendet: 4 császári katona, 4 császári furir, akiknek az elszállásolás volt a feladatuk, őket követték az előkelők és mágnások szolgálai gyalog; német és magyar mágnások, császári gyalogosok, hajdúk és famulusok lovon ülve; császári ifjak lovon; az Aranygyapjas Rend tagjai a rendjük öltözetében;

⁴⁰ BENDA/FÜGEDI (1979), 187.

⁴¹ ZOLNAY (1982), 331.

⁴² ZOLNAY (1982), 330.

⁴³ BENDA/FÜGEDI (1979), 82.

⁴⁴ ALTMANN/BICZÓ/BUZÁS/HORVÁTH/KOVÁCS/SIKLÓSI/VÉGH (cop. 2004), 175.

⁴⁵ Naponként-való jegyzései 1792, 69.

⁴⁶ P. Engelbert naplója, pag. 46–47.

a nádor; az udvar főelöljárója;⁴⁷ Esterházy Mihály főudvarmester a pálcájával; a Magyar Királyság heroldja; a főlovászmester fedetlen fővel, kivont kardot tartva; a császári istálló-mester;⁴⁸ magyar öltözetben III. Károly, nyakában az Aranygyapjas Rend aranyláncával; a császári főkamrás;⁴⁹ a királyi testőr-csapat kapitánya; a testőr-csapat és a lovasok.⁵⁰

1792-ben a várból a templomba tartó menet nyolc órakor indult el az alábbi rendben: udvari katonák, udvari furirok; főrendek és státusok famulusai gyalog; királyi famulusok gyalog; udvari nemes ifjak; főrendek, kamarások és státusok; titkos tanácsosok és miniszterek lóháton; Szent István és Mária Terézia kis kereszties vitézei és commendátorai lóháton; Szent István és Mária Terézia nagy kereszties vitézei és az Aranygyapjas vitézek lóháton; Magyarország heroldja magyar süvegben és fehér pálcával lóháton; a királyi főudvarmester pálcájával lóháton; a királyi herceg-nádor lóháton; a királyi főlovászmester levett süveggel, kivont karddal lóháton; Ferdinánd és József királyi főhercegek; a király magyar öltözetben lóháton, két oldalt 12 nemes magyar testőrrel, akik gyalog mentek; a királyi főkamrásmester lóháton; a magyar nemes testőrök serege lóháton; egy sereg lovas katona.⁵¹

A pozsonyi Szent Márton-templom kapujánál a főurak közül gróf Czobor Márkus főajtónállómester, báró Révay Péter és báró Haller Zsigmond, a státusok közül pedig Zólyomból Radvánszky János, Abaújból Palocsay Ferenc állt.⁵² A kapunál a templomba belépő királyt gróf Csáky Imre kalocsai érsek és Patacsics György boszniai püspök fogadta.

Mindkét koronázás alkalmával a király a templomba belépve megcsókolta a csókkeresztet, amelyet az esztergomi érsek adott át neki, és a szenteltvízzel való meghintés után a templomon át a sekrestyébe ment, ahonnan ünnepélyes körmenettel vonult az oltárig.⁵³

A főoltárhoz tartó menet rendje 1712-ben a következő volt: az infulált papság vezette a menetet, utánuk jöttek a mágnásokkal a Magyar Korona alá tartozó országok zászlóinak vivői, az Aranygyapjas Rend lovagjai, az ország címereit vivők: gróf Draskovics János főkamrásmester a keresztet, gróf Batthyány Ferenc főpohárnokmester Szent István kardját, gróf Csáky Zsigmond tárnokmester a csókkeresztet, gróf Pálffy János horvát bán az országalmát, gróf Erdődy György országbíró a jogart, herceg Esterházy Pál nádor a koronát tartva. Az Acta Diaetalia-ban szereplő nevek eltérnek: gróf Koháry Istvánt mint országbírót és gróf Pálffy Miklóst mint nádort említi.

⁴⁷ supremus aulae praefectus

⁴⁸ supremus caesareus stabuli praefectus

⁴⁹ supremus caesareus camerarius

⁵⁰ PL AEV 371/5, pag. 19–20.

⁵¹ Naponként-való jegyzései 1792, 62–63.

⁵² MOL A95 Acta Diaetalia 1712–1715, fol. 278.

⁵³ Naponként-való jegyzései 1792, 63.; PL AEV 371/5, pag. 20.

Valószínű, hogy az Acta írója később illesztette be a neveket, és az aktuális tisztségviselőt írta be tévedésből. Az ékszervivőket követte a herold, majd a lovászmester kivont karddal vonult őfelsége mellé rendelt két asszisztens, a kalocsai érsek és az egri püspök, valamint a király előtt. A menetet az udvar főelőjárója⁵⁴, a főkamrás, a kapitányok és a követek zárták.⁵⁵

1792-ben a menet elején a mágnások után jöttek a kamarások és titkos tanácsosok. A tíz országzászló után következtek Mária Terézia- és Szent Istvánrend lovagjai, valamint az Aranygyapjas vitézek. A lovagrendeket a herold és a koronázási ékszervivők követték, akik után a főlovászmester kivont karddal vonult. Őt követte a királyi főudvarmester, majd Ferdinánd és József főhercegek, végül a király a kalocsai érsek és az egri püspök között. A menetet a testőrök zárták.⁵⁶ A tíz országzászló után mind a Mária Terézia-rend, mind a Szent István keresztes lovagjai vonultak. A koronázási rendtartás szerint a koronaőrök is szerepeltek a menetben,⁵⁷ de őket sem az Esztergomban őrzött, 1712. évi Protocollum, sem az 1792. évi országgyűlési napló nem említi a sorban.

A menetet 1712-ben a követek zárták, míg 1792-ben a testőrök. P. Engelbert naplójában közölt forrás nem határozza meg, milyen követekről van szó, az esztergomi Protocollum azonban megnevezi az apostoli nunciust és a velencei követet. Budán a követek hiányának oka lehetett, hogy ott egyébként is kevesebb külföldi vett részt az ünnepségen.

A sekrestyéből induló vonulás végén az uralkodójelölt a trónjához ment. A pozsonyi templomban elhelyezett trón jobb oldalán, azaz latinul „*ad cornu Epistolae*” (a leckeoldalon), a királyi főlovászmester állt a kivont karddal és öt zászlóvivővel, a bal oldalán, azaz „*ad cornu Evangelii*” (az evangéliumi oldalon) pedig a nádor szintén öt zászlóvivővel. A nádor a főoltártól nézve a trón jobb oldalán állt, a főlovászmester pedig szintén a főoltártól nézve a bal oldalon helyezkedett el.⁵⁸ Ez 1792-ben is így volt. Megfigyelhető különbség van azonban a várból induló menet és a koronázótemplom sekrestyéjéből az oltárig tartó menet között. A várból indulók között a főlovászmester a kivont karddal 1712-ben III. Károly előtt, míg 1792-ben a két főherceg előtt szerepel. Szent István kardja, a kardhüvelyben, a templomon belüli vonuláskor jelent meg először, majd a koronázás végéig fontos funkciót látott el. Ezt a kardot a főpohárnokmester vitte a többi koronázási ékszer között. A koronázáson tehát két kard volt látható, a szerepük is eltérő volt. Bővebben a koronázási ékszerek kapcsán írok róluk.

⁵⁴ *supremus aulae praefectus*

⁵⁵ P. Engelbert naplója, pag. 48–49. A sorrendet méltóságok megnevezésével jelöli P. Engelbert. PL AEV 371/5, pag. 21–22.

⁵⁶ Naponként-való jegyzései 1792, 64.

⁵⁷ P. Engelbert naplója, pag. 49.

⁵⁸ P. Engelbert naplója, pag. 50.; PL AEV 371/5, pag. 22.

A tíz országzászló a koronázás több aktusánál, így a vonulásoknál is feltűnik. A várból, a sekrestyéből és a koronázótemplomból induló menetekben is jelen vannak, a szentmise alatt a királyi trón mellett találkozunk velük, és a világi eskü helyszínén, a dombra vezető lépcsőkö⁵⁹ is felsorakoztak. A zászlóvivői feladat természetesen nagy megtiszteltetést jelentett, a zászlókat a koronázás végén a vivőik meg is tarthatták.⁶⁰ A tíz zászló nemcsak a társországokat, hanem az igényországokat is megjelenítette: Dalmáciát, Horvátországot, Lodomériát, Tóthországot és Galíciát, valamint Kunországot, Szerbiát, Rámát és Bulgáriát.⁶¹

A Magyar Királyság zászlója először II. Ulászló koronázásán jelent meg, II. Lajos 1508. évi koronázásán már hét zászlót vittek. Akkor az országos főméltóságok, délvidéki bánok és azok gyermekei kapták meg a zászlóvivői feladatot.⁶² Rudolf király koronázásán vitték először mind a tíz ország zászlóját. Pálffy Géza véleménye szerint a döntéssel egyrészt a rendek a királyság területveszteségeit akarták ellensúlyozni, másrészt a korábbi következetlenséget akarták megszüntetni, ugyanis nem minden királyi titulátúrában szereplő országot jelenítettek meg zászlóval az azt megelőző koronázások alkalmával.⁶³

A zászlókat kettesével, a királyi titulátúrához képest fordított sorrendben vitték a menetben. 1712-ben a sorrend: Bulgária, Kunország, Szerbia, Lodoméria, Galícia, Ráma, Dalmácia, Szlavónia, Horvátország, Magyarország.⁶⁴ P. Engelbert naplójában szereplő rendtartásban egy helyen tér el a fenti rendtől, Szerbia és Kunország helye cserélődött fel,⁶⁵ ezt a szerzetes a diktálás során írhatta le rosszul.

Az 1792. évi országgyűlési napló is feltünteti a zászlók sorrendjét: Bulgária, Kunország, Szerbia, Lodoméria, Galícia, Ráma, Szlavónia, Horvátország, Dalmácia, Magyarország. A két koronázásra rendelt sorrendben az eltérés Szlavónia, Horvátország és Dalmácia esetében figyelhető meg. 1792-ben Dalmácia zászlaja közelebb került Magyarországhoz, és ezzel Horvátország és Szlavónia zászlói távolabb kerültek.

A koronázási menetben a király előtt vitték az apostoli keresztet is. Az 1712. évi Protocollumban olvasható, hogy gróf Erdődy Gábor egri püspök

⁵⁹ DECSY (1792), 539. A lépcsőn álló zászlóvivőket sem a P. Engelbert naplójában olvasható koronázási ordó, sem az 1792. évi országgyűlési napló nem említi. Ennek ellenére szerintem mindkét alkalommal ott álltak az országzászlókkal.

⁶⁰ P. Engelbert naplója, pag. 54.; PÁLFFY (2010b), 31.: Fennmaradt az 1618. évi pozsonyi királykoronázásról a Magyar Királyság zászlaja, amelyet a zászlóvivő Esterházy Miklós utódai megőriztek a fraknoi gyűjteményben.

⁶¹ DECSY (1792), 71.

⁶² PÁLFFY (2010b), 19.

⁶³ PÁLFFY (2010b), 23.

⁶⁴ PL AEV 371/5, pag. 21.

⁶⁵ P. Engelbert naplója, pag. 48–49.

vitte az apostoli keresztet III. Károly előtt a koronázó szentmise után induló menetben, jelezve, hogy apostoli király lett.⁶⁶

5. A koronázás egyházi szertartása

A sekrestyéből a főoltárig tartó vonulás végén a leendő király elfoglalta helyét, megkezdődött a szentmise, amelynek keretén belül történt a koronázás és a szentelés. A Pontificale Romanum szertartáskönyv alapján folyt a ceremónia. Az egyházi rész, ahogyan azt már Fügedi Erik megállapította, a római egyház gyakorlatát követte, nem volt külön magyar ordó. Sőt az egyház két pogány szokást is beemelt keresztény jelentést adva nekik: az egyik az *acclamatio*, a közfelkiáltás, a másik a trónra ültetés, az intronizáció.⁶⁷ Az előbbi a magyar rendeknek a királyválasztásról történt lemondása következtében 1712-ben kikerült a szertartásból.

Az 1792. évi országgyűlési napló ismerteti az egyházi szertartás kezdő szavait, amelyeket a kalocsai érsek a Pontificaléból olvasott: „*Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia Catholica, ut praesentem egregium militem ad dignitatem Regiam sublevetis.*”⁶⁸ (Főtisztelendő atya, a katolikus anyaszentegyház kívánja, hogy a jelenlévő dicső katonát a királyi méltóságra emeljétek.) A prímás érsek ezután a helyes kormányzásról mondott beszédet, amelyet 1712-ben mindkét általam használt forrás említ, sőt Lányi Pál naplójában olvasható annak szövege is.⁶⁹ Az uralkodó az oltár elé ment, ahol letérdelve az Evangéliumra téve kezeit, esküt tett a hitre, a helyes, igazságos kormányzásra és a béke megóvására. Esküje olyan ígéret volt, ami feltétele volt a koronázásnak.⁷⁰ Ezután megcsókolta az eskükeresztet, és leborult az oltár elé.

Bartoniek Emma a középkori koronázási esküről hosszan ír művében. Az ország jogrendjének biztosítékeként nevezi az esküt tett uralkodó koronázását. Az eskü a Nyugati Frank Birodalmon keresztül jutott el német területre, ahol beépült az ordóba, majd pedig a Pontificale Romanum koronázási esküjeként fejezte be útját.⁷¹ Az 1712. évi forrás a „*de servanda justitia et pace juramentum*”⁷² (az igazság és a béke megőrzéséről szóló eskü) kifejezéssel illeti. Az 1792. évi országgyűlési napló az egyházi szertartás keretén belül elmondandó esküről csak annyit ír, hogy az uralkodó térdelve, kezeit az Evangéliumra

⁶⁶ PL AEV 371/5, pag. 29.

⁶⁷ FÜGEDI (1974), 56.

⁶⁸ Pontificale Romanum, 105.

⁶⁹ THURY (1903–1904), II., 8–10.

⁷⁰ BARTONIEK (1939), 27.

⁷¹ BARTONIEK (1939), 45.

⁷² P. Engelbert naplója, pag. 50.

téve megesküdött.⁷³ Decsy Sámuel 1792-ből fennmaradt műve az 1790. évi koronázást örökítette meg. Ebben leírja az esküszöveg magyar fordítását: „*En N.N. Isten segedelme által leendő király, eszüköm és igirem az Isten és az ő anygalai előtt, hogy én ennekutána az Isten anyaszentegyházának békességét, és az én alám vetetett népnek törvényt s igazságot fogok ki szolgáltatni és meg tartani mindenkor az Isten irgalmasságára tekintvén, a mennyire azt az én hív tanácsosaimnak segedelmek által tudhatom. Az Isten Anyaszentegyház igazgatóinak illendő és törvényes tiszteletet adok, és mindazokat, mellyek az uralkodók és királyok által az Anyaszentegyháznak adattak és ajándékoztattak fel bonthatatlanul meg hagyom. Az apaturaknak, grófoknak és alám vetetteknek illendő tiszteletét, híveimnek tanácsa szerént meg fogom adni. Isten engemet úgy segéljen, és ezek a szent evangéliumok.*”⁷⁴

Lotharingiai Ferenc német-római császárrá koronázásán a koronázási eskü a litániát, valószínűleg a Mindenszentek Litániáját követte. A mainzi érsek a királynak hat kérdést tett fel. Párhuzamot találhatunk a kérdések és a fent írt hármas ígélet között: azaz a hit megtartását és az igazságos kormányzást mindkét esetben megígérték. A császár a kérdésre adott „igen” válaszokat esküvel is megerősítette.⁷⁵

A királlyá válás egyik fontos állomása volt a szent olajjal való megkenés is. Király János ennek az aktusnak a szimbólumát a pogány kori gyakorlattal hozza párhuzamba, ahol a fej olajjával való koszorúzása a démonokat tartotta távol.⁷⁶ Az olajjal megkent váll-lapocka egyrészt a sátán erejével szembeni ellenállást, másrészt az isteni szolgálat felvételét,⁷⁷ a mell a szívbe hatoló erőt szimbolizálja. Ezeket az erőket a keresztény értelmezés nem az olajban levő erőnek, hanem az olajszentelés következményének tulajdonítja a pogány felfogással ellentétben.⁷⁸ A kenés alatt elmondott imák azonban ószövetségi képeket tartalmaznak, így a kenést Fügedi Erik zsidó vallási hagyományból eredezteti: Dávidot olajjal való leöntéssel jelölte ki királynak Sámuel próféta Isten parancsára.⁷⁹ Az imák, könyörgések nagy része ószövetségi uralkodókat említ meg mintaképeknek: Ábrahámot, Mózes, Józsuet, Dávidot és Salamont.⁸⁰ Minden egyes ószövetségi királyhoz egy ajándékot társít, amely jellemezte őket: Ábrahám hite, Mózes jámborsága, Józsue ereje, Dávid alázatossága és Salamon bölcsessége. Ezeket az ajándékokat kéri a királyra, hogy

⁷³ Naponként-való jegyzései 1792, 64.

⁷⁴ DECSY (1792), 525.

⁷⁵ VAJNÁGI (2004), 19.

⁷⁶ KIRÁLY (1918), 26.

⁷⁷ KIRÁLY (1918), 25.: a szerző hivatkozik Marténe i. h. I/1. 31.-re mint forrás.

⁷⁸ KIRÁLY (1918), 20.

⁷⁹ FÜGEDI (1974), 57.

⁸⁰ FÜGEDI (1974), 53.: „*Ábrahámnak diadalt adtál ellenségei felett, aki néped vezérének, Mózesnek és Józsuanak sokszoros győzelmet adtál, aki fiadat, Dávidot a királyi trónusra emelted, Salamont bölcsességgel és a béke kimondhatatlan ajándékával adományoztad meg.*”

legyenek meg benne.⁸¹ Egy, a frankfurti koronázásról 1746-ban kiadott nyomtatvány is Dávid felkenésére vezeti vissza a jobb tenyér megkenését: „*ahogyan királyokat és prófétákat kentek fel, és ahogy Sámuel Dávidot felkente...*”.⁸² Ahogyan a zsidó vallásban is, a keresztény átvételnél is az olaj az anyag, a látható jel. A láthatatlan pedig az Úr lelke, amely a királyra száll, és ennek eredménye, hogy az erény és erő elárasztja az uralkodót, megerősíti karját és jobbját, hogy szilárdan, igazságosan és bölcsen kormányozza a rábízott országot, a szent hitet megvédje.

A koronázási misében a praefatio után, az oltár mögött előkészültek a jelölt felkenésére. Az országgyűlési napló szavaival élve „*felkenik szokás szerint*” az oltár felső lépcsőjén térdeplő Ferencet.⁸³ A püspök a Pontificaléban foglalt imákat mondja, miközben a kórus a Mindenszentek Litániáját elénekli egészen addig a sorig, hogy „*minden megholt hívednek*”, majd könyörgések hangzanak el, ez után folytatják a litániát. Eközben az uralkodó leborulva maradt. A leborulás az Isten előtti alázatot jelenti, Isten előtt, aki hatalmasabb a leendő királynál. Ezt a kiszolgáltatott, megalázkodó gesztust azok szeme láttára teszi, akik felett majd uralkodni fog.⁸⁴ A papszentelésnél is megtalálható a felszentelés előtt történő leborulás, amely teljes átadást, újjászületést jelképez. A király is szentséget felvéve lép ki a világi emberek közösségéből, és szent szolgálatot vesz fel, Isten kegyelméből való király lesz, hiszen Isten kegyelméből született újjá.⁸⁵

A P. Engelbert naplójában közölt ordó is említi, hogy a litánia befejeztével az esztergomi érsek a katekumenek olajával keni meg III. Károly jobb vállát, a mellét, és mindkét esetben a megfelelő imát imádkozza el.⁸⁶ Az egyházi rítus leírásában Kovachich idézi az imát is:⁸⁷ az érsek a Szentlélek áldását, a szíve leg-

⁸¹ DECSY (1792), 526.

⁸² VAJNÁGI (2004), 19.

⁸³ Naponként-való jegyzései 1792, 64.

⁸⁴ FÜGEDI (1974), 57.

⁸⁵ FÜGEDI (1974), 58.

⁸⁶ P. Engelbert naplója, pag. 50.

⁸⁷ KOVACHICH (1790), 38.: „*Deus Dei filius, Christus Deus noster, qui a patre oleo exultationes delibutus est, prae participibus suis, ipse per praesentem sanctae unctionis infusionem, paracliti Spiritus tibi benedictionem demittat, eandemque ad cordis usque intima transfundat, ut exacta terrestri regni gubernatione praeclara, in aeternum cum regum Rege corregnare merearis in coelis*” (Isten Istennek fia, Jézus Krisztus mi Istenünk, a’ki minden sorsosi felett örömmek olajával az Atya által felkenett, ezen szent olajnak reád való töltésével, botsássa reád vigasztaló szentlelkének áldását, és a te szívednek belső rejtékéig öntse azt által, hogy földi országodnak kormányát elvégezvén, méltó légy a királyoknak királyával az egekben örökké való uralkodásra” – ford. Decsy (1792), 528.) A kenés utáni ima: „*Omnipotens et sempiternus deus, qui reges populi tui, ut sacro misericordiae tuae oleo inungerentur, edixisti, manibus nostris vim tuae benedictionis concede quaesumus, et N.N. famulo tuo, quem sub tuo nomine regem inungimus, dignam unctionis efficaciam et virtutem infunde, ut munita dextera, et corroborato humero, fortiter, juste ac sapienter delegatum sibi regnum tuis auspiciis gubernet, tuamque sacrosanctam fidem longe lateque tueatur, quod ut a clementia tua impetremus, te per filium tuum unigenitum exoramus.*” (Mindenható és örökké való Isten, aki a te népednek

mélyéig áradó áldást kér az uralkodóra, hogy a földi kormányzás után együtt uralkodhasson az égben a királyok királyával. Az imaszövegéből – „*a te nevedben királyné kenjük*” – is pontosan látszik, hogy az Istentől származó királyi hatalmat a felkenés által nyerte el. „*Dignam unctionis efficaciam et virtutem infunde*”,⁸⁸ vagyis a kenéshez illő/méltó eredmény elárasztását kéri az érsek az uralkodóban. Megjegyzendő, hogy az imába foglaltak megegyeznek a király esküjében szereplő alapígéretekkel, az igazságos kormányzással és a hit védelmével.

Bartonieks Emma adata szerint 1712-ben kenték meg először a magyar királyt a mellén, és nem a hátán.⁸⁹ Barics Albert 1790. évi művének leírása szerint is a királyt a jobb vállán és a mellén kenték meg.⁹⁰ A Pontificale Romanum a test több pontját is felsorolja, amit olajjal kennek meg.⁹¹

Egy I. Rudolf cseh királlyá koronázásáról fennmaradt kéziratos követjelentés is pontos leírást ad a kenésről. Rudolf eskütételét követő érseki ima után a következőképp készítették elő őt: levették róla a dalmatikát, a palástot és az albát, majd kigombolták az ujjasát a jobb karján, hogy az érsek megkenhesse a karját. Ezután a felsőtestét, a hátát és mellét is olajjal kente meg, mindegyiket külön ima kíséretében.⁹² Így történt I. Lotharingiai Ferenc német-római császárrá koronázásán is 1745-ben Frankfurtban. Az érsek a császárt először a fején kente meg kereszt alakban, majd a vállait, a nyakát, a mellkasát, a jobb karját és az alkarját, végül pedig a jobb tenyerét. Minden egyes testrész megkenésekor a következő szavakat mondta az érsek: „*Királyné kenlek fel a szent olajjal az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.*”⁹³

Látható, hogy ez az aktus Magyarországon sem tért el a római egyház szokásától, hanem követte azt. A kenésnél nem volt helye világi, politikai reprezentációnak, és nem tartalmazott sajátos magyar jegeket.

5. 1. Királyi öltözet, koronázási jelvények

Az 1712-ből fennmaradt jegyzőkönyvben is olvashatók az ékszerek és tartozékai: a korona, a jogar, az országalma, Szent István kardja, két szandál,

királyait könyörületeségednek szent olajával megkenettetni parancsoltad, kérünk tégedet, adjad a te áldásodnak erejét kezeinknek, és ezen szolgálódba, akit a te szent nevedben királyságra kenünk, öntsed kenetednek illendő hathatóságát s erejét, hogy a te általad nékie adatott országot segedelmed által, megerősítetted kezekkel és vállakkal, erőssen, igazán és bölcsen kormányozhassa, és szentséges vallásodat mindenkor és mindenütt oltalmazhassa, melyet hogy kegyelmességedtől megnyerhessünk, esedezünk neked egyetlen egy szülött fiad által.” – ford. DECSY (1792), 528–529.)

⁸⁸ KOVACHICH (1790), 38.

⁸⁹ BARTONIEK (1939), 157.

⁹⁰ BARICS (1790), 39.

⁹¹ Pontificale Romanum, 108.

⁹² MOJZER (1996), 104.

⁹³ VAJNÁGI (2004), 19.

az egyik fehér, a másik arany selyemből, vörös, tafot harisnya, a korona alá pileolus, királyi köpeny és három párnácska vörös selyemből.⁹⁴ A koronázási öltözékekről Kottanner Jánosné is beszámol emlékiratában, ugyanis a csecsemő V. Lászlónak ő varrta meg egy nagy miseruhából a koronázáshoz szükséges ruhákat: „*titokban kellett megcsinálnom az albát, a palástot, a stólát, a karkötőt és a sarut a lábára.*”⁹⁵ Decsy Sámuel két rendbe osztja ezeket: az első rendbe, ami a királyi méltóságot és hatalmat szimbolizálja, tartozik a korona, a jogar, az országalma, Szent István kardja és a kettős kereszt. A másik rendbe tartozók nem hordoznak önálló jelentéstartalmat, hanem csak külső jelek, amelyek megkülönböztetik a királyt másoktól. Ide tartozik a palást, a kesztyű, a harisnya és a saru.⁹⁶

A szakirodalom bőven szól az ékszerek történetéről, szerepéről és hitelességéről, így most ezt a kérdést nem vizsgálom. Decsy Sámuel műve is közli a koronázási ékszerek alapos leírását.⁹⁷ Itt csak azt tekintem át, hogy a jelvények mit jelentettek a kortársak számára.

Révay Péter koronaőr és Turóc vármegye főispánja szerint a koronázási ékszerek „*a koronás királyt titkos jelbeszéddel a királyi kötelességek derekas jámbor vállalására figyelmeztetik.*”⁹⁸ A királyi természetnek a paláston található hímzést kell mintának vennie.⁹⁹ A papucs a királyi méltóság szimbóluma. Gyökerei Rómába nyúlnak vissza, ahol annak dísze, értéke, színe a személyek különbözőségét mutatta. A papucs annyira mutatta a személyek státuszát, hogy a „*mutare calceos*” (papucsot váltani) kifejezéssel illeték, ha valaki egyik rendből a másikba átkerült, például a plebejusból a lovagrendbe, ugyanis rögtön lábbelit cserélt. A császárok bíborruhájukhoz mindig arany cipőt hordtak.¹⁰⁰ Révay szerint a kesztyű és a papucs a király tisztaságát, büntelenségét mutatja. Decsy szerint a kesztyű felvétele a haza védelmének, az ellenséggel való harcnak a szimbóluma, ugyanis a katonák is vas és réz kesztyűket vesznek fel a harc során.¹⁰¹

Ahogy a szent olajnak, úgy a koronának a gyökereit is a római kultúrából, hiedelemvilágból eredezteti Király János. Már akkor a koronával, koszorúval történt körülövezésnek démon-távoltartó és megtisztító erőt tulajdonítottak, ahogy ő fogalmazta „*a körülövezés által létesült kör belseje ezáltal védetté, szentté lesz.*”¹⁰² Kees Teszelszky rávilágít, hogy Révay Péter az erkölcs

⁹⁴ SZVITEK/TÓTH (2003), 39.

⁹⁵ MOLLAY (1979), 42. Mollay Károly a 36. jegyzetben megjegyzi, hogy a királyi öltözék tartozékait ez a magyar történeti forráshely örökítette meg először.

⁹⁶ DECSY (1792), 45.

⁹⁷ DECSY (1792), 37–70.

⁹⁸ KATONA (1979), 224.

⁹⁹ KATONA (1979), 225.

¹⁰⁰ KOVACHICH (1790), 26.

¹⁰¹ DECSY (1792), 64.

¹⁰² KIRÁLY (1918), 5.

megtettesítőjeként írja le a koronát, mikor azt a tökéletesség jegyeivel mutatja be.¹⁰³ Ennek eszközei a számmisztika¹⁰⁴ és a korona kör alakjának megemlítése. A koronán lógó láncok összeütődésének hangja pedig emlékezteti az uralkodót „az emberi és az isteni igazság meghallgatására.”¹⁰⁵ Az ábrázolása, az író szerint, a kereszténység védelmére buzdítja a magyarokat.¹⁰⁶ A magyarok számára a kora újkorban nemcsak a király legitimitását biztosította a Szent Korona, hanem, Decsy tanúsága szerint, gyógyító erőt is tulajdonítottak a korona megérintésének.¹⁰⁷

A koronaőr a jogart az „igazság és jog vesszejének” nevezi, az országalmában pedig a szerencse forgandóságát látja.¹⁰⁸ Decsy Sámuel a jogarról rajzot is közöl művében, majd megállapítja, hogy a magyar jogar különbözik más európai országok koronázási jogaraitól. A magyar ékszer buzogány alakú, míg nyugati társai pálca formájúak. Azonban megjegyzi, hogy Szent Istvánt még egy dárda formájával ábrázolták.¹⁰⁹

Turócit és Bonfinit idézve meséli el a kardfelkötés hagyományának eredetét. E szerint a pogányság visszaállításáért harcoló „Somogyi Hertzeg Kúpa” ellen aratott győzelem emlékére tartották meg Szent István kardját, és rendelték el, hogy a következő királyokat is felövezzék vele.¹¹⁰ Ezzel a történettel igazolja a király hitvédelmére tett kötelezettségvállalását a négy égtáj felé történő vágásokban. Keresztély Ágost érsek az egyik beszédében a kardot a szigor, a jogart a kegyesség és kegyelem megtettesítőjeként ábrázolta. A király szeretettel, és nem szigorral törekszik a királyságot irányítani, ezt pedig a szertartásban a kard hüvelybe helyezése és a kard helyére a kegyesség jogarának kézbe vétele jelenítette meg.¹¹¹ A vonulások rendjénél említettem, hogy két kard volt a koronázásokon. A kivont és a hüvelyben lévő kard már a középkorban is megvolt, hiszen II. Ulászló koronázásáról fennmaradt Bonfini tudósítása, amelyet Szabó Péter is megvizsgált, s eszerint Kinizsi Pál vitte a kivont kardot, és Geréb Mátyás az aranyhüvelybe dugott kardot.¹¹² A kivont kardnak a nyugat-európai monarchiákban is fontos szimbolikus jelentése volt. Franciaországban az uralkodó legfőbb hadúri mivoltát tükrözte,

¹⁰³ TESZELSZKY (2009), 279.

¹⁰⁴ KATONA (1979), 224.: „Azt hiszem nem hiába rendezték el ezt így, ugyanis a csúcsok, drágakövek, ábrák, aranyozott függelékek számában pontosan és következetesen a kilences figyelhető meg.” A háromszögekben és négyszögekben pedig a „párosnak és páratlannak, vagyis az egész számsornak a teljessége és tökéletessége fejeződik ki.”

¹⁰⁵ KATONA (1979), 224.

¹⁰⁶ KATONA (1979), 224.

¹⁰⁷ DECSY (1792), 42.

¹⁰⁸ KATONA (1979), 226.

¹⁰⁹ DECSY (1792), 50.

¹¹⁰ DECSY (1792), 55.

¹¹¹ THURY (1903–1904), II., 10.

¹¹² SZABÓ (2008), 49.

így a lovászmester vitte, aki a király katonai tanácsadója volt, az uralkodó távollétében a királyi sereg vezetője, sőt, a legfelsőbb katonai bíróság elnöke is.¹¹³ Ezt a tisztséget a Magyar Királyságban a nádor töltötte be, a lovászmester ugyanis a királyi istállók szolgálónépét irányította. Szabó Péter idézi Ludovicus Tubero művét, amelyben a királykoronázás régi szokásaként említette az acclamatiót és a nádor által nyújtott kivont karddal a négy égtáj felé történt vágásokat. A kivont kard átadása jelentette a hatalommal való felruházást, amit a nádor a rendek nevében tett.¹¹⁴ Miksa 1563. augusztusi Pozsonyba való bevonulásán a lovászmester nem vitte előtte a kivont kardot, mivel még nem választották meg magyar királlyá.¹¹⁵ Ám szeptemberben, a koronázás alkalmával előtte vitte a kivont kardot Tahy Ferenc magyar lovászmester, mivel ekkor már választott magyar király volt. Az idős I. Ferdinánd előtt, amikor fia koronázására érkező bevonult Pozsonyba, szintén a lovászmester vitte a kivont kardot, ezzel mutatva, hogy magyar királyként, és nem császárként jött az országba.¹¹⁶ A Bonfini által is megkülönböztetett két kard közül, azaz a kivont és az aranyhüvelybe dugott közül, a szertartáson először a kivont kardot adta át a koronázást végző zágrábi püspök, aki azt az oltárról emelte fel a többi jelvény köréből.¹¹⁷ A király felövezésekor azonban már a hüvelybe dugott kardot csatolták fel, és azt „*rázta meg erősen*”. A felövezésekor a hüvelybe zárt kard azt szimbolizálta, hogy nem karddal, hanem hittel győztek a szent életű férfiak. A kard kihúzásával azonban megnyilvánult, hogy a keresztény erényekért aktívan fog tevékenykedni az uralkodó.¹¹⁸ Ezt követően lecsatolták róla, és visszaadták a kardvivőnek.¹¹⁹ A világi ceremónia keretében a négy égtáj felé tett kardvágásokat ismét a meztelen karddal végezte.¹²⁰

1712-ben P. Engelbert naplójában olvasható koronázási rendtartás szerint a két kard közül csak Szent István kardját használta a király. Összegyűjtve a főbb momentumokat, látható, hogy Szent István kardját nyújtotta át áldás kíséretében az esztergomi érsek a királynak, de a kardot kihúzta a hüvelyéből, tehát egy meztelen kardot vehetett át a király. Az áldás után viszont visszadugta a hüvelyébe, és így övezte fel III. Károlyt, aki ugyanezt a kardot rántotta ki, és forgatta meg három irányba. A jogar és a korona átadása után leoldották róla a kardot, és visszaadták a vivőjének, a főpohárnokmesternek. Károly a lovagavatáshoz is Szent István kardját használta, ahogyan a négy égtáj felé tett vágásokat is ezzel végezte. A kard a lovagavatástól a világi cere-

¹¹³ SZABÓ (2008), 51.

¹¹⁴ SZABÓ (2008), 53.

¹¹⁵ PÁLFFY (2010a), 259.

¹¹⁶ PÁLFFY (2010a), 261–262.

¹¹⁷ BONFINI (1995), 929.: „*az oltáron helyezték el a meztelen kardot, a jogart, a koronát és a többi királyi jelvényt*”

¹¹⁸ SZABÓ (2008), 49–50.

¹¹⁹ BONFINI (1995), 931.

¹²⁰ BONFINI (1995), 933–934.

mónia elemei alatt végig az oldalán maradt. A kivont kardot a menet alatt a lovászmester vitte, illetve tartotta a trónus mellett és az esküdomb lépcsőjén. Fontos megemlíteni, hogy Szent István kardját az érsek a főoltárra helyezte, a kivont kardot pedig nem, azt a lovászmester tartotta.¹²¹ Ulászló koronázásánál a meztelen kardot is az oltárra helyezték.¹²²

Külföldi források is magyarázzák a jelvények jelentését. Az 1745. évi német-római császárkoronázásról fennmaradt egyik nyomtatvány szerint a kard az erőt jelképezi, amellyel az uralkodó nemcsak a birodalmat és a kereszténységet, hanem a gyöngéket is védelmezi. A jogar, amelyet a császár jobb kezébe adtak, a méltányosságot és az erényt jelképezte, ahogy az érsek szavai is mondják: *virtus* és a *veritas* (erény és igazság). A bal kezébe pedig a birodalmi alma került,¹²³ amelynek eredetét Révay Péter meséli el: Konrád császár használta először. A birodalmi alma eltér a magyar országalmától, ugyanis az kinyitható, benne pedig föld található, amelynek jelentése, hogy a császár is – aki az uralom csúcsán van – halandó.¹²⁴ Nagy Károly koronájáról a császárt koronázó érsek elmondja, hogy az a császári dicsőséget és bátorságot szimbolizálja. A megkoronázottnak pedig kötelessége az egyház és a birodalom védelme, hiszen az egyháziak lelki szolgálatának részese lett.¹²⁵

Csehországban IV. Károly király elrendelte, hogy a Szent Vencel fejszobrán levő koronával kell az eljövendő cseh királyokat koronázni. Ezért terjedt el az a hit, hogy a korona magáé Szent Vencelé volt.¹²⁶ Az 1575-ben cseh királykoronázásról beszámoló jelentésben olvasható, hogy a cseh koronának lilium díszében Szent Vencel ereklyéje van elhelyezve. Ezt Mojzer Anna a jelentést író félreértésének tartja, ugyanis az nem említi meg a korona tetején levő keresztben rejlő ereklyét, amelyet a koronázás végén a főurak megérintettek, noha minden ereklyetartóról pontos leírást ad.¹²⁷

A fent említett néhány esetből is látható, hogy mennyire fontos szerepet töltött be az adott nép első uralkodójának ruházata, ereklyéje a koronázás során.¹²⁸ Noha ezeknek a tárgyaknak az eredete nem egyezik meg a róluk kialakult hittel, mégis az a fontos, – már a középkortól kezdve – hogy újabb szállal kötötte össze az adott királyt az ország első, szent királyával.¹²⁹ Folytonosságot, legitimitációt adott az új uralkodónak, másrészt emlékeztette a kötelességeire is, ahogyan például I. Lotharingiai Ferenc esetében a már

¹²¹ P. Engelbert naplója, pag. 46–55.

¹²² Vö: 117. jegyzet.

¹²³ VAJNÁGI (2004), 19.

¹²⁴ KATONA (1979), 226.

¹²⁵ VAJNÁGI (2004), 19.

¹²⁶ BARTONIEK (1939), 39.

¹²⁷ MOJZER (1996), 100.

¹²⁸ MOJZER (1996), 104.: Csehországban Szent Vencel áldását is megkapta az uralkodó a koronázási szentmise előtt.

¹²⁹ FÜGEDI (1974), 62.

idézett nyomtatvány is említi Nagy Károly gyűrűjéről, hogy az a császárt emlékeztette arra, hogy „*az igaz hittel megpecsételték, és kötelessége az igaz hit terjesztése és megtartása*”.¹³⁰ Az elődöktől származó legitimitás fontossága mutatkozik meg V. László esetében is. Kottanner Jánosné fontosnak tartotta leírni, hogy a ruhákat egy miseruhából varrta, amely „*valamikor Zsigmond császár köntöse volt*”. Pár sorral lejjebb pedig a nagyapai, V. László édesanyja Luxemburgi Zsigmond lánya volt, az apai örökséget és az ebből származó jogos uralkodást állította a lengyel Ulászló megválasztásával szembe.¹³¹

Észrevehető, hogy a jelvények szimbóluma hasonló. Nyugaton a koronázásnak már akkor hagyománya, néhány részletben már kialakult formája volt, amikor Szent Istvánt megkoronázták. A koronázást nyugati minta alapján, keresztény ordó szerint végezték. Később is gyakorolt hatást a Német-római Birodalom ceremóniája a magyar királykoronázásra, így nem meglepő, hogy a tárgyak jelentését is részben átvette a magyarság.

5. 2. Jelvények átadása és a korona fejre helyezése

A jelvények szimbolikájának elemzése után következzen a szertartásbeli szerepük bemutatása. Az oltár mögé vezették az uralkodót, ahol letörölték az olajat róla, és átöltöztették. Ez a momentum is az újjászületést jelentette meg, hiszen a lovag felkenése révén király lesz, és ezt külsőségben is megmutatja.¹³² 1712-ben a püspökök visszakísérték a trónjához Károlyt, ahol Szent István király palástját és arany cipőjét adták fel rá a főudvarmester segítségével.¹³³ I. Ferenc koronázásán Szent István papucsát az oltár mögött húzták a lábára, a palástot pedig a trónjánál adta rá az asszisztens érsek és a főkamrás.¹³⁴

Ez az elem megtalálható a német-római császári koronázásban is. 1745-ben I. Lotharingiai Ferenc császár koronázására Bécsből szállították I. Rudolf cipőit és kesztyűit. A frankfurti császárcoronázáson a birodalmi jelvények között Nagy Károly ereklyéi is szerepeltek.¹³⁵ Goethe humoros fogalmazással Lotharingiai Ferencet, aki a frankfurti székesegyházból vonult, „*Nagy Károly szellemeként*”¹³⁶ írja le, hiszen Nagy Károly öltözetét viseli, még az ősi kesztyű is rajta van, kezében pedig az országalma és a jogar. Mária Terézia cseh királynővé koronázásán is az egyházi szertartás része volt I. Vencel cseh király köntösének felöltése, ami után leborult az olmützi püspök elé, aki a

¹³⁰ VAJNÁGI (2004), 18–19.

¹³¹ MOLLAY (1979), 41.

¹³² FÜGEDI (1974), 58.

¹³³ P. Engelbert naplója, pag. 50.

¹³⁴ Naponként-való jegyzései 1792, 65.

¹³⁵ VAJNÁGI (2004), 17–18.

¹³⁶ GOETHE (1965), 184.

„*ritualis könyvből recitalvan a' formulákat, a szokott tzeremoniakat elvégezte.*”¹³⁷

A felkenés után következett a királyavatás másik fő mozzanata, a korona fejre helyezése és az uralkodói jelvények átadása. A szentmisében a jelvények közül elsőként a kardot kapta meg az uralkodó, a középkorban II. Ulászló koronázásán a meztelen kardot, míg III. Károly Szent István kardját. III. Károlyt a szentlecke után a főoltárhoz vezették, ahol Szent István kivont kardját az esztergomi érsek átadta neki a Pontificaléban leírt szavak kíséretében: „*Accipe gladium de Altari sumptum per nostras manus etc.*”¹³⁸ (Vedd a kardot, amit az oltárról a mi kezünk emelt). Érdekes, hogy a Magyar Királyi Kancellária regisztraturájában és P. Engelbert naplójában olvasható ordóban az esztergomi érsek Szent István kardját más mondat kíséretében adta át: „*Accipe gladium sanctum, munus a Deo, in quo concides adversarios populi Dei Israel*”¹³⁹ (Fogadd a szent kardot, Isten ajándékát/feladatát, amelyben legyőzöd Izrael, Isten népének ellenségeit.). Az utóbbi szöveg nem a Pontificale Romanumból, hanem a Makkabeusok második könyvéből való.¹⁴⁰ Mivel P. Engelbert a koronázás rendjét diktatúra során jegyezte le, nem meglepő, hogy a kancelláriai irattal megegyezik a kardátadás szövege. Az Acta Diaetalia, mint korábban már feltüntettem, néhány méltóságviselő személyét is hibásan örökítette meg. Hasonló hibának vélem az említett szertartás szövegét is, aminek okát a koronázás és az irat elkészítése között eltelt időben látom. A regisztratura készítője a kardátadás szövegére nem emlékezett pontosan, és a kezdő szavakról egy ószövetségi rész jutott eszébe, így ezt írta le. Az 1792. évi országgyűlési napló leírása is a Pontificaléban rögzített szöveget tartalmazza.¹⁴¹

Ezt követően az érsek a kardot visszahelyezte hüvelyébe, majd felcsatolta az uralkodóra ima kíséretében, amelynek kezdősora az 1792. évi koronázáskor, a Pontificale előírásainak megfelelően: „*Accingere gladio tuo super femur*”¹⁴² (öveztes fel kardoddal¹⁴³). Ezután a nép felé fordult a király és ismét kihúzta a kardot, majd vágást tett előre, jobbra és balra kereszt alakban. P. Engelbert magyarázatot is ad erre a szimbolikus cselekedetre, vagyis a kereszt az a jel, amelyben erősen akar küzdeni a vallásért és Isten ügyéért.¹⁴⁴ Kovachich is ezzel magyarázza a kardvágások alakját, vagyis, hogy kereszt alakban suhint

¹³⁷ RADVÁNSZKY (2007), 259.

¹³⁸ PL AEV 371/5, pag. 25.

¹³⁹ P. Engelbert naplója, pag. 51.; MOL A95 Acta Diaetalia 1712–1715.

¹⁴⁰ 2Mak 15,16.

¹⁴¹ Naponként-VALÓ jegyzései 1792, 65.

¹⁴² Naponként-VALÓ jegyzései 1792, 65.

¹⁴³ ford. DECSY (1792), 530.

¹⁴⁴ P. Engelbert naplója, pag. 51.: „*in signum NB quod pro religione et causa Dei strenue decertare velit;*” (jelben, amelyben – megjegyzendő – a vallásért és Isten ügyéért erősen akar küzdeni)

háromszor.¹⁴⁵ A budai koronázáson az első ágyúlövés ekkor szólalt meg, és a forrás kiemeli, hogy a gyalogosok az első örömlövést ekkor adták.¹⁴⁶

Ez után következett a korona fejre helyezése. Az esztergomi érsek és a nádor közösen helyezték a koronát az uralkodó fejére. Az érsek a koronát jobbról, a nádor balról fogta meg.¹⁴⁷ Ebben az aktusban betöltött nádori szerep első alkalmáról különböző véleményeket lehet olvasni a szakirodalomban. Forray Teréz szerint III. Károly koronázásánál segédkezett először a nádor, előtte püspökök látták el e feladatot.¹⁴⁸ Ezzel szemben Benda Kálmán és Fügedi Erik a nádor koronázásban tevékeny szereplőként való első megjelenését 1687-re, I. József koronázására datálják.¹⁴⁹ Ezen a véleményen van Bartoniek Emma is, mivel az ezt megelőző szertartás, az 1681. évi királynékoronázás volt az első alkalom, amikor a nádor – aki 1613-tól¹⁵⁰ kezdődően a koronát a ceremónia alatt átnyújtotta a primásnak – a koronázó érsekkel együtt a koronát a királyné vállához tartotta, és ezt követően már a királykoronázásokon is megtartotta e szerepét.¹⁵¹ A magyar tanácsosok 1561. évi beadványában olvashatunk arról a vitáról, amely a nádor és az esztergomi érsek között zajlott, hogy kinek kell a koronát a felség fejére helyezni. Nádasdy Tamás érvként hozta fel I. Ferdinánd koronázását, ahol 1527-ben Báthory István nádor a koronázó nyitrai püspökkel helyezte a fejére a koronát.¹⁵² Szavainak hitelt ad – ahogy Pálffy Géza megvilágítja – Oláh Miklós válasza, amelyben nem tagadja ennek tényét, azt ugyanakkor a szertartást végző Podmaniczky püspök hibájának tudja be.¹⁵³ Ezzel együtt az esztergomi érsek koronázási jogára a kiváltságát, a Pontificale Romanumot és a krónikákat említi.¹⁵⁴ 1562-ben meghalt Nádasdy, és legközelebb a rendek 1608-ban választhattak ismét nádort. Ferdinánd koronázása után a következő, ahol a nádor segédkezik a korona fejre helyezésében, az említett 1687. évi koronázás volt.

A Pontificale Romanum a koronázásra a szentmisét celebráló primást és a segédkező püspököket jelöli ki.¹⁵⁵ Eszerint cselekedtek, amikor Nagy Károly koronáját a koronázást végző érsek 1745-ben a trieri és kölni érsekkel együtt

¹⁴⁵ KOVACHICH (1790), 150.: „*quo Dei, ac Religionis tuendae causam se suscepisse significaret, Crucis Signum ducit.*”

¹⁴⁶ Naponként-való jegyzései 1792, 65.

¹⁴⁷ DECSY (1792), 531.

¹⁴⁸ FORRAY (1929), 23.

¹⁴⁹ BENDA/FÜGEDI (1979), 179.

¹⁵⁰ Pálffy Géza felhívja a figyelmet, hogy 1613. március 25-én volt Anna királyné koronázási szertartása, nem 1616-ban, ahogy a szakirodalomban előfordul. PÁLFFY (2008), 495–496. 29. jegyzet.

¹⁵¹ BARTONIEK (1939), 150.

¹⁵² PÁLFFY (2008), 501.: „*Stephanus quoque Bathorij tunc palatinus Maiestatem Vestram Sacram coronasset*” (Báthory István, az akkori nádor koronázta meg felségteket).

¹⁵³ PÁLFFY (2008), 501.

¹⁵⁴ PÁLFFY (2008), 496.

¹⁵⁵ Pontificale Romanum, 109.

helyezte a császár fejére.¹⁵⁶ Tehát, ha világi személy is részt vesz az érsek feladatában – a korona felhelyezésében –, akkor ezt magyar sajátosságnak kell tartanunk. A nádor személye mutatja, hogy a rendek beleegyezése szükséges a koronázáshoz, és a királyt az ország választotta. A változás nem hirtelen történt, hanem fokozatosan. Fügedi Erik bemutatja a világi főurak hatalmának növekedését a koronázáson belüli szerepük szimbolikájával. Elsőként a szabadban elmondott koronázási eskü alakult ki párhuzamosan az egyházi szertartás keretén belül elhangzott püspöki esküvel. Ezt követte a kardvágás, amely a 15. századra már különálló szertartássá lett. A nádor acclamatiója, a lakomán való részvétele a királyi asztalnál, és végül, hogy a nádor és az érsek közösen tették a király fejére a koronát, a világi főurak erejét mutatta meg, és azt, hogy a király választás útján nyeri el a trónt. Ezért követeltek a rendek a koronázáskor, a szentesítő ceremóniában is aktív részvételt a nádor személyében. De ez a változás más országok koronázásában is fellelhető, például Csehországban, ahol szerepet kap egy világi vezető az egyházi vezető mellett a koronaátadásban. A 15. század közepétől, Albert király idejétől fogva ugyanis a prágai várnagy volt az, aki a püspökkel együtt a koronát a király fejére helyezte.¹⁵⁷ I. Rudolf koronázásán az érseknek az alkirály – ahogyan Mojzer Anna fordítja a portugál jelentésben szereplő tisztséget – adta a kezébe a koronát.¹⁵⁸

A korábban is említett kötődés Szent Istvánhoz a korona tiszteletében is megmutatkozik. A középkorban az érvényes koronázás szabályai között volt, hogy a Szent Koronát kell az uralkodó fejére tenni. Más országokban az egyházi szertartás lényege a felkenés volt, a korona fejre helyezése – Fügedi Erik szavaival élve – „látványos befejezésnek” számított. Magyarországon azonban lényeges, sőt elengedhetetlen volt a Szent István koronájával történő megkoronázás. Annyira, hogy más koronával történt koronázást nem ismertek el – I. Károlyt háromszor koronázták meg emiatt –, illetve ha nem volt az országban a Szent Korona, akkor István fejereklyéjéről vették le a koronát, hogy a misztikus kapcsolat létrejöjjön.¹⁵⁹ V. László esetéből látható a felkenés és a megkoronázás különböző megítélése a Magyar Királyságban és a nyugati országokban. A magyar rendek I. Ulászlót megkoronázták a fejereklyéről levett koronával, ezzel együtt V. László titokban történt koronázását érvénytelennek tekintették. Miután meghalt Ulászló, V. Lászlót és a Szent Koronát kikérték Frigyes császártól, hogy megtörténhessen a törvényes koronázás. A császár viszont csak úgy egyezett bele, ha Lászlót nem kenik fel ismét.

¹⁵⁶ VAJNÁGI (2004), 19.

¹⁵⁷ FÜGEDI (1984), 271–272.

¹⁵⁸ MOJZER (1996), 104–105.

¹⁵⁹ FÜGEDI (1974), 63.: 1403-ban László nápolyi királyt az esztergomi érsek a pápai legatus által felszentelt koronával koronázta meg, Zsigmond hívei azonban érvénytelennek tekintették az aktust. Fügedi felhívja a figyelmet arra, hogy külföldön nem értették a korona eme fontos szerepét.

A Nyugatot megjelenítő császár szemében a felkenés csak egyszer volt lehetséges, az átváltozás megtörténte miatt. Ahogyan a beavató szentségeket is csak egyszer lehet feladni. A magyar rendek számára azonban a megfelelő korona fejre helyezése volt a lényeges aktus.¹⁶⁰ Ezt támasztják alá Garai Miklós nádor szavai, amelyeket – legalábbis Decsy Sámuel szerint – „gyakran” mondott: „*hogy e' szent koronával meg koronáztatott fejedelmet, ha szinte tsupán fene állat vólna is, meg is nagy vétek vólna meg sérteni.*”¹⁶¹

A korona fejre helyezése után az érsek a többi püspökkel megáldja a Pontificaleban rögzített imával az uralkodót, amelynek szövegét a P. Engelbert naplójában szereplő ordó nem idézi, de az 1792. évi országgyűlési napló ismerteti az „*Accipe coronam regni...*” (Vedd az ország koronáját...) kezdetű imát.¹⁶² A jogart a jobb kezébe, az országalmát a baljába adták a megfelelő ima kíséretében, amelyet ebben az esetben is az 1792. évi országgyűlési napló idéz: „*Accipe virgam virtutis et veritatis*” (Vedd az erény és igazság vesszejét).¹⁶³ Majd a kardot megoldották, és átadták a főpohárnokmesternek, mire a katonaság második örömlövése dördült el. III. Károlyt 1712-ben trónjához kísérték a segédkező püspökök. Az 1792. évi országgyűlési napló több személyt is jelöl, akik az oltártól a trónjáig kísérték Ferencet, szinte már kisebb menetben: elől a tíz zászlóvivő, a herold, a főlovászmester, a primás, majd a király, a főudvarmester és a palotamester, a testőrök kapitánya és a nádor. A következő szavak kíséretében foglalta el a széket: „*Sta et retine a modo locum, quem hucusque paterna successione tenuisti, haereditario jure tibi a Deo delegatum per auctoritatem omnipotentis Dei.*”¹⁶⁴ (Állj itt és tartsd meg mostantól fogva az Istentől neked ajándékozott helyet, melyet ekkorig ősi örökség szerint bírtál).¹⁶⁵

Ezután Te Deumot énekeltek a primás invocációjával, miközben a primás és a püspökök a király mellett álltak. A harsonák és a dobok is megszólaltak, ágyúk dördültek el, a székesegyházban pedig a nádor jelére kiáltották, hogy „*Vivat rex!*” (Éljen a király).¹⁶⁶

A szentmise a koronázás szertartását záró imák és áldások után az evangéliummal folytatódott. Az evangélium felolvasását a király a székénél felállva hallgatta, jobbjaiban a jogart, baljában az országalmát tartva. Az ezüstkeresztet I. Ferenc királyi székének felső fokán álló püspök tartotta.¹⁶⁷ A királytól a koronázási ékszereket vagy a püspökök, vagy az arra kijelölt személyek elvették, és az azokat vivő mágnásoknak adták, akik a trón előtt két oldalt felsora-

¹⁶⁰ FÜGEDI (1974), 63.

¹⁶¹ DECSY (1792), 43. Az idézet helyét is feltünteti: Szentiványi Miscell. Curiosor. Decad. II. Part. I. Differt. IV. §. VI.

¹⁶² Naponként-való jegyzései 1792, 65.

¹⁶³ Naponként-való jegyzései 1792, 65.

¹⁶⁴ Naponként-való jegyzései 1792, 65.

¹⁶⁵ ford. DECSY (1792), 571.

¹⁶⁶ P. Engelbert naplója, pag. 51.

¹⁶⁷ Naponként-való jegyzései 1792, 66.

koztak az ékszereket tartva. 1792-ben az asszisztens érsek és püspök vette el a két ékszert, és a kalocsai érsek nyújtotta csókra az Evangéliumos könyvet.¹⁶⁸

Az offertórium alatt 1712-ben ismét az oltárhoz kísérték III. Károlyt, aki ott letérdelve egy ezüst tálkába aranyat helyezett el, megcsókolta az érsek által elé nyújtott keresztet, majd visszavezették a trónjához. I. Ferenc ötven aranyat helyezett a tálkába. A királynak a pénzt a főudvarmester nyújtotta át.¹⁶⁹

A császárkoronázási szentmisében is szerepel ez a gesztus. Luxemburgi Zsigmond császár, miután levették róla a koronát és a palástot az evangélium elhangzása után, a pápa lába elé helyezte az aranyat.¹⁷⁰ Radvánszky György leírja, hogy Mária Terézia a prágai koronázásán „*aranyos hordót es kenyeret, egy ezüstös hordót es kenyeret*”¹⁷¹ adott a püspöknek. Ebből a naplóból többet nem tudunk meg a használatukról, a I. Rudolf cseh királlyá koronázásáról fennmaradt követjelentés azonban elmondja, hogy az aranyozott, illetve az ezüstözött kancsóban is bor volt, amelyeket a misefelajánláshoz vittek.¹⁷² A király az érsek felajánlási imája után evett mindkét kenyérből és ivott mindkét kancsóból, amelyeket a boroszlói püspök nyújtott neki át. Ezeket a templomba vonulási menetben négy főúr vitte.¹⁷³

A szentmise ezután folytatódott. Az úrfelmutatás előtt a királyról a kalocsai érsek levette a koronát, és a nádor kezében lévő párnára helyezte, ugyanis egyházi előírás volt, hogy az úrfelmutatás alatt nem lehet világi ranggal hivatkozni.¹⁷⁴ A főlovászmester a kard hegyét, a zászlóvivők a zászlókat a föld felé fordították a szentség imadásának jeléül, illetve ezzel az aktussal mutatva, hogy Isten hatalmában vannak a királyok is.¹⁷⁵ Az úrfelmutatás végeztével felemelték azokat. Az áldozás után a király visszament a trónjához, ahol a nádor és a kalocsai érsek az áldoztatás előtt levett koronát visszahelyezte a fejére. A szentmise végeztével a templom kapuját kinyitották, és megindult a koronázási menet.

5. 3. A nádor kérdése

A magyar király koronázásának alkalmával a szertartás keretén belül az esztergomi érsek a következő kérdést intézte az egyik püspökhöz: „*scitis illum esse dignum et utilem ad hanc dignitatem?*”¹⁷⁶ (méltónak és alkalmasnak tudjátok őt erre a méltóságra?), a nádor pedig az összegyűlt országgyűléstől kér-

¹⁶⁸ Naponként-való jegyzései 1792, 66.

¹⁶⁹ FORRAY (1929), 24.

¹⁷⁰ E. KOVÁCS (2009), 1332.

¹⁷¹ RADVÁNSZKY (2007), 259.

¹⁷² MOJZER (1996), 104.

¹⁷³ MOJZER (1996), 105.

¹⁷⁴ BENDA/ FÜGEDI (1979), 137.

¹⁷⁵ BARICS (1790), 42.

¹⁷⁶ Pontificale Romanum, 105.

dezte magyarul: „Magyarok, akarjátok é [N.N.-t] ezen szent koronával meg koronáztatni?”¹⁷⁷ A főpapak párbeszédét tartalmazta a Pontificale Romanum, míg a nádor kérdését nem, tehát ez nem tartozott az egyházi szertartásrendhez. A jelenlevők választásának ilyen megnyilvánulását nemzeti sajátosságnak kell tartani, még ha ehhez hasonlóval más országokban is találkozunk.

A koronázás érvényessége I. Ulászló idejétől kezdve a rendi nemzet beleegyezésétől függött.¹⁷⁸ A szabad királyválasztás és az öröklés már I. Ferdinánd uralkodása alatt is viták sorát okozta. Ferdinánd az elsőszülöttségi öröklést akarta törvényesíteni a Magyar Királyságban, így Miksát mint örökösét akarta magyar királlyá megkoronáztatni, de a magyar rendek nem engedtek, igényt tartottak a választásra.¹⁷⁹ Erre Ferdinánd nem adott lehetőséget, viszont a királyválasztásra utalva a koronázáson elhangozhatott a nádor kérdése.¹⁸⁰ Az 1561. évi beadvány is feltünteti a kérdést, amely háromszor hangzik el a korona fejre helyezése előtt.¹⁸¹ Az 1562 és 1608 közötti időben, amikor nem volt nádor, viszont két koronázást is ünnepeltek, a kérdésfeltevés nem maradt el, sem nem került ki a világi nagyurak jogából. A rendek ugyanis elérték, hogy 1563-ban Batthyány Ferenc rangidős dunántúli főúr és egykori horvát-szlavón bán, míg 1572-ben Báthory Miklós országbíró kapta meg e feladatot.¹⁸² Ők a nádor nevében és képében tették fel a kérdést.¹⁸³ Forray Teréz a kérdés formális jellegét későbbre, I. József koronázására datálja, amikor től a hagyomány miatt teszik fel, de nincs jogi értelme.¹⁸⁴ Kovachich Márton György három részre osztja magát a szertartást: választás, amiről megjegyzi, hogy ez a korábbi időkben volt szokás, a megkenés és az ékszerek átadása.¹⁸⁵ A Magyar Királyi Kancellária regisztratúrájában a koronázás leírásához hozzá van illesztve egy megjegyzés, miszerint Károly koronázása előtt szokásban volt a nádor kérdése az egybegyűltekhez. Az írás a nádor kérdésének a szertartáson belüli helyét is tudatja, vagyis, miután a király a kardot a hüvelybe visszahelyezte, ismét letérdelt a főoltár lépcsőjére. A koronát a primás kezéből fogadja, a nádor háromszor magyarul kérdezi: „Magyarok, akarjátok é az Fölség (in exemplo) negyedik Ferdinánd tseh országi királyt és ausztriai hercezet ezen szent koronával meg koronáztatni”, a rendek és karok pedig egyszerűen

¹⁷⁷ MOL A95 Acta Diaetalia 1712–1715, fol. 443.

¹⁷⁸ BARTONIEK (1939), 20.

¹⁷⁹ PÁLFFY (2010a), 253.

¹⁸⁰ BENDA/ FÜGEDI (1979), 127.

¹⁸¹ PÁLFFY (2008), 501.: „corona Serenitatis Suae capiti imponatur, antequam id fiat, [PR 4.] regnicolae ibi astantes ter alte voce interrogabuntur, an Suam Serenitatem novum ipsorum regem coronari velint” (mielőtt öfelsége fejére helyeznék a koronát, előtte az ott álló országlakosokat háromszor harsány hangon meg fogják kérdezni, vajon akarják-e öfelségét új királyukká koronáztatni).

¹⁸² PÁLFFY (2008), 498.

¹⁸³ PÁLFFY (2010a), 264.

¹⁸⁴ FORRAY (1929), 23.

¹⁸⁵ KOVACHICH (1790), 36.

annyit válaszolnak háromszor, hogy „Akarjuk”.¹⁸⁶ A választ a rendek erős és nyomatékos hangon mondják kifejezve az eskü erejét.

A koronázáson résztvevők hozzájárulásának kérése a cseh király megkoronázása előtt is elhangzott. Az I. Rudolf 1575-ben történt koronázásáról beszámoló követjelentés így írja le a kérdés elhangzását: „a király az oltár lépcsőjére lépett, és hangosan szólt a néphez, háromszor kérte hozzájárulásukat a koronázáshoz. Mindháromszor igennel válaszoltak neki.”¹⁸⁷ Fügedi Erik művében viszont azt olvashatjuk, hogy a prágai várnagy tette fel a kérdést, aki a rendek képviselője volt.¹⁸⁸

A császárcoronázáson is elhangzik hasonló kérdés a koronázást végző érsektől. 1745-ben is megkérdezte az érsek a „körülállóktól”, hogy „[a]karjátok magatokat egy ilyen fejedelemnek és uralkodónak alávetni, a királyságát erősíteni, hűségét és hitét megtartani és parancsának engedelmeskedni?”¹⁸⁹ A választófejedelmek hatalma jelenik itt meg, hiszen az intronizáció alkalmával is elmondja az érsek, hogy nem öröklés útján jutott a trónhoz, hanem a választófejedelmek szavazatai alapján.¹⁹⁰

A nádor kérdésének elhagyása nem ismeretlen Magyarországon, Ludovicus Tubero beszámol arról, hogy 1490-ben a bárók abból az okból hagyták el, hogy II. Ulászló cseh király magyar királlyá koronázását ne veszélyeztesse a köznemesség közti népszerűtlensége.¹⁹¹ Ezek szerint a kérdéshez való ragaszkodást vagy annak elhagyását a magyar rendek politikai érdeke is befolyásolhatta. A vizsgált két koronázás esetében azonban a bécsi udvar és a rendek hatalmi helyzetének következménye lett a kérdések elhagyása. Érdekes, hogy a bécsi udvar a nádori kérdés ellen foglalt állást, de a korona fejre helyezésében való közreműködése ellen nem, ami, ahogy fent már írtam, az ország királyválasztását és a rendek beleegyezését jelentette már a középkortól kezdve.

¹⁸⁶ MOL A95 Acta Diaetalia 1712–1715, fol. 443.: „Ante coronationem Carolinam, postquam rex gladium in vaginam reposuit, et denuo in genua procubuit, palatinus ad supremum altaris gradum et quidem ad cornu evangelii ascendendo coronam ex manibus primatis accipit, et ad status et ordines conversus quaerebat tribus vicibus Hungarico idiomate: Magyarok akarjátok é az főlsegh (in exemplo) negyedik Ferdinand tseh országi királyt és ausztriai herczeget ezen szent koronával meg koronáztatni. Et status et ordo responderunt similiter tribus vicibus: Akarjuk. Fine conclamatum fuit: Vivat rex. Vivat rex. Vivat rex.” (a károlyi koronázás előtt, miután a király a kardot a hüvelybe helyezte, és ismét letérdelt, a nádor az oltár legfölső lépcsőjére, mégpedig az evangéliumi oldalra fellépve a koronát a primás kezéből átvette, és a karokhoz és rendekhez fordulva háromszor magyarul megkérdezte: [...] a rendek és karok hasonlóan háromszor válaszolták: Akarjuk, a végén Éljen a király! Éljen a király! Éljen a király! kiáltás hangzott el.)

¹⁸⁷ MOJZER (1996), 104.

¹⁸⁸ FÜGEDI (1984), 272.

¹⁸⁹ VAJNÁGI (2004), 19.

¹⁹⁰ VAJNÁGI (2004), 20.

¹⁹¹ BARTONIEK (1939), 43.; TUBERO (1994), 124.: „nem is erősítették meg ugyanis Ulászló királyságát semmilyen nemesi felkiáltással sem Székesfehérvárnál, tudniillik a főurak nem is hívták őket össze a szabály szerint; úgy vélem, hogy a magyar szenátus bizonytalan lévén a tömeg Ulászló iránti érzülete felől.”

6. A koronázás világi szertartása

A Magyar Királyságban a koronázás részeként már a középkorban megjelent egy, a szentmise keretén kívül szervezett ceremónia. Kialakulásának pontos időpontját nehezen lehet meghatározni. A források alapján megállapítható, hogy a középkorban is változtak az egyes elemek, még a 15. században sem volt rögzült forma.¹⁹² Decsy Sámuel Melchior Inchofertől idézi a következő megállapítást, miszerint „igen együgyü volt a' magyar királyoknak bé iktatása, lassan lassan szaporodtak a' koronázásnak tzeremoniái”¹⁹³

6. 1. Vonulás a templomból a lovaggá ütés helyszínére

1712-ben a szentmise végeztével a templom iskolákkal szembeni kapuját kinyitották, és a koronázási menet megindult a ferences templomhoz, ahol az uralkodó az arra kijelölt ifjakat az Aranysarkantyús „rend” lovagjaivá ütötte. Mind Pozsonyban, mind Budán az uralkodó gyalog ment egy vörös, fehér és zöld posztóval fedett fahídon keresztül. A trikolór színű posztó először 1608-ban került a hídra, előtte vörös és arany színű volt.¹⁹⁴ A székesfehérvári útvonalon még piros szőnyeg borította a hidat.¹⁹⁵ A posztószőnyeg az ünnepség után a nép prédája lett.¹⁹⁶

Az 1712. évi vonulás meghatározott rendjét P. Engelbert művében leírt koronázási ordó ismerteti:¹⁹⁷ mágnások, előkelők közösen a magyar és német nemesekkel; a királyságok zászlóvivői; Magyarország heroldja; a koronázási ékszereket vivők; a királyi főlovászmester; a király, jobbján az esztergomi érsek, balján a kalocsai érsek; követek;¹⁹⁸ a többi püspök; az udvar főelőljárója;¹⁹⁹ az udvar csapatainak kapitányai; harminc katona. A Protocollum bővebben ismerteti a résztvevőket: a császári katonák mennek elsőként, majd a négy furir, az előkelők famulusai, a császári gyalogosok, hajdúk, a császári ifjak, a magyar és német előkelők vegyesen, a tíz zászlóvivő, az Aranygyapjas Rend lovagjai, az ékszervivők, a herold, kivont karddal a főlovászmester, III. Károly a kalocsai érsekkel és az egri püspökkel, a kapitányok és 50 katona, utánuk jött gróf Erdődy Sándor kamaraelnök, és újabb 50 katona zárta a sort.²⁰⁰

¹⁹² FÜGEDI (1974), 59.

¹⁹³ DECSY (1792), 51.

¹⁹⁴ BARTONIEK (1939), 139.

¹⁹⁵ BENDA/ FÜGEDI (1979), 146.

¹⁹⁶ BARICS (1790), 44., FORRAY (1929), 29., BENDA/ FÜGEDI (1979), 137.

¹⁹⁷ P. Engelbert naplója, pag. 52–53.

¹⁹⁸ MOL A95 Acta Diaetalia 1712–1715. P. Engelbert naplójában nem szerepel. Valószínűleg egyetlen letlenül hagyta ki a diktálás során.

¹⁹⁹ supremus aulae praefectus

²⁰⁰ PL AEV 371/5, pag. 29-30.

Az országgyűlési napló is részletesen ismerteti az 1792. évi kivonulás rendjét:²⁰¹ „udvari lovászok; udvari furirok; státusok, főrendek, miniszterek inasai párosan; udvari nemes ifjak udvari miniszterekkel; státusok, főrendűek és arany kulcsosok; titkos tanácsosok; az országhoz tartozó tíz zászló; Mária Terézia katona renden lévő és Szent István keresztény vitézei; Aranygyapjas vitézek; Magyarország heroldja süveggel a fején és pálcával a kezében; az ország címereinek hordozói; a királyi főlovászmester; püspök ezüst kereszttel; Ferdinánd és József királyi hercegek; a király koronával, palástban, pálcával és az országalmával; két oldalról a főudvarmester pálcával, a főpalotamester és a testőrök főkapitánya; püspök; egy szakasz gyalogos katonaság; magyarországi királyi kincstartó lóháton.”

A koronázótemplomból kivonuló menetben az uralkodó királyi díszben vonult át a következő templomba. I. Ferenc esetében részletezi is, hogy koronával, palástban, joggal és az országalmával. Az útvonal mentén báméskodó nép ekkor láthatta uralkodóját teljes díszben, az ereklyeként tisztelt ruhákban.

Pozsonyban a Szent Márton-templomtól egészen a ferences templomig szórták a koronázási érmeket, P. Engelbert által leírt ordó szerint arany- és ezüstérmeket.²⁰² A pénzszórást már Kottanner Jánosné is említette az emlékiratában. E szerint a székesfehérvári Szent Péter-templomból a szállásig tartó menetben szórtak dénárokat.²⁰³

A pénzszórásra 1712-ben gróf Erdődy Sándor kamaraelnököt jelölték ki. 1792-ben is a magyar királyi kamara elnökét választották ki, akit Bartoniek Emma Ürményi Józseffel azonosított.²⁰⁴ Fallenbüchl Zoltán archontológiája szerint azonban e tisztséget 1791-től Szécsen Sándor töltötte be.²⁰⁵ Az emlékérem egyik oldalán felhőkkel körülvett földgömb látható a *Constantia et fortitudine* (állhatatossággal és bátorsággal) felirattal. A másik oldalán a következő felirat olvasható: *Carolus tertius, Rom. Imp. Hisp. Hung. Bohe. Rex inauguratus 22. Maii.* (harmadik Károly római császár, Spanyolország, Magyarország, Csehország királya megkoronáztatott május 22.)²⁰⁶ Lányi Pál naplójában az érmét kis eltéréssel, de részletesebben írja le. Az egyik felén egy korona jelenik meg, és ez alatt az alábbi felirat szerepel: *Carolus VI. Romanorum imperator Semper Augustus Hispaniae, Hungariae, Bohemiae rex Austriae, Coronatus Posonii 22. Maji 1712.* (VI. Károly mindig felséges római császár, Spanyolország, Magyarország, Csehország királya, Ausztria [főhercege] megkoronáztatott Pozsonyban 1712. május 22.).

²⁰¹ Naponként-való jegyzései 1792, 67.

²⁰² P. Engelbert naplója, pag. 53.

²⁰³ MOLLAY (1979), 50.

²⁰⁴ BARTONIEK (1939), 165.

²⁰⁵ FALLENBÜCHL (1988), 111.

²⁰⁶ KOVACHICH (1790), 151.

A másik oldalán látható a földgömb, körülötte felhők és egy rózsa a *Constantia et fortitudine* felirattal.²⁰⁷

Budán az Öreg-templomig tartó menet során szórtak arany- és ezüstpénzt. Mindkét forrásban olvasható, hogy a pénzszerzőkhöz rendelték a státusok és rendek közül néhány embert és katonát, akik ügyeltek a rendre.

Ahogy a későbbi II. József római királlyá koronázásának egyházi szertartásában is találunk egyező elemet, úgy a világi ceremóniában is felfedezhetünk a magyar koronázási hagyományra gyakorolt hatást. Az ökörsütést és a pénzosztást említi Goethe,²⁰⁸ bár a magyarországi hagyományban a pénzosztás az Aranysarkantyús vitézek lovaggá ütésének helyszínére vonuló koronázási menet során történt, míg Frankfurtban a lakoma előtti egyik látványosság volt az ökörsütéssel együtt. A pénzszerzésnek nemcsak átvitt értelme volt – a király bőkezűségének megnyilvánulása –, hanem biztonsági oka is. Prágában már a 11. században éltek e praktikával, amelynek köszönhetően a kíváncsi tömeg nem tehetett kárt a hercegekben, mivel a pénz összeszedésére figyelt.²⁰⁹

6. 2. Az Aranysarkantyús vitézek

A középkorban a lovaggá ütés mellett a király ítéletet is mondott, ezzel a két szimbolikus aktussal kezdte meg uralmát.²¹⁰ A lovaggá ütés mutatja, hogy a király a legfőbb hadúr az országban, az ítélkezéssel pedig a legfőbb bírói hatalmát kezdi gyakorolni. Ez a két aktus kapcsolatot teremtett az egyházi szertartás keretében elmondottakkal. Az említett ószövetségi bölcs királyokra utalt az igazságos ítélethozás, a szegények és árvák védelmére történt a hadvezéri jogkör gyakorlása. Azért gyakorolhatta ezeket a jogait – a világi ceremónián még szimbolikusán –, mert korábban az érsek felkenése által „átváltozott” és erről, Fügedi szavaival élve, „tanúbizonyosságát” is adta a világi részben.²¹¹

Fügedi Erik szerint a koronázást követő ítéletmondás első említése I. Ulászló idejéből való, a király koronázást követő bírói tevékenysége azonban már IV. Béla idejében is gyakorlat lehetett.²¹² Az 1527. évi koronázást leíró röplapban I. Ferdinánd az uralmát „csak” nemesifjak Aranysarkantyús lovaggá ütésével kezdi meg, a bíraskodás elmaradt.²¹³ Érdekes, hogy a magyar tanácsosok Ferdinánd számára benyújtott tervezetében szerepelt az igazságszolgáltatás is, nemcsak a lovagavatás.²¹⁴ A bíraskodást sem III. Károly,

²⁰⁷ THURY (1903–1904), II., 10–11.

²⁰⁸ GOETHE (1965), 187.

²⁰⁹ BARTONIEK (1939), 126.

²¹⁰ FÜGEDI (1984), 260.

²¹¹ FÜGEDI (1974), 59.

²¹² FÜGEDI (1984), 270–271.

²¹³ FÜGEDI (1984), 258.

²¹⁴ PÁLFFY (2008), 501.: „*In quo quidem Franciscanorum templo erigi debet thronus, quem ubi Sua Serenitas conscenderit, [CP 16a.] aliquamdiu ibi immorabitur jus dicendo et [CP 16b.] equites*

sem I. Ferenc esetében nem említik a források. Valószínűleg ez a momentum kikopott a hagyományból.

Barics Albert az Aranyasarkantyús vitézek eredetéről 1790-ben nem tud biztosat mondani. Nem tud választ adni arra a kérdésre sem, hogy a „rend” tagjai valóságos vitézek vagy csak a koronázások alkalmával, szertartásképpen választottak ki. Művében eltérő véleményeket ismertet, miszerint Szent István király udvari szolgálói voltak eredetileg, és kötelességük volt harcba menni vele. Ezt alátámasztani látszik az a tény, hogy a koronázásokkor is még a nádor, aki az ország katonai vezetője, választja ki a vitézeket. Másik vélemény szerint Szent László király rendelte az első Aranyasarkantyús vitézt Szent István tetemének letételekor. Vannak, akik II. András vagy IV. Béla idejéből, de vannak, akik Mária királynő, illetve Zsigmond király uralkodásától származtatják őket. A szerző, mivel a törvényekben nem találja nyomát a lovagoknak, nem a „legrégebb időben” gondolja az eredetét.²¹⁵

Forray Teréz a lovaggá ütést I. Károly által bevezetett aktusnak tartja, vagyis, hogy ő volt az első, aki külföldi minta alapján a koronázásán lovagokat avatott.²¹⁶ Felmerül a kérdés, hogy akkor már egy létező lovagrendet emelt a szertartásba vagy újat. A Révai Nagy Lexikon vonatkozó szócikkének álláspontja, hogy a „rendvitézek külön lovagrendet nem képeznek, sem rendjelvényük, sem szabályaik nincsenek.”²¹⁷ A vitézek arany sarkantyút és arany fegyvert viseltek, ők jelenhettek meg egyedül az udvarban arany, illetve aranyozott lószerszámmal, és a hazafiak érdemeinek jutalmazásánál kétszer akkora értékű láncot kellett kapniuk.²¹⁸ A lexikon közli, hogy 1790. évi, illetve az 1792. évi koronázáskor kérték, hogy külön jelvényük lehessen, de elutasították a kérelmüket.²¹⁹

Miksa a koronázásán olyanokat is lovaggá ütött, akik nem voltak méltók e kitüntetésre. Ennek oka, hogy akkor még nem szervezték meg a szertartás menetét előre, és a tülekedők közül többeket is érintett Szent István kardjával. Emiatt 1563-ban a lovaggá ütést abba kellett hagyni.²²⁰ Ezen változtattak a következő alkalmakon, és előre kijelölték az avatandókat, akiket a templomban

auratos creando” (a ferencesek templomában pedig fel kell állítani a trónt, amelyre Ófelsége fölmegey, és egy bizonyos ideig ott tartózkodik ítéletet mondvá és aranyasarkantyús vitézeket avatva ezalatt).

²¹⁵ BARICS (1790), 57.

²¹⁶ FORRAY (1929), 31.

²¹⁷ Révai Nagy Lexikona, 17.

²¹⁸ BARICS (1790), 58. Jutalmazásnál, ha a nemesek kétszáz forintot érő arany láncot kaptak, a vitézeknek négyszáz forintot érő arany láncot kellett adományozni.

²¹⁹ Révai Nagy Lexikona. 17.: A szócikk részletesen leírja, milyen jelvényt szerettek volna adományul kapni: „aranysegélyű fehér zománcos máltai kereszt, közepén kerek pajzsban a magyar címer korona nélkül, körülötte F.R.H.J.O.R. betűk. A kereszt alsó ágai között arany sarkantyúra emlékeztető díszítmény, a kereszt a magyar koronáról függ, s a magyar színeket mutató szalagból alkotott rozettán hordták volna.”

²²⁰ BARTONIEK (1939), 126.

a nádor szólított.²²¹ A lovagokat harci érdemeik alapján választották ki, fontos megjegyezni, hogy nemesi családból kellett származniuk.²²²

1712-ben, a Rákóczi-szabadságharc után a jelöltek tisztviselők voltak, ugyanis a kormányzat nem akart Rákóczi hívei közül választani, illetve nem mert az ellenük harcolókból sem kitüntetni senkit. Ezt a megoldást a béke megtartására tett újabb gesztusnak is tekinthetjük. A király lovaggá ütötte a Magyar Kamara két tanácsnokát, Keresztély Ágost primás jószágkormányzóját, a varasdi harmincad exactorát, egy bírót és egy megyei tisztviselőt.²²³ A követ naplója a lovaggá ütötteket nem tünteti fel, azonban a Magyar Országos Levéltárban őrzött Acta Diaetalia tartalmazza a nádor 1712. évi jelöltjeit.²²⁴ Kovachich is megnevezi a lovaggá ütötteket:²²⁵ báró Mednyánszky Pál Lipót, a magyar udvari kamara tanácsnoka; Péterffy János Ferenc, a magyar udvari kancellária és a királyi kamara tanácsosa; Paluska György, az esztergomi érsek jószágkormányzója és tanácsnoka; Antalchich János, a varasdi harmincad exactora és őfelsége tanácsnoka; Sigray János, a királyi törvényszéki táblán ülnök; Acsády Pál, Veszprém vármegye jegyzője. Összevettem a két listát, a fent ismertetett hat személy az Acta Diaetalia névsorában is megtalálható. Az Acta Diaetaliában azoknak a nevei olvashatók, akiket a nádor terjesztett a király elé. Közülük választhatott a bécsi udvar, hogy kiket üssenek lovaggá.

Az 1792. évi országgyűlési naplóban felsorolva olvasható a lovagok neve.²²⁶ A jelöltek között titoknokok, követek és bírók voltak, itt sem szerepeltek hadi érdemek alapján kiválasztottak, tehát ez az újítás tartotta magát később is. Fügedi Erik és Benda Kálmán művükben pontosan megfogalmazzák ennek a következményét, azt, hogy *„értelmét vesztette a lovaggá ütés jelképe, mely azt akarta példázni, hogy a király a legfőbb hadúr.”*²²⁷

Magáról a ceremóniáról kevés adatot közölnek a forrásaim. 1712-ben a ferences templomban, 1792-ben az Öreg-templomban történt az Arany-sarkantyús vitézek lovaggá ütése. Az 1712. évi koronázási rendtartás nem részletezi a ferences templomban történeteket, így az 1608. évi koronázás erre vonatkozó részét veszem alapul, amelyhez képest, véleményem szerint, a szertartás nem változhatott sokat. E szerint a király az oltárnál imádkozott, utána egy evangéliumi részt olvastak fel, majd a templomban épített emelvényre ment, amelyen baldachinnal fedett trón állt, és megkezdődött az avatás.²²⁸ A trónon ülő király mellett állt a királyi udvarmester és a főkamrás,

²²¹ BARTONIEK (1939), 145.

²²² HOLČÍK (1988), 60.

²²³ BARTONIEK (1939), 158.

²²⁴ MOL A95 Acta Diaetalia 1712–1715, fol. 249.

²²⁵ KOVACHICH (1790), 151.

²²⁶ Naponként-való jegyzései 1792, 68.

²²⁷ BENDA/ FÜGEDI (1979), 181.

²²⁸ BARTONIEK (1939), 139.: Szent János evangéliumából olvastak fel egy odaillő részt.

ők öveztek fel Szent István kardjával.²²⁹ A budai Öreg-templomban az oltár bal szárnyán négy lépcsőfokos emelvényen volt a trón. A lovaggá avatandók nevét egyesével olvasták fel, majd a trón előtt térdet hajtott, akinek a neve elhangzott. A király jobb vállukat Szent István kardjával háromszor, ahogy Kovachich fogalmaz, enyhén érintette.²³⁰

Előfordult, hogy nem vonultak át másik templomba a lovaggá ütéshez, hanem a koronázás helyszínén avatott a király lovagokat. Magyarországi példa I. Ulászló, aki a bazilikában teljesítette ezt a feladatát. Fügedi Erik ennek okát a „*katonai erények*” hangsúlyozásában látja, hiszen ekkor a királynak a török ellen kellett harcolnia.²³¹ Ezzel mutatja, hogy képes harcolni, míg a gyermek V. László nem. Itt megjelenik a király alkalmassága mint a legitimitás egyik eleme. III. Ferdinánd is a koronázótemplomban végzi az avatást, amihez a trónusát a nép felé fordítják.²³²

Az 1575. évi cseh királykoronázáson a szentmise keretén belül, az evangélium felolvasásakor történt három ifjú lovaggá ütése.²³³ 1743-ban, Mária Terézia cseh királynővé koronázásán a lovaggá ütés helye a szertartásban már megváltozott. A cseh rendek hódolása után, amely a koronázási szertartás végén volt, következett Szent Vencel vitézeinek felszentelése „*annak bevett szokása szerint*”.²³⁴ 1745-ben, Frankfurtban I. Lotharingiai Ferenc, a megkoronázott császár szintén a koronázótemplomban a választófejedelemek köszöntése után ütött néhány arra érdemest lovaggá Nagy Károly kardjával.²³⁵ 1764-ben, József főherceg római királykoronázásán is az egyházi szertartás keretén belül történt a székesegyházban a lovagavatás.²³⁶

Az eltérő magyar gyakorlat okát Fügedi Erik abban látja, hogy a lovaggá ütetést, és főleg a középkorban szokásos ítélezést – e két szertartást végezte a király a koronázástól eltérő helyszínen, a székesfehérvári Szent Péter-templomban – nem akarták sem az egyházi, sem a világi főurak az egyházi szertartásba bevenni, ugyanis ez az aktus kizárólag a király érdeke volt.²³⁷

A lovaggá ütésnél is megjelenik az első király emléke. A lovagrend eredetét, noha nincs biztos adat róla, az első királynak tulajdonítják. A cseheknél Szent Vencel vitézeinek nevezi a forrás, míg a Magyar Királyságban is többen kötik Szent Istvánhoz, ahogy ezt fentebb már ismertettem. A lovaggá ütéshez is az említett királyok – Szent István, Nagy Károly – kardját használták.

²²⁹ Naponként-való jegyzései 1792, 67.

²³⁰ KOVACHICH (1790), 151.: „*Equites Auratos humero ter leniter tacto creat*” (az aransarkantyús vitézeket vállukat háromszor gyengén megérintve avatja).

²³¹ FÜGEDI (1984), 264.

²³² BARTONIEK (1939), 148.

²³³ MOJZER (1996), 105.

²³⁴ RADVÁNSZYKY (2007), 259.

²³⁵ VAJNÁGI (2004), 20.

²³⁶ GOETHE (1965), 184.

²³⁷ FÜGEDI (1984), 270.

6. 3. A koronázási eskü

A 12. század fordulóján jelenik meg az az eskü, amelyet a király az egyházi szertartás után mondott el az összegyűlt népnek. Ez a változás nemcsak a Magyar Királyságban következett be, hanem Lengyelországban és Csehországban is megfigyelhető. Az eskü középkori szövege nem maradt fenn, Hunyadi János kormányzói esküje azonban igen.²³⁸ Az esküt tevő saját fejére mondott átkokat, ha nem tartja meg ígéreteit. A vallásos középkoriaknak ezek az átkok nagyon súlyosak voltak: Isten nem segíti meg, nem nyugodhat a földben teste, pokolba kerül, és hasonlók. A fogadkozás eme módja pogánykori gyakorlatból maradt fenn.²³⁹ Az eskü tartalmazza az érvényben lévő jogrend fennmaradását, megtartását. A szövege nem állandó, hanem a politikai események hatására változik, bővül. A rendi korban az országlakók követelésével bővíthetett, illetve a 13. századtól az ország határának védelme is belekerül az eskü szövegébe.²⁴⁰ Az 1712. évi napló ezt „*consuetum tuendae libertatis et immunitatum regni juramentum*” (a királyság kiváltságának és szabadságának megtartására tett szokásos eskü) névvel nevezi.²⁴¹ Szokásos, hiszen az I. Ferdinánd koronázásán elhangzott koronázási eskü, noha kisebb változásokon ment át, alapjában ugyanaz maradt: a kiváltságok, jogok, szokások, és „*II. András törvényeinek*” megtartására tett eskü. I. József király koronázásától kezdve az ellenállási záradékot kihagyták az esküből. Az eskü szövege meghatározta pontosan azt a részét a törvénycikkelynek, amelyiknek megtartására az uralkodó nem tett ünnepélyes ígéretet, és ez a rész volt az Aranybulla ellenállási záradéka.²⁴²

Szintén I. József esküjében szerepel először a revíziós klauzula,²⁴³ mely a hitlevélben már megtalálható volt. Így III. Károly esküjében is benne van, viszont Mária Terézia uralkodása kezdete előtt a rendek az eskü szövegén sikerrel változtattak, a szövegből a revíziós klauzula kikerült, és kibővítették

²³⁸ FÜGEDI (1974), 60.: „*Isten téged úgy segéljen, Boldogasszony néked irgalmat úgy nyerjen, Istennek szenti érted úgy imádjának, Istennek szent teste végnapodon üdvösségre úgy méltó legyen, föld tete-medet úgy fogadja bé, onnét harmadnapon ki ne vesse, magul magod úgy ne szakadjon, ítélet napján Istennek szent színét úgy láthasd, örök pokolba úgy ne temetessél, hogy e szerzést ez registromban, kit az ország szerzésére megirattanak volna, azt erősen és tökéletességgel, mind megtartod, semmit ellene nem tész, sem tetesz.*”

²³⁹ FÜGEDI (1974), 60.

²⁴⁰ BARTONIEK (1939), 47–50.

²⁴¹ P. Engelbert naplója, pag. 54.

²⁴² CIH 1657–1740, 433.: „*így kezdődő záradékát: quod si vero nos stb. e szavakig in perpetuum facultatem.*”

²⁴³ CIH 1657–1740, 435.: „*szabadságainak, jogaikban s kiváltságaikban [...] a mikép azoknak használása s értelme a király s a karok és rendek közös egyezésével országgyűlésileg meg van állapítva, megőrizendjük.*”

a törvények megtartásával.²⁴⁴ I. Ferenc esküje azonos volt Mária Teréziáéval. Decsy Sámuel ismerteti az eskü szövegét: „*Mi N.N. Isten kegyelméből Magyar, Tseh, Dalmátzia, Horváth és Tóth Országoknak és az azokkal egybe kaptolt tartományoknak királya, esküszünk az élő Istenre, szentséges anyyára, a' Szűz Máriára és minden Szentekre, hogy mi az Istennek szent egy házát, a' Pap urakat, Bárókat, Magnasokat, nemeseket, szabad királyi városokat, és minden ország lakosait, minden ő szabadságaikban, jussaikban, törvényeikben, privilegiomaikban, régi jó és jóvahagyott szokásaikban meg fogjuk tartani, mindeneknek igasságot fogunk szolgáltatni, néhai Felséges András királynak végzéseit, ki vévén mindazonáltal annak 31. tikkelyét, nevezetesen ezen fejezését: Hogy ha pedig mi 's a' t. ezen szókgig: mindörök-ké, stb., meg tartjuk; Magyar Országunk határjait, és mind azokat, mellyek akarmely juss és név alatt ahoz tartoznak, el nem szakasztjuk, sem meg nem kissebitjük, hanem, a' mennyire tőlünk lehet, öregbitjük, és ki terjesztjük, és végbe viszük mindazokat, mellyeket a' köz jóért, betsületért és minden tartományainknak, 's egész Magyar Országunk öregbedeséért törvényesen tselekedhetünk. Isten minket úgy segéljen és minden Szentek.*”²⁴⁵

A ferences templomból III. Károly 1712-ben lovon a Szent Mihály úton haladva átment a Mihály-kapun. A kapun kívülre épített magas emelvényre – amelyet arany posztóval fedtek le – ment fel a két érsek, a nádor, az országbíró, a főudvarmester, a horvát bán, a magyar főkancellár és a főkamrás kíséretében.²⁴⁶ Esküt tett két ujját felemelve, hogy megőrzi a szabadságot és a kiváltságokat. Ezt az esküt az eskükeresztre tette az uralkodó, míg az egyház az Evangéliumra.²⁴⁷ Az eskü szövegét az esztergomi érsek olvasta előre. Az egybegyűlt fedetlen fővel hallgatták, majd az eskütétel után ismét elhangzott az „*éljen a király*” kiáltás háromszor, és ágyú dördült el.²⁴⁸ II. Ulászló koronázási esküjének elmondására építettek először ilyen emelvényt.²⁴⁹

Az 1792-ben összeült országgyűlés naplója kicsit bővebben ír a koronázási eskütétel módjáról. Budán a várból az Új-kapun át a Kapucinusok melletti piacon egy vörös-fehér-zöld posztóval borított emelvényen tette le az esküt az uralkodó. Odaérve a lováról leszállt, és felsétált az építményre a kivont kardot tartó főlovászmesterrel, az apostoli keresztet tartó püspökkel, az esztergomi és a kalocsai érsekkel, utánuk következett a nádor, a magyar udvari kancellár, az országbíró, a főpalotamester és a testőrkapitány. Az emelvényen meghatározott rendben helyezkedtek el. A király jobb keze felől állt az esztergomi érsek, a kalocsai érsek és az apostoli keresztet vivő püspök. A másik oldalán, a balján állt a nádor, az országbíró, a főudvarmester és a főkancellár.

²⁴⁴ SZIJÁRTÓ (2005), 209.

²⁴⁵ DECSY (1792), 539.

²⁴⁶ BARICS (1790), 47.

²⁴⁷ FÜGEDI (1984), 270.

²⁴⁸ P. Engelbert naplója, pag. 54.

²⁴⁹ FORRAY (1929), 33.

Az uralkodó háta mögött kivont karddal a főlovászmester és a testőrkapitány helyezkedett el. Az emelvényre kétoldalt vezető lépcsőn álltak a zászlóvivők.²⁵⁰ Feltűnő, hogy a világi és az egyházi személyek nem keveredtek, az egyháziak a jobb oldalon, a világi tisztségviselők a bal oldalon álltak.

Az építményen szintén volt egy háromlépcsős emelvény, amelyet arany posztóval fedtek be. I. Ferenc kelet felé fordulva, jobb kezének három ujját feltartva, bal kezében a feszületet tartva ismételte, mégpedig „*érthetően*”, az esztergomi érsek által előreolvasott „*esküvés Törvényes formáját*”.²⁵¹ Az eskütétel után háromszor „*vivat*” felkiáltás hangzott el, majd eldördültek az ágyúk.²⁵²

Mind Csehországban, mind Magyarországon szokásban volt még egy eskütétel a 15. század folyamán, amelyre az idegen királyokat kötelezték. Ennek az országhatárnál történő elmondása volt a határátlépésnek az előfeltétele.²⁵³ Mátyás király is hármas esküt tett, 1527-ben pedig I. Ferdinánd átugratott a határt képező patakon, és a túlparton, amely már a Magyar Királyság területe volt, esküt tett.²⁵⁴ 1527-ben a határnál elmondott eskünél Báthory István nádor, Szalaházy Tamás kancellár, Thurzó Elek tárnokmester és más magyar nagyurak voltak jelen.²⁵⁵ P. Engelbert naplójában levő koronázási rendtartásban olvasható, hogy III. Károlyt az esztergomi érsek latin beszéddel fogadja a határnál felállított sátraknál, és a király erre „*paternam in regni cura sollicitudinem pollicetur.*” (az ország vezetésében atyai gondoskodást ígér).²⁵⁶ Látható, hogy ez a középkor végén kialakult szokás továbbélt a 18. században is. Decsy Sámuel is megerősíti ezt: „*az ország szélén, a Duna partján kivonatott sátor alá megyen, és újból lekötelezi magát a Haza boldogságának munkálkodására.*”²⁵⁷

6. 4. Kardvágás a négy égtáj felé

Az esküdombtól az uralkodó a királyi dombhoz lovagolt. Erre felvágatva Szent István kardját a négy égtáj felé kereszt alakban megforgatta. Az ütések sorrendben: az első kelet felé, majd nyugat felé, a harmadik dél felé, és a negyedik észak felé. Ismét az első királyunk „szelleme” jelenik meg nemcsak a kardban, hanem a domb székesfehérvári elődjének nevében is. A helyszínek ismertetésénél idéztem két forrást, amelyek Szent István dombja megnevezést használták. A kardcsapások után ismét ágyúlövés volt hallható.

²⁵⁰ DECSY (1792), 539.

²⁵¹ Naponként-való jegyzései 1792, 69.

²⁵² Naponként-való jegyzései 1792, 69.

²⁵³ BARTONIEK (1939), 50–51.

²⁵⁴ BARTONIEK (1923), 258.

²⁵⁵ PÁLFFY (2010a), 57.

²⁵⁶ P. Engelbert naplója, pag. 41.

²⁵⁷ DECSY (1792), 518.

I. Ferenc a királyi dombig a Víziváros Fő utcáján vonult lovon, ott felvágatott a dombra, és a négy égtáj felé keresztet vágott. Budán sem maradt el az ágyúlövés. A kardcsapások jelentik, hogy a király fegyverével és vérével is megvédi az országát a bármelyik irányból rátörő ellenséggel szemben. Ahogyan a már idézett, korabeli versben olvasható:

*„Azt, hogy ez is míg él, Haza földét menteni fel kél /Éltét a' Magyarért adja, Magyar meg ezért.”*²⁵⁸

Fügedi Erik varázslatnak minősíti e szertartás ellenség-távoltartó erejét, és utal Wolff-Windegg művére, amelyben többféle, de hasonló momentum szerepel a király helyének elfoglalására, aminek Wolff tartja ezt az aktust.²⁵⁹ Az egyházi részben is szerepelt a kardvágás, de négy irányba a szabadban tett kardvágásokat a király. A templomban ugyanis a kard felcsatolása után a jelenlevők felé fordult a király, így a mögötte lévő főoltáron elhelyezett Oltáriszentség, azaz az Isten felé nem üthetett kardjával. A kardcsapásokat így illesztették keresztény formába.²⁶⁰

Ulászló a kardsuhintást 1440-ben a székesfehérvári Szent Márton-templom tornyából kihajolva végezte koronázásának részeként.²⁶¹ Ennek a helyszíne is megváltozott később, a városon kívül, a szabadban történt. Fügedi arra következtetett ebből, hogy az 15. században ez a rész még kialakulóban volt, és pontos rendje a század végére szilárdult meg.²⁶² A világi ceremóniának ez a három eleme – a lovaggá ütés, a templomon kívül tett koronázási eskü és a négy égtáj felé történő kardvágás – már a 15. század végén, a 16. század elején ünnepezt koronázásokon is megtalálható.²⁶³

6. 5. A koronázási lakoma

A koronázási lakomára a királyi palotában került sor a főrendek és a státusok jelenlétében. A király koronával a fején és Szent István palástjában jelent meg a lakomán. Az asztali áldást a prímás mondta el. A koronát az asztalhoz ülés után a főudvarmester levette a királyról és bal kézről egy ezüst tálcára helyezte.

A mintaként kezelt 1608. évi királykoronázástól kezdve a meghívottak között szerepelt a pápai nuncius, a spanyol és a velencei követ is, akik a lakomára is hivatalosak voltak. Az 1608. év azért is fontos, mert ez az első alkalom, hogy a nádor is helyet kapott a királyi asztalnál.²⁶⁴ III. Károly jobb oldalán az esztergomi érsek, mellette jobbra a pápai nuncius, és az ő jobbján pedig a

²⁵⁸ Nyár kezdet, 12.

²⁵⁹ FÜGEDI (1984), 271.

²⁶⁰ FÜGEDI (1974), 61.

²⁶¹ FÜGEDI (1984), 270.

²⁶² FÜGEDI (1984), 271.

²⁶³ FÜGEDI (1984), 259–260.

²⁶⁴ BARTONIEK (1939), 141.

velencei követ ült. A király balján foglalt helyet a nádor, aki a pápai nunciussal szemben volt. A nádor mellett ült a kalocsai érsek. Az esztergomi érsekkel szemben nem ült senki, tehát Keresztély Ágost igen előkelő helyen ült. Ez alkalommal az a különleges eset fordult elő, hogy az esztergomi érsek, Keresztély Ágost megelőzte a pápai nunciust az ülésrendben. Pálffy Géza a tanulmányában okát is adja, tudniillik a bíborosi rang megelőzte a püspököt a korabeli diplomáciai hierarchiában.²⁶⁵

I. Ferenc asztalánál a király jobbján helyezkedtek el Ferdinánd és József főhercegek, illetve az ország primása. A bal oldalon pedig a leendő királyné, a nádor és a kalocsai érsek. A Pálffy Géza által vizsgált 17. századi koronázási lakomákon általában az esztergomi érsek és a nádor egy oldalon ültek. 1618-ban, 1625-ben és 1712-ben azonban az esztergomi érsek és a nádor a királyi asztalnál nem ugyanazon az oldalon foglaltak helyet. Mindkét ültetési rendnél megfigyelhető, hogy az uralkodóhoz a primás ült közelebb.²⁶⁶ I. Ferenc király lakomáján viszont azt látjuk a precedenciát nézve, hogy a nádor a királyné balján, Ferdinánd herceggel szemben ült. Ez esetben az uralkodóhoz közelebbi helyet kapta a nádor, mint az érsek, aki az asztal jobb oldalán ült a két herceg után, a kalocsai érsekkel szemben. A nádor személye, aki a megkoronázott Ferenc testvére volt, vagyis főhercegi rangot viselt, sejteti, hogy előkelőbb helyre, Batthyány József esztergomi érseket megelőző helyre ültette az ülésrendet összeállító bécsi főudvarmester. Az 1792. évi koronázási lakomán nem találjuk a pápai nunciust és a velencei követet, amely tisztség már az 1741. évi forrásokban sem szerepel.²⁶⁷ A kalocsai érsek mindkét lakomán ugyanazt a helyet foglalta el, az uralkodótól távolabbat. Mind a nádor, mind a primás megelőzte őt. Először 1618-ban, Náprágyi Demeter kapott helyet a koronázási lakomán kalocsai érsekként, majd így utódai is hivatalosak lettek szokást teremtve ezzel.²⁶⁸

A 17. században a királyi asztal bővült a császár személyével, akinek többnyire életében koronázták magyar királlyá örökösét. Ő került az asztalfőre, a jobbára pedig a trónörökös magyar király.²⁶⁹ III. Károly, aki fivére, József császár halálával került a trónra, maga volt a császári cím várományosa is. Apjuk, I. Lipót még 1705-ben meghalt. I. Ferencet apja halála után koronázták magyar királlyá, majd német-római császárrá, tehát az ő koronázásán, illetve lakomáján sem lehetett jelen a német-római császár apa, így a császári felségjelvények sem jelentek meg. A szokás elmúlását hozta magával az

²⁶⁵ PÁLFFY (2004), 1040.

²⁶⁶ PÁLFFY (2004), 1037.

²⁶⁷ PÁLFFY (2004), 277. jegyzet.

²⁶⁸ PÁLFFY (2004), 1039. Több magyarázatot is ad a kalocsai érsek megjelenésére: „a magyar egyházi elit rangidős tagja, szolgálata és a befolyása révén, illetve Pázmány Péter érte el, így erősítve az egyházi elit pozícióját.”

²⁶⁹ PÁLFFY (2004), 1041.

örökös királyság elfogadása is, hiszen III. Károlytól kezdve már nem koronázták meg az örökösét apja életében.

Különség figyelhető meg a császári és a magyar koronázási lakomán kijelölt ülésrendet illetően is. Legszenbetűnőbb, hogy mind a császár, mind a választófejedelmek külön-külön ültek, nem egy asztalhoz terítették nekik. Ezt a Német Aranybulla írta elő, vagyis, hogy a császár egyedül egyen az asztalánál, amelynek hat lábbal magasabbnak kellett lennie a választófejedelmek asztalainál. A Magyar Királyság gyakorlatában – a felhasznált forrásaim említése alapján – nincs ilyen horizontális és vertikális távolság a megkoronázott uralkodó és a méltóságviselők között. A Birodalomban az érsekek ültek legközelebb a császárhoz, jobboldalt a trieri és a mainzi – de Goethe szerint a mainzi a felségekkel átellenben ült²⁷⁰ –, baloldalt a kölni érsek. Az emelvényen ülő érsekek mögött saját találóasztal állt.²⁷¹ Őket követték a fejedelmek, jobb oldalon a cseh, a szász és a pfalzi választó, bal oldalon a brandenburgi és a braunschweig-lüneburgi fejedelem.²⁷²

A lakomákon nemcsak az asztalnál helyet kaptak érdemesek a vizsgálatra, hanem az asztal körül felszolgálók is. Őket a nádor jelölte ki, így neki lehetősége nyílt a családjának kedvezni az e pozíciókért folytatott vetélkedésben.

1712-ben herceg Esterházy Pál nádor öt rokonának juttatott étkefogói helyet.²⁷³ A lakomán gróf Zichy Péter volt az étkefogómester és gróf Batthyány Ferenc a pohárnokmester. Az uralkodónak étkezés előtt a nádor adta át a kézmosó vizet, a törülközőt pedig az esztergomi érsek nyújtotta át. A lakoma után a királynak a kéztörölt gróf Erdődy Sándor, a kézmosót gróf Nádasdy Ferenc adta át. Az esztergomi érseknek a kéztörölt gróf Erdődy József, a nádornak ifjabb gróf Esterházy Antal, a kalocsai érseknek ifjabb gróf Csáky Péter, az apostoli nunciusnak gróf Zichy Károly, a legátusnak Nádasdy gróf nyújtotta.²⁷⁴ A többi étkefogót is név szerint felsorolja a szerzetes által is közölt ordó, itt találjuk az öt Esterházyt is.²⁷⁵ A király körül szolgálókon kívüli felszolgálókról a Magyar Országos Levéltárban található irat tartalmaz egy

²⁷⁰ GOETHE (1965), 189. A lakomán egy pfalzi hivatalnokot megkért Goethe, hogy vigye be őt a terembe, mire a hivatalnok kezébe adott egy ezüsttálcát, így Goethe személyesen jelen lehetett az eseményen, és megfigyelhette az ülésrendet is.

²⁷¹ GOETHE (1965), 189.

²⁷² VAJNÁGI (2004), 24.

²⁷³ PÁLFFY (2004), 1096.: Esterházy Ferenc id., Esterházy István ifj., Esterházy János, Esterházy László, Esterházy Sándor.

²⁷⁴ P. Engelbert naplója, pag. 106.

²⁷⁵ P. Engelbert naplója, pag. 106–107.: gr. Csáky István; idősebb gr. Esterházy Ferenc; gr. Pethő Mihály; gr. Barkóczy Ferenc; gr. Szirmay Tamás; gr. Esterházy László; gr. Széchényi Zsigmond; ifj. gr. Esterházy István; gr. Esterházy Sándor; gr. Esterházy János; br. Mednyászkzy Pál; br. Sennyey Sándor; br. Berényi Pál; br. Révay Gáspár; br. Amade Antal; br. Nyáry Zsigmond; br. Belovicz Gábor; br. Maholány József; br. Szapáry Miklós; br. Szapáry Péter; br. Révay János; br. Haller Zsigmond; br. Makár János.

Catalogus dapiferorum,²⁷⁶ amelyre 1712-es dátum van írva, de a listában az asztalnál ülőként az „*imperatrix*” (uralkodónő) is megemlítetik, az asztalnál szolgálók sora pedig nem egyezik minden ponton a P. Engelbert által közölt névsorral. Valószínűleg a datálás később került arra az oldalra, hibásan.

1792-ben az asztal körül szolgálók névsorát az országgyűlés a negyedik ülésen, június 3-án tárgyalta.²⁷⁷

Pálffy Géza megvilágítja az uralkodó asztalánál végzett szolgálat jelentőségét H. Hoos művéből idézve: a német-római császár körül e szolgálatot a választófejedelmek látták el, tehát ez nagy megtiszteltetésnek számított.²⁷⁸ 1745-ben a német-római császár körül három választófejedelem szolgált. A cseh király birodalmi főpohárnokként adta az első korty italt a császárnak, a bajor választófejedelem birodalmi étekfogó volt, ő vitt a téren sültökörből egy szeletet az uralkodónak. A brandenburgi fejedelem, aki birodalmi főkamrás volt, adta a császárnak a kézmosó vizet és a törülközőt.²⁷⁹ Összehasonlítva a hivatalokat és feladatokat, szembetűnő hogy Magyarországon egyházi személy, az esztergomi érsek nyújtotta át a törülközőt az étkezés előtt, míg a császári lakomán az egyházi választófejedelmek nem láttak el feladatot az asztali áldáson kívül. 1625-ig a pohárnokmester feladata volt a kézmosó víz öntése a király kezére, ám 1638-tól ezt átveszi a nádor. A nádor az akkor nemrég érsekké lett Lósy Imrét a lakomán maga mögé szorította. Ezt a feladatot véglegesen kivívta magának. Az esztergomi érsek háttérbe szorítását 1625-ben Pázmánnyal szemben nehezen érthette volna el az akkor kinevezett Esterházy Miklós nádor. Ismét a nádor és az esztergomi érsek rangbéli harca mutatkozott meg. Attól kezdve az érsek, Lósy Imre, kapta a nádor addig ellátott szolgálatát, vagyis a kéztörölő átadását. A kéztörölő átadását 1608-ig az étekfogómester végezte, akkor Illésházy István nádor átvette tőle ezt a feladatot, és meg is tartották utódai 1638-ig. Így egy hallgatóságos megegyezés látszik körvonalazódni: az egyházi szertartásban az esztergomi érseknek volt fontos szerepe, a világi ceremóniában pedig a nádor emelkedett ki, úgy, hogy közben az érsek megtartotta az asztalnál elfoglalt helyét, nem veszített rangjából. A kialakult szolgálat a király körül hagyományá lett.²⁸⁰

P. Engelbert által leírt ordóban említés van még a hagyományos ökörsütésről és az ágyúk megdördüléséről is, amikor a király elfoglalta helyét az asztalnál. Kovachich a Pozsony terén álló díszkútról is leírást ad, amelyből vörös- és

²⁷⁶ MOL A95 Acta Diaetalia 1712–1715, fol. 280.

²⁷⁷ Naponként-való jegyzései 1792, 50–51.: gr. Török Lajos, gr. Lamberg Fülöp, gr. Amade Antal, gr. Sándor Vince, gr. Barkóczy János, gr. Berényi György, gr. Csáky Ferenc, gr. Bethlen József, gr. Döry Gábor, gr. Chamare Antal, br. Hellenbach Elek, gr. Cziráky Antal, br. Calisius János, br. Splényi János, br. Vay Dániel, Horváth Zsigmond soproni, Szily József pesti, Fáy Ágoston abaujvári, br. Vay Miklós borsodi követ.

²⁷⁸ PÁLFFY (2004), 1045.

²⁷⁹ VAJNÁGI (2004), 23.

²⁸⁰ PÁLFFY (2004), 1045–1046.

fehérbor folyt. A kúton Jason és a megölt sárkány díszes képe volt látható a következő kronosztikkonnal, amiből a koronázás évszámát kapjuk meg:

„saCra VeLLerIs hesperIDVM
LargI Dant MVnera VIna CanaLes
aCCIpe DVM VenIt
DonVM CornVCopIae RegIae
Iasone arChIDVCVM
CaroLo Magno, Donata feLIX
PannonIa”²⁸¹

Az ökörsütés, mint már fentebb írtam, a császárkoronázás világi ünnepségének egyik eleme volt. Az egyházi rész után a császár a majnafrankfurti városházára, a Römerbe vonult, és onnan nézte a szász herceget, amint a térre hordott zabból merített, utána a bajor választófejedelemet, az étékfogómestert, aki a térre lovagolt, és onnan vitt neki egy szelet ökörsültet, majd a cseh királyt, a főpohárnokot, aki szintén a térre, a kúthoz lovagolt, ahonnan bort vitt a császárnak. Végül a pfalzi választó, a tárnokmester, pénzt szórt a nép közé. Ezek után kezdődött meg a Römerben a lakoma.²⁸²

7. Kitérő – a királynékoronázás

A király koronázása után a feleségét az ország királynéjává koronázták ünnepi szentmise keretében. Mivel a téma megkívánja, röviden áttekintem a királynéavatás ceremóniáját is. Erzsébet Krisztinát két évvel férje után, 1714-ben Pozsonyban, míg I. Ferenc feleségét, Mária Teréziát csupán pár nappal később, június 10-én avatták királynévá Budán.

Kalmár János megvizsgálta, hogy a királyné esetében az ünnepségen mennyire kap szerepet a hatalmi reprezentáció. Bartoniek Emma a rendek hozzájárulását, illetve a püspöki kar és a prímás „rovására” történt rendi előretörést látja a nádor királynékoronázásban betöltött szerepében.²⁸³ Ezzel szemben Kalmár János arra az eredményre jutott, hogy a nádor szerepe a Szent Korona vállhoz érintésében nem tekinthető a rendi erő megnyilvánulásának, hiszen a királyné megkoronázását az uralkodó kéri a főpaptól, tehát ez az ő akarata. A hozzájárulás helyett a pártfogói szerepre való emlékeztetés a nádor funkciója ebben az esetben. 1681-ben az érsek már a nádorral együtt érinti a Szent Koronával a királyné vállát, azonban 1714-ben a nádor csak átadta az érseknek a koronát. Ennek okát nem tudja egyértelműen megállapítani Kalmár János. Négy lehetőséget is elénk tár: engedmény az egyháznak

²⁸¹ KOVACHICH (1790), 152.

²⁸² VAJNÁGI (2004), 24.

²⁸³ BARTONIEK (1939), 150.

a nádor részéről, visszalépés a reprezentációban, illetve egy régebbi szertartásrendet használtak, és utoljára, hogy a három napja hivatalban levő nádor nem tudja a protokolláris feladatát.²⁸⁴ 1792-ben a nádor ismét segédkezett a Szent Korona vállhoz érintésében.

A királyné megkoronázásának joga a középkortól kezdve a veszprémi püspöké volt, aki a királyné főkápolnájához tartozott, és Veszprémben őrizték a királyné saját koronáját is. A török időkben azonban a veszprémi egyházmegye is a hódoltság területéhez tartozott, a püspök is elköltözött. I. Ferdinánd király feleségének 1527. őszi koronázásakor a rangidős nyitrai püspök celebrálta a szentmisét, mivel a király nem erősítette meg az esztergomi érsek kinevezését. A veszprémi püspök kiváltságának nem tudott érvényt szerezni, és 1629-ben az egyháztartományi zsinat az esztergomi érseknek ítélte a királyné koronázásának jogát. 1714-ben Volkra Ottó János veszprémi püspök III. Károlynak kérvényt küldött, hogy állítsák vissza királynéavató jogát, azonban Károly nem változtatott a korábbi szokáson: a veszprémi püspök teszi a házi koronát a királyné fejére, azonban az esztergomi érsek keni fel.²⁸⁵

A királynékoronázásnál hiányzik az acclamatio és a világi ceremónia, a fő momentum a felkenés, a vállérintés a Szent Koronával, és az ékszerek átadása. A szentmise után a királyi pár és vendégeik a lakomára vonultak át.

A szentmise hasonlóan folyik, mint a királykoronázásé, néhány különbséggel. A koronázás szertartását szintén a Pontificale Romanum tartalmazza.²⁸⁶ Az elején, a tractus után az uralkodó a főpapot kérte, hogy koronázza meg feleségét.²⁸⁷ 1714-ben a Mindenszentek Litániája után az érsek Erzsébet Krisztina ruháját a jobb karján és a lapockái között a hátán kente meg olajjal. Majd a veszprémi püspök feltette a fejére a házi koronát ima kíséretében. A nádor azután átadta a Szent Koronát az érseknek, aki azt a jobb karjához érintette másik imát mondva közben. Mivel a Szent Korona fontossága, és ebből következően a kiemelt szerepe a koronázásokban magyar sajátosság, így érthető, ha ez megjelenik a királyné koronázásán is. A királynénál sem volt elég „csak” a házi korona használata, hanem szükséges az ismert szimbolikát hordozó Szent Korona is, noha vállhoz érintése nem szerepelt a Pontificale Romanumban. Ezt követően Keresztély Ágost a királyné jobbábjába adta a jogart, baljába az országalmát. Ezzel szimbolizálták a királyi felelősségben való osztozást. Először 1613-ban került be a ceremóniába ez az elem.

A királyné koronázásán is eldőrdültek az ágyúk. Az első a házi korona felvétele után, a második a Te Deum után, amelyet a koronázási ékszerek átadása után énekeltek, és a harmadik díszsortüzet a lakoma ideje alatt adták le. Nem volt azonban *éljen* felkiáltás, ugyanis az csak a királykoronázás alkalmával

²⁸⁴ KALMÁR (2005), 223.

²⁸⁵ KALMÁR (2005), 215–217.

²⁸⁶ Pontificale Romanum, 112–114.

²⁸⁷ Pontificale Romanum, 112.

hangozhatott el. Az offertórium alatt I. Ferenc felesége, Mária Terézia királyné is felajánlott egy darab aranypénzt, amelyet az udvari ceremóniárius kezében lévő csészébe tett bele.²⁸⁸ A templomban történő menetben is voltak eltérések. Részt vettek benne a koronaőrök, a főudvarmester, a nádor, azonban helyet kapott a nádor felesége, az országbíró felesége – noha Kalmár János hozzáteszi, hogy 1714-ben Koháry István töltötte be ezt a tisztséget, aki agglégény volt.²⁸⁹ A menetet a császárnéi udvartartás tagjai zárták. A szentmise kezdete előtt a templomban két menet is volt, III. Károlyé és Erzsébet Krisztináé. Külön vonultak a főoltárhoz a sekrestyéből, nem egy sekrestyében öltöztek. Erzsébet Krisztinát 1714-ben valószínűleg a Káptalan-sekrestyébe vezették, ahol a koronázási ruháját öltötte fel, III. Károlyt a Jezsuita-sekrestyébe, ahol a birodalmi ornátust és a magyar királyi koronát vette fel.²⁹⁰ Fontos, hogy 1714-ben a királynékoronázásnál III. Károly megjelenítette a birodalmi és a magyar királyi mivoltát is.

A 1714. évi lakomán az uralkodópárnak az esztergomi érsek nyújtotta át a kézmosó vizet és a kéztörlőt, amelyeket a nádortól vett át. Zichy Péter gróf volt az étékfogómeister. Az asztalnál az esztergomi érsek, a nádor, a kalocsai érsek és két követ kapott helyet.²⁹¹ 1792-ben a kéztörlő kendőt az esztergomi érsek, a mosdótálat a nádor nyújtotta a felségeknek. Az ülésrend pedig követte a négy nappal korábbi.²⁹²

8. Zene

A koronázásokon a zene is fontos szerepet kapott. Erre kevés adatot találtam a forrásaimban: a hangszerek neveit írták le a szerzők, illetve, hogy mikor hangzott fel muzsika. A templomban a zenészeknek is készítettek egy emelvényt. Az egyházi részben a koronázandó király sekrestyéig tartó vonulása alatt a zenészek dobokon és harsonákon játszottak. A sekrestyéből a főoltárig tartó ünnepélyes vonulás alatt is szóltak a dobok, harsonák és az orgona, majd a király intronizációja után is játszottak a zenészek. Énekes szentmise keretében tartották a koronázást, így a könyörgéseket, a credot és az intronizáció utáni *Te Deumot* énekelték, az esztergomi érsek pedig az evangéliumot.²⁹³ Takáts Sándor művében egy fejezetet szentel a koronázásokon elhangzott zenének. Sajnos, az általam vizsgált két koronázásról ő is keveset mond, az 1712. évit nem is említi. Ezzel szemben leírja, hogy 1790-ben a koronázáson

²⁸⁸ Naponként-való jegyzései 1792, 75.

²⁸⁹ KALMÁR (2005), 228. 56. jegyzet.

²⁹⁰ KALMÁR (2005), 220.

²⁹¹ KALMÁR (2005), 218–222.

²⁹² Naponként-való jegyzései 1792, 76.

²⁹³ BARICS (1790), 41.

Antonio Salieri mint Hofkapellmeister vezényelt, és „azontúl haláláig minden koronázáson szerepelt”.²⁹⁴ Az 1792. évi országgyűlési napló csak annyit árul el, hogy a lakoma alatt zenéltek.

9. Összefoglalás

A koronázás egyházi szertartása követte a katolikus egyház liturgiáját, ettől jelentősebb eltérésre nem utalnak a források. A vizsgált koronázásokon olyan elemet hagytak el – a nádor által feltett kérdést –, amely nem szerepelt a szertartáskönyvben, tehát nem képezte az egyházi királyavatás részét. Fontos különbség volt a nyugati királyságokkal ellentétben magának a korona fejre helyezésének a megítélésében, annak legitimitást adó szerepében. Az egyházi szertartáson kiemelendő a nádor szerepe. Annak ellenére, hogy a jelenlevőkhez intézett kérdését eltörölték, a rendek koronázásba való beleegyezését mégis képviselni tudta a korona fejre helyezésében megtartott szerepével.

A világi szertartás magyarországi jellege eltért a német-római császári koronázásokétól. Élesen megmutatkozik a két koronázás világi részének különbsége, ami egyértelműen jelzi a két szertartás eltérő szimbolikáját. A császárcoronázás világi része nem tartalmazta a magyar királykoronázás során megjelenő szimbolikus cselekedeteket. Fontos azonban megjegyezni, hogy a császár a koronázását megelőző római királyválasztáson megtette azokat a politikai ígéreteket, választási kapitulációt, amelyekre a magyar királykoronázás világi részében került sor. Ezt a ceremónia egyes részeinek értelmezésekor figyelembe kell venni, még akkor is, ha a magyar király is adott ki hitlevelet a koronázása előtt. A császárcoronázáson ennek következtében az egyházi ceremónia jóval nagyobb hangsúllyal szerepelt, mint az azt követő világi ünnepség. A fentiekkel magyarázható, hogy a megkoronázott császár a Rómer ablakából nézte, de nem volt aktív szereplője a lakoma előtti eseményeknek, amelyek pusztán a népnek szánt látványossággként szolgáltak. A magyar királykoronázás világi ceremóniája ezzel szemben szimbolikus gesztusaival szerves folytatása volt az azt megelőző egyházi résznek, hiszen a király, immár felkent uralkodóként minden egyes megnyilvánulásával az országlakosoknak tett „ígéretet”: megvédi az országot mint a királyság legfőbb hadura – lovaggá ütés és a kardvágások a koronázási dombon; megtartja a kiváltságokat, a törvényeket – koronázási eskü.

A két vizsgált magyar királykoronázásból azonban azt is látni lehet, hogyan változtak az egyes elemek jelentései, miként következett be bizonyos aktusok kiüresedése. Ezek a változások a Habsburg-házbeli királyok azon érdekeivel álltak összefüggésben, amelyek az örökös királyság magyarországi

²⁹⁴ TAKÁTS (1926), 388.

elfogadtatására és szimbolikus kifejezésére irányultak. Ennek köszönhetően a 16. században, a magyar urak által kivívott szimbolikus cselekmények nagy része a 18. századi koronázási szertartások során már csak külsőségek voltak, amelyek valódi tartalommal és jelentéssel nem bírtak.

Úgy tűnik, hogy a szertartás szimbolikájának fentebb bemutatott változásával párhuzamosan a nemzeti jelleg nagyobb hangsúlyt kapott. Erre utal a templomok közötti úton lévő trikolór posztó megjelenése, a király magyaros öltözéke és a Szent Korona ábrázolása a Dunai-kapunál. 1712-ben a Habsburg-uralkodó még arról is lemondott, hogy a birodalmi jelvényeket Magyarországra, a koronázásra hozza, noha ez azelőtt szokás volt.²⁹⁵ A konszolidáció érdekében III. Károly, Mária Terézia, II. Lipót, majd I. Ferenc is figyelembe vette a magyar koronázási szokásokat.²⁹⁶ Barcsay Ákos a 18. századi magyar koronázásokat kárpótló cselekménynek nevezi, amelyek a szuverenitás megőrzésének látszatát adták.²⁹⁷ Pálffy Géza azonban a magyar királykoronázások hagyományainak megőrzésében a magyar rendek mellett a Habsburg-uralkodók érdekeit is látja. Monarchiájuk tekintélyét növelte ugyanis, hogy egy „különleges birodalmat” is kormányoztak. Ezt a különlegességet az országos ceremóniák, szimbólumok használata is mutatta Európának.²⁹⁸ A rendek számára pedig a hagyományok megelevenítették a független magyar királyi udvart. Azaz a tényleges királyi udvar megszűnésével a magyar rendek egy virtuális királyi udvart hoztak létre a koronázások alkalmával. Erre szolgáltak a továbbra is adományozott magyar udvari főméltóságok, amelyeknek kizárólag a koronázásnál volt szerepük. Ezt szimbolizálta a magyar elemekkel kiegészített koronázás és mindenekelőtt a lakoma, ahol, ha csak pár órára is, ténylegesen életre kelt a magyar királyi udvar. Ám „csökkent hatáskörük”, és az a tény, hogy a ceremóniával kapcsolatban is a bécsi udvarban hozták meg a végső döntéseket, a realitást tükrözték.²⁹⁹

²⁹⁵ BARCSAY (2002), 203.

²⁹⁶ BARCSAY (2002), 195.

²⁹⁷ BARCSAY (2002), 204.

²⁹⁸ PÁLFFY (2010a), 321.

²⁹⁹ PÁLFFY (2010a), 333–338., 349.

FORRÁSTÁR

A SZÖVEGKÖZLÉS ALAPELVEI

A szövegközlés alapelveinek megállapításakor a forráskiadás kérdéseiről 1999-ben rendezett tudományos konferenciának a Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok) folyóiratban közzétett referátumai és korreferátumai szolgálták iránymutatásul.¹ Ennek megfelelően Hermann Engelbert morva szerzetes latin nyelvű naplójának szövegét teljes terjedelmében, változtatás nélkül, a humanista helyesírás elveit követve közöljük. Ettől csak abban, a magyarországi gyakorlatban meghonosodott esetben térünk el, amely a szó eleji „i” és „j” betűk kiejtés szerinti írásmódjára vonatkozik (*jam*). Ugyanígy a kiejtés szerinti „ii”-re cseréltük a „ÿ” betűt (*regii*). A szövegben előforduló rövidítéseket külön jelzés nélkül feloldottuk, ugyanígy jelzés nélkül javítottuk a nyilvánvaló tollhibákat. A számneveket az évszámok kivételével betűvel írtuk át. A központosítást és az írásjeleket igyekeztünk a szöveg értelmének megfelelően egységesíteni.

A nagy- és kisbetűk átírásánál is a fenti ajánlásokat követve jártunk el: a család-, személy-, ország-, helység- és népnevek, valamint az utóbbiakból képzett melléknevek esetében nagy kezdőbetűt használtunk. Ugyanígy nagy kezdőbetűvel írtuk az uralkodó megnevezésére használt jelzős szerkezeteket (*Sacratissima Majestas*), valamint a szövegben előforduló idézetekben a megszólításoknál használt méltóságokat és címeket (*Serenissime Princeps*). Ezenkívül nagy kezdőbetűvel írtuk az intézmények neveit (*Cancellaria Regia Aulica*), valamint a magyar rendek összefoglaló elnevezését (*Status et Ordines*). Mivel a napló az egyházi tisztségeket is következetesen nagy kezdőbetűvel írja (*Episcopus, Abbas, Canonicus*), így ezt mint a napló sajátosságát az átírásban is megtartottuk.

A könnyebb áttekinthetőséget elősegítendő a napló tematikus egységeit fejezetekre osztottuk, melyet az <I–XXXII> számokkal jelöltük. Az eredeti kézirat paginaszámozását a nyomtatott szövegben is feltüntettük, szögletes zárójelben: [p. 17.]

A szövegben teljes következetlenséggel írt személyneveket egységesítettük a ma elfogadott helyesírás szerint. A szintén több változatban felbukkanó helynevek esetében a következőképpen jártunk el: amelyik helységnek létezik

¹ Különösen: FAZEKAS (2000), OBORNI (2000) és Soós (2000).

bevett latin alakja, ott minden esetben azt használtuk (*Posonium, Posoniensis*), ahol a napló írója is a magyar helynevet vagy annak rontott alakját használta, ott mi is a magyar nevet írtuk (*Pásztó, Pásztensis*).

A naplóba másolt országgyűlési dokumentumoknak (az ún. aktáknak) az eredetiekkel történő kritikai összevetésétől eltekintettünk, mivel a koronázási rendtartás és a királyi proposíciók esetében azt tapasztaltuk, hogy fellelhető ugyan számos kisebb eltérés, ezek azonban a szöveg értelmezését nem befolyásolják. Így az eltérések jelölése szükségtelenül megnövelte volna a közölt szöveg terjedelmét.

Mivel a magyar fordítást láttuk el magyarázó jegyzetekkel, ezért a latin szöveg esetében csak a legszükségesebb filológiai jegyzetekre szorítkoztunk.

HERMANN ENGELBERT ATYÁNAK, FŐTISZTELENDŐ FLÓRIÁN
VELEHRADI APÁT ÚR TELJHATALMÚ KÖVETÉNEK
JEGYZETEI ÉS MEGFIGYELÉSEI
A POZSONYBAN TARTOTT MAGYARORSZÁGI ORSZÁGGYŰLÉSÉRŐL,
TOVÁBBÁ VI. KÁROLY ÚR 1712. ÉVI KORONÁZÁSÁRÓL¹

[Szemelvények]

<V>

Jelentésem magyarországi követségemről, melyre 1712-ben került sor [p. 36.]

Miután főtisztelendő és igen tisztelt Flórián apát uramat, tudniillik császári adományból a Felső-Magyarországon fekvő Heves vármegyei Pásztó apátját és ennek következtében az ország egyik apátját, február hónap elején kegyes királyi levélben a királyi koronázás eljövendő napjára, április 3-ára, vagyis Fehérvásárnapra,² és ezután az ország elkövetkező diétájára meghívták és szólították, azonban ő személyesen megjelenni egyrészt nem tudott, másrészt nem is akart az utak használhatatlansága, a folyók hatalmas áradása, és folytonos rossz egészségi állapota miatt, valamint hogy az efféle szerzetesrendi apátok helyét nem az ország főnemesei között jelölik ki, aminek következtében rendje méltóságát és a jelenlegi hivatalában az őt megillető elsőbbséget érő szégyennel és kárral kényszerülne magának a gyűlésre mindenünnen nagy számban összejövő, indulatosan, rendezetlenül, szemtelenül, sőt elbizakodva egybegyűlő országlakosok között helyet keresni, tehát ugyanazon apát úr és atyám maga helyett és nevében engem állított a királyi kegyes meghívó levél értelmében, és elegendő teljhatalommal felruházva Pozsony szabad királyi városába küldött a királyi meghívó levelekben közölt határidőre. [p. 37.]

Tehát nevezetes és tisztelendő uram megbízásának megfelelően indultam útnak március utolsó napján. Miután egy nappal előbb a Morva folyó áradása miatt előreküldtem a kocsim Napajedlán keresztül Mařaticéig, és csónakkal

¹ A könnyebb eligazodás elősegítésére a magyar fordításban is feltüntettük a függelékben olvasható latin szövegben általunk bevezetett fejezetszámokat, valamint az eredeti kézirat paginaszámozását.

² Húsvét utáni első vasárnap.

menve ott jutottam kocsimhoz. Miután innen a folyók és patakok igen veszedelmes áradása és kiöntése miatt, legyőzván a távolságot és a szerencsétlenséget, valami Znorowba³ jutottam reggelre lovas szekérrel, ahol kenyéren kívül semmilyen ennivalót sem tudtam szerezni, aznap este pedig szerencsésen megérkeztem Holicsba. Ott egy szegény, de jóindulatú nemesnél töltöttem az éjszakát, mivel a fogadó leégett.

Április elsején, amely péntekre esett, több mint ötven vízfolyáson átkelve ebédre Nagylévárdra (németül Schützen), majd éjszakára, késő éjjelre Stomfára (németül Stampfen) érkeztem meg sok folyón keresztül. Innen távozva szerencsésen elértem másodikán tíz óra tájban Pozsonyt, a határt⁴ átlépve a külvárosba bebocsátva az Arany Koronánál szálltam meg. Két napot maradtam ott, negyedikéig, ami hétfői nap volt. Miután a fogadóban megreggeliztem, a csomagjaimmal átköltöztem a belvárosba, abba a szállásba, amelyet a megbízottak jelöltek ki. Ez a szállás pedig a ház két külön szobájából és egy konyhából állt, továbbá volt egy szép hálószoba számomra és a szolgám részére, de mivel lakosztályra nem vágytam, kértem és elértem, hogy egy másik, nyugodtabbat juttassanak nekem. [p. 38.]

Miután ezt elintéztem, visszaküldtem a kocsimat a két szolgálival és a lovakkal Velehrádra. Ezután nyomban a következő napokban egyrészt ennek az országnak a bíboros uránál, az esztergomi prímás érseknél,⁵ másrészt más főrendeknél volt kihallgatásom. Sokat fáradtam a pásztói apátság ügyében, ahogy a naplóban lehet látni.

Eközben serényen készülődtek a király fogadására és előkészítették a koronázás közelebb eseményéhez a szükséges dolgokat.

<VI>

Április 15-én Pálffy János gróf és Kollonich gróf⁶ koronaörök az egészen eddig, a felkelés végéig, Bécsben őrzött magyar Koronát az ország más koronázási ékszereivel a következő rendben elhozták.

Aznap virradatkor minden polgár megjelent fegyverben, majd a Duna hídjától két-két sorba rendezve álltak a külvárosban és az utakon végig, amerre a Koronát szállítani kellett. Kilenc óra körül két gránátos század ment a Korona elé. Tíz óra körül azután, amikor Magyarországnak Pozsonytól nem messze fekvő határához érkezett, a várból minden ágyú eldőrdült.

Ezután nemsokára nyitott bécsi udvari kocsiban, mégpedig a díszhelyén, fekete selyemmel borított lábában megérkezett az előbb említett Korona.

³ Dél-morvaországi városok.

⁴ Valószínűleg a pestis miatti vesztégzár határát jelenti.

⁵ Keresztély Ágost szász herceg, bíboros (1698), esztergomi prímás-érsek (1707–1725).

⁶ Helyesen: Pálffy Miklós, valamint Kollonich Adám.

Az említett koronaőrök ugyanazon a kocsin ültek két oldalt, így vitték a Koronát a hajóhídon át. A menet elején a gránátosok vonultak, akiket a császári hacsirok⁷ követtek, végül a hacsirok között középen maga a Korona, a hacsirok többi csapata, [p. 39.] végül a sort ismét a gránátosok zárták. A hídtól a külvároson keresztül, majd át a belvároson a Szent Mihály kapun át a várba vitték a Koronát, miközben ismét megszólaltak az ágyúk.

A várban a bíboros-prímás úr Te Deumot énekeltetett az ágyú újbóli dördülései és több-kevesebb robaja közepette. 18-án megérkezett a nádor,⁸ 20-án kilenc óra körül a státusbeli urak az országlakosok házában, a főnemesek pedig az említett zöld kapunál lévő házban⁹ gyűltek össze, ahol én a klérus táblájánál a kanonokok és más egyházi méltóságú címzetes apátok és köve-tek közt foglaltam helyet.

Miután már az összes országlakos összegyűlt, őket a mágnások házába és táblájához hívták, amelynél első helyen az esztergomi érsek, másodikon a nádor, harmadikon a kalocsai érsek¹⁰ ült, és a többiek saját rendjük szerint foglaltak helyet. A megjelenteknek pedig a következő rendelkezést olvasták fel:

VI. Károly római császárnak, aki a Magyar Királyság országgyűlése és saját koronázása miatt jön Bécsből Pozsonyba, Magyarország karai és rendjei általi fogadásának, üdvözlésének és a pozsonyi várba bevezetésének kijelölt rendelkezése vagy rendje

Miután a fent említett legszentebb felsége a kihirdetett országgyűlés kitűzött határideje körül, a neki tetsző és alkalmas időben fog Bécsből távozni a tanácsosaival, valamint udvari és katonai szolgálatra rendelt tisztségviselőivel, éjszakára Petronellbe,¹¹ majd a következő napon ebéd előtt Wolfsthalba¹² fog megérkezni. [p. 40.] A nádor és a már megelőzően Pozsonyban összegyűlt magyar karok és rendek maguk közül, minden rendből néhány követet ki fognak állítani, akik az audiencián az összegyűlt összes rend nevében majd üdvözlík a fent említett legszentebb felségét, és örvendeznek a szerencsés megérkezésének. Miután Őfelsége meghallgatta őket, visszatérnek rögtön Magyarország határához az Őfelsége elé menni készülő többi rendhez. Őfelsége kívánságát előadják, az ott felállított és kifeszített sátor baloldalánál várják őt, ahová ő császári-királyi felsége kocsiján érkezik majd. Hasonló alkalomkor régi szokás és hagyomány volt, hogy Magyarország előkelő urai saját kapitányaikkal, zászlóikkal, dobokkal, ércharsonákkal és furulyásokkal

⁷ testőrök (eredetileg íjászok).

⁸ Herceg Esterházy Pál nádor (1681–1713).

⁹ Helyesen: a Zöld Házban.

¹⁰ Gróf Csáky Imre kalocsai érsek (1710–1732), bíboros (1717).

¹¹ Település Németóvár (Bad Deutsch-Altenburg) mellett.

¹² Osztrák határfalu.

díszített, minden fegyvernemmel felszerelt hosszú menetoszlopban vezetett és csatarendbe rendezett nemesi sereget vezetnek a fejedelem elé. Ezt legszentebb felsége a jelenlegi viszonyokhoz mérten, miként a Magyarországon még nem teljesen megszűnt járvány kiújulásától való félelem miatt, minthogy a csapatok különböző, még járványgyanús helyekről jönnek, nehogy egyik vagy másik személy gyanúsítható legyen, és így a főrendeket a legkevésbé sem szükséges költségektől mentesíteni kívánva, e csapatokat feloszlatta.

A magyar csapattal átellenben, a jobb oldalon pedig egy német lovasscsapat foglalja majd el a helyét az uralkodó személyes biztonsága érdekében. [p. 41.] Délután három óra körül a sátonál várakozó esztergomi érsek úr, a nádor és a többi előkelő főurak és rendek a megérkező király kocsijához fognak sietni, és a királyi felséget, miután kiszállt, a sátorhoz vezetik.

Akkor ott az érsek úr az összes rend nevében fogadja Őfelségét latin beszéddel, és miután elmondta a beszédet, Őfelsége válaszol, és az ország ügyében atyai gondoskodást ígér.

A beszéd kezdetén és a válaszában végén legszentebb felsége leveszi a kalapját fejről, de mindkét ízben rögtön visszateszi. A kezét csókra nyújtja, miután ezekkel végzett.

Ezután Őfelsége kijön a sátorból, ekkor üdvözli először a jelenlévőket, és a várban eldördülnek az ágyúk. Pozsonyba vonul lovon az udvari tanácsosokkal, a karokkal és rendekkel együtt, akik Őfelsége elé jöttek. Ezekhez két német lovasszázad csatlakozik.

A német gyalogság, mielőtt oda érne Őfelsége, a Dunánál levő hajóhídhöz fog állni, és közülük két század fog a várba továbbmenni, hogy ott őrt álljon. A Dunán lévő hajóhídon átmenő és a városhoz közeledő felséget, aki a Bécsi-kapun lép majd be, ugyanazon kapun kívül a városi tanács fogja várni és mély alázattal fogadni. És a polgárok előljárója vagy a bíró az egész tanács nevében [p. 42.] mélységes alázattal fogadja Őfelségét köszöntő beszéddel, és miután elmondta, megmutatja a város kulcsait, amelyeket Őfelsége kézbe vesz, majd pedig visszaadja a bírónak, és a városvezetésnek válaszol. Ezután fogadja őket kézcsókra, és bevonul a városba. A város vezetése fedetlen fővel a polgárokkal együtt mindkét oldalról kíséri legszentebb felségét egészen a várig.

Amint belép a városba, a harsonák az ércdobokkal együtt megszólalnak, a második köszöntés minden ágyú eldördülése és minden harang kongása közepette történik. Lesznek felfegyverzett polgárok négy zászlóaljban, ők a hajóhídtól, vagyis a Dunai kaputól kezdve szintén egészen a város kapujáig állnak rendben, amelyen keresztül Őfelsége a várhoz fog vonulni, és onnan Pálffy nádor¹³ kertjéhez, a Szent Mihály-kapun kívül pedig néhány magyar nemesember vagy báró lesz.

¹³ Gróf Pálffy Pál 1649 és 1654 között töltötte be a nádor tisztséget.

Miután pedig Őfelsége megérkezik a várhoz, ott egyenesen a kápolnához megy és az esztergomi érsek Te Deumot énekel, ekkor dördülnek el az ágyúk harmadszor. A bevonulás végeztével a felfegyverzett polgárok négy zászlóaljban a vár udvarán összegyűlnek, és három puskalövessel üdvözlnek, de ezt, nehogy valamilyen zavar támadjon a kocsik és a lovak között, ahogy 1687-ben elhagyták, így most is elhagyják. A klérus a kápolna lépcsőjénél fogja várni a várba belépő Őfelségét.

Közvetlenül a következő napon pedig, legszentebb felsége ebéd előtt kegyes rendelkezéseket ad a főudvarmesternek¹⁴ és az ország nádorának, hogy a karoknak és a rendeknek miként kell felállniuk a kegyes propozíciók fogadására, [p. 43.] és mikor kell megérkezniük. A karok és rendek délelőtt kilenc óra körül megjelennek a várban, és Őfelségét a várkápolnába kísérik, ahol az esztergomi érsek Veni Sancte misét mond. Miután végeztek, Őfelsége a szállására tér, és egy ideig ott tartózkodik. Majd a palotába megy, a földtől két lépcsőfoknyira felemelt és baldachin alá felállított trónra ül. A trónon kívül jobbról a padlón a császári-királyi főhivatalnokok fognak állni, a trón alsó lépcsőjén pedig kivont karddal az udvari főmarsall.¹⁵

Végre a magyar udvari kancellár¹⁶ anyanyelven röviden ismerteti a kegyes császári-királyi propozíciókat a karoknak és rendeknek, majd legszentebb felsége latin beszédet intéz a rendekhez: számára igen kedves, hogy az ő ünnepi és áldott felszentelése végett e rendek nagy számban összegyűltek, és hogy az írásba foglalandó kegyes előterjesztéseket részletesebben megismerik, és egyszersmind a kegyes Istentől áldott koronázás után, féltetve a személyes ellenségeskedéseket, egyetértően törekednek különösen a közjó előmozdítására.

Végül a magyar udvari kancellár a kegyes császári-királyi propozíciókat, amelyeket előzetesen Őfelségének írásban elkészítettek és lepecsételtek, alázatosan hitelesíti, Őfelsége átadja az esztergomi érsek úrnak, és királyi kegyességét ígéri. [p. 44.] Ezután még az esztergomi érsek mindegyik rend nevében, latin beszédben alázatosan köszönetet mond, és Őfelsége mindazoknak, akik korábban a rendek közül nem járulhattak kézcsókra, ott kézcsókra nyújtja kezét. Ezután mindjárt Őfelsége a hivatali előkelők kíséretében visszavonul a szállására. Az ország rendjei elmennek, és közösen a Zöld Háznál gyűlnek össze, ott a királyi kegyes propozíciók felolvasását nyilvánosan meghallgatják, és tanácskozás nélkül visszamennek a szállásukra.

¹⁴ Gróf Esterházy Mihály főudvarmester (1692–1721).

¹⁵ Adam Franz Karl von Schwarzenberg herceg, udvari főmarsall (1711–1722).

¹⁶ Gróf Illésházy Miklós magyar udvari kancellár (1706–1723).

Legszentebb felsége koronázásának rendje következik

A koronázás előtt három nappal a ládát, amelybe a királyi koronát a többi ékszerekkel együtt elhelyezték, a várból Ófelsége szállására szállítják minden ceremónia nélkül a koronaőrök és két császári-királyi tanácsadó a nádor és a rendek más küldötteinek jelenlétében, és ott kinyitják, hogy Szent István koronáját és kardját is előkészíthessék és elrendezhessék Ófelsége számára. Ezt a ládát a következő napon ismét a várba viszik.

A koronázás előtti napon reggel hét órakor a koronaőrök, több főrendi követ és az országlakosok a nádor házához mennek és a várban gyülekeznek. Innen a ládát a koronával és az ékszerekkel a királyi kocsin fogják szállítani a nagyobb Szent Márton¹⁷ templomának sekrestyéjéhez a következő sorrendben: A koronaőrök: Pálffy Miklós és Kollonich Ádám. Továbbá a prelátusok és főrendek közül többet a [p. 45.] nádor úr fog megnevezni, és azok közül néhány nemes urat a személynök fog kijelölni. Ezekhez csatlakoznak Ófelsége részéről az erre rendelt német titkos tanácsos urak. A vár alatt a felállított, felfegyverzett polgároknak kell megjelenni és várni a koronát a házak előtt. A városi tanács pedig a Szent Mihály-kapu alatt várja, és egészen a fent említett templomhoz kíséri a koronát.

A koronaőrök és a káptalani templom¹⁸ őre magukkal hozzák a sekrestye kulcsát. Arany posztó lesz a fenti királyi kocsi fedelén, amelybe a koronát és az ékszereket helyezik, és amelyen két német megbízott és a koronaőrök ülnek. A püspökök saját kocsijukban utazva fogják kísérni a koronát a fent mondott királyi kocsi előtt. A többi rend lovagolni fog, húsz német és ugyanannyi magyar őr fog a kocsi mindkét oldala mellett vonulni.

A főrendek sorából, akik a korona és az ékszerek ládáját kihozzák a várkastélyból, ahol azt őrzik, és a kocsihoz viszik, ugyanazok fogják a temető lépcsőjéhez vinni a kocsiról leemelt ládát, amelyet a nádor és két koronaőr pecsétjükkel fognak megpecsételni. Négy mágnást rendelnek, ahogy a nemesek közül is négyet jelölnek ki a láda vitelére.

A katedrális¹⁹ kapujához a nép lármás összetódulásának feltartóztatására az ajtónállómester négy mágnást és két német gróft fog állítani, a sekrestye termének ajtajához két várnagyot, továbbá a koronaőröket vagy országnagyokat fog rendelni, hat németet és ugyanannyi magyart. [p. 46.] A temetőhöz szág puskást és ugyanannyi hajdút fognak állítani a templom körüli őrség gyanánt, továbbá tíz hacsirt és ugyanannyi darabontot.

¹⁷ Tours-i Szent Márton.

¹⁸ A Szent Márton templom a pozsonyi társaskáptalan (Szent Márton prépostság) temploma volt.

¹⁹ A Szent Márton koronázó templom kánonjogi értelemben valójában nem volt katedrális (*ecclesia cathedralis*), hiszen a legutóbbi időkig nem volt püspöki székesegyház.

A koronázás napján reggel öt órakor a fent említett magyarok és németek ki fogják nyitni a ládát, a koronát az ékszerekkel együtt a sekrestyében előkészített helyre teszik, és a koronaőrök ott maradnak. A főoltárnál asztalt kell előkészíteni, hogy ezen a király palástját és más öltözékeit elhelyezzék. A magyar karok és rendek fél hatkor a nádor házánál gyülekeznek, akit a főrendek a várhoz kísérnek, eközben a klérus a templomhoz megy, ahol főpapi ruhát ölt. A királyi személynök pedig a karokkal és rendekkel a Szent Márton templomhoz megy, és a követekkel fölmege a szokásos módon elkészített helyre, ahol a kapuk sorba állított őrei ügyelnek, nehogy a kiskövetek²⁰ benyomuljanak.

A várból történő kivonulásra a hat órát jelölik ki, amelynek a rendje a következő lesz. A mágnás urak magyar viseletben elől mennek lovon, a többi országlakos és a németek közösen, akiket a nádor követ, a főudvarmester²¹, és utánuk Magyarország heroldja²² fehér vesszővel vagy pálcával, majd a főlovászmester²³ kivont karddal lovagolva. Ezután Ő császári-királyi felsége, magyar urak és német lovagok közösen. A nádor, a főudvarmester, Magyarország hírnök módjára felöltötetett heroldja, akit ruházattal a kamara fog ellátni. [p. 47.] Ahogy szokás, a főlovászmester karddal Őfelsége közelében lesz. A királyi felség magyar öltözetben, két oldalán a kamarása, a főistállómester és az udvari őrség kapitányai. Őfelsége után jönnek a követek.

A polgárok a Szent Mihály-kaputól egészen a Bécsi-kapuig mindkét oldalon fegyverben állnak, a magisztrátus a királyi kocsinál vár, és Őfelségét fedetlen fővel a templomhoz kíséri. A polgárok ezután viszont a társaskáptalani templom másik oldaláról és a ferences templom felé a fahíd mindkét oldalán a mindenkit megillető rendben helyezkednek el, aminek addig kell megtörténnie, ameddig Őfelsége a templomban lesz, a magisztrátus, vagyis a városi vezetés pedig mint korábban, Őfelsége mellett halad. Egy-egy arra kijelölt német úrnak és magyar mágnásnak gondja lesz arra, hogy minden rendben legyen, és hogy minden zűrzavart távol tartsanak. Amint a menet a templom sírkertjéhez érkezik, az urak szolgálai visszafordulnak, és a lépcsőn a Dunai kapuhoz vonulnak, és távol tartanak minden zavargást, míg Őfelsége a templomba belép. A menet a várból a Szent Mihály-kapun és utcán keresztül, innen a Dunai-kapuhoz, ezt követően pedig a Szent Márton-templom lépcsőíhez fordul, ahol legszentebb felsége megérkezik a templomkapuhoz. A kapuőrök pedig a templomba esetleg belépni akaró sokaság közt minden zűrzavart elhárítanak, és távol tartanak.

²⁰ Az országgyűlési követek segédei (az eredetiben *servitor*).

²¹ A latin szöveg alapján (*supremus aulae praefectus*) itt a császári főudvarmesterről, Anton Florian von Liechtenstein hercegről van szó.

²² Itt: a magyar címet viselő királykísérő.

²³ Gróf Kéry János főlovászmester (1700–1731).

Amikor Őfelsége a templom kapujához megérkezik, az érsek úr a klérussal főpapi öltözetben fog állni [p. 48.] és őt szenteltvízzel meghinti. Majd után a templomba belépett, azonnal bezárják az ajtókat, és addig őrzik azokat bezárva, míg Őfelsége a számára felállított helyre, a trónra felmegy.

A templomba való bevonulástól fogva a megfelelően elrendezett zenészek dobokon és harsonákon játszanak az e célra felállított emelvényen. A harsonák hangzása Őfelsége sekrestyébe való megérkezéséig tart, akkor megszűnik. A templomban a trónt ő császári felsége számára a jobb oldalon állítják fel. A követeknek pedig, az Aranygyapjas Rend lovagjainak és Őfelsége belső tanácsadóinak is az udvarmester jelöli ki a megfelelő helyet.

Emelvényeket építenek a német és magyar hölgyeknek,²⁴ és elhelyezésükre német és magyar biztosokat jelölnek ki.

A templomba belépni készülő Őfelsége elé megy a papság főpapi öltözetben, a kalocsai érsek úr és egy püspök csatlakozik Őfelségéhez, és a papsággal a templom sekrestyééig megy. Az esztergomi érsek szentelt vízzel meghinti a kapun belépő uralkodót.

A követek Magyarország heroldjával együtt a sekrestyéhez fogják kísérni Őfelségét. Az infulált papság,²⁵ aki előtt a keresztet viszik a templom sekrestyéjéből, ahol Őfelsége is lesz, kezdi a menetet a főudvarmester és más kijelölt mágnások vezetésével.

Elsőként megy a királyságok tíz kifeszített zászlójának, Bulgáriának, Szerbiának [p. 49.] Kunországnak, Lodomériának, Galiciának, Rámának, Dalmáciának, Szlavóniának, Horvátországnak és Magyarországnak, két-két hordozója. A zászlókról a kamara előzetesen gondoskodik, a zászlóvivőket a nádor fogja kijelölni. Őket Magyarország heroldja követi a hírnökök öltözetében, majd a koronaőrök, illetve akik a koronát és az ékszereket viszik, tudniillik a főkamrás²⁶ a keresztet, a főpohárnok²⁷ Szent István kardját, a tárnokmester²⁸ a csókkeresztet,²⁹ a horvát bán³⁰ az országalmát, az országbíró³¹ a jogart, a nádor a koronát viszi, a főlovászmester pedig kivont karddal következik. Két püspök áll a császári-királyi felség mellett, akit a császári főudvarmester követ a magyar királyi főudvarmesterrel,³² azután a követek. És így egészen a főoltárig vonulnak dobok, harsonák és az orgona hangja

²⁴ Az udvartartás női tagjainak, valamint a nemes asszonyoknak.

²⁵ Püspöksüveget viselő papság (érsekek, püspökök, apátok).

²⁶ Gróf Draskovich János főkamrás (1705–1731).

²⁷ Gróf Batthyány Ferenc főpohárnok (1693–1718).

²⁸ Gróf Csáky Zsigmond tárnokmester (1706–1739).

²⁹ Az eredetiben *pacem*. Ez az a kereszt, amelyet az uralkodó a liturgia alatt, a békecsók váltásakor megcsókolt.

³⁰ Gróf Pálffy János horvát bán (1704–1731).

³¹ Gróf Erdődy György országbíró (1704–1713).

³² A latin két különböző terminust használ: a császári főudvarmester a *Supremus Aulae Praefectus*, míg a magyar királyi főudvarmester a *Curiae (Regiae) Magister*.

kíséretében, és azok, akik a koronázási ékszereket hozzák a jobb oldalra, vagyis a szokásos és illő evangéliumi oldalra³³ fognak állni.

Őfelsége, amint megérkezik az oltárhoz, annak legalsó lépcsőjén térdre borul. Akkor a nádor jelenlétében az esztergomi érsek úr főpapi ruhába öltözve királyi felségét a jó kormányzásra buzdítja. Majd az érsek az ékszereket, úgymint a koronát, a jogart, a keresztet, az országalmát és Szent István kardját visszakéri az azokat vivőktől, és a főoltárra helyezi. Selyem párnán – amely párnáról a király udvari tisztjei fognak gondoskodni – fogják a keresztet az oda forduló királyi felségnek csókra nyújtani, amelyet azután az oltárra helyeznek. [p. 50.] Ebben a sorrendben fognak állni: a baloldalon a királyi főlovászmester kivont karddal az öt országzászlót vivő előkelővel együtt az evangéliumi oldalon, jobbról pedig a nádor a többi öt zászlóvivővel.

Ezután királyi felsége térdet hajtva, két ujját az Evangélium könyvében tartva, amelyet az esztergomi érsek nyitott ki, az igazság és béke megtartására esküt tesz. Miután megtette, a fent mondott érsek a Pontifikáléból³⁴ egy bizonyos imát mond a király felett.

Azután a Mindenszentek litániáját mondják el egészen addig a versig, hogy „a megholt hívednek” stb., ahogy a Pontifikáléban van. Miután a litánia és a könyörgés befejeződött, a kóruson a szokásos imát éneklük,³⁵ eközben Őfelségét az őt segítő püspökök felemelik a párnáról, amelyre letérdelt, és a főudvarmester két kamarással együtt az oltárhoz visszavezeti, és előkészíti a felkenésre.

Azután mindkét asszisztens püspök a királyt maga közé veszi, és a főoltárhoz irányítja, ahol az esztergomi érsek Őfelségét a katekumenek olajával³⁶ megkeni a jobb vállán. Miután elmondta az imát, kezét szintén belemártja az olajba, és megkeni a király mellét másik imát mondva. Majd a mellette álló püspökök és más előkelők visszakísérik a királyt az oltár mögé, ahol az olajat letörlik, és ezek a püspökök a királyt a trónjához kísérik, ott Szent István palástját vagyis öltözetét, aranyozott cipőjét is magára veszi a mellette álló főudvarmester segítségével.

Utána kezdődik a szentmise, a graduale³⁷ és a szentlecke után Őfelségét ismét a főoltárhoz vezetik, ahol felmegy a kicsivel magasabb lépcsőfokra, és térdet hajt. Az esztergomi érsek [p. 51.] átnyújtja neki Szent István kihúzott kardját, miközben a Pontifikáléból ezt mondja: „Vedd a szent kardot, az Isten ajándékát, amellyel Isten népének, Izraelnek ellenségeit le fogod győzni.”

³³ A római katolikus templomokban hagyományosan az oltár bal oldalát (a hívek felé fordulva a jobb oldalt) nevezték evangéliumi oldalnak, mert a pap a misében onnan olvasta az evangéliumot.

³⁴ Főpapi szertartáskönyv.

³⁵ Vagyis a Mindenszentek litániájának befejezését (vö. Pontificale Romanum 107).

³⁶ A római liturgiában a három szentelt olaj egyike, főként a keresztelendő megkenésére szolgál. A Pontificale Romanum a királykoronázási szertartáshoz is ennek az olajnak a használatát írja elő (Pontificale Romanum 105).

³⁷ Olvasmányközi ének (mai nevén válaszos zsoltár).

Ezután visszaveszi a kardot, hüvelyébe helyezi, és Őfelségére felcsatolja. Ezzel felövezve Őfelsége a néphez fordul, és a kardot kihúzva hüvelyéből háromszor megforgatja, és ugyanannyiszor megsuhintja. Az elsőt előre, a másodikat jobbra és a harmadikat balra a kereszt alakjában, a jelben, amelyben erősen akar küzdeni a vallásért és Isten ügyéért. Miután ezt megtette, a kardot a hüvelybe teszi, és újra térdre borul. Az érsek más püspökök asszisztenciájával és a nádorral együtt Őfelsége fejére helyezi a koronát, elmondván a Pontifikáléból az imát, és a jogart a megkoronázott király jobbábjára adja, Szent István kardját megoldja, és azt átadja annak, aki előbb vitte.

Az így megkoronázott királyt, aki a kezében tartja a jogart és az országalmát, a trónjához vezetik az érsekek és püspökök, és ott ünnepélyesen trónra ültetik. Ezután Te Deumot énekelnek, magyarok és németek ütik a dobokat, harsonákat fújnak, a várban és a városfalakon eldördülnek az ágyúk, a díszlövéseket először a gyalogosok adják, a nádor adta jelre a templomban kiáltják: éljen a király. A szertartást végző érsek a Pontifikáléba fektetett imákat és áldásokat elmondja, amelyeket befejezván a miséző érsek³⁸ az evangélium éneklésére tér. Eközben az asszisztens püspökök vagy az arra rendelt személy visszaveszi a királytól a koronát, a jogart és az országalmát, amelyeket visszaadnak azoknak a mágnásoknak, akik azokat vitték. Miután megkapták az ékszereket, a trón előtt a király mindkét oldalán az ékszereket tartva felsorakoznak. [p. 52.] Az evangéliumos könyvet, amelyet a királynak meg kell csókolnia, az érsek és más püspökök nyújtják át, majd eléneklük a Hiszekegyet. Miután ez befejeződött, a királyt a főoltárhoz vezetik az erre rendelt püspökök a felajánlás alatt, ahol térdet hajt és egy erre készített ezüst tálban némi aranyat ad át, és megcsókolja a keresztet, amelyet az érsek fog elé nyújtani. Ezután a trónjához visszavezetik az asszisztens püspökök, és folytatódik a szentmise. Az úrfelmutatás alatt a királyi ékszereket a föld felé fordítják, miután vége az úrfelmutatásnak, újból felállítják. A szentmise egészen az áldozásig halad tovább, amikor Őfelségét két püspök szentáldozáshoz vezet. Az áldozás után ugyanazon püspökök kíséretében visszamegy a trónhoz, és ismét Őfelségére helyezik a koronát.

Miután a szertartás befejeződött, a kapuőrök kinyitják a nagyobb, az iskolákkal szembeni alsó kaput, és megkezdődik a menet. Őfelsége közvetlenül a templomkapuhoz megy, innen a kíséretével a fenti sorrendben egészen a ferences templomig vonul gyalog a vörös, zöld és fehér posztóval hosszában fedett fahídon át. A templomkapu fent említett őrzőiből egy az országlakosokat irányítja, hogyan menjenek a tömegben fennakadás nélkül az említett városrész felé. A templom kapuinak és a ferencesek kolostorának őreit besorolják a menetbe.

³⁸ Vagyis az esztergomi érsek.

A koronázási menet rendje

1. a mágnások, előkelők közösen a magyar és német nemesekkel
2. a királyságok zászlóvivői
3. Magyarország heroldja
4. a koronázási ékszervivők
5. a királyi főlovászmester
6. a király az asszisztenciával, jobbján az esztergomi, [p. 53.] balján a kalocsai érsek, akiket a többi püspök követ
7. A császári főudvarmester az udvar említett csapatainak kapitányaival és helyetteseikkel, akiket harminc katona követ.

Ezután az udvari számvevő és az udvari kincstárnok ellenőre lovon ülve, vagy mások, kiket majd kijelölnek, a tömegbe arany-, és ezüstpénzt szórva haladnak. Nekik négy előkelő férfi segédkezik abban, hogy eltávolítsák a berohanó népet, hogy ne akadályozzák a pénzdobókat a haladásban. Őket szintén harminc katonából álló csapat követi, akik közül senki nem meri a katonai rendet megbontani a pénz felvételével és megszerzésével, ahogy a fegyverbe állított polgárok sem. A templomtól egészen a ferencesek kolostoráig fogják szórni a pénzt.

A ferencesek templomában baldachint állítanak fel trónszékkel. A királyt Szent István kardjával egy magyar főméltóság és a főkamaras a főudvarmesterrel együttműködve ismét felövezi, mihelyt Őfelsége azokat, akiket a nádor Őfelsége korábbi beleegyezésével és hozzájárulásával a jegyzékbe be fog vezetni, meg fog nevezni és fel fog sorolni, Szent István kardjával háromszor érintve vállukat, aransarkantyús lovaggá üti. Ezután a Szent István kardjával felövezett király a templomból kijön, lóra ül, és az említett kísérettel, zászlókkal, az ékszervivőkkel és a lovon ülőkkel együtt, a korábbi rendben megy tovább a Szent Mihály úton. Azon a kapun kívül egy posztóval fedett, elég magas és kiemelkedő emelvényt építettek.

Erre Őfelsége a két érsekkel, az esztergomi és a kalocsai érsekkel, a nádorral, a főudvarmesterrel, [p. 54.] az országbíróval és néhány másik emberrel együtt felmegy, és ott Őfelsége az emelvény jóval kiemelkedőbb és arany posztóval fedett közepén két ujját felemelve az érsek előreolvasásával a szabadság és a kiváltságok megőrzésére tesz le a szokásos esküt. Eközben mindenki fedetlen fővel áll. Miután letette az esküt, éljen a király-t kiáltanak, és mielőtt a király lóra száll, a gyalogosok második lövése eldördül.

Majd Őfelsége a térről lemegy, lóra ül, és a lovagló országlakosok kíséretével a Duna felé halad a posztóval takart királyi dombhoz. Az országlakosok ott megállnak, Őfelsége pedig felvágat lovon a dombocska tetejére, és ott Szent István kardját, amellyel felövezték, kihúzza és a világ négy égtája felé kereszt alakban megsuhintja, mégpedig az első ütést kelet felé, másodikat

nyugat felé, a harmadikat dél felé, a negyediket észak felé. Ekkor dördülnek el harmadszor az ágyúk, ahogy az előbb. Őfelsége a mellette lévők és a segédkezői között a többi magyar előkelővel és nemessel ugyanabban a rendben jut fel a várhoz a vár alatti Dunai-kapunál. Azok az előkelők, akik az ékszereket fogják szállítani, Őfelsége lakosztályaig, akik pedig az országok zászlóit viszik, azok a palotáig mennek, ahonnan magukkal viszik a zászlókat, az ékszerek viszont a szobában maradnak. Miután Őfelsége megérkezett a várhoz, visszavonul lakosztályaiba.

Majd Őfelsége koronával a fején és Szent István öltözetében az asztalnál helyet foglal, az ő jobbján az esztergomi érsek, az apostoli nuncius,³⁹ és az országok követei, [p. 55.] átellenben balról a nádor és a kalocsai érsek ülnek követve a korábbi rendet és módot. A leülő király fejéről a koronát leveszik, és a kard bal oldalára egy arany tálcára helyezik. Ebben a fent említett főudvarmester segít.

Az étkezés rendje és szolgálata

Őfelségének a kéztörölő kendőt az esztergomi érsek,
 az étkezés előtti kézmosó vizet a nádor,
 az étkezés utáni kézmosó vizet egy főméltóság,
 a kéztörölő kendőt egy főméltóság nyújtja.
 az asztalnál az előmetelő egy főméltóság,
 a pohárnok gróf Batthyány Ferenc, pohárnokmester.
 Az étkező királynak főméltóságok segítenek:
 a főudvarmester pálcával,
 a kéztörölőt az esztergomi érsek úrnak egy főméltóság nyújtja,
 a nádornak egy főméltóság,
 a kalocsai érseknek egy főméltóság,
 az apostoli nunciusnak egy főméltóság,
 a követeknek főméltóságok,
 akik kéztörölőkendőt nyújtanak, italt is felszolgálnak.
 A királyi étkefőmester Zichy Péter.

A nádor megnevez mintegy húsz étkefogót a grófok és a bárók közül.
 Az ökröt, ahogy szokás, megsütik, és abból egy kis részt a helyet foglaló felségnek adnak, a többit a nép között elosztják.

Amikor Őfelsége az asztalnál helyet foglal, az ágyúk negyedszer dördülnek el.
 Miután befejezték az étkezést, a mágnás urakat és a többi országlakost, akik szolgálnak Őfelsége asztalánál, a főudvarnok az étkezéshez vezeti [p. 56.], nekik saját famulusaik és szolgálók fognak felszolgálni. A karokat és rendezet a királyi személynök hívja étkezésre, és vezeti a házába.

³⁹ Giulio Piazza címzetes érsek (1697), bécsi pápai nuncius (1709–1713).

Miután befejezték az étkezést, a koronát és a többi ékszert az előbbi országglakosok, akiket erre jelöltek ki, visszaviszik a helyére, a ládába, és pecséttel erősítik meg.

[...]

<VIII>

Az országglakosok ülése 1712. május 4-én

A felsőtábláról, a Zöld Házból az országglakosok házában a mágnások három küldötte jelent meg, úgymint Erdődy Gábor gróf, arbei püspök,⁴⁰ Kéry Ferenc és báró Cikulini János. Felolvasták először gróf Illésházy kancellár úr levelét, amely jeles levél tartalmazta, hogy ha a koronázás előtt minden előkészület kész, és a Duna áradása azt megengedi, a császári-királyi felség jönni szándékozik, és a koronázást május 12-én akarja, amely csütörtökre esik. Másodszor gróf Esterházy Antal esdeklő levelét ismertették, amelyben kérte, hogy a rendek használják fel befolyásukat Őfelségénél, hogy az egykor felségárulásért kapott büntetés alól [p. 66.] felmentsék,⁴¹ és korábbi méltóságába és javaiba visszahelyezzék.

Az első levéllel kapcsolatban hangoztatták, hogy a koronázás nem lehet korábban, csak miután Őfelsége az ország szabadságát és kiváltságait előzőleg megerősítette. Mivel ilyen rövid időn belül ezt lehetetlennek tartják, ezért szükségszerűen el kell halasztani a koronázást.

Másodszor pedig javasolták, hogy a koronázás valamelyik ünnepnapon legyen, tudniillik vasárnap, a böjt miatt, amelyet a felszentelendő királynak a koronázás hetében, szerdán, pénteken és szombaton kell végeznie.⁴² Megvitatták, vajon nem lehet-e az említett koronázás a következő vasárnapon, amely Pünkösöd. De ezt mindenki alkalmatlannak tartotta, mert ezen az ünnepen a falusiak szoktak királyt választani maguknak, őt körülvezetik a faluban, pünkösdi királynak hívják és három napon át marad kormányzásban.

A másodikkal kapcsolatban megvitatták, hogy az említett Esterházy Antal gróf nyerjen kihallgatást, és az országglakosok felhasználják befolyásukat és közbenjárásukat ő császári és királyi felségnél, hogy helyezték vissza javaiba és korábbi méltóságába. Nem különös, hogy csak egy vetette

⁴⁰ Az eredetiben tévesen: *episcopus albensis*. Erdődy Gábor 1711 és 1713 között esztergomi nagyprépostként viselte az arbei „választott” püspöki címet.

⁴¹ Esterházy Antal kuruc tábornagy már 1711-ben is amnesztiát kért, de azt elutasította a bécsi miniszteriális konferencia. 1722-ben halt meg Rodostóban.

⁴² A Pontificale Romanum írta elő a koronázás előtti háromnapos böjtöt, és azt, hogy a koronázás vasárnap legyen (Pontificale Romanum 105).

közbe nyomban: igenis helyezték vissza, miután ő maga az okozott károkat jóvátette, és az elrabolt javakat visszaadta. Őt mindazonáltal nem hallgatták meg, ugyanis az ezt javaslok és erre szavazók többnyire korábban társai voltak a lázadásban. [p. 67.]

<IX>

Néhány magán megfigyelés következik

Először az országgyűlésben a tanácskozásoknak két helye van, első a Zöld Házban, a második az Országglakosok Házában. A Zöld Háznak nevezettben a felsőtábla, az Országglakosok Házában az alsótábla van. A felsőtáblán ülnek az ország mágnásai, a főpapok és az ország bárói, az alsótáblán az apátok, a papság és az ország nemesei, azonban megjegyzendő, hogy főpapoknak csak a püspököket nevezik.⁴³ Az országglakosok jóváhagyásából az apátok közül a Szent Márton-hegyi bencés rend főapátja⁴⁴ nemrég nyert ülést a felsőtáblán, ám a pálosok generálisa⁴⁵ legalább hat éve. Mivel pedig az apát urak a többi császári-királyi örökös tartományban szélesebb jogokkal rendelkeznek, és a tartományok főpapjait jobban megbecsülik, e megbecsülés miatt is az első helyeket foglalják ezeken a gyűléseken. Ezért a Magyarországra befogadott apátok nem akarván rontani a helyzetükön, később a mágnások közötti ülésekre tartanak igényt, a Zöld Házban, a felsőtáblán. És bizony akik az ügyet inkább sürgették, azok a heinrichaui főtisztelendő apát úr mint zirci apát,⁴⁶ és a klosterbrucki preláthus úr mint Szent István prépostja a váradi egyházmegyében.⁴⁷ Közülük az előbbi az ügyet először a magyar mágnásoknál szorgalmazta, csakhogy náluk kevésbé sikerült előrehaladni, a császári udvarnál végül mégis sikeresen előmozdította, hogy ő császári-királyi felsége szűk és rendeletben szabályozott határidőre az ügyet a bíboros és a nádor elé utalta, ahogy fentebb, a 11. fólión szereplő másolat⁴⁸ is mutatja [p. 68.]

Másodszor a vármegyék követeit rendelték a korona elszállítására innen az ismeretes helyre.

Harmadszor ismertették I. Lipótnak, a Duna és Tisza között a Szerémségben Odescalchi Liviusnak⁴⁹, XI. Ince unokaöccsének, szolgálataiért tett nagyvona-

⁴³ A kánonjog ugyanis a püspöki hatalomtól független (*exempt*) apátságok és prépostságok elöljáróit is ide sorolja (*praelatus nullius*).

⁴⁴ Göncz Celesztin pannonhalmi főapát (1709–1722).

⁴⁵ Krisztolovec János rendfőnök (1709–1721).

⁴⁶ Ackermann Tóbiás heinrichaui és zirci apát (1702–1722).

⁴⁷ Walner Vince váradelőhegyi premontrai prépost.

⁴⁸ A fóliószám nyilván az eredeti kéziratra utal. A fennmaradt tisztázatlan dokumentumok az 56–60. lapon szerepelnek (lásd a napló latin szövegét).

⁴⁹ XI. Ince unokaöccsének, Odescalchi Liviusnak I. Lipót a családnek a török háborúk finan-

lú adományát. Ezt megvitatták, és az említett adomány ellen semmit nem hoztak fel, csak hogy a nevezetes Odescalchi úr vállalja a honosítást, tegyen esküt, és a magyar törvények szerint fizesse meg az ezer arany adót a honosításért.

Negyedszer. Ezt az adót, miután a rendek bekiabálták, a többi külföldi uraktól is kérték, akiknek magyar birtokot adtak.

Felvettem, hogy azokra a visszatérő egyháziakra is érteni kell-e az illetékfizetési kötelezettséget, akik már hat évszázada a királyságban működnek és indigenátust szereztek. Senki nem helyeselt vagy tagadott határozottan. A kérdés oka az egyházi uraknak az általános gyűlésen tett minapi kijelentései voltak, akik azt kívánták, hogy a heinrichai és a klosterbrucki apát úr egyaránt vállalja a honosítást, azonfelül tegye le az esküt és az ezer aranyat.

Azon a napon a heinrichai perjel atya⁵⁰ visszatért ide, újból kérve és sürgetve az előjárójának a mágnások közti ülőhelyet, amit a minap az egész papság elutasított a fentebb bővebben felvezetett okokból. Az apát úr, tudniillik a heinrichai, a királyi meghívót megkapva Húsvét ünnepe előtt a monostorból elindult annak ellenére, [p. 69.] hogy már másodszer kapott súlyos, végzetes gutaütést, emiatt fejének nagy benuultságától és zavarodottságától szenvedett, másrészt konventjének ügyei lefoglalták, és az utazástól eltanácsolták, mégis a legrosszabb, nem kevésbé költséges, mint veszedelmes postautakon Bécsbe ment. Ott Ófelsége előtt kihallgatáson volt, és mivel bőkezűen bánt az udvaroncokkal, két-két császári ajánlás volt birtokában a mágnások között megszerzendő ülés érdekében, amelyek nem hozták meg a kívánt eredményt, amint az előrebocsátott. Sőt, kívánatos lett volna, hogy ez a kérés elmaradjon, és ily körülmények között a rend megbecsülésében és tiszttségében érintetlen maradjon, és az említett apát urat is néhány ezer aranyforint ne terheljen meg.

Az apátság, amelyet a heinrichai monostor vásárolt a lilienfelditől, és Circiumnak neveznek, mások pedig Schirciumnak hívnak,⁵¹ a veszprémi egyházmegyében fekszik Pápa mellett. Az említett monostor erre az apátságra a perjel atya állítása szerint kifizetett több, mint 150.000 forintot. És amint azt ott nekem Henrik atya, az adminisztrátor⁵² megerősítette, nem jövedelmez még évi ötszáz forintot sem. Ott pedig három, a papi rendhez tartozó személy van. Péter atya,⁵³ a korábbi adminisztrátor, aki levelezést tartott fenn Heister császári tábornagy úrral a felkelők ellen, és akit Eger legborzalmasabb börtönébe vetettek, abban nem régen siralmasan fejezte be életét.⁵⁴

szírozásában vállalt szerepére tekintettel adományozta a szerémségi birtokokat: Péterváradot, Szalánkemént és Zimonyt.

⁵⁰ Peschel Arnold heinrichai perjel.

⁵¹ A zirci apátságról van szó.

⁵² Schneider Henrik zirci adminisztrátor (1711–1715)

⁵³ Hoffmann Péter volt zirci adminisztrátor (1701–1703)

⁵⁴ Valójában Wilhelm Sebastian zirci szerzetest vetették börtönbe a kurucok kémkedés vádjá-

Ezen az ülésen adták elő a jezsuita emlékiratokat az országlakosok házában megszerzendő üléshelelyről. Ami alatt [p. 70.] hatalmas és zavaros láрма keletkezett, mivel egymásért és egymás ellen is kiáltottak. Valóban bámulatba ejtő, hogy nemcsak a fő kálvinista Okolicsányi,⁵⁵ hanem más szektáriusok is egyhangúlag kiáltottak a jezsuiták miatt. Téved, ki úgy gondolja, hogy a világ modern államszerkezete száműzetésben él Magyarországon. Mindazonáltal úgy zárták le a vitát, hogy az ülésre bebocsátást nyernek, de iparkodjanak, hogy el tudják magukat választani az osztrák tartománytól. A tartományfőnök pedig azt mondta, hogy ez nincs hatalmában, és e kérdésben ellenáll az udvar. Egy magyar pedig erre azt válaszolta: így van, a tisztos atyák bizony igyekeznek önállósodni a tartománytól, de vannak közöttük, akik az udvarnál fáradoznak, hogy megmaradjon a kötelék, és úgy vélik, hogy így megmentik a kecskét és a káposztát is.

Ezután az Őfelségének felajánlandó tiszteletdíjat⁵⁶ hozták fel és tanácskoztak róla, de nem tudtak megegyezni az érték vagy a forrás tekintetében, hogy azt miből kell fizetni, mivel egyesek azt kiabálták, hogy a fejadót a személyben kell megbecsülni, mások pedig, hogy portában kell. Sőt a magyar urak magában a felajánlandó összegben sem tudtak megegyezni. A bíboros pedig felajánlotta, hogy a pénz a szokásos kamattal megelőlegezi.

<X>

Május 18. Újból gyűlés mindkét házban

Azon az ülésen két jezsuita rektor atya első ízben kapott helyet a gyűlésen, közülük egy, ahogy ő mondta, a legfiatalabb szerzetének nevében rövid beszédben hálát adva így szólt a rendekhez: ha nem eléggé szolgált rá eddig erre a kegyre, azon fog iparkodni a társaság, hogy azt legalább a jövőben kiérdemelje. [p. 71.] Ezután ezen atyák ellen Okolicsányi, a kálvinisták vezetője felkelt, mondván: az evangélikus és a református rendeket megsértette a jezsuiták emlékirata, amelyben őket rossz szándékúnak nevezték. Azonban az összes katolikus, akik kétszeres létszámmal felülmúlták a szektáriusokat, a kálvinisták ellen nagy hangon és tömegesen kiabáltak. A rektor atya pedig az előbb említett kálvinistáknak csupán a bocsánatkérést említette.

Egyébként ezen az ülésen különösen a királyi eskü formuláját illetően tárgyaltak, amelyet a koronázás előtt a király a karoknak szokott adni illő rendben azok jogainak és kiváltságainak megőrzésére, amely határozatra mind-

val, kiszabadulása után Egerben telepedett le, és ott is halt meg.

⁵⁵ Okolicsányi Pál turóc megyei követ. Ő valójában evangélikus volt.

⁵⁶ Vagyis a koronázási ajándékot.

járt ezután esküt tesz. Nehezen tudnak megegyezni ebben a tárgyban, azért, mert egyesek a lipótit, míg mások a józsefit tűzik ki követendőnek, az összes eretnek a lipótiért, a papság pedig a józsefiért kiáltott. Mindkét oldálnak volt ésszerű oka: a lipóti eskü tartalmazott mind az ágostai hitvallású, mind a helvét vallású nem katolikusok számára lehetőséget, és azoknak sok más, a katolikus vallásra rendkívül ártalmas kedvezéseket, például saját lelkészek tartására, azokra való tekintettel, akik katolikus helyeken laknak, továbbá a saját házukban saját vallásuk gyakorlására stb. Mivel ezek közül semmit nem tartalmaz a józsefi eskü, nem különös, hogy a katolikusok, éppúgy, mint a papság záptojásként említendőnek mondja azt. Tehát a papság és a katolikus rendek voksa megvédte azt az állapotot.

[p. 72.] Egyébként arról tárgyaltak és úgy rendelkeztek, hogy bármekkora javadalomra, vagy bármilyen címen is tettek szert külföldi nemzetek fiai Magyarországon, azok kötelesek az indigenátus megszerzésére, a kötelezettségek teljesítésére, tudniillik az eskü és ezer arany letételére.

19-én, a délutáni órákban az olyannyira áhított, felszentelés előtt álló király a bevonulását ünnepelte, ahová uralkodói pompával és csillogással érkezett meg, s mindez délután két órától este hat óráig tartott. Ennek rendje és lefolyása mindenben a meghatározottakhoz volt hasonló, ezért itt ehhez felesleges bármit is hozzáfűzni.

Maga a király Magyarország határán lóra szállt: igen értékes magyar ruhát viselt, fején pedig egy magyar főveget, melyet igen értékes tollak és csillogó drágakövek díszítettek, majd egyedül, tizenkét szolgáló kíséretében a hajóhídon át nagy ágyúörgés közepette a városból a fellegvárba lépett. Itt a bíboros és az egész pluviálét és infulát⁵⁷ viselő papság üdvözölte a lóról leszálló uralkodót, majd a fellegvár kápolnájába vezették, ahol részt vett a bíboros tartotta ünnepélyes Szent Ambrus himnusz⁵⁸ éneklésén, végül lakosztályába vonult vissza.

<XI>

20-án reggel, kilenc óra körül, a fent említett rendelkezés szerint a karok és rendek mindnyájan a fellegvárba mentek, melynek kápolnájában a bíboros úr ezúttal ünnepi szentmisét mutatott be, püspöki asszisztenciával, a Szentlélek tiszteletére,⁵⁹ melyen ő császári felsége az ország előkelőivel, és az udvari főméltóságokkal együtt [p. 73.] a szokott ájtatossággal vett részt.

⁵⁷ Papi palástot és püspöksüveget.

⁵⁸ Vagyis a Te Deum.

⁵⁹ Veni Sancte.

A szentmise végeztével az összes országlakos és az ország előkelői egy nagyobb terembe vonultak, ahol nemsokára Ófelsége is személyesen megjelent, és nemzeti vörös öltözékben, egy baldachin alatt álló, három lépcsőfokkal felemelt széken foglalt helyet. Jobbján, az első lépcsőfokon kivont karddal kezében az udvari főmarsall állt. Ekkor az udvari kancellár, gróf Illésházy úr a népnek magyar nyelvű beszédet mondott. Ennek végeztével Ófelsége maga is hosszú, latin nyelvű beszédet intézett az ország lakosaihoz, amelyből királyi fenség és atyai érzés áradt. Hozzá hasonló tisztelettel, lelkesedéssel és stílussal a bíboros-érsek úr hálóját kifejezve, magyarul felelt neki.⁶⁰ Ezután ő szent felsége csókra nyújtotta kezét különböző embereknek, közöttük magam is részesültem ebben a kegyben.

Később Ófelsége étkezett: neki a lovagokkal egyetemben az asztalnál mindent magyar asszonyok szolgáltak fel, majd elbocsájtotta őket.

Miután pedig Ófelsége Keresztély Ágost bíboros úrnak előadta az egyes szándékait, melyeket az országlakosok tudomására kívánt hozni,⁶¹ innen, a fellegvárból lementünk, és egyetemlegesen gyűlést tartottunk a felsőtáblánál, ahol már déli tizenkét órát követően nyilvánosságra hozták és felolvasták a kegyes császári-királyi rendeletet.

[p. 74.] Ez alkalommal tehát kiviláglott a magyarországi papság ősi szent rendek iránti szándéka és terve: őket az egész papság inkább az elíziumi mezőkön szeretné tudni, mint hogy ősi, magyarországi alapítványaikat újra felkutassák, melyeket bizonyos egyháziak tartanak hatalmukban, és maguk is méltán félnek, hogy a visszakövetelőknek engedni kényszerülnek, mivel eddig is bitorolták a papi székeket és címeket, és az ily módon kikoldult alapítványoktól gyalázzal megfosztják őket.

A bíboros úr épp a heinrichai perjel atyának dörgölte az orra alá, hogy az örökös tartományok apát urai mindig csak kiterjedtebb javakra és birtokokra törekednek, hogy méltóságukat és pompájukat bővíthessék, majd pedig hogy megszerezhessék és megtarthassák az első ülőhelyeket a világi bíróságokon. Ennélfogva az említett bíboros úr, miként minden püspök és az egész papság is ellenezte, amennyire csak lehetett, hogy a fent említett apát urak a főurak közé nyerjenek bebocsátást, és helyet engedjenek nekik is a felsőtáblán. Méltán csodálkozhatna bárki, vajon miért oly ellenséges a papság, de legfőképp a püspöki kar a fent említett apát urainkkal, illetve más ingatlan javakkal rendelkező szerzetes személlyel szemben. Pedig mindenki tudja, hogy már így is meghasonlott az egész emberi nem a földi javak iránti romlott vonzalmától, mert alig visel el hatalmasabbakat, és nem szívesen túri a magával egyenlőket, maga is könnyen átgondolhatja, hogy a magyarországi püspökök miért vetik meg apátjainkat, akik majdnem püspöki joghatósággal

⁶⁰ Ez minden bizonnyal tévedés: a szász bíboros nyilván latinul mondta beszédét.

⁶¹ Vagyis átadta a primás-érseknek a királyi proposíciókat.

rendelkeznek, és nem is állnak püspöki joghatóság alatt. És pont ez a megfontolás az, amely általában a püspökök alá közvetlenül nem tartozó jámbor szerzeteseket általuk megvetetté és kevésbé elfogadottá teszi. [p. 75.] Ez az elv kiváltképp a jámbor cisztercieket és főtisztelendő vezetőiket bántja kiváltságai és különleges joгаi miatt.

Ami ezen felül a másik megfontolást illeti, hogy a magyarországi papság semmi esetre sem engedi ki szívesen kezei közül az ősi rendek apátságait, illetve fejről nem szívesen adja át azok apáti infuláit, mely apátságok birtokai nagy részben világi urak kezén forognak, ezért ezek egymásnak törvényes lekötelezettjei.

A harmadik ok: mivel Magyarországon a plébániák siralmas állapotban vannak, és kánoni osztályrészsel sincsenek ellátva,⁶² ezért a plébánosok innen az ősi alapítványok birtokrészét élvezik, és szerfelett nehéz, hogy úgy mondjam, inkább lehetetlen lenne ezt tőlük elvenni. Annak oka pedig, hogy miért vannak siralmasan ellátva a plébánosok az, hogy az összes tizedet a püspökök veszik fel; a papok közül sokan szegénységben tengődnek Magyarországon, sőt, csak a stóladíj⁶³ marad meg nekik, amely köztünk szólva is nagyon kevés. Azt mondják, azért viseltetik a bíboros oly ellenséges lelkülettel apát urainkkal szemben, mert egy osztrák főpap őt tudomásom szerint császári bérencnek nevezte, stb.

Végül pedig az ellenkezés és megtagadás utolsó oka a magyarok tekintetében az újdonság, vagyis hogy eddig még a sarut vagy csizmát sem akarták megengedni (bárcsak a vallást illetően is így viselkedtek volna), és mindig kifogásolták és közbekiáltották, hogy az nincs benne, vagy kifejezetten tiltja a Tripartitumuk, amely számukra szentebb, mint a zsidóknak a Talmud.

Mindazonáltal mivel mind a bíboros, mind a herceg nádor számára terhesnek tűnt, hogy a császári-királyi közbenjárás eredményét tekintve üres hitegetés maradjon, főképp mert tudták, hogy Őfelsége a dolgok véghezvitelében és megbízásában [p. 76.] körültekintő és gondos, és semmit nem parancsol hiába, és nem is engedi a parancsait figyelmen kívül hagyni. Ezért az a hír járja, hogy ülésésük közben azt a köztes álláspontot találták ki, hogy ha valaki, bármely rendből egy széket nyer a főrendi táblán, annak mindig infulát viselőnek kell lennie, és neki személyesen, nem pedig helyettese útján kell megjelennie.

Ennek az egész ügynek a sikerét pedig az idő és a végzet hozza meg. Én a magam részéről úgy vélem, hogy nem éri meg a fáradságot oly nagyon sürgetni az ügyet, főképp mivel az nem történhetne meg a jó hírnevünk és a vallásos alázatosságunk sérelme nélkül, amelyre ellenfeleink ismételten figyelmeztetnek.

⁶² Azaz nem kapják meg a kánonjog szerint nekik járó juttatásokat. Az alsópapság ellátása a lelkészpénztár 1733. évi felállításáig rendezetlen volt.

⁶³ Az egyes egyházi cselekményekkor (keresztelés, esketés, temetés stb.) a papnak juttatott adomány.

<XII>

Második jegyzet

Ami a szekták és vallások sokaságát illeti, megfigyeltem, hogy bármennyire is elutasítja azokat, hirdeti őket vagyonvesztettnek vagy ítéli őket halálra a Tripartitum,⁶⁴ a világiak még csaknem mindannyian az egyszer e tárgyban bevezetett szabadságot védelmezik elkeseredetten.

Harmadik jegyzet

Egyes helyiek maguk is észrevették, hogy az eretnység bárhol, bármilyen felkelésből növekedett is, annak lehetőségét kihasználva terjedt. Sőt ez az a forrás, melyből idáig a felkelések kiáradtak, és ezért úgy vélik, hogy épp az eretnekek ellen kell törvényt hozni és rendelkezni.

Jól jegyezd meg! Május 10-én tartották azt az ülést, amelyre a bíboros úr küldöncén keresztül a bíborosi palotába engem is meghívott. Az összes püspök és az egész magyarországi papság is megjelent itt, a bíboros elnökölt, aki bíborosi ruhát öltött fel, latin nyelvű beszédet mondott, de meglehetősen hadart. Bemutatta, hogy milyen rút, s majdhogynem botrányos a világiak szemében, hogy azok, akiknek mindenekelőtt az [p. 77.] Égi Királyságot kellene keresniük, a világiakkal országgyűlési helyekről marakodnak és vitatkoznak, mindazonáltal az ügyet már azelőtt meg kellett volna vitatni, és erre az országgyűlésre elküldeni, nehogy a rendetlenség zűrzavart szüljön, s ő is azt akarja, hogy a rendet a gyűléseken és az üléseken megőrizzék. Megbeszélték tehát, hogy a megyéspüspökök maguk közt megőrzik a rendet és az egymáshoz való méltóságbeli sorrendjüket, méghozzá a püspökké szentelésük sorrendje szerint. A megyés és felszentelt püspököket a címzetesek követik. A címzetesek is kinevezésük ideje szerint rendeződnek. A prépostok és a székeskáptalanok küldöttjei megelőzik a rendi apátokat, ezután következnek az apátok.

Majd a jezsuita atyák kérését olvasták fel, hogy őket is vegyék fel a szavazók és ülésezők közé, minthogy a bencések, premontreiek, illetve a ciszterciek különböző apátságait és még világi javakat is birtokolnak, tehát birtokaik alapján és ilyen javak miatt kérnek széket. Erre hevesen ellentmondott Szent Márton főapát ura és mások is, ám nem annyira a széket vitatták, mint inkább a javak elfoglalását, és hogy azok okán igényelnek ezek széket. Ekkor mindenki kiáltozni kezdett, főként a bíboros úr, aki a jezsuiták pártján állt, és ezután sok és csodás okot elővezettek, melyek közül a vallás közjavanak eszméjét helyezték előre, tudniillik nehogy az eretnekek szavazataikkal felülmúlják a katolikusokat, stb. Pedig sokak előbbre helyezték a szemé-

⁶⁴ A Corpus Juris rendelkezett az evangélikusok halállal történő büntetéséről és vagyonuk elkobzásáról (1523. évi LIV. tc., 1525. évi IV. tc.).

lyes hajlandóságot és érzületet, és hogy az Úristen fogja megítélni [p. 78.] és eldönteni majd, hogy vajon az átgondolt alapításokat, melyeket meghatározott célból egy rend javára tettek, az utókor az alapítók kifejezett szándéka ellenére más szerzetre ruházta át és adta nekik. Ezt a jezsuiták fogvicsorgatva erősítik meg.

A jezsuitáknak azonban nem volt elegendő, hogy csupán helyük legyen – melyet a papság még helyeselt is –, hanem még azt is kérték, hogy az apátok és prépostok összes jámbor küldötte előtti elsőbbséget is engedjék át nekik, és pedig az okból, mivel úgy kell tekinteni rájuk, mint reguláris papokra,⁶⁵ mint amilyenek a barnabiták, vagy a teatinusok⁶⁶ is, a papság pedig mindig megelőzi a jámbor szerzeteseket, és az egész földkerekségen nem akad ezzel ellentétes példa.

Ekkor a szokásos ünnepélyesség közepette felkeltem, és azt mondtam, hogy ellentétes példa már az örökös tartományok határain belül is adódik és mutatkozik, mégpedig Felső-Sziléziában, a troppai hercegségében, ahol a jezsuita atyákat, akik helyet igényeltek, apát uram főtisztelendő hivatali helyettese előtt törvényszéki úton visszautasították, igen sok ésszerű okból. De a saját fejtegetésével szemben, tudniillik, hogy nem adódik sehol a földkerekségen erre ellenkező példa, a bíboros úr azt mondta, hogy az Sziléziában történt, mi azonban történetesen Magyarországon vagyunk.

Mégis hallatszott mások mormogása, így a bíboros úr úgy oldotta meg a dolgot, hogy a jezsuiták közül csak hármat küldtek és engedtek be, és ők a főpapok, illetve az infulás és infulával nem rendelkező prépostok mögött foglalhattak helyet, és csak a szavazati jognak örvendhettek. De jól jegyezd meg: addig nem volt helyük, míg azokkal a [p. 79.] javakkal rendelkeztek, melyek miatt helyük lehetett volna.

A Jóisten azonban úgy rendezte, hogy a magyarországi papság sose sóhajtozzék a franciaországi papsággal, hanem inkább a római kúriával érezzen együtt azért, ami a pamiers-i püspök ügyében történt XI. Ince pápasága alatt.⁶⁷ Ezenkívül az említett bíboros úr igen keményen védelmezte a pálos generális atyának a Benedek rendi főapáttal szembeni elsőbbségét, és az sem akadályozta, hogy az előbbi rend csupán hat éves,⁶⁸ az utóbbi azonban foly-

⁶⁵ Vagyis a trienti reform szellemében alakult szerzetespapokra.

⁶⁶ Barnabiták vagy paulánusok (Congregatio Clericorum Regularium S. Pauli Decollati): 1530-ban, Milánóban alapított klerikus szerzetesrend, mely 1533-ban nyert pápai jóváhagyást. Teatinusok (Ordo Clericorum Regularium, Ordo Theatinorum): 1524-ben, Rómában alapított klerikus szerzetesrend. Mindkét közösség főként missziókkal és oktatással foglalkozott.

⁶⁷ Ez valószínűleg az ún. janzenista vitára és ezzel kapcsolatban François-Etienne Caulet-ra, Pamiers püspökére, valamint XI. Incének a janzenista tételek elítélésére tett utalás. Az egész megjegyzés nyilván arra vonatkozik, hogy a magyar egyháznak a franciával ellentétben nem saját szabályai szerint, hanem az egyetemes egyházjog alapján kell az ügyeit intéznie.

⁶⁸ Vagyis hat éve van jelen az országgyűlésen, ahogy ezt P. Engelbert (tévesen) korábban is állította.

tonosan jelen volt. Sőt az sem hátráltatta, hogy a Benedek rendi megemlítette: maga az összes olyan előjogot élvezi, amit a Monte Cassino-i apát, aki bizony Rómában az összes kolduló rend elöljáróját fölülmúlja. Eközben a pálos generálisnak ítélték meg az elsőbbséget. Hogy miért? Éppenséggel nem lelhető más magyarázat, hacsak nem az, hogy infulás apátjaink egészében véve nincsenek jó viszonyban a püspökökkel. És hogy miért? Én tudom az okát, és bárki könnyen kitalálhatja. Épp az egyik püspök kiáltott fel egyetértően a jezsuitákért így szólva: „Ezek a jó atyák legalább alázatossággal akarnak ide jönni, más főpapok pedig vagy szerzetes apátok a főúri táblára tartanak ülésezni!” Jegyezzétek a szavakat, és értsétek a rejtett tartalmat!

Majd megjelent a hívott és idézett jezsuita tartományfőnök atya,⁶⁹ és meghallgatta a bíboros úr és a papság határozatát, majd hálát adott, és kiegészítésért kért kegyet, hogy a három küldöthöz egy negyediket is engedjenek csatlakozni e kérelmező rendből, hogy ketten-ketten legyenek. A bíboros úr azt válaszolta neki, [p. 80.] hogy három képzett személy ünnepi menetben menjen fel Bécsbe.

<XIII>

11-én folytatódott a tegnap megkezdett általános gyűlés, melyet Keresztély Ágost úr termében tartottak, ezen az említett úr elnökölt, bíbor-rózsaszín bíborosi ruhába öltözve, de nem bíborosi tisztségében, hanem az egész ország primásaként, a papság fejeként és metropolitaként. Közvetlenül mögötte a kalocsai érsek úr foglalt helyet, balról pedig az egri püspök úr,⁷⁰ a harmadik helyen az erdélyi püspök,⁷¹ negyediken a nyitrai püspök,⁷² ötödiken a váci,⁷³ majd a többi felszentelt püspök felszentelésük ideje és kora szerint. A címzetes püspökök⁷⁴ pedig kinevezésük rendje szerint következtek, utánuk a Benedek rendi főapát ült, őt pedig a többi apát követte, először a ténylegesek, majd a címzetesek és kommandánsok.⁷⁵ Utánuk a káptalanok küldöttei következtek (velük kapcsolatban megbeszélték, hogy eztán az összes apát minden felvonuláson és nyilvános tevékenységen megelőzi őket, tudniillik mivel a káptalant képviselik, és ugyanígy más esetekben is, melyekben

⁶⁹ Hevenesi Gábor jezsuita provinciális (1711–1714).

⁷⁰ Telekessy István egri püspök (1699–1715).

⁷¹ Illyés András erdélyi püspök (1696–1712. szeptember 20.).

⁷² Gróf Erdődy László Adám nyitrai püspök (1706–1736).

⁷³ Kollonich Zsigmond Lipót váci püspök (1708–1716).

⁷⁴ Az eredetiben „episcopi titulares”, valójában azonban az ún. „választott (electi)” püspökökről van szó.

⁷⁵ A kommandáns apát vagy kommandátor az egykori apátsági birtok jövedelmét élvezte. A 16. században gyakran világi, később egyházi személy, rendszerint kanonok, címzetes püspök vagy kisebb jövedelemmel rendelkező megyéspüspök.

az apáti méltóság hatalmasabb a kanonokinál vagy a prépostinál). Őket a jezsuiták tartományfőnöke követte a rend két rektorával, végül az apátságok megbízottjai kerültek sorra: közöttük voltam én is. Így ez a gyűlés tekintélyes és híres volt, mivel az összes magyarországi püspök egy helyütt gyűlt össze, és az egész magyarországi papság előjáróikkal együtt jelen volt, a pécsi püspököt kivéve, valami Biber gróf,⁷⁶ annyi férfiú közt éppenséggel nem mert megjeleni. [p. 81.] Továbbá a püspökök idős korát, a tanult emberek nagy számát és az összegyűlteket bölcsességét nézve is tekintélyes volt e gyűlés, és semmi sem kívánkozhatott ennek a gyűlésnek a tekintélyéhez és teljességéhez, csupán a nemzeti érzés és az idegenekkel szembeni gyűlölet maradhatott volna el.

A mai nap főként az apátok és a káptalanok prépostjai, mind a székes és társas káptalanok, mind a szerzetesrendek prépostjai közötti ülésrendről, illetve a káptalanok egymás közti ülésrendjéről és rangsorrendjéről vitatkoztak. Az apátok igen ismert érvekkel kísérelték meg bizonyítani elsőbbségüket, és mind kánonjogi idézetekkel, mind a Szent Trienti Zsinattól, és más híres tekintélytől, sőt már-már püspöki szintű törvényszékük kiterjedtségéből magyarázták, hogy méltóságuk egyes egyedül a püspökitől áll lejjebb, az összes többi egyházi méltóságot azonban felülmúlja. Ezzel szemben a püspök urak és a papság akarata érvényesült, nem érveik súlyával, mint inkább szavazatuk többségével (tekintve, hogy kevesen voltak az apátok és azok küldöttei, kiváltképp mert a premonstreiek újlag infulát szerzett prépostjai a főúri táblán kívántak helyet szerezni, és mivel azt nem kapták meg, ezen a zsinaton nem kívántak megjeleni): felsorakoztattak bizonyos szerzőket, például Barbosát⁷⁷ és más újabbakat is, mondván, hogy a kánoni cikkelyek bizonyítják, hogy a káptalanok az apátságok előtt állnak, a székes- és a társasegyházak tisztelete miatt. [p. 82.]

Ezután elrendelték, hogy az átvizsgált, egyszersmind elfogadott és bemutatott cikkelyeknek megfelelően egyedül a káptalant, és nem mást illeti meg az apátokkal szembeni elsőbbség. A tényleges apátok pedig, akiknek saját konventjük⁷⁸ van, megelőzik a címzetes és kommandáns apátokat. Maguk között hasonló okból és feltétellel az elsőbbség és rend jegyzékét az áldás idejétől veszik.⁷⁹ Ami pedig a maguk közötti kánoni rendelkezéseket illeti, hirtelen igen éles vita támadt a káptalani küldöttek között: főként a horvátországi Zágráb elsőségét tekintve, mert ők egyházuk ősi voltával érveltek. Hasonlóan a nyitraiak is mindenki előtt ugyanebből az okból saját ügyüket sürgették,

⁷⁶ A megjegyzés valószínűleg a pécsi püspök ülésrendi vitájára utal. Mivel nem kapta meg az őt megillető helyet, ezért nem jelent meg. Azonban 1703-tól Nesselrode Ferenc ült a pécsi püspöki székesben. P. Engelbert Bibert később esztergomi általános helynöként említi. Lányi Pál is említi egy Biber László püspököt, pontosabb meghatározás nélkül.

⁷⁷ Agostino Barbosa (1590–1649), a szicíliai Ugento püspöke, kiemelkedő kánonjogász.

⁷⁸ A rendházban működő szerzetesek testülete.

⁷⁹ Az apátok megválasztásuk után a megyéspüspöktől apáti áldásban részesülnek.

visszatérve Szvatopluk idejéhez, akit ők Szvatopulchernek, a markomannok királyának neveznek: ő néhány évszázaddal Szent István előtt élt, ennek megfelelően bizonygatják, hogy Magyarországon a nyitrai egyház az első. Ennek az állításnak majdnem mindenki ellentmondott. És mikor senki sem akadt a káptalani követek közül, aki valamiképp nem a saját káptalanjának az elsőbbségért hozott volna fel valamilyen ideillő és változatos okot, és senki sem tudott semmi biztosat állítani, akkor a bíboros úr, mint elnök a nem érdekeltek szavazatát egyesével kérte ki.

Ekkor a kalocsai érsek hosszadalmas beszéde után véleményét azzal zárta, hogy a káptalanok ugyanabban a rendben kövessék egymást, ahogy a püspökök, minthogy ők azok előjárói, valamint a káptalanok fejei. De ez ellen egyhangúlag felszólalt a többi küldött, főként a pécsi, hogy rájuk nézve példátlan dolgot hoznak (ugyanezek [p. 83.] szavai szerint), tudniillik fiatal a püspökség,⁸⁰ és annak semmilyen sorrendje nincs. Ha pedig a káptalanok rendjét a püspökök sorrendjéből kellene vennünk, akkor méltán vélhetnénk úgy, hogy ha a püspökök közül az utolsóként következik a pécsi, hasonlóan a káptalannak is utolsónak kell lennie. Az pedig köztudomású, hogy ideje, régisége és méltósága miatt, ha nem is elsőként, de az elsők közt tartják számon. Ennek végeztével másodjára az egri püspök szavazott, harmadikként az erdélyi, mindketten idősebb korúak, és az öregségtől erőtleneek: vádolták a régi rendeket, a cisztercieket és a premonstreieket, mivel azok, mikor elmentek Magyarországról, magukkal vitték külföldre írásos dokumentumaikat, melyekből megtudhatjuk vagy megtudhattuk volna a püspökségek rendjét és a káptalani alapítások sorát, és folyton ismételve ezt bizonygatták, de minden alap nélkül állították, ezért valószínűleg ezt csak álmodták.

Aztán sorjában a többiek is szavaztak, és mindenki szavazatát az erre kijelölt jegyző, tudniillik Erdődy püspök úr, a nyitrai püspök úr édestestvére íróvesszővel feljegyezte és összeszámolta. Különböző szavazatok estek, miután sok könyvet előhoztak, melyek a püspökségek és a káptalanok katalógusát és jegyzékét tartalmazták: mivel pedig mindegyik ilyen katalógus másként számlálta elő a keresett sorozatot, így nem lehetett egyet sem elfogadni eljárási rendnek és szabálynak.

Végül az én szavazatom volt az utolsó: „Fenséges és Eminenciás Herceg, és Tiszteletreméltó Papság! Noha nem tudom, hogy mit tehetnék hozzá az eddigi igen bölcs szavakhoz, [p. 84.] mégis közre adom saját jelentéktelen nézetemet, más véleményét tiszteletben tartva, és senki jogát meg nem sértve. Ez pedig a következő: mivel bizonyára az elsőbbség jogát és rendjét általában szólva vagy a méltóságból vagy annak régi voltából vezetik le, és ez, úgy tűnik, mind

⁸⁰ A pécsi püspökséget 1009-ben alapította Szent István, de a török idők alatt intézményrendszere csaknem teljesen elenyészett. Ezért tekinthettek rá a 18. század elején úgy, mint „fiatal” püspökségre.

a kánoni, mind a polgári joggal megegyezik, mivel lépten-nyomon meg is előzik egymást azok, akik időben korábbiak, vagy méltóságukban nagyobbak. Tehát most ezekből a leválasztott tagokból iránymutatóul egyet kellene kiválasztani, amellyel a vitát lezárjuk. De magukkal a saját igazukat állító káptalani küldött urakkal azok a dokumentumok is eltűntek, melyekkel vagy egyházuk méltóságát, vagy ittlétük ősi voltát világosan bizonyítani tudnák. Ezért szükségképp úgy vélem, hogy máshoz kell folyamodnunk, és más iránymutatót vagy módot kell találnunk, mely alapján az elsőbbség rendjét levezetjük. És mivel szerénységem sem jutott másra, ezért magam is a méltóságos kalocsai érsek úr igen bölcs véleményéhez csatlakozom, azt mondva, hogy annak kell lennie a tiszteletre méltó káptalanok kijelölési rendjében az iránymutatónak, ami a püspök urakéban is.”

És így, miután az összesítés megtörtént, úgy tűnt, hogy a szavazatok többsége erre a részre hajlik, és akkor szentesítették, hogy a káptalani küldött urak azt a rendet és helyet őrzik meg egymáshoz képest, amelyet ugyanazon egyházmegye püspöke jelen körülmények közt tart, mégis sértetlenül tartva annak privilégiumát, melyet majd később adományoznak.

Miután ezt befejeztem, a bíboros úr így szól hozzám: „Hallja, tiszteletre méltó atyám, és vajon nem követel-e magának széket az apát úr a főrendi táblán?” Ténylegesen azt feleltem: „Nem követel, Eminenciás Herceg Úr.” Miután ez elhangzott, fejét a kalocsai érsek és a nyitrai püspök úr felé fordítva, titokban valamit velük megosztott, aztán hozzám fordulva kérdezte: „Valóban nem követel?” Ismét azt feleltem, hogy nem. Aztán hozzáfűzte: „Akkor foglaljon helyet, és maradjon közöttünk.” [p. 85.]

Jelen volt tehát a papság teljessége, a reguláris papságból három jezsuita, egyikük a tartományfőnök volt. Továbbá a szerzetesek közül három Benedek rendi apát, köztük a főapát, egy pálos,⁸¹ és személyemben egy ciszterci atya. Felolvasták és közölték két infulás premontrei atya, Károly leleszi, illetve Róbert klosterbrucki prépostok⁸² kérését, hogy engedjék őket a mágnások közé a felsőtáblára, és noha tudták, hogy ez a bebocsátás nem áll a tiszteletre méltó papság hatalmában, mégis a főtisztelendő atyáktól kértek közbenjárást és ajánlást az ország lakosaihoz és a mágnás urakhoz.

Kérelemlevelük felolvasása után a bíboros úr kikérte a papság véleményét, hogy mit is gondolnak erről a testvérek és a fiak. De abban a pillanatban nem kértek egyenkénti szavazást, hanem egyöntetűen kikiáltották, hogy azt kérik, hogy a vakmerő, szemérmetlen, oktalan és minden alapot nélkülöző dolgokat semmiképp se hallgassák meg, és legkevésbé se fogadják el, sem az első, sem a második részét. Sőt úgy határoztak, hogy nemcsak nem fognak közben-

⁸¹ Vidlics Ferenc bakonybéli (1709–1730) és Reyser Ámánd tihanyi bencés (1702–1716) apát, valamint Tersztyánszky László pálos szerzetes.

⁸² Kratochvill Károly és Sancius Róbert

járni értük, hanem inkább minden törekvésükkel útjába fognak állni ennek az elgondolásnak. Majd a kérelem feletti határozatot megfelelően felírták, és ezek követelését kereken megtagadták. És így mindkét nevezett úr, aki magyarok és németek hosszú sorát szolgálta, egy négykerekű szekéren menve maga után húzva a gúnyolódások százait, elvonult.

Ezután ő császári-királyi felségének a heinrichai apát úr ügyében tett védelmező közbenjárását olvasták fel, [p. 86.] és oklevelében ő császári felsége nemcsak az előbbi ajánlásától nem állt el, hanem ugyanezen rendeletében a főtisztelendő klosterbrucki [apát] úrért is közbenjárt, akinek kérelemlevelét a bíboros úr számára mellékelte, ismételve ajánlását, hogy mindenesetre az egyik apát az őt megillető helyet nyerje el a mágnások tábláján vagy házában, az ország főpapjai közt.

Ezt követően a klosterbrucki apát úr kérelemlevelét olvasták fel, melyben az indítékok közül a következők emelkedtek ki: 1. rendjének ősi volta; 2. az általánosságban felsorolt érdemek, de ténylegesen semmi sem volt kifejtve; 3. a hitbuzgóság, melyet ez idáig maga a rend mutatott a hit magyarországi újratérjesztésében, a százezer forint feletti áldozatával; 4. hogy ez a rend már hét prépostságot visszaváltott; 5. és hogy az országban már két infulás prépostjuk van: közülük az egyik e nemzet fia, vagyis magyar nemes; 6. a kérényező apát úr tekintélye és méltósága, minthogy nemcsak a rendjén belüli, az örökös tartományok, illetve a magyarországi rendtartomány feletti általános helynökségét⁸³ erősítette meg ő császári felsége, hanem a tartományban, a politikus rendben más hercegek előtt is előkelőbb helyet és széket tudhat magáénak. Hozzáfűzte, hogy ő már a király kegyes meghívásából az előző országgyűlésen is megjelent, ám reményével ellentétben a főurak közül elutasították, és az alsótáblára küldték: ott saját méltóságának kára nélkül nem foglalhatott volna helyet, kiváltképp mivel ezt neki a nemzeti nemesség is hiábaul róttá volna fel, akik közt azonban nagyobb a tisztelete. Ilyeneket, s ehhez hasonlókat vezetett elő hosszadalmasan Erdődy püspök úr. [p. 87.]

Az elnöklő bíboros erről a kalocsai érsek úrral kezdve mindenki szavazatát egyesével kikérte. És noha a heinrichai perjel atya mindenkihez egyesével odament, az elsőtől kezdve az utolsóig, és minden egyes voksolótól alázatosan kérte pártfogását és szavazatát, bizonyára az igen vágyott eredményt remélte, mindazonáltal homlokegyenest ellenkező eredménye lett. Ó mennyire keserű volt hallanom ezt a szavazást, pedig egy nap nem is volt elegendő, és a következő napon is mennyi órán keresztül tárgyaltak róla, főként a második nap délelőtt, kilenc órától délután három óráig voltam kénytelen hallgatni ezt a kegyetlen dolgot.

Tehát megtörtént a szavazás, és mindközül csak egy könyörült meg a főtisztelendő klosterbrucki apáton, és adott megerősítő szavazatot, dicsérve en-

⁸³ A váradelőhegyi prépost a premontrei generális apát magyarországi helynökeként működött.

nek és övéinek a lelkek gondozásában mutatott hitbuzgóságát, továbbá, hogy a felkelés idején magát is premontreiek táplálták. Egyébként pedig senki sem volt közülük, aki a heinrichau apát úrért vagy a ciszterci rendért szót emelt volna. Ketten vagy hárman voltak azonban, köztük a nyitrai püspök úr, aki magyar udvari alkancellár volt, akik úgy vélték, hogy a megismételt császári királyi levelet tekintetbe véve be kell őket bocsátaniuk. A fennmaradó, több mint negyven résztvevő közül senki sem szavazott igennel ez ügyben.

A megtagadás és ellentmondás okai főként a következők voltak:

Először, hogy ez az újdonság inkább elkerülendő, mint pártolandó volt.

Másodszor, hogy ez ellenkezett a világos hazai joggal. [p. 88.]

Harmadszor, hogy ez az egész jogszokással is ellentétes volt, és a dologra még semmilyen példa nem adódott. Így tehát a Benedek rendi Szent Márton-hegyi főapát, továbbá a pálosok követe, akik a kérvényező tisztelendő urak egyenlőségét választották maguk számára témául, egyenlőtlenységük mellett szóló érvek hadát hozták fel heves stílusban, amely pedig a dolog egészére vonatkozott, és végül is nem győzött meg a kérvényezők egyenlőségéről. „Mutassák be – mondta a főapát – ezek a derék apát urak, hogy az ő rendjük éppoly ősi, mint az enyém, mutassanak csak be ilyesféle kiváltságleveleket, mutassák fel érdemeiket, és akkor nekik fogom adni szavazatomat, egyébként nem.”

Negyedszer, mivel az mind az ország, mind a katolikus hit közjával szembe ment. Az ország és a katolikus hit érdeke megkívánja ugyanis, hogy a kevesebb – jól jegyezd meg –, tudniillik feltűnő tekintélyű, életszentségű és műveltségű egyházi és szerzetes férfi inkább az állam és az országlakosok javára az alsótáblán üljön, azért is hogy tekintélyével minél inkább képes legyen ellenállni a más felekezetű pártnak, máskülönben a szavazatok számában többségben lévő párt a katolikus hitnek nagy kárára van, miként az eddigi tapasztalat mutatta. A mágnások házában pedig, mivel minden ott ülő katolikus, sőt más vélemény nincs is jelen, nincs szükség több egyházi vagy királyi személyre, főképp mivel a felsőtábla semmit sem tehet az alsótábla határozatai ellen.

Ötödször, mivel egy bizonyos hiányosságból ez a tegnapi határozat ellen irányulna, tudniillik amelyet a rendek sorrendjéről az egész általános gyűlés határozott és elfogadott, és melyből kifolyólag az apátokat az országgyűlésen a [p. 89.] káptalani követek megelőzik, és melyet ez a döntés gyengítene és meghiúsítana.

Hatodszor, mivel ez a döntés visszas rendet vezetne be, midőn tudniillik a káptalanoktól alacsonyabb rangú apátok ily módon a felsőtáblán, az apátoktól előrébb való káptalaniak pedig az alsótáblán kényszerülnének helyet foglalni.

Hetedszer, mivel ez ellentétes a béke javával, hogy tudniillik ne kényszerüljenek a haza fiai alacsonyabb poszton maradván utat engedni mindenféle újonnan érkező idegennek.

Nyolcadszor, mivel gyűlöletes következményei lennének, amint e tényből is kiténik: mert alig kérte ezt a kiváltságot a heinrichai apát, íme, máris a klosterbrucki követte, őket más hasonló vagy még talán nagyobb méltósággal rendelkező, hasonszórú külföldi apátok is követni fogják.

Kilencedszer, mivel – ahogy az osztó igazságosság diktálja – azokat is jutalmazni kell, és mások elé kell helyezni, akik azt megérdemlik. Ezeknek az apát uraknak pedig semmi érdemük sincs a hazában, tehát, és ez az általános érv, mindenkire igaz kell, hogy legyen.

Tizedszer, rendkívül sokan más ellentétes érvet hoztak fel, de egyesek nemcsak a fent említett kérvényező uraknak, hanem mindkét szent rendnek nyilvános megbecstelenítésével és lebecsülésével. Tudniillik, hogy a szerzetesek álnokul az első helyekre törekednek, hogy idegen pápát követnek, hogy az apátok inkább az államból húzható hasznról, mintsem a lelki kincsekről gondolkodnak, hogy ezeket az apátságokat helytelenül kötötték össze külföldi apátságokkal és adtak élükre külföldi apátokat, hogy ezek az apátok még nem váltak honfiúvá, még nem esküdtek meg, és még nem tették le [p. 90.] a honosítást megváltó ezer aranyat. Minthogy így áll a helyzet, a nekik adott királyi meghívólevelekkel őket csak az alsótábla ülésére kell bocsájtani. Ezért az igen súlyos bűnért, melyért a világiak tekintetében, bizonyos esetekben fej- és jószágvesztés jár, azért, ha mellőzik a személyes megjelenést, sőt azt állítják, hogy szégyen nekik az alsótáblán ülni, ahol náluk nagyobbak ülnökölnék. Hogy úgy tűnik, megvetik az alsótáblán ülő, hazai urakat, és náluk többre becsülik magukat. És még sok más ezekhez hasonlót is, melyekbe mindig belekeveredett az érdemek hiánya.

Mikor rám került a beszéd sora, csaknem szó szerint a következőket mondtam: „Eminenciás és Felsőleges Herceg! Tiszteletreméltó Papság! Noha bizonyos tekintetben ez ügyben érdekelt vagyok, nem más miatt, mint aki egy vagyok a kérvényező urak közül, egy ciszterci apát, mely rendből jómagam a legutolsó vagyok, és noha szavazatom is az utolsó, amelynek semmilyen értéke sincs, sőt azt is tudom, hogy az én hangom semmi, mégis illő alázatossággal fogom elmondani, amit gondolok. Mert vajon szent rendünknek, vagy a kérelmező személyeknek kérik és kívánják a felsőtáblán való ülés kegyét, melyre áhítoznak? Ha ezt a kegyet rendünknek kérik, melynek jómagam is a legcsekélyebb tagja és fölvetett fia vagyok, akkor annak a legállhatatosabb könyörgéssel kérem, ám nem azért, hogy a nemzeti törvények meggyalázásával adja meg a helyet, hanem inkább hogy a tiszteletreméltó magyar papságnál kieszközölje annak kegyesebb megítélését. Mert ha ennek a rendnek az érdekeit keressük, hiszem és bízom benne, hogy nem fogja megtagadni a tiszteletreméltó gyűlést, amit az [p. 91.] egyetemes zsinatok erről a rendről elismertek, jóváhagytak és megerősítettek, sőt rendkívüli módon hirdetve dicsérték, és bőkezűen maguk a pápák is újra és újra megerősítettek. Ehhez jön még az is, hogy ha ennek a rendnek a keresztény világban semmilyen érdeme nem

lett volna, nem hozták volna be egykor ebbe az országba. Hallgatok arról is, hogy annyira elterjedt, hogy ebben a hazában bőkezűen alapított apátságok száma elérte a negyvenet.⁸⁴ Szóval, a ciszterci rend az egész egyházban és sok országban, főképp pedig a legfőbb Ausztriai Házban, a legutóbbi csehországi és más örökös tartománybeli eretnokség és felkelés a tanú erre, igen nagy érdemeket szerzett. Azon felül az az én szavazatom és véleményem, hogy ha ezt a bizonyos széket és tisztséget a rend kéri, nemcsak erre, hanem sokkal többre is méltó közösségünk. Am ha a kérő személye miatt kéri, szavazatomat a többiekéhez adom, s nem ellenkezem az egész tiszteletreméltó klérus igen bölcs véleményével.”

Egy kis ideig mindenki elhallgatott, mígnem a kalocsai érsek szólalt fel: „Ezek az atyák szememben teljesen úgy tűnnek, mint akik ezt a kegyet maguknak, és nem rendjüknek szereznék meg, ahogy ez az emlékiratukból kitűnik.” Erre én azt feleltem, hogy nekem ez nem egyértelmű. Erre a bíboros így szólt: „Tehát tisztelendőséged inkább ellene van, mint mellette.” Erre azt feleltem neki, hogy nem lehetek rendem ellen, amint megígértem, de nem állhatok egy olyan ügy mellé, amit Ófelsége sem képes keresztülvinni, és kettős ajánlása dacára sem vívhat meg győztesen. Erre egyesek rám szegezték tekintetüket, mások fejüket rázták, voltak, akik nem tudom, mit mormogtak, mégis ettől az órától kezdve igen emberségesen bántak velem. [p. 92.]

Ez ügyben három főt kivéve mindenki nemmel szavazott. Az ellenzók közül legnevezetesebbek a következők: elsőként Csáky gróf, a kalocsai érsek úr, másodsorban az egri püspök, aki a leginkább idegenkedett rendünkkel szemben, harmadik az erdélyi püspök, negyedik Erdődy gróf, arbei címzetes püspök, aki a gyűlés jegyzője volt, ötödik a Benedek rendi főapát, hatodik a tartományfőnök atya, aki teljességgel jezsuita szavazatot adott. El kívánom mondani azt a közönségeséget, gúnyolódást és a más rendek általi lenézést, melyet magamon hordok. Ez pedig hasonlóképp hangzott: „Én igazán nagyon fájlalom, midőn látom, hogy a kérelmező atyák beadványát majd minden szavazat cserbenhagyja. Pedig én azt reméltem volna ettől a döntéstől, noha tegnap először fogadták be, hogy a hatalmasabb jogán a mágnások tábláján széket juttatnak nekem. Ha pedig ezen apát urakra saját szándékuk követése szerint kell szavazni, tudniillik, hogy ők általános helynökök, az vagyok én is. Ha arról esik szó, amit a hatalmukba rendeltek, van alattuk rengeteg prépostság, hasonlókkal rendelkezem én is, az uralmam alatt áll majdnem harminc család. Ha arról van szó, hogy különböző jogoknak, méltóságoknak és pápai kiváltságoknak örvendenek, mindezekkel bőségesebben, vagy majdnem éppoly bőségesen rendelkezik rendünk is, stb. Ezért ha előhozott érveik valamit is bizonyítanak és elfogadhatók, alázatosan kérhetném, hogy az enyéimet is fogadják el; mindazonáltal nemmel szavazok.”

⁸⁴ A kutatás huszonnégyszázötvenedik magyarországi ciszterci monostor létezéséről tud.

Ugyanígy, de más szavakkal ítelt a másik két jezsuita, a pozsonyi és a nagyszombati kollégium rektora is.⁸⁵

A hallgatag nemmel szavazók közül a bíboros úr tűnt ki, és bár az ügy ellen nem beszélt, épp eléggé [p. 93.] kifejezte szándékát, hogy milyen indulatokat hordoz, amikor azoknak válaszolt, akik attól féltek, hogy Ófelsége megsértődik ajánlásának ismételt elutasításáért. És megismételte: „ne féljenek attól, hogy Ófelsége terhére vannak, magam úgy fogalmazom át az Ófelségéhez intézett választ, hogy nem kell félni semmiféle nehezteléstől. Ezért bárki szabadon leadhatja szavazatát.”

Ennek ellentmondásossága abban nyilvánult meg, hogy miután a császári-királyi felség megkérte őt, hogy ennek az ügynek egészében kedvezzen, és azt a rendeknek ajánlja, ő még egy jó szót sem szólt annak kedvező kimenele érdekében. Amikor azonban arról volt szó, hogy a jezsuiták székhez juszanak, nemcsak ajánlgatta őket és elősorolta érdemeiket, hanem érdekükben még az egész papság Ófelsége előtt való együttes fellépését is előkészítette. Igazán ilyen a világ: kedvező hátszéllel minden elérhető, anélkül azonban el sem lehet indulni?

Patrónusai vagy pártfogói voltak az ügynek a következők: Erdődy gróf, nyitrai püspök úr, és rajta kívül egy öreg püspök, akinek címe nem jut eszembe, továbbá egy öregecske bencés apát. Ezekon kívül Berkes András, váci nagyprépost úr a következőképp szavazott: „Úgy hallottam, hogy Szent Norbert⁸⁶ egy magyarországi királynénak volt rokona, ami ha igaz, úgy vélném, helyet lehetne biztosítani nekik a felsőtáblán.”

<XIV>

Május 12-én ismét összeült a gyűlés, melyen a bíboros úr elnökölt, és javasolta, hogy a tiszteletre méltó klérus fejtse ki álláspontját arról, hogyan kellene előmozdítani ebben a jeles országban az igaz hit és a vallás javát, illetve ezzel szemben miként kellene a rosszat elűzni. [p. 94.] Erről a felvetésről hosszas beszédben szónokolt az esztergomi általános helynök úr, Biber püspök, és rámutatott arra, hogy három dologra terjed ki a probléma, mely ebben a nemes országban a katolikus hitet nyomasztja: elsőként az eretnekségek, másodsorban az egyháziak jogainak meggyalázása és önkényes hatályon kívül helyezése, harmadrészt pedig a tizedfizetés megtagadása, illetve annak világiak által való eltulajdonítása.

⁸⁵ Madocsány András és Wenner Jakob.

⁸⁶ A premontrei rend alapítója.

Az első pont alkalmával, az eretnokség kapcsán a következő kérdések merültek fel:

1. Vajon a király, illetve az ország köteles-e a bécsi és linzi cikkelyekbe foglalt békességet megtartani, mely az igaz hitnek leginkább kárára, az eretnokségnek minden szabadságot biztosító hasznára van.

2. Vajon az eretnek ágostai és helvét hitvallás ténylegesen bevett vallások-e az országban.

3. Hogyan kell rájuk kényszeríteni, hogy az ősi szokás szerinti megyéspüspöki és helynöki vizitációt megengedjék.

4. Mi módon kell keresztülvinni, hogy a legutóbbi lázadás során elfoglalt templomokat ténylegesen is visszaadják.

5. Hogyan kell a számtalan prédikátort a katolikus és egyéb helyektől távol tartani és elkergetni.

6. Miként kell megakadályozni, hogy a fent említett bécsi és linzi cikkelyeket a prédikátorok eltartását illetően eltúlozzák.

A második pont alkalmával kérdezték:

1. Miként kellene szembeszállni a királyi kincstárral vagy kamarával és az összes királyi kormányiszervvel, hogy ne sajtátsák ki maguknak a bírászkodást az egyházi fórumra tartozó ügyekben, melyek a végrendeleteket, esküvéseket és esküszegéseket érintik, a szentségekkel kapcsolatosak, vagy épp a házasságot és sok más effélét foglalnak magukba. [p. 95.]

2. Hogy kell cselekedni a püspökök végrendeleteit és végső akaratuk végrehajtását illetően. Jól jegyezd meg: ekkor az öreg püspökök hevesen morogtak, hogy gyakran a kincstár ragadja el vagyonukat. A bíboros úr próbálta meggyőzni őket mondván, hogy jobban tennék, ha még életükben rendelkeznének vagyontárgyaikról. Ők azonban hallani sem akartak erről, és azt mondták, hogy nem mondhatnak le életükben azon javaikról, melyekre még maguknak is szükségük van.

3. Miként kell a kánonjogot az ország törvénycikkelyeihez hasonlóan érvényessé tenni és ismét a gyakorlatba visszahozni.

A harmadik pont alkalmával kérdezték:

1. Hogy miként kell a tizedek visszatartóit annak kiszolgáltatására bírni.

2. Hogy miként kellene annak csalóit büntetni.

3. Hogy miként kellene ezek világi bitorlóit megtalálni és tőlük azokat visszaszerezni.

Miután ezekről hosszasan egyeztettek, arra jutottak, hogy jöjjön létre és álljon fel egy bizottság, mely a püspök urakból, az apátokból és az egyháziak küldötteiből is magába foglal egyházmegyénként néhány főt, beleértve a jezsuita tartományfőnök atyát is. Ez a bizottság részletesen összegyűjti az összes olyan hátrányos ítéletű vagy jogtalan esetet, mely akár az igaz hittel, akár az egyházi mentességgel, vagy a vallás bármiféle javával ellentétes, azokat mérlegeli, és aztán ezekre alkalmas ellenszert talál, majd végül be-

mutatják ennek az általános gyűlésnek, hogy miket kell azonnali hatállyal Ófelségének átadniuk.

Ezután felolvasták a jezsuita tartományfőnök atya emlékiratát, [p. 96.] mely azt taglalta, hogy bár Eleonóra császári-királyi felsége⁸⁷ fogadalmat tett egy, a Regnum Marianum bármely részén elhelyezkedő, a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére emelt lorettói ház⁸⁸ építésére, és előzékenyen mind ennek, mind a jezsuita atyák székhelyének kivitelezési költségeit, illetve ezen ügy keresztülvitelét is felajánlotta, már egy helyet is kijelöltek ennek, mégpedig a hadi tanács javaslata szerint egy várat kell a földdel egyenlővé tenni, ahol a helyet meg fogják alapítani. Máskülönben a szerzetesek jelenlétére kevésbé lesz szükség, tudniillik mivel az katolikus, és papokkal jól ellátott vidék, s így kérdezik és kérik, hogy nem lehetne-e a tiszteletre méltó klérusnak közbenjárását Ófelségénél megejteni, hogy a fent említett székhelyet számukra Debrecenben jelölje ki és építse fel. A bíboros úr kételkedett benne, hogy Ófelsége, számára ismert okokból, meg fogja ezt engedni. Mások súlyosabb okokból mégis úgy vélték, hogy ez Ófelsége elé kerül.⁸⁹

Ezenkívül egy másik emlékiratot is előhozott, melyben bemutatta, hogy milyen egyetemi kollégiumot alapítottak Budán, és építettek a váron belül,⁹⁰ és hogy a hadi tanács nem engedi, hogy hét tantárgynál többet oktassanak, tudniillik humaniórát és logikát, félve a katonaság és a hallgatók folytonos összetűzésétől. Ehhez járul még az is, hogy maga a hely az egyetem számára igen szűkös, továbbá, hogy a hallgatók számára hiányzik a megfelelő mennyiségű víz, illetve, hogy télen a várat későn nyitják, de korán zárják, meg hogy a hegy magas fekvése szerfelett kényelmetlen a hallgatóknak, stb. [p. 97.] Nem tűnik-e helyesnek a tiszteletreméltó klérus számára, hogy inkább illő, hogy az említett egyetemet Pestre helyezték át, hátrahagyva a várban az öregeket és a hitszónok atyákat? Erről mindenki egyetértően szavazott. Ki tagadná, hogy ezek az atyák valóban szerencsések a találékonyságukban?

<XV>

Most pedig az ülés alatti feljegyzéseimet közlöm folyamatosan:⁹¹

Harmadszor: a föld színén sehol másutt nem figyelhető meg, hogy ilyen

⁸⁷ Pfalzi Eleonóra Magdolna, I. Lipót özvegye, III. Károly édesanyja.

⁸⁸ Az olaszországi loretoi bazilikában álló ún. Szent Ház másolata.

⁸⁹ Debrecen felvették a szabad királyi városok sorába, a magisztrátusnak viszont hozzá kellett járulnia, hogy a városban katolikus plébánia létesüljön, és megtelepedhessenek a ferencesek (1715. évi CVIII. tc.). Az itt leírt eset nyilván ezzel összefüggésben került elő.

⁹⁰ A budavári Nagyboldogasszony templom mellett 1687-ben alapított jezsuita kollégiumról van szó (*Academicum et Universitatis Collegium*).

⁹¹ A napló itt visszatér az egyházi gyűlés leírása előtti fejtegetéséhez.

erős a nemzeti érzés, mint Magyarországon. Példa erre a fent említett tartományfőnök atya, akiről dicsérőbeszédnek közepette zengik, hogy magyar.

Negyedik megjegyzés: kiválóan megfigyeltem, hogy sehol sem adódik akora ellenszenv tulajdonképpen az összes külföldi nemzettel szemben, mint Magyarországon. Ez Zágrábban nyilvánult meg, ahol a horvátok azt mondták, hogy ők előbbre valók a magyaroknál, azon egyedüli oknál fogva, hogy azok csak magyarok.

Ötödik megjegyzés: Európában egyetlen nép sem található, amely magáról oly sokat képzelne, és magát annyira felmagasztalná, mint a magyarok és a lengyelek. Mivel hogy azt mondta nekem valaki a gyűlésünkön, hogy a magyarországi csűrök ugyanabból a márványból vannak, melyből a horvátországi kastélyok és bazilikák.

Hatodik megjegyzés: megfigyeltem, hogy egyetlen nemzet fölējük rendelt hatalmát sem túriks soká, és nem vágnak szűkebb keretekre, amint ez sorozatos felkeléseikből és gyakori lázadásaikból kitűnik.

Hetedik megjegyzés: észrevettem, hogy egyetlen európai nép sincs, amely ugyanúgy őrizné szabadságát, mint a magyarok és a lengyelek, [p. 98.] ami egyszersmind senki másnak nem annyira ártalmas, és minden szomszéd számára káros.

Nyolcadik megjegyzés: észrevettem, hogy egyetlen nemzet sem ismeri ennyire jogait. Majd minden ügyet nyilvánosan tárgyalnak, minden határozatot nyilvánosságra hoznak, és mindenkinek kinyilvánítják és ismertté teszik.

Kilencedik megjegyzés: egyetlen nemzetnél sem lelhető fel, hogy jobban ragaszkodna sarkalatos jogaihoz. És oly nagyra becsüli e nemzet törvénykönyvét, mint az eretnekek a Bibliát, vagy a zsidók a Talmudot. Ezért átkozzák a királyi jogot, és egyöntetűen kárhoztatnak mindent, ami nincs a Tripartitumban.

Tizedik megjegyzés: nincs nemzet, mely úgy tudna színlelni, mint a magyar. Így mindazok tévednek, akik bennük őszinteséget, vagy igazságosságot keresnek. Tanúbizonyság erre az egész színjáték a klosterbrucki és a heinrichai apát úrral.

<XVI>

Május 17. Ülés az országlakosok házában

Ezen a napon, Pünkösöd utáni kedden reggel ájtatosságot végeztem az orsolyitáknál, majd a pásztói ügyben egy emlékiratot adtam át a méltóságos magyar udvari kancellár úrnak, melynek másolata a jegyzőkönyvek közt található, és ugyanezen kancellár úrnál kellemes audiencián vettem részt a Szent Márton apátság főapát urával és egy másik apát úrral együtt.

Fél tíz után az országlakosok házába mentem, ahol a következőket tárgyalták: elsőként holnaputánra, azaz május 19-re tűzték ki Őfelsége érkezésének idejét, és ezt ki is hirdették. [p. 99.]

A fenséges császári-királyi felség által az ország mostani törvényhozásának küldött előterjesztései⁹²

A legkegyelmesebb császári és királyi felséges úr legszentebb nevében a fő-tisztelendő, tisztelendő, tekintetes és nagyméltóságú, méltóságos és vitézlő és nemes, valamint tiszteletreméltó magyarországi és a csatolt részekhez tartozó, ezen az országgyűlésen megjelent karainak és rendjeinek kegyelmesen értésére hozzuk:

Fent nevezett ő szent felsége királyi leveléből nem kélti, hogy legkegyelmesebb szándékát, illetve a legújabban kihirdetett és összehívott országgyűlés okát helyesen látták az említett karok és rendek, hogy a néhai legszentebb József fejedelem úrnak, a rómaiak császáranak, illetve Németország, Magyarország, stb. királyának, a mi dicső emlékezetű bátyánknak halála után, aki a halandó életből és az árnyékvilágból távozva az örök halhatatlanságot és a végzetetlen dicsőség koronáját Isten hívó szava által elnyerte, minthogy azonban maga után semmiféle fiúgyermeket nem hagyott, a már említett ő szent felsége, mintegy innen való kétségtelen örökösként, és Magyarországon és a csatolt részekben fellépő utódként legelőször és mindenekelőtt az 1687. évi országgyűlési rendelkezések második cikkelye értelmében [p. 100.] királyi felszentelését kívánja intézni.

Miután ez Isten kegyes jóindulatának köszönhetően végbement, a fent nevezett számára igen kedves Magyarországnak, amely az elmúlt időkben oly sok keserves csapástól, mind különböző külső, mind belső felkelésektől és viszontagságoktól szenvedett, főként a legutóbbi felkelés után visszaállított békéjét kívánja megerősíteni és megszilárdítani (mely felkelést az isteni gondviselés és a császári-királyi jóság inkább a királyi jóindulat által, semmint a fegyverek segítségével nyugtatott le, és amelyet legfőbb tetszéssel és Őfelsége legfőbb óhajának kedvező kimenetele szerint szüntetett meg), továbbá az ország hűséges lakosainak közösségét a béke édessége és a lelkek kölcsönös egyetértése alatt saját jogaikban, privilégiumaikban, kiváltságaikban, szabadságukban és törvényeikben kívánja megőrizni, és a törvényes és egyetemes jogszolgáltatást, valamint a szabatos és gyors igazságszolgáltatást az ország karainak és rendjeinek közbejöttével és alkalmas módú segítségével, valamint királyi felségének kegyes törvénykezésével kívánja megerősíteni, megszüntetni és elejét venni egyes bírók kicsapongásainak és visszaéléseinek, illetve a király és az ország rendes bíráinak való engedelmességét, és

⁹² A királyi pozíciók következnak.

viszonylagos egyenlőségét is meg óhajtja őrizni. A katonaságról pedig, amely a királyságban és annak határvidékein a haza üdve és biztonsága fölött örködik, fenntartandó eszközeiről a felszereltségük meghatározott és igazságos arányában akar rendelkezni, amennyire a szükség megkívánja, és ahogy jogos és elengedhetetlen, végül pedig más hivatalbeliek eszközeiről, akik a köz és az ország tartós nyugalma miatt, [p. 101.] valamint annak megőrzése és fenntartása érdekében, továbbá bármiféle félnivaló veszedelem korai megelőzésében hasznosnak és előnyösnek tűnnek, és mindazon dolgokról, melyek gondos odafigyelést kívánnak, ugyanezen karokkal és rendekkel erősen és kegyesen rendelkezni óhajt.

És miután a már említett legszentebb császári és királyi felsége észrevette bátyaurának, aki ebben az országban elődje volt, a néhai kegyes emlékezetű császári-királyi felségének az ország iránti hasonló hajlandóságát, amint kihirdette, hogy a közrend és az ország közösségei által vágyott nyugalom tekintetbe vételével ugyanezen karok és rendek az 1708. évben éppen Pozsony szabad királyi városában tartanak általános gyűlést, melynek folyamán hosszú időn át tárgyalt ügyek már csupán lezárásra vártak, és a lezártak már az állam törvénycikkeivé, illetve rendelkezéseivé válhattak volna, hacsak nem szakította volna meg a fent említett császári-királyi felségének váratlan és korai halála ezt az országgyűlést, vagy inkább annak lezárását. Ezért a fent nevezett szent császári-királyi felség igen kegyesen azt óhajtja, hogy a már összegyűlt karok és rendek habozás nélkül folytassák a király halálával megszakított országgyűlést, továbbá azokat a határozatokat, melyek a császári-királyi felségnek halála miatt elakadtak, sőt melyeket ki sem adtak, [p. 102.] azokat újra vegyék fel, hogy a közeljövőben kiadhassák, a kiadásra váró rendelkezéseket újra vizsgálják meg, és ettől a munkától megfáradtan, amely oly sok szenvedéssel, oly nagy költségekkel járt, szerencsés és áhított véget vessenek, és minden kegyet és kedvezést, amelyeket a hűség és engedelmesség régi állapotára visszatérőknek juttattak, és ünnepélyes oklevéllel megerősítettek és hitelesítettek, törvényi úton is erősítsenek meg, ám előbb az országgyűlési levelesítés nyerje el erejét, de csakis azokra nézve, akik a rosszban jelenleg is kitanaknak s megátalkodnak. Az említett legszentebb császári-királyi felsége nem ítéli méltónak és tanácsosnak, hogy miután az előző országgyűlés rendelkezései, melyek oly sok időbe, szenvedésbe és pénzbe kerültek, minden törvényes ok nélkül semmissé váltak, ugyanazon karok és rendek valamiféle újat kívánjanak beterjeszteni, és ugyanazzal ismét hosszú időt akarjanak eltölteni, és haszontalan kiadásokat okozni maguknak, és végső soron azon kéréseket újra előhozni, melyeket már királyi határozatokkal hatalmukban tartottak. Továbbá az sem illő, és a jelenlegi királyi felséggel össze sem egyeztethető, hogy mindazon intézkedéseket, melyeket dicső emlékezetű elődje, bátyja ura kegyesen elrendelt, egyszerűen megváltoztassa, és a karokhoz és rendekhez sem illik, hogy azoktól az ügyektől elhatárolód-

janak, és megváltoztassák szavazatukat, melyekben már állhatatos lélekkel megelégedtek, és amelyekben a méltányosságot illetve az igazságosságot megismerték. Ő szent felsége abban bízik, hogy az említett karok és rendek meg fognak elégedni inkább az előző és az újólag kiadandó kegyes rendelkezéseivel, [p. 103.] és atyailag arra buzdítja őket, hogy a fent előterjesztett pontok tekintetében, úgy mint a vándorok, betyárok és gonosztevők üldözésével és kiirtásával megvédendő országos köznyugalom, továbbá az állam jogainak és törvényeinek megőrzése, vagy az igazságszolgáltatásé, a végek és helyőrségek megoldandó ellátása és az ország és a csatolt részek mindenmű szilárdítani való biztonsága és őrzése, valamint a közterhek helyes elosztása és az elosztás helyes szabálya, mindazon felmerülő ügyeket, melyeket az előző, félbe maradt országgyűlésen nem tárgyaltak meg, az említett karok és rendek közös fáradozással vegyék elő, és igen gyorsan oldják meg, és ne nyújítsák hosszúra ezt a törvénykezést.

Ő pedig saját királyi diplomájával kegyesen megígéri az ország egyetemleges szabadságainak, kiváltságainak, jogainak és törvényeinek biztos megőrzését, és ezenfelül ugyanezen karokat és rendeket atyai kegyéről és kegyelméről biztosítja, ahogy az biztos és biztonságos, illetve szívélyesen ajánlja nekik királyi lelkének hajlandóságát.

A legszentebb császári-királyi felség által kelt Pozsonyban, az Úr 1712. évében, május hónap 20. napján.

Hunyady László saját kezűleg [p. 104.]

Az összes, direktórium által kinevezett személy számbavétele

A korona a várból Őfelsége lakhelyére való elhozatalára, három nappal a koronázás előtt, a tiszteletre méltó klérus részéről:

a nyitrai püspök és a személynök⁹³ úr,

az alnádor úr,⁹⁴

az alországbíró úr,⁹⁵

Meskó Ádám úr, nádori ítélőmester,

Nagy István úr, az országbíró ítélőmestere.

A korona és a koronázási ékszerek ládavivői:

Jeszenszky Miklós úr, Pest vármegye küldöttje,

Bossányi Gábor úr, Nyitra vármegye küldöttje,

Okolicsányi Pál úr, Turóc vármegye küldöttje,

Kossovich Márton úr, Zemplén vármegye küldöttje.

⁹³ Horváth-Simonchich János

⁹⁴ Hunyady András

⁹⁵ Barlogh István

Amellett lovagolnak, aki a pénzt szórja:

Szankó Miklós úr, somogyi küldött,
 Meszlényi János úr, győri küldött,
 Nedeczky Sándor úr, esztergomi küldött,
 Baczkó Mihály úr, mosoni küldött.

Akik a ferences atyák kapujánál virrasztanak:

Sigray József úr, vasvári küldött,
 Török András úr, nógrádi küldött,
 Orczy István úr, hevesi küldött,
 Huszár József úr, turóci küldött.

A főurak közül a korona elhozatalánál lesznek:

gróf Koháry István úr,
 gróf Nádasdy Tamás úr. [p. 105.]

A mágnások közül ez a négy úr viszi a ládát:

báró Berényi Ádám,
 báró Szapáry Miklós,
 báró Gilányi György,
 báró Maholányi József.

A katedrális ajtaja előtt a következő ajtónállók lesznek, hogy a nép ne özönöljön be:

gróf Zichy Imre,
 gróf Nádasdy Pál,
 gróf Széchényi Zsigmond,
 báró Amade Antal,
 Sigray József,
 Orczy István,
 Rauch Ádám,
 Hrabovsky Gáspár.

Akik folyamatosan a főudvarmester úr mellett lovagolnak:

gróf Esterházy Gáspár,
 gróf Serényi Farkas.

Az emelvényt a német és magyar hölgyek számára azok építik ki, akiket az ajtónálló mester megnevez.

Magyarország zászlaját gróf Nádasdy Tamás viszi,
 Dalmáciáét gróf Erdődy György,
 Horvátországét gróf Esterházy József,
 Szlavóniáét gróf Esterházy Ferenc,
 Rámáét gróf Batthyány Zsigmond,
 Galíciáét ifjabb gróf Pálffy János, [p. 106.]
 Lodomériáét gróf Cikulini János,
 Szerbiáét báró Andrássy Péter,
 Kunországét gróf Esterházy Péter,
 Bulgáriáét báró Berényi György.

Akik a vonuló népet az ünnepélyes fölvonulástól távol tartják:

gróf Zichy Imre,
gróf Beöthy Mihály,
gróf Zichy János,
báró Rutkay István,
Baczkó Mihály.

A ferences templomban a király oldalán a királyi főkamrás mellett gróf Nádasdy Ferenc áll, és felövezi a királyt Szent István kardjával. Az ebéd után a királynak a kéztörlőt gróf Erdődy Sándor, a kézmosót gróf Nádasdy Ferenc nyújtja oda. Az asztalnál az előköstoló gróf Zichy Péter lesz. Az esztergomi érsek úrnak a kéztörlőt gróf Erdődy József, a nádornak ifjabb gróf Esterházy Antal, a kalocsai érseknek ifjabb gróf Csáky Péter, az apostoli nunciusnak gróf Zichy Károly, a velencei követnek Nádasdy gróf nyújtja.

Asztalnokok:

gróf Csáky István, [p. 107.]
idősebb gróf Esterházy Ferenc,
gróf Petheő Mihály,
gróf Barkóczy Ferenc,
gróf Szirmay Tamás,
gróf Esterházy László,
gróf Széchényi Zsigmond,
ifjabb gróf Esterházy István,
gróf Esterházy Sándor,
gróf Esterházy János,
báró Mednyásky Pál,
báró Sennyey Sándor,
báró Berényi Pál,
báró Révay Gáspár,
báró Amade Antal,
báró Nyáry Zsigmond,
báró Bellovics Gábor,
báró Maholány József,
báró Szapáry Miklós,
báró Szapáry Péter,
báró Révay János,
báró Haller Zsigmond,
báró Makay János. [p. 108.]

A józsefi dekrétum, melyet koronázási kapitulációként⁹⁶ bocsátottak ki

Mi, József, Isten kegyelméből Ausztria főhercege, Burgundia hercege, stb. jelen levelünk ereje által elismerjük, és az emlékezetére bizzuk mindazoknak, akiket csak illet.

Hogy miután a nemes Magyarország és a csatolt részek összes főpapja, bárója és főura, nemese, valamint a tekintetes karok és rendek, az atyai érzületű, jószágos gondoskodású és oltalmú, jó érdemű szent fejedelemnek, Isten kegyelméből választott római, mindenkor felséges császár urának, Németország és Magyarország királyának, az ő legkegyelmesebb uruknak és szülőatyánknak, Lipótnak oly nagy tetteit, melyekről már uralkodásának kezdetétől a magyarokkal szemben tanúbizonyságot tett – hogy tudniillik többek közt legutóbb győzedelmes és dicsőséges fegyvereivel a keresztény név hatalmas ellenségét, a törököt, számos véres és döntő ütközetben megverte, és égi segítséggel elkergette őket a magyarok minap még halálosan fenyegetett nyakától, és azok kezeiből, amelyekben eddig oly régtől fogva az egész nemzet teljes pusztulása közepette sóhajtozott, legnevezetesebb erődítményeiket, közöttük az egykor virágzó királyi székhelyet, Budát és az egész ország védelmi vonalát nagyobb részben kiragadta, és az ország felszabadítására vonatkozó ilyen és ehhez hasonló, jelen országgyűlés aktáiban bőven előszámlált áldozatokat hozni méltóztatott, [p. 109.] és ezen tetteket kegyes lelkük alázatos elméjével megvizsgálták, és fenségünkhöz is hasonló várakozással lévén saját akaratukból, miután szülőatyánktól, legszentebb ő császári és királyi felségétől kérték, elérték, hogy bennünket még Őfelsége életében egyöntetűen örökletes királyukká és urukká kiáltsanak ki,⁹⁷ továbbá az isteni gondviselés segítségül hívásával szerencsésen megkoronázzanak, és annyi jótétemény örökké tartó emlékezeteként (az elsőszülöttség és az örökösödés jogán, melyet fenséges házunknak már régen kértünk, ám az idők igazságtalansága ezt elrejtette, de ősi erejét és a visszatérés fényét visszaállította) elrendelik, hogy az elkövetkezőkben senki mást, mint a fent említett császári-királyi felség ágyékából származó elsőszülött fiúörököst az 1547. évi V. törvénycikkely⁹⁸ és más rendelkezések értelmében minden időben törvényes és örökös uruknak és királyuknak tekintsenek, és mindannyiszor, ahányszor ez a felkenés ismétlődni fog, a kikiáltott feltételek elfogadásán, vagy a királyi biztosításon belül, és ezenfelül az eskü letételével Magyarországon, országgyűlési keretek közt, az előírásoknak megfelelően koronázzák.⁹⁹ Abban az

⁹⁶ vagyis koronázási hitlevélként

⁹⁷ 1687. évi I. tc.

⁹⁸ „...az ország rendei és karai magukat nemcsak Ő felsége, hanem örökösei uralmának és hatalmának is örök időkre alávetették...”

⁹⁹ 1687. évi II. tc.

esetben pedig (melyet az isteni jóság méltóztasson kegyesen mindenkor távol tartani), ha a fent nevezett ő császári felségének férfiúi magva szakadna, [p. 110.] a rendek elfogadják, hogy az említett országnak és csatolt részeinek, a Szent Koronának valamint az uralomnak öröklése előzetesen, és előre lefektetett módon a királyi biztosítás megígéréseivel és eskütétellel második Károly, jelenlegi spanyolországi király úrra és hasonlóképpen fiú utódaira háramlik és megy át.¹⁰⁰ A rendek alázatosan kérik, hogy a fent említett törvényeket és kikötéseket, mindet egyesével is azokban megelégedve, megerősítve, jóváhagyva és elismerve, valamint egyetértésünket adva azokra, méltóztassunk kegyesen elfogadni, pecsétünkkel hitelesíteni és megerősíteni, uralkodásunk során megőrizni, illetve azt mindenkivel, akinek érdeke, megőriztetni.

Ezeknek a törvényeknek sora a következő:

Először, hogy a fent nevezett, ősidóktól fogva levezetett örökletes királyi utódlás és koronázás mellett a jövőben Magyarország és a hozzá csatolt részek egyetemes, egyéni és közös szabadságait, mentességeit, kiváltságait státútumait és közös jogait, törvényeit és jogszokásait, melyeket Magyarország egykori szent királyai és jelenlegi császári-királyi felsége idáig jóváhagyott és megerősített, és amelyeket a jövőben is helyben fog hagyni és meg fog erősíteni (melyekhez a már említett karoknak és rendeknek is van esküformulájuk, melyet a felséges I. Ferdinánd fejedelem úr dekrétumának kezdetéhez illesztettek, terjesztettek és csatoltak), kivéve és törölve a felséges II. András király 1222. évi dekrétumának 31. cikkelyét, kezdve a „*Quodsi vero...*” szavaktól egészen az „*...in perpetuum facultatem*”-ig,¹⁰¹ minden pontjában, záradékában [p. 111.] és cikkelyében, ahogy ezek használatáról királyi tudomásvétellel és a rendek közös beleegyezésével az országgyűlésen rendelkeztek, Őfelsége szentül és szilárdul meg fogja őrizni, és mindenki mással együttvéve és külön-külön is sérthetetlenül megőriztetni.

Másodszor, hogy a korábban említett jelenlegi spanyolországi király úrnak felséges fiúörökösei, tudniillik Magyarország és részeinek jövőbeli királyai Magyarországon vagy annak szomszédos tartományaiban személyesen is jelen lesznek.

Harmadszor, hogy az ország Szent Koronáját az országglakosok régi szokása és hazájuk törvényei szerint ebben az országban fogják őrizni közülük kiválasztott világi személyek.

Negyedszer, hogy az idáig visszaszerzett, és majd az Isten segítségével ezután visszaszerzendő magyarországi és a csatolt részekhez tartozó földterületeket és részeket egy, már említett esküszöveg szerint az országhoz, illetve a csatolt részekhez a fent említett magyarázat módoszata alapján teljesen visszakapcsolják a jogok és törvények használatával és tudomásul vételével.

¹⁰⁰ 1687. évi III. tc.

¹⁰¹ Utalás az ún. ellenállási záradék eltörlésére (1687. évi IV. tc.).

Ötödször, abban az esetben, ha előbb a jelenlegi császári és királyi felségének, majd a fent említett spanyolországi királyi felségének is magva szakadna (melytől Isten mentsen), az említett karok és rendek szabad királyválasztásra vonatkozó joga ősi erejét és állapotát visszanyeri, és az országra illetve a csatolt részekre vonatkozólag érintetlenül helyreáll.

Hatodszor, hogy az idő elteltével bármennyiszer is intézik a királyi felavatást országgyűlés keretei közt az említett Magyarország határain belül, ahogy azt már lefektették, mindannyiszor a nevezett [p. 112.] jövőbeli újólag koronázott örökletes királyok a jelen biztosíték előre elfogadását és letett esküjét előre fogják bocsátani.

Hetedszer, Őfelsége biztosítja, hogy ő császári és királyi felségének, urunknak élete során az ország kormányzásába maga nem avatkozik be, csak ő császári felsége kifejezett és különös akaratának, illetve a karok és rendek egyetértésének kifejezésével.

És mindezeket pedig Őfelsége még koronázása előtt méltóztatik elfogadni, saját nevével kiadott megerősítő levelét megszilárdítja, az uralkodás átvételének idejétől ezen ország általános rendelkezéseibe bevezeteti és nyilvánossá téteti.

Mi pedig Magyarország és a hozzá csatolt részek minden rangú karainak és rendjeinek a fent említett, kegyesen elküldött kérelmét lelkünk jámbor szándéka szerint és a helybenhagyás jóságos akaratával a fent beiktatott összes cikkelyt, melyekkel egyetemlegesen és külön-külön is egyetértünk, elfogadjuk és elismerjük, ezekre jóakaró egyetértésünket és hasonló tetszésünket adjuk, és azokat a cikkelyeket, melyekkel meg vagyunk elégedve, elfogadjuk, helyeseljük, jóváhagyjuk és megerősítjük, megígérve és biztosítva a karokat és rendeket királyi szavunkban, hogy mi mindezen előrebocsájtott dolgokat uralkodásunk alatt meg fogjuk őrizni és más, hűséges alattvalóinkkal is megőriztetjük, és ezen diplománk erejével elfogadjuk, helyeseljük, jóváhagyjuk, [p. 113.] megerősítjük és megígérjük. Mi pedig ennek hitelét és tanúbizonyosságát és ezt a levelet saját kezűleg aláírjuk, és főhercegi pecsétünk ráhelyezésével megerősítettjük.

Kelt Pozsony királyi várában, az Úr 1687. évében december 8-án.

József

<XVII>

20-án meghívottként a főtisztelendő klosterbrucki apát úrnál reggeliztem, aki többek között azt is elmondta nekem, hogy magyarországi prépostságai számára több mint 140.000 forintot készített elő. Közölte továbbá, hogy kérésének, tudniillik hogy tartsanak fenn egy széket számára a mágnások között, nem a kívánt siker jutott. Ennek okát részben a heinrichai perjel atyának

tulajdonítottam, akiről azt mondják, hogy a bíboros úrnál tartott audiencián apát urának jellemét és Sziléziában lévő hatalmát szerfelett felmagasztalta, és hozzátette, hogy a politikus rendben annyi előjognak örvend, hogy tiszteletének csorbulása nélkül nem foglalhat helyet az emberek olyan söpredékében, amely az alsótáblán össze szokott tódulni. Azt mondják, hogy a bíboros, a magyarok jóindulatát keresve, és mindenben kedveskedve nekik igencsak rossz néven vette ezt, ezért világosan, továbbá [p. 114.] igen erőteljesen szembe ment ezzel a petícióval, és a klosterbrucki prelátusnak azt mondta, hogy ez az újdonság a magyarok szemében gyűlöletes.

21-én ismét igen hosszú ülés volt, tudniillik reggel nyolc órától egészen délután négy óráig.

<XVIII>

22-én, Szentháromság ünnepén¹⁰² tartották dicsőséges VI. Károly császár úr Magyarország királyává koronázásának ünnepét. Biztosra mondják azok, akik jelen voltak, és látták a frankfurti koronázást,¹⁰³ hogy a magyarországi sokkal pompásabb volt annál, kiváltképp az igen nagy számban ünneplő főurak és a papság fényét illetően. A koronázás aktusa önmagában véve szerencsésen, rend szerint és minden bajtól mentesen végbement, a fentebb említetteknek megfelelően. Biztos, sőt nyilvánvaló, hogy a magyarok jobban örülnek ennek a királynak, mint ezelőtt bármelyiknek. Nyilvánosan kikiáltották, hogy ő az, akit Isten Magyarország felszabadításával megbízott és kijelölt. Sőt ezen a napon még az öreg herceg nádor is, aki az asztalnál, a király bal oldalán ült, két kézzel fogta poharát, állva kiitta azt, és eközben így kiáltott: „Éljen a királyunk, akire mindig vágytunk, és mindig szerettünk!” Miután ezek a szavak elhangzottak, a tomboló és kiáltozó grófok és mágnások vivát kiáltásától akkora zaj keletkezett, hogy az egész fellegvár visszhangzott. [p. 115.]

Ezért a magyarok oly nagy szeretettel ölelték meg a fejedelmet, mint akit példamutató és szeretetre méltó természete, lelki díszei és egyszerű erényei nemcsak a magyarok és majd minden ember szemében, hanem az égiek szemében is kedvessé és szeretetté tesznek. És én magam is megfigyeltem e fejedelemben:

Először a gyengéd szeretetet és igen mély tiszteletet a tiszteletreméltó szentségek iránt, mivel tegnapelőtt, Úr napjának estéjén,¹⁰⁴ az egész igen hosszú vesperáson¹⁰⁵ folyamatosan térdelt a szentség jelenlétében, ahol a

¹⁰² Szentháromság vasárnapja, Pünkösöd utáni első vasárnap.

¹⁰³ VI. Károly római királlyá koronázása 1711. október 12-én volt Frankfurtban.

¹⁰⁴ Az elbeszélés ideje még nem tart itt, Úrnapja a következő csütörtökre esik, ekkor május 26-án volt.

¹⁰⁵ Esti imaóra, más néven vecsernye.

ministránsok, de maga a bíboros úr is ült, sőt alig lehet elmondani, mekkora alázattal borult egész testével a földre, és verte mellét, illetve felemelt kézzel imádta Istenét.

Másodszor az imádkozásra való folytonos törekvését. Mindenesetre a templomban őt sohasem látni mindenfelé tekingetni, sem a zenére, sem más dologra nem figyel úgy, mint az imádságra, sőt alig veszi le szemét imakönyvéről.

Harmadszor azt a csodás közvetlenséget, amellyel mindenkinek, a közrendű embereknek is könnyű bejárást enged magához, és jóságos és atyai meghallgatást enged nekik. Így jelenlétemben egy testőr is a királynak utat akart készíteni, s a tömeget válogatás nélkül ellökdöste, ám amikor nem bírt egy magyart visszataszítani, az emberek szeme láttára leszúrta, és ezt látva a király igencsak bosszús lett. A testőrkapitány szemére hányva mondta, hogy ő nem eltaszítani, hanem inkább magához vonni akarja az embereket. Kedvessége és nyájassága máskor a rendek előtt ékes latinsággal tartott beszédében nyilvánult meg, melyben sohasem használta [p. 116.] megnevezésben a „mi” személyes névmást, csupán az „én”-t, császári-királyi házastársát pedig csak így emlegette: legkedvesebb feleségem.

Negyedszer a szegények iránti könyörületességet, az igazán szegények iránt is, akiknek a maradék élelmiszerét szétosztatta, és nem hagyta, hogy eladják a kupuja előtt.

Ötödször munkabírását; a felesleges vizsályoktól való menekülést, mivel majdnem állandóan komoly dolgokkal foglalatoskodik.

Hatodszor rendezett életét és pontos időbeosztását, hogy mikor ebédel, mikor tanácskozik, mikor jut idő az ájtatosságra, stb.

Hetedszer mindenki előtt csorbítatlan hírnevét, mivel tartózkodik a női nimmel való minden fölösleges beszélgetéstől is.

Egy bizonyos hatalmasság, aki egy időben az oldalán teljesített szolgálatot, elmondta nekem, hogy ő maga sohasem látta a fejedelmet nevetni, sőt mosolyogni is csak ritkán. Azt mondják, igencsak gyűlölte az étkezésben és a beszélgetésben a kicsapongást és a mértéktelenséget, az öltözködésben pedig a fényűzést. Azt is mondják, hogy tetteivel az üdvös rendeleteken fáradozott, melyekkel ezeken a területeken eluralkodó gaztetteket és nagy visszaéléseket kívánta megbüntetni és elűzni. Adja a jóságos és hatalmas Isten ennek a dicső fejedelemnek a bátorságot és állhatatosságot, amelyet maga számára választott jelmondatul.¹⁰⁶

Május 23-án és 24-én legszentebb felsége lélegzetvételnyi időt és az ülésés alóli fölmentést adott a rendeknek. A koronázás napján az asztalnál a bíboros az összes ágyú tombolása közepette ivott Magyarország minden húrendjének egészségére és boldogságára. [p. 117.]

¹⁰⁶ Károly jelmondata: *Constanter continet orbem* (Szilárdan tartja össze a világot).

<XIX>

25-én tartottak gyűlést az ország házában, melyen Őfelsége feleleteit adta az ország fentebbi közös és részleges pontjaira és sérelmeire. És azt kívánta, hogy ez az országgyűlés minél hamarabb érjen véget, és végzéseit törvénycikkelyekbe rögzítsék, melyeket utána császári-királyi hatalmával megerősít. Éles vita támadt a tartozásokat illetően: a hitelezők adósaiktól nemcsak tartozásukat, hanem az elmúlt felkelés idejétől járó kamatot is követelték, azok pedig végül is tagadták, hogy ők azzal tartoznának, és Őfelsége színe előtt tiltakozzanak.

Volt az ülésen két jezsuita is, az egyik a nagyszombati rektor, a másik a fent említett apát úr. Ó, idők! Ó, erkölcsök! Milyen jezsuita atyák bitorolják az apát nevet!¹⁰⁷

A debreceniek készen álltak katolikus szerzetesek, például ferencesek vagy más rend befogadására, de nem a jezsuitákéra. Jól jegyezd meg a rektor atya indoklását: tudniillik ahol nem áll rendelkezésre a mulandó javak bősége, ott a monostorokban és a kollégiumokban a rendi fegyelem eltűnik.

<XX>

26-án, Úrnapiján az orsolyitáknál végeztem az áhítatot. Reggel, kilenc óra tájt a méltóságos udvari kamarai elnök úrnál, Starhemberg Tamás grófnál¹⁰⁸ voltam, s előterjesztettem, hogy „őméltósága előtt nem ismeretlen, hogy 1703-ban a velehradi és regensburgi¹⁰⁹ monostor közszükségletre a császári-királyi kegyes kérésre alapítványának javát, [p. 118.] 97.225 forintot a méltóságos királyi kamarának kölcsönadott, és a dicső emlékezetű legszentebb felsége nemcsak arra kötelezte magát, hogy három év múlva visszafizeti tartozását, hanem meghatározta, hogy annak visszafizetése után azt bizonyos ingatlan javak vásárlására kell fordítani. Ha pedig igen alkalmas lehetőség kínálkozna, akkor a fent említett tartozást a fentebbi célra kell fordítani, és ezért alázatosan kérdem a méltóságos urat, vajon tud-e szolgálni valamiféle tájékoztatással, és mutatkozik-e valamiféle remény a méltóságos kamara részéről, hogy ezt a tőkét visszaadja és helyreállítsa.” Erre így válaszolt: „jóllehet a kincstár az idáig tartó, folyamatos és hosszú éveken át húzódó háborúk során, és a két császári felség halála miatt, de leginkább a minap lezajlott birodalmi választás és koronázás, és persze Spanyolország miatt is módfelett kiürült, még-hozzá annyira, hogy magától értetődik: a kamarának is a köz ínségével kell

¹⁰⁷ Utalás arra, hogy a jezsuita kollégiumok egykori apátsági birtokokat kaptak.

¹⁰⁸ Graf Gundaker Thomas von Starhemberg, 1703 és 1715 között a birodalmi udvari kamara elnöke. Az 1723. évi CXXIII. törvénycikkben honfiúsították.

¹⁰⁹ Az eredetiben *monasterium reginense*.

foglalkoznia. Mindazonáltal főtisztelendőséged ez ügyet adja írásba, melyből látni fogom, hogy mindkét monostornak méltányos igényeiben engedni kell. És noha a tartozás visszafizetése sem 1712-ben, sem 1713-ban nem lehetséges, iparkodni fogok, hogy legalább egy olyan határidőt jelöljenek ki az említett tartozás visszafizetése ügyében, amely lehetőleg minél közelebb van.”

Én azt válaszoltam, hogy nekem is szándékomban áll, hogy ezt az [p. 119.] ügyet írásban előmozdítsam, eközben azonban szükséges, hogy a méltóságos úr és a méltóságos kamara szándékát irányunkba valamiképpen kifejtse, nyilvánosan elismerve a tartozást, nehogy véletlenül veszélybe kerüljünk. Erre azt felelte, hogy észrevételem semmi esetre sem hiábavaló. Mindazonáltal javasolta, hogy a monostorok nyújtsanak be egy emlékiratot, és ők maguk iparkodni fognak, hogy minden jó legyen, és azon nyomban minden lehető segítséget megígér.

<XXI>

Május 28-án az erdélyi püspök úrnál vendégeskedtem. Ő igen idős ember, már majdnem kilencven éves, és tőle megtudtam, hogy ő Jaklin nyitrai püspök¹¹⁰ úr halála után, aki magyarországi udvari kancellárként a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére 1084-ben, a veszprémi püspökségben alapított pilisi ciszterci apátságot¹¹¹ kezében tartotta, melyet a jámbor ciszterciek elűzése után előbb különböző káptalanok, majd folyamatosan a mindenkori nyitrai püspökök udvari kancellári tisztségben birtokolták, így ő előbb nagyszombati kanonokként, majd erdélyi püspökként kapta meg, és mondja, hogy miután dicső emlékezetű Lipót császár úrtól megkapta ezt az apátságot, ő felsege iránt érzett hálából neki ajánlotta a *Vita Fratrum* című könyvét, melyet a püspök úr először olaszul, majd magyarul adott ki. Ezt az ily módon szerzett apátságot sokáig békességben birtokolta, [p. 120.] mígnem a nyitrai püspök úr, Mattyassovszky László kancellár¹¹² perbe hívta, és kifejtette, hogy az apátság ősidóktól fogva a magyarországi udvari kancellároké, ám az igaz ügy Kollonich bíboros úr¹¹³ pártfogásában győzedelmeskedett. Végül – mondja – különböző ösztönzések is voltak, leginkább a kalocsai érsek úré, hogy azt engedje a pozsonyi egyházhoz,¹¹⁴ valamint az említett egyház prépostjához csatolni, aki épp maga a Csáky grófok közüli érsek volt.

Mivelhogy az ő lelkiismeretét is hevesen marcangolja, hogy úgy véli, nem nyugodhat békében akkor, ha ezt az apátságot rendjétől, melynek alapították,

¹¹⁰ Jaklin Balázs nyitrai püspök (1691–1695), 1690-től pilisi apát és udvari kancellár.

¹¹¹ Az apátságot 1184-ben alapította III. Béla.

¹¹² Mattyassovszky László nyitrai püspök és udvari kancellár (1696–1705).

¹¹³ Kollonich Lipót bíboros (1686), esztergomi érsek (1695–1707).

¹¹⁴ Vagyis a pozsonyi társaskáptalanhoz.

tudtával és engedélyével elragadják, és a fent nevezett prépostságra, vagy a kancelláriára ruházzák át, és halála után az alapítók kegyes szándékát megcsalják. Ezért e célból hívtott engem is, továbbá azt a szándékát kívánta feltárni előttem, hogy mennyire felkészült arra, hogy ezt az apátságot a szent rendnek visszaadja. S noha hátralevő életének rövidke napjaira az apáti címet meg kívánja őrizni, készen állna azonnal a javakat és a tartozékokat kiadni, és királyi egyetértéssel a rendnek átadni. Följárnl továbbá a kamaránál háromszáz forintot a templom helyrehozatalára, illetve kétszázat a Maholányi bárónál¹¹⁵ levő adósságra. [p. 121.] A tartozékok pedig a következők: három falu, melyek Pozsonytól két mérföldre fekszenek,¹¹⁶ és földjük igen bőven termő. Továbbá egy pozsonyi major kerttel, miegymással, melyben jelenleg is tartózkodik. Pozsony városától egy font éves census illeti meg. Írásos okiratok is vannak a kezében, melyek közül a legfontosabbakat és a szükségeseket Nagyszombatban őrzik, és ezeket is hasonlóképp kívánja kiadni, és mondja, hogy az egyiket, az arany bullával ellátott alapítólevet is sikerült egyebek mellett nagy munkával és nagy költségek árán megszerezni. Azt is állítja, hogy az egyik falu mellett, mely leégett, van egy kastély, melynek a tetőszerkezete a németeknek köszönhetően a lángok martalékává vált. A két falut, mint mondja, ténylegesen két nemes birtokolja, de csak az ő jóváhagyásával, és élete végéig

Ezen felül azt is mondja, hogy már 10–12 évvel ezelőtt figyelmeztette a velehradi apát urat, hogy a rend mindig legyen éber e kérdésben, és ezt itt és most újra kéri és megismétli azzal a kifejezett nyilatkozattal, hogy ha a rend ezt a lehetőséget elszalasztja, akkor Isten színe előtt ő ezzel védekezhet. Ennyi telt tőle, ugyanis azt akarja, hogy minden erőfeszítése a kegyes ajándéka beteljesülését szolgálja.

Miután ezeket meghallgattam, még aznap távoztam Pozsonyból, s estére Stomfához érkeztem, és ott töltöttem az éjszakát. Másnap, vasárnap, 29-én reggel továbbindultam, és Morvaszentjánosban ebédeltem, estére pedig Holicsra értem. Innen [p. 122.] 30-án reggel távoztam, és Polešovicébe érkeztem ebédre, majd három óra tájban velehradi területre értem, és jövetelem okát először a főtisztelendő apát úrnak, majd vecsernye után az egész tisztelendő konventnek előadtam. Egyhangúlag elfogadták, hogy a főtisztelendő apát úr velem együtt személyesen Pozsonyba jöjjön. Erre a következő nap, 31-én reggel került sor. Nyolc óra körül indultunk el, majd Polešovicén ebédeltünk, és estig egészen Holicsig jutottunk, ahol főtisztelendő úr rosszul kezdte érezni magát. [...]

[Ezután az apát pozsonyi tárgyalásainak és a Pozsony környéki birtokok bejárásának leírása következik.]

¹¹⁵ Maholányi János személynök (1694–1699).

¹¹⁶ Pozsonycsákány, Csütörtökhely és Misérd.

<XXIII>

[Június] 8-án az ülések, mint minden nap, az unalomig és fáradságig folytatódtak, mert többnyire reggel nyolctól délután három óráig tartottak. Itt általában a saját, illetve az egész ország sérelmeit vitatták meg, melyeket ez a végtelenül akaratos és minden terhet nehezen viselő nép nap mint nap felhalmozott. Ennél fogva emberfeletti erőt kívánó, hatalmas munka lenne az összes panaszukra orvosságot találni.

Azt javasolták, hogy az országban állomásozó hadsereg fele részben német, fele részben magyar nemzetiségűekből álljon, és mind a németeket, mind a magyarokat magyarországi generálisok irányítsák. Azt is tanácsolták, hogy állítsák fel az országban is egy pusztán magyarországiakból álló haditanács, mely mindenben független a bécsi [p. 127.] haditanácstól. Lám mekkora ötletek, melyeket, ó fájdalom, de az Ausztriai Ház sohasem fog felkarolni.

Az országlakosok ezen felül az iránt sóvárognak és hevesen fel is lépnek, hogy megakadályozzák az országban a hadak átjárását és átvonulását. És ezért már helyesnek látszott, hogy Angliában is sok vitorlás hajót rendeltek, melyek erejével a levegőt és a vizeket is folyamatosan ellenőrizhetik. Szigorúan fel is kiáltottak, hogy a katonák semmilyen kihágást ne kövessenek el. És ezentúl az újoncokat előbb a karthauziakhoz vagy a magyarországi fehér szerzetesekhez¹¹⁷ kell küldeni noviciátusra, hogy megtanuljanak fegyelmezetten viselkedni.

A katonai porciókat is elutasítják, és ezért azt kívánják, hogy a katonák remete életmódot folytassanak beérve füvekkel, gyökerekkel és gypjas juhbőrrel.

Egyesek úgy vélik, hogy az országba bevezetik a kereskedelmet az Odera és a Duna Morava folyó által való összekötésével, amelyen tanácsosnak látszana, hogy a morvák a magyarok, mintegy legkedvesebb szomszédaik kedvéért malmaikat felszámolják és a kereskedelmi kapcsolatot saját költségükön teremtsék meg.

Általában úgy vélik, hogy az ország lakosságát növelni kell, a földek és a szőlők művelését pedig előmozdítani, ám vagy németekkel, vagy más idegen népekkel, mivel a földművelés nem illik a magyarországi nemesekhez.

Az adósságokról és a hitelekről Ófelsége úgy rendelkezett, hogy a hűség adósok az 1702-es évtől az amnesztiáig semmi kamatot ne fizessenek, és ne tartozzanak fizetni, hisz a hitelezőik az amnesztiá kegyét elnyerték. Még több más, ehhez hasonló hatalmas sérelmet adtak elő, és oldott meg Ófelsége, melyek igen bőségesen az alant ismertetésre kerülő országgyűlési iratok közt olvashatók.¹¹⁸ [p. 128.]

¹¹⁷ A pálosokhoz.

¹¹⁸ A sérelmek egy része a latin szöveg elején található.

<XXIV>

10-én mindkét házban – tudniillik az országlakosokéban és a mágnásokéban is – folytatódott tovább az ülés, és el is húzódott reggeltől estig. Jól jegyezd meg: a mai napon, azaz június 10-én tartott ülésen mind monostorunk, mind a többi földesúr kitartó, hosszas kérésére az országlakosok megkérték császári-királyi felségét, hogy Őfelsége semmiképpen se erősítse meg a pásztói polgároknak azokat a privilégiumait, melyeket álnokul találtak, majd jogtalanul és az ország szokásaival ellentétesen az udvari kamara előtt mutattak be, és ugyanezen kamara oltalmával erősítettek meg (mely jóváhagyás egyébként önmagában hasznavehetetlen és semmis). Ha pedig köztudomású, hogy a kiváltságok már régtől fogva érvénytelenek, és a régiségük miatt a szokásból kikoptak, következésképpen nagy kárt és sérelmet hozna a földesuraknak és a monostor számára az említett privilégiumok megerősítése.

És noha a váci káptalan nagyprépostja,¹¹⁹ mivel maga is Pásztó város fia volt, vagy inkább mert egy apátsági malomnak és az apátságához tartozó Káposztásnak volt jogtalan bitorlója, bátran kiállt az említett pásztóiak mellett, és sokat beszélt érdekükben, de kétségkívül nem más célból, minthogy a monostort és a többi földesurat birtokától megfoszthassa, és az említett malmot magának örök jogon megszerezhesse. Mindazonáltal nem hallgatták meg, ellenkezőleg, egytől egyig a pásztóiak ellen kiáltottak: mintegy azok folyamodványával és az udvari kamara által jóváhagyott törvénytelen védelemmel a hazai jogszokások elárulói ellen, így számukra szándékuk keresztülvitelére semmi remény sem marad.

Ezután a királyi városok sérelmeinek hosszú sora következett, kiváltképp a nemesek és a magasabb rendű emberek ellen, akik a városokban birtokkal rendelkeznek. [p. 129.] Ezzel kapcsolatban igen éles vita alakult ki: míg a nemesek előjogaikat és mentességeiket, addig a polgárság a saját jogait oltalmazta. Mivel a polgárok azt követelték, hogy ha a nemesek házakat és polgári földeket birtokolnak a királyi városban, akkor birtokaik arányában a polgárokkal együtt egyenlő módon viseljék a városlakók terheit, és fizessék a közös költségeket. Ezeket a nemesek adómentességükre hivatkozva teljes mértékben megtagadták, és azt mondták: illetlen dolog, hogy aki nem tartozik királyi adót fizetni, azt a polgárokhoz sorolják.

Majd felhánytorgatták azt a kérdést, vajon áruba bocsájthatják-e a nemesek borukat vagy sörüket a város melletti épületeikben. Ebben a kérdésben is – hasonlóan az előzőhöz – parázs vita alakult ki, pro és kontra hangzottak el érvek.

¹¹⁹ Berkes András váci nagyprépost (1700–1729).

Végül kérdés tárgyává vált, vajon a más erdejében favágáson rajtakapott nemes személyt el lehet-e fogni és le szabad-e tartóztatni. A fenti kérdésekhez hasonlóan mindkét részről hevesen hadakoztak. Ebben az ügyben én a nemesek pártjára álltam, és kijelentettem, hogy ez az eset nekem inkább elméletinek, mintsem gyakorlatinak tűnik, mármint hogy egy nemes ember személyesen baltával járja az erdőt, és fát vág ki (hacsaknem éppen úgy vélekedünk, hogy nemeshez illő tevékenység ez Magyarországon), mindazonáltal megeshet ilyen is, mégsem lenne illő dolog, hogy favágásért személyében elfogható legyen olyasvalaki, aki emberölésért vagy házasságtörésért, és nem olyan súlyos bűnért pénzbüntetést szokott fizetni. [p. 130.]

<XXV>

11-én a gyűlés délelőtt kilenc órától este öt óráig ülésezett, s ezen főként az országban felállítandó új dikasztériumi rendszer körül folyt vita, mely rendeltetése szerint az igazságszolgáltatás gyorsítását szolgálná. És csakugyan úgy tűnik, szerfelett szükséges megtalálni annak módját, miként lehetne a bírósági ügyeknek és az igazságszolgáltatásnak jelenlegi folyamatait meggyorsítani, főként a rövid eljárást igénylő ügyekben, melyek nem tűrnek halasztást. Miközben egyedül az úgynevezett nyolcados bíróságok¹²⁰ állnak, ezek pedig öreges léptekkel, lassabban haladnak előre, így Morvaországban is többször megesett a tartományi igazságszolgáltatással, hogy száz felperesből egy sem akadt, aki saját ügyének végét és jogerős ítéletét megélte volna. Milyen rendezetlenség, jogsértések, erőszakos cselekmények, viszályok és más végtelen számú bajok születnek ebben a királyságban ezen eljárás miatt, ki-ki könnyedén kitalálhatja és az ország elpusztult állapotából megnézheti.

Majd a tekintetes karoknak és rendeknek bemutatásra került az a vázlat vagy javaslat, mely szerint az új dikasztériumokat Magyarország négy városában kell felállítani. Ez a dikasztérium önmagában és az ügyet tekintve nem lehet más, mint egy királyi törvényszék, még hozzá olyan formában és rendben, mint amilyen ma Morvaországban a brünni. [p. 131.] Sok alsótáblán ülő számára tűnt tetszetősnek az a javaslat, és magukra nézve is hasznosnak látszott a törvény a bevezetésre, a támogatásra és a jelenlegi igazságszolgáltatás meggyorsítására. Ám az értelmesebbeknek ez a dolog végig gyanúsnak, és a hazai jogszokást korlátozónak tűnt. Másoknak pedig – főként az ítélőmestereknek, akiké a tulajdonjoggal foglalkozó törvényszék az országban, és igen sok ügyben bíraskodási joguk van – ez az új dikasztérium, mintegy saját méltóságukat csökkentő intézmény, egyenesen idegennek látszott, sőt mi több mint veszedelmes újítás, átkosnak. Ezek után a szavazatok többsége alapján

¹²⁰ Az egyházi ünnepek nyolcadában összeülő bíróság (*judicium octaviae*).

ügy határoztak, hogy az új dikasztériumtól mindenekfelett tartózkodni kell, amint azt az alsótábla karai és rendjei is kérték.

Mínthogy pedig az említett tervezet tetszett volna a felsőtáblán ülő hatalmasoknak és kiválóknak, közös egyetértéssel elfogadták. Ezért alsótáblánkhöz küldték Erdődy Gábor arbei püspök urat, illetve Czobor gróf urat,¹²¹ hogy meggyőzzenek bennünket arról: ez a folyamat a leghasznosabb, és az igazságszolgáltatás előmozdítására a legüdvösebb. Ezalatt szomszédjaimnak, a világiaknak s egyháziaknak egyaránt elmondtam, hogy ez a dikasztérium engem leginkább a morvaországi királyi törvényszékre emlékeztet; erre megkértek, hogy ezt világosabban fejtsem ki nekik.

[p. 132.] Néhányuknak tehát eleget akarván tenni így kezdtem: „Íme, azért szidják ily nagyon a magyar urak ezt a dikasztériumot, amely egy elnökből, hat ülnökből és egy ítélőmesterből áll (ezt Morvaországban titkárnak hívják), mivel a dikasztérium megjelenésével nemcsak az ítélőmesteri törvényszék semmisül meg, nemcsak a késedelmet nem tűrő, illetve rövid választ igénylő ügyeknek jut gyors kimenetel, hanem maga a királyi dikasztérium a rövid perek mellett lassanként azokat az ügyeket is a maga ítélőszékéhez keríti, melyek ténylegesen a nyolcados bíróságokra, vagy éppenséggel az országgyűlésre tartoznak, és így az ország más törvényszékeit ettől a munkától mentesíti. Hogy miért utasítja vissza ily módon a királyi kormányservert? Megmondom: mert az alispánokat újfajta hivatalnokoskodásra kényszeríti, és őket, miként Morvaországban a kerület a kapitányokat, maga alá rendeli, és szép sorjában a királyi táblát, lassanként pedig magát a királyságot is maga alá gyűri, minden mozgolódással szembehelyezkedik, minden keletkező mozgalomról az udvart hivatalosan tájékoztatja, és a király hasznát minden kincstárnál jobban vigyázza, s leginkább mivel az elnököt és az ülnököket a királyi felség joga kinevezni.

Ezek hallatára egyesek átkozni, mások éltetni, megint mások pedig mindenre kérni kezdtek, hogy ezt nyilvánosan fejtsem ki. Én bizony nem akartam olajat önteni a tűzre, mivel féltem, így hát mélyen hallgattam, miközben mindenki, aki ezen újítás ellen volt, kiabált. [p. 133.] Így hát egy küldöttséget bocsájtottak a felsőtáblára avagy a mágnásokhoz, és ismét kérték ennek a dikasztériumnak az elvetését, mondván, hogy az államot törvényekkel eléggé ellátták, melyeknek megőrzésével illően igazságot lehet szolgáltatni és jól lehet igazgatni, és hozzátették: minden újítás gyanús. Röviddel ezután pedig az ellenkező oldalon egy másik, a felsőtábláról való követség jelent meg, tudniillik a pécsi püspök, valamelyik Nádasdy gróf, pálos rendbéli,¹²² továbbá Draskovics¹²³ és Károlyi¹²⁴ grófok (ez utóbbi hírhedt ember, de most amnesz-

¹²¹ Gróf Czobor Márk királyi főajtónálló (1692–1728)

¹²² Gróf Nádasdy László, pálos szerzetes, csanádi megyéspüspök (1710–1730).

¹²³ Gróf Draskovich János királyi főkamrás (1705–1731).

¹²⁴ Gróf Károlyi Sándor volt kuruc főgenerális.

tiát kapott), és hosszasan, szinte véget nem érően előadták a dikasztérium bevezetésének szükségességét, végül hozzátették: az egész felsőtábla ugyanarra a véleményre jutott, és nem is fogják megváltoztatni azt. Ezzel szemben az egész alsótábla egyszerre kiáltotta, hogy ez az újítás gyanús, és ezért vagy kerüljön az örök feledés homályába, vagy legalább a következő országgyűlésre halasszák. Ám a felsőtábla nem nyugodott meg: ők már, ahogy vélem, ezt a tervezetet régen megszülték és kidolgozták Bécsben, hogy mindezekkel alkalmazkodjanak az udvar tetszéséhez és az ország békességéhez.

Nem áll távol ettől, hogy ezek a dikasztériumok avagy a négy királyi törvényszék lesz a legalkalmasabb eszköz mind a katonaság, mind a nemesség szabadosságának megfélemezésére, a pártütések és a gyanús összejövetelek szétverésére, az összeesküvések leleplezésére, és lassanként a királyi tekintély kiterjesztésére az ország lakosainak nagy szabadságával szemben, a királyi jog bevezetésére, [p. 134.] és végül az országgyűlések fokozatos észrevétlen elhagyására, miként az örökös tartományokban, minthogy az örökös királyságban alig összeegyeztethető a királyi hatalommal. Ez csakugyan kívánatos lett volna a szomszédos tartományok biztonsága, a béke és a nyugalom megtartása érdekében, nem törekedve ilyen veszedelmes szabadságra, mivel szerencsés és kényszer, ha jóra visz, és szerencsétlen a szabadság, mely rossz felé húz. Mivel pedig az efféle országgyűléseket a királyi tekintéllyel és örökjoggal alig lehetséges összeegyeztetni, sőt azzal teljességgel ellentétes, így senki sem csodálkozhat, amikor az üléselőrendek mind szóban, mind tettben megnyilvánuló szemtelenségét – ahogy én is – látja és hallja. Sőt észrevételemmel egyszerűen egyet fog érteni az, ki olvasta vagy más módon ismeri a Csehországban tartott országgyűlések szerencsétlen kimenetelét, melyekre egészen a 16. század kezdetétől Prágában került sor. Hallgatok arról, hogy miközben a királyt más ellenségek és háborúk cincálják szét, az országgyűléseken gyakran igen nagy számban megjelenő nemesek olyan törvényeket kívánnak hozni, melyek az uralkodó tekintélyének és jogának a legkevésbé kedvezőek.

<XXVI>

12-én újból összeült a gyűlés. Ezen felolvasták a tiszteletreméltó klérus sérelmeit, melyek a következők voltak: 1. kit illet a tizedszedés joga; 2. a világi jog avagy az egyházi törvényszék kérdése, [p. 135.] melytől ténylegesen a világi törvényszékhez vonták el az egyházi törvényszéket illető ügyeket; 3. az országban tartózkodó szektások ellen; 4. a trencsényi plébános panasza; 5. egy bizonyos nemes panasza, akit egy másik kínvallatásnak vetett alá és erőszakoskodott vele; 6. egy özvegy örökségből való kirekesztésének bizonyítását kéri fiaival.

Ami a tizedek jogát illeti, a kevély magyarok azt mondják, hogy a tizedet más jogokkal és kiváltságokkal együtt a pápák Szent István királynak enged-

ték át azért, mivel ő országa pogányságból való megtérésében apostolnak mutatkozott, emiatt pedig örökösait ebben az országban mind a mai napig apostoli királyoknak hívják. A tizedet pedig az egyháznak és az egyház szolgálóinak adta és juttatta. Ettől fogva valóban szigorúan szedik a tizedet, és ezt a föld mindenféle és fajta terményéből, az összes tenyésztett állatból adják, báránykákból, malacokból, kecskékből, stb. A tizedek javát pedig az ország legtöbb részéről az ország prímásaként az esztergomi érsek kapja meg. Sőt még az is igaz, hogy ebben az országban a király után az említett érsek a nádoréval egyenlő, ha nem nagyobb jövedelemmel rendelkezik.

Ebből viszont az következik, hogy a plébánosok és a falvak papjai szinte semmit sem élveznek a tizedből, és emiatt nagy szegénységben tengődnek, és a létfenntartáshoz is alig vannak meg a szükségleteik, miközben pedig a püspökök mindenünnen elveszik a tizedet, a plébánosnak alig [p. 136.] adódhat más, csak a stóladíj, mely különben is igen csekély. Ezért van az, hogy a plébánosok vagy arra kényszerülnek, hogy a lelkiek kárára és a hívek gondozásának elhanyagolásával földet műveljenek, és a gazdaságukkal töltsék idejüket, vagy pedig arra, hogy az ősi rendek apátságait és prépostságait kérjék életük megsegítésére. Sőt ebből az származik, hogy e hatalmas ország számára elegendő a pap, de a lelkek nagy kárára és az igaz hit sérelmére a más hitűek növekedésére nem képesek megélni, és nem tudják magukat fenntartani. Ennél fogva csodálkozunk kell azon, hogy az ország érsekei és püspökei szavaikban nagy buzgalmat mutatnak, ám ezt tetteikben és munkájukban nem annyira nyilvánítják ki, miként a szomszédos tartományok más megyéspüspökei sem. Ők szintén régtől rendelkeznek tizedszedési joggal, és a pénzt ők sem annyira a lelkek tényleges gondozóira költik, akiknek, sokak véleménye szerint, mind isteni, mind emberi jog alapján szánták, hanem inkább ideig-óráig tartó világi hiábavalóságokra használják fel. Mint mondtam, csodálkozunk kell, hogy azt a luxust és világi fényűzést, amelyet a szerzetesi regulákban átkoznak és tiltanak, engedik, hogy rajtuk észrevegyék, miközben biztos és magától értetődő számukra is, hogy méltóságuk nagyságából semmiképpen sem következik a nagyobb világi pompa. Tehát tévesen cselekednek ezekben a dolgokban, de jól jegyezd meg, rosszul beszél és cselekszik az olműtzi gyűlés is, amikor a tuřani plébánost védi a tizedperben és monostorunk kiváltságait [p. 137.], melyet Ruprecht püspök hagyott jóvá, valamint a pápa és a király is megerősített, a konzisztórium pedig eltörölni és megsemmisíteni készül, miközben gyakran hivatkoznak arra és hozzák fel, hogy ez a privilégiumlevél a néhai püspöknek lerovandó tizedről is beszél, ám ennek az országnak a szokásából és példájából világos, hogy ez a püspöki tized semmiképp sincs megkülönböztetve azoktól, amelyik részt a papoknak és plébánosoknak fizetik, hanem azt a püspökök engedik át és küldik tovább a papokhoz. Következésképp, ha a tizedeket monostorunk összes örökjogon birtokolt földjéről és területéről, melyeket eddig a püspöknek juttattak,

ahogy a konzisztórium előbb mondta, kedvezésből a monostornak adtak és engedtek át, nem érthető, hogy a monostor mért adja a plébánosoknak, amelyeket örökre neki adományoztak, és amelyek tovább át nem ruházhatók. Ezt jól megtárgyalták, és az akták mellé csatolták, mint legigazabbat. Mivel megfoghatatlan és erősen terhes, hogy azt ne mondjam, jogtalan lett volna, hogy az egyháznak ugyanarról a földről és birtokról kétszeres tized járjon, egy a püspöknek, egy pedig a plébánosnak, ahogy a konzisztórium válasza előíranyozza, de sohasem fogja bizonyítani. Ám mindezekről az ide nem tartozó dolgokról, melyek közben mégis megtörténnek, elég is ennyit megjegyezni.

Ebben az országban minden különbség nélkül a püspökhöz tartozik a tized, a kilenced pedig a földesúré, s ezzel éppen mértéken felül terhelik a földművest. Tudniillik az első az isteni törvény és az egyházjog szerint, a másik pedig a föld tulajdonjoga alapján. [p. 138.] Ennélfogva a papság kiváltképp a tized begyűjtése ügyében nyújtott be panaszt, tudniillik annak különböző elrablóival, jogtalan élvezőivel és lefoglalóival szemben. Ezzel a panasszal a hazai törvényekhez utalták őket vissza, melyek számukra bőségesen állnak rendelkezésre, és ezek pontosabb megőrzése ajánlatos a jövőre nézve.

Ami az egyházi bíróság törvényszékét vagy a törvénykezési hatalmát illeti, panasz tárgyává tették, hogy azokat az ügyeket, melyek a hazai törvények és a régi jogszokások szerint az egyházi bírósághoz tartoznak, manapság – egyedül a házassági pereket kivéve – minden különbség nélkül és általában véve a világi bíróságokhoz utalják, és nem küldik vissza a megfelelő fórumhoz, ahogy a törvény rendelkezik. Ezek pedig a következők: hittitkokról való perek és a szentségtörés, kételkedés a hitben és eretnecség, uzsoraperek, házassági és végrendeleti ügyek, hozomány- és jegyajándékperek, leánynegyed ügyek, hamis esküvések, tizedperek, egyháziak szidalmazása, hit- és vallásgyalázás, stb.

Ezen a ponton a világiak élesen közbevégtak, és azt állították, hogy a papság törvénykezési joghatósága eléggé kiterjedt, és sarlót küldenek a világi bíróság aratásába. Mások kiáltozva mondták, hogy a legtöbb felsorolt ügy vegyes bíróságokra tartozik, sőt előzetesen módot kell biztosítani, hogy a felperesé legyen a döntés, milyen bírót szeretne ügyéhez. [p. 139.] Visszautalták ezt a vitát a törvények körébe, ugyanazok megőrzésének ajánlásával, amennyiben azokat hatálytalanította a tartalmukkal ellentétes szokás.

Ami a szektákat illeti, különböző fajtájuk lelhető fel ebben a nemes, apostoli, egykor a pogányságból megtért és az igaz hitet, a római katolikus egyházat befogadó országban, közülük is legkiemelkedőbbek a kálvinisták avagy reformátusok, a lutheránusok avagy, akiket az ágostai hitvallás követőinek neveznek. És ezek olyan szép számmal élnek, hogy jogot formálnak az ország jelentős részének elfoglalására. Ami pedig a főurakat illeti, egyik-másik bárót kivéve senki sincs, aki átkos pártjukat követné. Ellenben a nemességet a tömeg és nép javával ez az ördögi álomkórás hatalmába kerítette.

Az említetteken kívül léteznek a sötétségnek további fiai is, mint az anabaptisták, az ariánusok,¹²⁵ a szakadár zwingliánusok,¹²⁶ stb., ám kisebb számban és korlátozott hatalommal. Igen siralmas dolog, hogy az egykor virágzó ország jelenlegi rendjei oly mérges és éjjel-nappal nyugtalan veperákat melengetnek keblükön nyilvánvaló pusztulásukra és kárukra. Hogy ezek miként terjedtek el ebben az országban, nem kérdés: az Isten igazságos ítélete által a 15. században, és mérgük nemcsak egész Németországot, hanem ezenfelül Svédországot és Dániát is elárasztotta. Mit csodálná hát bárki is, ha ragályos hajtásaitól annyi háborús zűrzavar közepette tönkrement ez az ország. Inkább az készlet csodálkozásra, hogy ez a pokoli gyom [p. 140.] kihajtott. Növekszik és szabadon él, de még meddig? Én úgy vélem, már amennyire tudom, és felfogom, nagy vétség volt kezdetben, hogy a régebbi királyok, név szerint II. Ferdinánd és Lipót, mindenféle szükségszerűségből olyan törvényeket hoztak, és kényszerűségből akkora szabadságot engedtek ezeknek a felekezeteknek, amekkorát sem a hazai törvények, melyek olykor az eretnekek elégetését parancsolják,¹²⁷ sem pedig a katolikus királyok nem engedhetnének meg. Miután pedig ezeket a kiváltságokat az ország törvényei közé illesztették, a szekták ezekhez igen makacsul ragaszkodnak, és nagyon hevesen bizonygatják, hogy maguk is ünnepélyesen belefoglaltattak az országba és az ország tagjaiba. Ez ellen nemcsak a klérus, hanem az összes katolikus kar és rend is felállva tiltakozott (akik ezen az országgyűlésen mintegy kétszeres számban jelentek meg), és azt mondták, hogy ezeket a szektákat sohasem fogadták be, csak megtűrték.

Való igaz, hogy az említett királyok sok dologban megegyeztek és egyetértettek velük, de, amint mondtam, kemény kényszerűségtől hajtva. Ám pont rossz eredménnyel, amint az is mutatja, hogy hasznosabb minden földi jót átengedni, mint az isteni törvénytől eltérni és valamit is a hit vagy az egyház javával szemben tenni abban az erős meggyőződésben, hogy Isten alkalmas segítséget biztosítva sohasem hagyja el ügye védelmezőjét. Azt pedig aligha lehet tagadni, hogy bár ez az egyezés az országot az Ausztriai Ház kormányzása alatt megőrizte, de, jaj, annyi mozgolódásnak, meghasonlásnak, szervezkedésnek, megrázkódtatásnak és összeesküvésnek esett áldozatul, melyek egyedül a viruló eretnokségek forrásából eredtek. [p. 141.] Épp a katolikus rendek vetették újra az ország házában igen élesen szemükre, hogy főként ezek a felekezetek voltak az okai az ország legújabb nyomorúságainak. Mert nélkülük Rákóczinak szerfelett kevés pártfogója, csekélyke ereje, és nem sok maradása lett volna ebben az országban. Mert milyen lelkülettel teljesítettek neki királyukkal szemben hűséges segítséget, és ez világosan nyil-

¹²⁵ Az unitáriusok korabeli elnevezése.

¹²⁶ Zwingliánusoknak eredetileg Ulrich Zwingli svájci követőit nevezik, itt talán valamilyen radikálisabb református csoportra utalhat.

¹²⁷ Lásd a 63. jegyzetet.

vánvalóvá vált, amikor tőle mintegy elvégzett munkájuk vagy inkább álnokságuk jutalmául a katolikusok nagyon sok templomát kívánták és követelték, s onnan a katolikusokat tűzzel-vassal elüldözték.

Az egész papság tehát első panaszát ellenük adta elő, hogy akik az ország legutóbbi zavargása és hazaárulása során igen sok templomot a katolikusoktól erőszakkal elragadtak, és különösen a minden nép számára átkos törvény és király trónfosztása után innen és onnan a katolikus plébánosokat elüldözték, saját fecsegőiket helyezték oda. Tehát erősen követelik mindezeknek habozás nélküli visszaállítását, mind a természeti, mind az emberi és isteni törvényben, mind az általános amnesztia és ismételten kiadott pátensekben való megerősítését.

Második panaszuk, hogy az ősi szokással és gyakorlattal ellenkezve sem a református, sem a lutheránus prédikátorok nem akarják engedni a katolikus esperesek kánoni vizitációit. Ebből pedig az következik, hogy a lelkek nagy veszedelmével a keresztség szentségét a semmisség gyakori esetének teszik ki, tudniillik a szolgálók okosságának, valamint szükséges és elégséges tudásuk hiányának. A szolgálattévőket pedig gyakran az utcáról és az emberek söpredékéből szokták választani. Mivel pedig mindenki tudja, hogy ez a szentség a keresztyénséghez vezető úton az első [p. 142.] kapu, és az ország csak azokat tartozik keblén melengetni és őrizni, akik a vallásos előírások szerint megkeresztelkedtek, és a keresztség által a keresztyény nevet követik. Ennélfogva államérdék, hogy köztudomásúvá váljék, vajon ezek a felekezetek keresztyény szokás szerint keresztelnek vagy keresztelkednek-e. Ennek megtapasztalására azonban főként kánoni látogatásra lenne szükség.

Erre az okfejtésre nagy mozgolódás támadt az ott ülő máshitű nemesek között, és tagadták, hogy ez bármikor is szükségessé vagy lehetségessé válik. Sőt egy közülük merészen megjegyezte: „Pedig a ti bíborosokat is a lutheránusoknál keresztelték,¹²⁸ és bár nincs akadály, mégsem keresztelkedt meg újra.” A felszólalónak azt feleltem, hogy valójában nem az a kérdés, hogy a lutheránus vagy református keresztelés valódi és érvényes keresztelés-e, hanem csupán az kétséges, hogy illően és minden szükséglettel, mely a becséhez elengedhetetlen, szolgáltatják-e ki. A kétség ugyanis szolgálattévőik oktalanságából támadt, akiket gyakran a nép legaljából válogatnak ki.

Egy kalvinista erre felállva mondta: „Ezért hát épp fordítva, a római katolikus plébánosokat kell a mi prédikátorainknak látogatni.” Ez a következtetés mindenesetre mindenki nagy nevetésével és tapsolásával zárult. De a papságból sokan felkiáltottak, hogy kíméljék magukat a katolikus plébánosok látogatásától, és szokásukhoz híven inkább a városi kocsmákat látogassák, minthogy azokban gyorsabban fellelik azt, amit keresni, szívesen látni

¹²⁸ Utalás arra a tényre, hogy Keresztély Ágost kezdetben evangélikus volt, és csak felnőtt korában tért át a katolikus hitre.

és tenni szoktak. Más, világi katolikusok is felkiáltottak, hogy inkább azt látogassák meg, ami nekik kedvesebb, a csalfa asszonykákat, stb. Így ezt az illetlen felszólalást is nevetéssel zárták. [p. 143.] Mások hitbuzgalomtól szerfelett fellobbanva így kiáltottak: „Hát a ti ámitóitok és a sötétség fejedelmei látogatnák előljáróinkat, és szemeikben keresnek a szálkát, miközben saját szemükben a gerendát sem látják! Képmutatók, azonnal takarodjatok innen!” Mások gúnyolódva mondták: „Hát a ti káromlóitok miért látogatnák meg plébánosainkat, és miért bizonyítanak rájuk bűneiket és tévelygéseiket, hisz Isten parancsait sem képesek betartani, amint azt magatok is nem kevésbé istentelen, sőt inkább együgyű merészséggel bizonygatjátok és prédikáljátok? Ha pedig a parancsokat lehetetlen megtartani, akkor hiába bizonygatnátok a bűnöket, így felesleges lenne látogatásotok.”

Ugyanezen emlékiratnak a vallással kapcsolatos pontjában a harmadiként azt sérelmezték, hogy az ördögi esztelenségtől megvakult lutheránusok és kálvinisták a tiszteletre méltó házasságot, e nagy szentséget, mint valami ősi néptörzsek vagy pogányok, nyilvános fajtalanságra áruba bocsátják. Túriks, hogy bizonyos körülmények között, melyek minden tisztességtől idegenek, és melyeket az egész keresztény világ elutasított, jóváhagyják ezt: „Elveszlek téged, ameddig nekem tetszel, vagy ha nem vagy meddő, stb.” Majd ilyen és ehhez hasonló galádságokból gyakran igen botránysos válások következnek mind a köteléket, mind az ágyat illetően. Sőt hitelesen bizonyított dolog, hogy akadnak olyan asszonyok, akik négy, mások öt váláson vannak túl, és még mindig új eskühöz járulnának, melyet aztán a legkisebb okból, mint a törököknél illetve a tatároknál, válásra juttatnának. Magam is láttam egy ilyesféle levelet, melyet egy kálvinista zsinat [p. 144.] adott ki; ennek címzettje bizonyos Emánuel volt, a válási záradék pedig: „Ennélfogva szétválasztalak benneteket, és kijelentem, hogy újabb házasságra léphettek, az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.” Íme, a Szentírás híres követői és megtartói. Ám talán ilyen Bibliájuk van: „amit Isten egybekötött, azt ember válassa szét”¹²⁹ Mindenesetre a válásnak nem Isten az értelmi szerzője, hanem az ördög, ahogy már a szent egyházatyák is bizonyították. Azért nem értem, milyen megfontolásból merik mondani, hogy szétválasztják őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Továbbá nyilvánosan megszámolták, hogy egy ilyen Debrecenben tartott kálvinista összejövetelen, vagy gyűléscskén, amit ezek egyetemes zsinatnak hívnak, mintegy kétszáz házasságot bontottak föl teljesen. Ugyanezen a gyűlésen egy katolikus megkérdezett egy reformátust, hogy ugyan mit tettek és határoztak, mire az azt felelte, a mai ülésen a pápista purgatóriumot semmisítették meg. Mire a katolikus hozzátette, hát miért nem törlik el a poklot is, amitől annyira kell félnetek. Mert egyébként a tisztítóútz nem a kálvinistáknak készült.

¹²⁹ Vö. Mt. 19,6

Miután tehát ezeket az illetlen, és más átkozott visszaéléseket méltán bebizonyították, a római katolikus papság kérte, hogy ilyen és más súlyosabb bűnök, és iszonyúbb vétkek megakadályozására, melyek büntetlensége miatt a bűnök igazságos megtorlója, Isten a legnagyobb büntetéssel és csapásokkal egész országokat és tartományokat szokott [p. 145.] megtámadni, innentől kezdve a házassági és más, a törvényben előírt ügyeket az esztergomi érseki bíróságra ruházzák és rendeljék, továbbá ugyanezen ügyekben a reformátusok vagy evangélikusok szuperintendenseinek vagy zsinatainak semmiféle tágabb ítélelhozói, vizsgáló és rendelkezési hatalmuk ne maradjon.

Felkiáltottak és közbeszóltak ez ellen egyes eretnek nemesek mondván, hogy nem korlátozható mindkét, az országban bevettnek számító vallás szolgálóinak ítélelhozói joga. Ám ekkor az összes igazhitű világi és egyházi tiltakozott a „bevett” terminus ellen, és hangjukat fölemelve tagadták, hogy valamikor is bevettek voltak ezek a szekták az országban, legfeljebb csak megtűrték őket. Erre azonban a szektáriusok nem nyugodtak le, és kérdezték, hát miféle szerepeket játszanak ezen a gyűlésen. Biztos, hogy a katolikus papságnak volt szava és helye a közgyűlésekben, a szektáriusok előjáróinak azonban az ország közgyűléseiben sohasem volt helyük és ülésük. Ezért ha ezek rossz ügyét képviselőik védenék, akkor nem kellene meghallgatni, sőt jogosan ki kellene dobni őket erről az országgyűlésről, minthogy az ülésezésre nem valók. Ám ha nem a szektáriusok képviselői, ahogy nem is lehetnek, mit ártják bele magukat megfontolatlanul a rájuk nem tartozó ügyekbe, és mit védik azokat haszontalanul? És így csöndesedve elnémultak, és megnyugodtak. [p. 146.]

A negyedik panasz a vallás pontjában az volt, hogy a mindenfelé, katolikus falvakban vagy városokban lakó más hitű nemesek szektájuk és átkozott vallásuk szabad gyakorlásának ürügyével prédikátorokat oltalmaznak saját hajlékukban, ezek a szolgálattelvők pedig a lelkek nagy kárára a vad farkasokhoz hasonlóan bejárják a szomszédos falvakat és városokat, keresve, hát ha ki tudnak csalni, és utána felfalni egy óvatlanabb kis juhocskát Krisztus nyájából. Mert az annál jobban és gyakrabban megtörténik, minél távolabb helyezkednek el sok helyütt a pásztorok nyájuktól, és ennek következtében alig tartóztathatják fel a vad farkasok veszett dühét.

Az ötödik panasz azon más hitűekkel szemben volt, akik istentelen merészséggel a katolikusok közt arra vetemednek, amit pogány vagy zsidó nyilvánosan alig tett: tudniillik nyelvüket, mint a kígyók Isten, a szent Istenszülő¹³⁰ és a szent dolgok ellen fenik, iszonytató káromlásokat, istentelen tombolásokat, dőre szarkazmusokat és átkos szentségtöréseket hányva az Eucharisztiaiban valóban jelen lévő Isten ellen, az ő Szűz Anyja ellen, a szentek és a legszentebb szentségek ellen, a szentképek tisztelete és más

¹³⁰ Szűz Máriának a nyugati egyházban ritkán használt elnevezése (az eredetiben *Deipara*).

isteni dolgokkal szemben, melyeket ebben az apostoli országban egy katolikus királynak semmilyen körülmények között nem szabadna túrníe.

A hatodik panaszt, amely a trencsényi plébános úré volt, a karoknak és rendeknek egy kérelemben mutatták be: minthogy [p. 147.] jóval ezelőtt jelentett és jogilag bizonyított, szörnyű nagy gyalázkodások és más szentségtörések miatt a más hitűeknek a néhai I. Lipót császár, mint Magyarország királya jogos ítéletben megtiltotta, hogy Trencsényben szektájukat nyilvánosan kövessek, sőt egész Trencsény környékéről és körzetéből kitiltotta őket, most újból, az ország legutóbbi felkelése során csellel és erőszakkal visszatértek, ott újból berendezkedtek, és már-már régi bűneiket a hívők nyilvánvaló megbotránkoztatásával vakmerően kísértik. Ezért kéri maga is a karokat, hogy méltóztassanak közbenjárásukkal ő császári-királyi felségét arra rávenni, hogy kegyeskedjék néhai atyja parancslevelét megújítani és annak erejével ezeket a kártevőket eltávolítani.

Ellenben egy kálvinista, Okolicsányi uram, felállva megszólalt: „Mind-ezeket könnyű mondani, de ténylegesen nehéz bizonyítani.” Majd tiltakozott azokkal a gyalázkodásokkal szemben, melyekkel a bevett vallásokat fenyegetik. Az igazhitűek viszont ismét kiáltozva tiltakoztak, hogy valamikor is befogadták volna ezeket a felekezeteket, hisz idáig is csak megtűrték őket. Ezután ismét megkérdezték tőle, hogy milyen indokból mondott ellent. Erre pedig így felelt: „Ha nekem nem engedik, hogy beszéljek, beszéljen és hallgattassék meg a jelenlévő trencsényi követ.” Őt pedig szólította a méltóságos személynök úr, és mivel a hátulsók közt ült, elég hosszú idő telt el előrejöttével, majd a királyi tábla, illetve a személynök úr elé állva így szólt: „Mi szükség van még e fölött tanúbizonyságra? Amit a trencsényi plébános írásban benyújtott, az egészen igaz, és nem tudom máshogy elmondani, minthogy minden a szektáriusok ellen felhozott vád igaz, sőt a legigazabb.” Efölött először mindenki csodálkozott, majd pedig az imént védelmező [p. 148.] Okolicsányit kifütyülték és kinevették.

Sok más panaszt is benyújtottak ő császári-királyi felségének, melyeket itt nem jegyeztem le, ám mind a szektáriusoknak, mind igen veszedelmes ügyeknek akadtak patrónusaik és védelmezőik. Az is szépen bebizonyosodott, hogy a debreceniek ügyében a fent említett feltételeket, tudniillik a katolikusok szabad vallásgyakorlatában és más ügyekben, melyeket pontokba gyűjtve a rendek Őfelségéhez küldtek, a rendek szándéka ellenére és azok tudtán kívül mellőzték azzal a szép ürüggyel, hogy a király uralkodói joga csökkenne, ha a rendek irányítanak. Ha pedig Debrecen királyi tulajdon, akkor Őfelségének szabad rendelkezési joga van fölötte, és ennél fogva ez ügy tekintetében nem szabad kételkedni egy apostoli-katolikus királyban.

De bár csak ne bújna meg itt is az ördög pénze, tudniillik az adományok, arany ajándékok, melyek a bölcsek szíveit is foglyul szokták ejteni! Kiváltképp Debrecentől kell félni, minthogy ez az összes magyarországi városnál gazda-

gabb! Bárcsak ne uralkodna el a velük született hajlam, és az egész baj jóra fordulna. Ellene mindenki felkiáltott, mondván, hogy nem teljesíti kötelességét, és nem tesz illően eleget kötelezettségének ebben az ügyben.

Egy bizonyos özvegy fia elleni, hatos szám alatt említett panaszról, mint-hogy magánügy, inkább hallgatok. [p. 149.]

<XXVII>

Június 13-án az ország karai és rendjei eddig hosszú ülésszakokon át vitatták sérelmeiket és pontjaikat, most pedig, a mai napon írásba szerkesztve elküldték azokat Őfelségének. Az említett sérelmek sora pedig a lentebb csatolt aktákban látható. Csodálkozunk kell azon, hogy az alsótábla rendjei a főuraktól, avagy a felsőtáblától több ponton is eltértek, és nem tudtak velük egyeztetni, így sérelmeiket részben külön küldték el Őfelségéhez, ami ez idáig szokatlan volt. [...]

[Ezután a pilisi apátság megszerzése ügyében tett lépések következnek.]

<XXIX>

[p. 151.]

Egyébként ebben az időben Magyarország karai és rendjei, és az összes főúr is azt kérték ő császári és királyi felségétől, hogy ezen az országgyűlésen hozzanak egy törvényt, amelynek ereje a hazai törvények közt örökre rendelkezne erről: először hogy egyetlen, szent rendbe belépni szándékozó személynek se legyen joga vagy lehetősége, bármelyik nemhez tartozzék is, dolgairól, illetve örökségéről rendelkezni, még kevésbé saját javait monostorokra vagy rendekre ruházni. Azért sem, mert ez, ahogy vélik, a családtagokra és a királyi kincstárakra is sérelmes, ugyanis az egyszer holtkézre jutott javak ritkán, vagy sohasem csúsznak ki tőlük.

Másodszor hogy a szerzeteseknek a városokban és mezővárosokban ne legyen joguk házat, monostort vagy kápolnát építeni és állítani. Minthogy pedig ezt a kérést ugyanezen rendek Őfelségének már a soproni országgyűlésen is előhozták, de jóváhagyása elmaradt, mivel egyenest méltánytalannak vélték, és az egész természeti, isteni, emberi, és kánoni joggal ellentétesnek találták, attól kellett tartani, hogy pártjaik közé nyomban behatol a megosztottság, kiváltképp mivel ez az ügy kissé vagy semennyire sem érinti a püspököket és a papságot. Így minden vallási rend nevében a gyóntató atya egy memorandumot küldött Őfelségének. [...]

[Ezután ismét az apátság ügyei következnek.]

<XXXI>

Július 14-én, a fenséges udvar kegyelmes válaszanak kinyilvánítás után, tehát ma, azaz július 14-én ismét összeült a gyűlés, ahol különböző magánemberek memorandumait és az azokban lévő panaszokat olvasták fel és hirdették ki. Majd tizenkét óra tájban a felsőtábláról Biber püspök úr és gróf Szécsényi úr elhozták ő császári-királyi fenségének kegyes válaszait azokra a pontokra, melyeket a minap a rendek legszentebb felségéhez küldtek, és amelyeket fentebb ismertettünk.

Ezenfelül megtudták a magyarországi rendek az ítélmestertől,¹³¹ aki az említett válaszokat felolvasta, hogy Őfelsége milyen mereven ragaszkodik saját jogaihoz, és mostani válasza egy az egyben az előzőre hasonlít. Mindenki állta leesett, és hangjuk a torkukba szakadt annyira, hogy miután a felolvasást befejezték, némán kivonultak az ország házából. Egy dolog azonban szerfelett csodálkozást keltett, tudniillik hogy ezekben a válaszokban a királyi hatalom feltűnő szidással kizárta az ülésekről a jezsuitákat, akik a bíboros kegye folytán, mint már fentebb bőségesen említettem és megjegyeztem, legfőbb tetszésükre széket nyertek a rendek között, és ettől kezdve [p. 170.] nemcsak helyük volt, hanem ott az összes többi szerzetes elé kerültek, és bűvkörüket csodálatos módon kiterjesztették, tehát őket a királyi hatalom szembetűnő arcpirongatás mellett kizárta a gyűlésből, ahogy a fent nevezett jószágos császári-királyi válaszpontok bővebben ismertetik az olvasónak.

Éppenséggel nemcsak a két jelen lévő jezsuita, hanem az egész papság is, akiknek köszönhetően ezt a széket, sőt a más rendekkel szembeni elsőbbségüket is kapták, hirtelen megzavarodott és felháborodott a váratlan olvasat és válasz hallatán. Főként mivel voltak olyanok is, akik nyíltan, mások pedig bajszuk alatt fakadtak hahotára és kacajra. Ami ennek a szokatlan határozatnak az okait illeti, noha azokat a titkos tanácsosokon kívül nem hiszem, hogy bárki is biztosan tudná, mégis a következőképpen szólnak ebben a határozatban: „Hogy tudniillik ezeknek az atyáknak a király tudta, beleegyezése vagy megkérdezése nélkül az ország karai és rendjei maguktól juttattak helyet. Sőt, hogy ezek az atyák elhatározták, teljes mértékben elválnak az ausztriai tartománytól, és meg sem kérdezték a királyt, és nem is várták e föld urának szükséges beleegyezését.” Elég világos az e pontban foglaltakból az, hogy miről beszél ő császári-királyi felsége. És vajon ki tagadja, hogy a rendek, de főként a katolikus klérus [p. 171.] a fejével az élen nagy politikai hibát vétett,

¹³¹ Meskó Ádám nádori ítélmester.

amikor uralkodói közbenjárás nélkül juttatta ezeket az atyákat az országgyűlési helyekhez, módfelett megbántva ezzel a tettel Ófelségét.

Másodsor, ki ne látná azon nyomban azt az igen bűnös illetlenséget, amikor tudniillik ezelőtt a király a karoknak és rendeknek ajánlotta a heinrichau és klosterbrucki apátot (amint fentebb mondtam), még hozzá folytonosan és szerfelett hathatósan, hogy vegyék fel őket a felsőtáblára. Mégis ezek ajánlása hatástalannak tekinthető, nem nyert támogatást a rendeknél, legkevésbé pedig a papságnál. Ám eközben ugyanezen karok, kiváltképp pedig az egyháziak, saját akaratukból, akárcsak nem meggondolatlanul, minden uralkodói tudomásvétel és beleegyezés nélkül gyakorlatilag üléshez juttatnák a jezsuitákat. Épp ez az, amivel igazolták a rendek, hogy többre képesek ebben az országban, mint maga a király. Ezt a dolgot azonban a király semmiképp sem hagyhatja, főként örökös tartományában nem. Így nem minden alap nélkül gondolhatunk arra, hogy ez volt az egyik, ha nem a legfőbb ok, tudniillik hogy a bíboros úr a papsággal együtt saját hatalmából juttatta üléshez a jezsuitákat, a fent említett apátokat pedig a két hathatós császári-királyi ajánlás ellenére sem akarták bebocsájtani.

Másfelől azt is mondják, hogy egyébiránt a jelenlegi császári-királyi felség sem viseltetik különösen jó érzéssel ezen atyákkal szemben azért, mert Spanyolországban ő is hasonlóan csekély tiszteletben, szeretetben és hűségben részesült tőlük. [p. 172.]

Továbbá, ami az egész papságot, sőt a katolikus rendeket is mind aggasztotta és érintette, az volt, hogy Ófelsége semmilyen észrevételt sem tett a legalázatosabb kéréseket, úgymint a vallást és az eretnekek kicsapongásait illető ügyekben. A számtalan és súlyos kihágást igazolták, napnál világosabban bemutatták, és Ófelségének orvoslásra a rendek együttesen benyújtották, majd a klérus külön is kifejtette. Ám a fent nevezett felség mást nem határozott az említett panaszokról, csupán azt, hogy mind a katolikusokat, mind a máshitűeket a jövőben a legutóbbi két országgyűlés – a soproni és a pozsonyi – vallásról rendelkező törvényeinek¹³² pontosabb megtartására utasítja mindkét fél nagyobb büntetésének kilátásba helyezésével. Ekképp ezzel a határozattal az eretnekek tetszését, míg a katolikusoknak épp ellenkezőleg, halk sóhajtozását sikerült elérni, de főként a papság köreiből keletkeztek különböző siralmak, minthogy Isten adta fejedelemtől ügyükben szelídebb és igazságosabb döntést reméltek volna. Ez mégis várakozásukon kívül esett, és kétségtelenül úgy tűnik, hogy Ófelségének belső tanácsával együtt súlyosabb megfontolásai vannak, melyek számunkra ismeretlenek.

Néhányan mégis úgy gondolják, hogy a fő ok az, hogy szembemelve az előző egyezményekkel, nem akart egy újabb felkelésnek ürügyet szolgáltatni, leginkább [p. 173.] Svédország királyától félve, aki az összes eretnek védel-

¹³² Az 1681. évi XXV. és XXVI., valamint az 1687. évi XXI. tc.

mezője. Minthogy ő buzgón törekszik arra, hogy bárhonnán bármiféle tisztességes jogalapot szerezzen az Ausztriai Ház és tartományai megtámadására, ez nyilvánvalóan kiviláglik Őfelsége elleni sziléziai erélyes mesterkedéseiből.¹³³ Minthogy azonban ennek a véleménynek az igaza aligha bizonyítható, így nem bátorkodom Őfelsége tettét elítélni. Sok rossz dolog van, melyeket az okosság egy kis időre tűrni, semmint alkalmatlan időben kiirtani tanácsol. Ezek közül ilyennek tűnik nekem a magyarországi eretnesség is, melyet ebben az időben, mikor az orosz és a svéd illetve egész észak fegyverben van, és magát legszentebb felségét is hosszadalmas háborúk kötik le, inkább el kell viselni, mint sem a sebek feltépésével kísérteni.

Egyáltalán nem akarnám az eretnekek pártfogójának szerepét játszani, minthogy ez idáig ők ebben az országban minden burjánzó rossz és minden fenyegetés leggonoszabb szerzői. Sőt hevesen kívánom, hogy apostoli-katolikus felsége, amikor a várva várt aratás ideje elérkezik, gyűjtse össze a konkolyt, hogy az országból örök száműzetésre kárhoztassa őket. Máskülönben féltő, hogy az egykor virágzó ország, melyet annyi felekezet vagdal szét önmagában és osztja meg, teljesen tönkremegy. Sőt milyen hűséget remélhet a királyi felség az Istenhez hűtlenektől? Milyen békét várhat a bűnösökkel szövetkezőktől, a krisztusi béke fölforgatóitól és megbontóitól? Milyen szeretetet [p. 174.] Krisztus keresztféneke ellenségeitől?¹³⁴ Milyen szófogadást az egyházzal hallani sem akaróktól? Milyen tiszteletet az igaz hit veszedelmes gyűlölőitől és megbontóitól? Mégis milyen alázatot a gőgös eretnekektől? Ugyan mikor szednek tövisről szőlőt?

<XXXII>

A július 16-ai ülés

Mikor ezen a napon a karok és rendek az országlakosok házában összegyűltek, rettenetes sírás, dőre szidalmak és ezernyi átok hallatszott az eretnekek pártfogóival és a minapi császári-királyi határozat vallási pontjainak szerzőivel szemben. „Mit várhatnánk a legkevésbé (mondták a katolikus világiak), vagy mitől tarthatnánk kevésbé egy apostoli-katolikus fejedelemtől, mint hogy ő törli el az évszázadokkal előlőt, a szent királyoktól hozott törvényeket, melyek ereje folytán az országban az eretnekek ellen tűzzel-vassal való irtással kell fellépni, és a legutóbbi pozsonyi és soproni országgyűlések törvényeinek megőrzését rendeli el. Mivel pedig világos, hogy azokat

¹³³ Utalás a kurucoknak arra a korábbi tervére, hogy a nagy északi háború (1700–1721) eseményeit kihasználva Szilézián keresztül egyesítsék csapataikat XII. Károly svéd király (1697–1718) seregével.

¹³⁴ A katolikus rendek az 1711. évi rózsahegyvi evangélikus zsinat egyik rendelkezését félreemagyarázva azt állították, hogy a protestánsok megtagadták a kereszt jelét.

a törvényeket, melyeket a fent említett országgyűlésen hoztak, és melyeket az ország eretnységének legnagyobb virágzásakor és háborús megmozdulásokkor inkább az eretnekek és támogatóik segítségével hoztak, minthogy önként alkották és hozták volna.

Aztán a méltatlanság a várakozással növekedett, mivel a jezsuitákat, az eretnekek örömeire ismét kihajították az országgyűlésről. A máltaiak¹³⁵ helyének tárgyalását, ha nyíltan nem is tagadták meg, legalább [p. 175.] kicsiny reményükre a következő országgyűlésig elhalasztották. Ezzel szemben Debrecen városát, jóllehet a katolikus rendek által támasztott feltételeket figyelmen kívül hagyták, a katolikus vallás nem kis kárára teljes mértékben a szabad királyi városok sorába írták.¹³⁶ A katolikusok mindezekről méltányosabbat és jobbat vártak és reméltek volna.

Egyébként az országlakosok számára is keménynek tűnt az, amit a pozsonyi magyar kamaráról és annak az udvari kamarával folytatott levelezéséről hirdettek ki. Nem kevésbé, amit a só értékéről, a malomkövekről, az újonnan bevezetésre kerülő bírói rendszerről, valamint a katonaság rendjéről, létszámáról és szabályozásáról határozott Ófelsége.

Miután ezeken felül ilyen és más sérelmeket, hosszadalmas panaszokat is tettek, megjelentek néhányan a felsőtábláról, akik előadták, hogy a bíboros-prímás hiányzása miatt a mai gyűlést hétfőre, azaz 18-ára halasztják, ő ugyanis a pálosok patrónusaként Máriavölgyben pazar monostort építtetett, melynek látogatására, valamint a Boldogságos Szűz Mária képe előtti tiszteletadására ma utazott el Ófelségével.¹³⁷

A követek arra biztatták a tekintetes karokat, hogy arról a kérdésről, melyet a következő hétfőn az ad hoc jelleggel kinevezett biztosok, tudniillik gróf Illésházy és gróf Seilern¹³⁸ urak bővebben ki fognak fejteni a tekintetes karoknak, éles elmével gondolkodjanak, és kiegyenlített serpenyővel mérlegeljenek. [p. 176.] Ez pedig a következő: vajon nem lenne-e előnyös az ország megőrzése és a közjó érdekében, ha az örökösödés az Ausztriai Ház női ágára is kiterjedne, illetve annak férfiúi magszakadása esetén nem örökölhetnének-e örökösödés jogán hasonlóan a nők is. [...]

[Végül a kancellária levelének másolata olvasható a pilisi apátság ügyében.]

¹³⁵ A máltai lovagrend követei.

¹³⁶ Lásd a 88. számú jegyzetet.

¹³⁷ Keresztély Ágost a pálos rend bíboros protektora volt, július 16-a pedig Kármelhegyi Boldogasszony ünnepe.

¹³⁸ Johann Friedrich Seilern gróf, az 1715. évi CXXXIII. törvénycikkben honfíúsították.

ACTA ET OBSERVATA
PENES DIAETAM HUNGARICAM POSONII CELEBRATAM,
ITEM CORONATIONEM DOMINI CAROLI VI.
IBIDEM PERACTAM ANNO 1712.
PER PATRUM ENGELBERTUM HERMANN
PROFESSUM VELEHRADENSEM,
QUA PLENIPOTENTIATUM ABLEGATUM
REVERENDISSIMI DOMINI DOMINI FLORIANI ABBATIS

<I>

[p. 2.]

Frater Florianus Nezorin Sacri Cisterciensis Ordinis Regii Monasterii Beatae Virginis Mariae de Velehradio in Marchionatu Moraviae, nec non de Pászto in Superiori Hungaria Abbas, tenore praesentium notum facio, quod posteaquam sub initium praeterlapsi mensis Martii, anni currentis, vigore benignarum literarum regalium ad praefixam pro die 3. Aprilis Inclyti Regni Hungariae Diaetam adcitatus fuissem, ast ob sinistram valetudinem comparere non potuissem. Ego vice ac nomine meo, exhibitorem earundem, Reverendissimum et Religiosum in Christo Patrem Engelbertum Hermann praememorati ordinis et monasterii mei Velehradensis professum, presbyterum, ac pro tempore meum secretarium, ad designatam liberam urbem regiam dirigam, mandando, ac eidem plenipotentiam generalem concedendo, ut ob finem in regalibus literis uberius expressatum, vice ac nomine meo praedictae Generali Diaetae interesse, ac ibidem cum reliquis Inclyti Regni Hungariae Statibus ac Ordinibus, benignas intentiones regias ad salutem, conservationem ac emolumentum modo fati Regni directas, uberius intelligere, ac de iis in medium consulere et tractare valeat, debeatque. Omnia cum clausula rati et orati^a in quorum Fidem ac robur hasce subscriptione propria, ac sigillo meo munitas dabam in monasterio meo Velehradensi, die 1. Aprilis 1712. [p. 3.]

^a Betoldás: con- et substituendi toties quoties necessum fuerit.

Frater Florianus Nezorin Sacri Cisterciensis Ordinis Regii Monasterii Beatae Virginis Mariae de Velehradio in Marchionatu Moraviae, necnon de Pásztó in Superiori Hungaria Abbas, vigore praesentium exhibitori earundem Reverendo ac Religioso in Christo Patri Engelberto Hermann, Ordinis Cisterciensis Monasteriique Velehradensis mihi pro tempore concrediti professo praesbytero, meoque secretario, mandatum generale ac plenipotentiam in consueta solennique juris forma impertior ad agendum, tractandum, omnique, quo expedire eidem videbitur modo promovendum ac prosequendum, tam in Foro Ecclesiastico, quam laico jus, mihi ac universo Ordini Cisterciensi per benignas donationales et collationales Caesareo-Regias quaesitum et competens, in Abbatiam Beatae Virginis Mariae de Pásztó, in Regno Hungariae Comitatuque Hevesiensi situatam. Omnia cum clausula rati et grati. In Fidem hasce subscriptione mea sigillique mei appensione roboratas. Dabam in Monasterio meo Velehradensi die 2. Aprilis anno 1712.

Florianus Abbas de Velehradio et de Pásztó, manu propria [p. 4.]

<II>

Extractus seu succincta relatio eorum, quae in Generali Diaeta, seu Comitibus Regni Hungariae, anno 1708 inchoatis, et anno 1712 reassumptis ac continuatis, pertractata et per Patrem Engelbertum Hermann, qua Reverendissimi Domini Abbatis Velehradensis plenipotentiarium annotata fuere.

Posteaquam cruentissima ac universae Europae notissima rebellionis intemperies, qua nulla major alias in Regno Hungariae unquam praecesserat, a Deo vindice immissa, non solum universam operuisset Hungariam, verum etiam finitimas provincias, utpote Moraviam, Austriam ac Styriam gravissimis involvisset malis, ac jam in tantum invaluisset, ut nulla videretur superesse ratio, nullus restare modus eandem consopiendi. Tunc demum consilio ac suasu fidelium Hungariae procerum, extremum adhibere remedium, Diaetam nempe seu Generalem Totius Regni Conventum ad regiam urbem Posoniensem convocandum, resolutum et applacidatum fuerat.

Et quamvis Diaeta isthaec, jam anno 1708, sub regimine adhuc felicis recordationis Josephi I. exordium sumserit. Nihilominus eadem tum propter [p. 5.] gentis hujus extreme exulceratae renitentiam et erga principem istum continuo habitam diffidentiam, tum etiam propter intervenientem, et per universum Hungariae Regnum dire grassantem luem pestiferam, ac praecipue intercedentem insperatum obitum altedicti Imperatoris, sperato effectu et fine optato remansit destituta. Nam licet saevissimum hoc ac perniciosissimum belli incendium (quod sane admiratione dignum est) eo tum fuerit extinctum, quomodo id minime sperabatur, nempe post extinctum altefatum Imperatorem Josephum, videlicet sub inter regimine Imperatricis

Viduae Eleonorae, quae generalem cunctis perduellibus impertita fuit amnestiam, nihilominus quia res necdum adaequate confecta, malumque sublatum fuerat ex eo, quod nimirum praecipua perduellionis capita et antesignani, Rákóczius nempe et Bercsényi, item Esterházy, Forgách etc. gratiam amnestialem amplecti, et ad obedientiam reverti noluerint. Hinc ut malum radicitus dimoveretur, et tranquillitas Regni in perpetuum firmaretur, visum fuit suae Caesareae-Regiaeque Majestati, Domino Carolo VI. Diaetam suprafatis ex causis interruptam reassumere, et post inaugurationem suam eidem personaliter praesidere, ac cuncta gravamina Regnicolarum, quae malo huic ansam dedisse videbantur, coram complanare. [p. 6.]

<III>

Gravamina autem Hungarorum, quae non solum exitiosis his motibus causam praebuerunt, verum etiam materia hujus diuturnae Diaetae fuerunt, ferme consistunt in sequentibus punctis:

1. Innatum odium Germanorum contra Hungaros.
2. Contemptus gentis Hungaricae apud Germanos.
3. Perpetua diffidentia Germanorum erga Hungaros.
4. Vestitus Hungarici, morumque explosio et irrisio.
5. Bonorum patronorum apud Aulam invidia.
6. Continua militiae per Regnum descensio et statio.
7. Multiformium portionum militarium, veluti *Mund-portion*, *Pferd-portion*, *Servis-portion*, item portio sicca, portio-vacans, aliarumque portionum gravissima extorsio.
8. Pratorum et faenilium depascuatio.
9. Frumentorum aliorum mobilium violenta ablatio.
10. Rerum incompetentium et impossibilium dura exactio.
11. Colonorum et judicum dira verberatio.
12. Honestarum virginum et mulierum violatio.
13. Itinerantium spoliatio.
14. Injusta colonorum et arbitraria mulctatio.
15. Castellorum et curiarum nobilium invasio.
16. Vecturarum importabilis multiplicatio.
17. BeydenenVorspahnen equorum detentio.
18. Vinorum Hungaricorum in Austriam negata [p. 7.] investio et gravissima teloniorum attaxatio.
19. Multorum millium pecorum e Regno abactio.
20. Vinorum Austriacorum libera in Regnum investio.
21. Commerciorum praepeditio et interclusio.
22. Salis fodinarum in privatum usum avulsio.

23. Salis patrii ultra solitum appretiatio.
24. Pagorum quorundam malitiosa incineratio.
25. Telonii a Regni nobilibus injusta extorsio.
26. Multifaria gentis Hungaricae enervatio.
27. Judaeorum magis, quam Hungarorum manentio.
28. Nobilium virorum per milites probrosa tractatio.
29. Sub obtentu et praetextis rebellionis innocentum captivatio et dira divexatio.
30. Comitum Nádasdy, Zrínyi et Frangepán infamis necatio.
31. Eorundem bonorum in exterminium familiarum confiscatio.
32. Confiscatorum mobilium in Austriam ablatio.
33. Caraffiani theatri crudelitatis erectio.
34. Arcium et praesidiorum in Regno perniciose demolitio.
35. Tormentorum bellicorum e Regno abductio.
36. A Regnicolis armorum ademptio et ablatio.
37. Budae et regali gentis Hungaricae eliminatio et Germanorum implantatio.
38. Nobilium, contra Regni jura, Viennam adcitatio.
39. Haereditariorum bonorum extraneis collatio.
40. Bonorum e Turcica potestate vindicatorum sub sutili titulo neo-acquistico sibi appropriatio. [p. 8.]
41. Ignotae legis Anastasianaee introductio et per eam Regni convulsio.
42. Officiorum et dignitatum Regni extraneis collatio.
43. Cameralium personarum cum Regni damno multiplicatio.
44. Aliorum novorum officialium inutilium constitutio.
45. Deputatorum Viennae inanis et molesta detentio.
46. Super gravaminibus propositis negata remediatio.
47. Auri et argenti e Regno eductio.
48. Domus monetariae Posonii injusta sublatio.
49. Bonae monetae in viliores reversio, et valoris multiformis mutatio.
50. Fortalitii Leopoldopoliensis Regno damnosa erectio.
51. Commendantium Germanorum illegalis teloniorum extorsio.
52. Neo-acquisticae Commissionis Viennae erectio.
53. Illegitime citatorum absque juris ordine arrestatio.
54. Diplomatum et verbi Regii non observatio.
55. Novi officii coadjutoratus penes episcopatus introductio.
56. Ecclesiasticarum dignitatum extraneis collatio.
57. Multorum beneficiorum Clericis jesuiticis collatio.
58. Multorum locorum sacrorum per milites facta demolitio.
59. Ferdinandae elemosynae pro paupere Clero mala dispensatio.
60. Liberi Religionis exercitii contra leges facta turbatio.
61. Benemeritorum Hungarorum nulla remuneratio.

62. Budensis urbis utpote metropolis aliorumque fortalitorum neglecta restauratio.

63. Miraculosae imaginis Beatae Virginis Mariae Hungariae [p. 9.] Patronae de Pócs e Regno Viennam ablatio et attentio.

64. In Hungaria sine Hungaris cum Porta Ottomanica novissimae pacis conclusio.

Et hi erant praecipui lapides offensionis et petrae, ad quas allisae et miserrime collisae hucusque fuere rates Regni, neque sane eadem gravamina censenda sunt exigua cum quaedam eorundem directe impetant leges fundamentales residua autem cuncta legibus Regni refragentur.

Sciendum namque est in Hungariae Regno neque jus commune Imperiale, neque aliud quodcunque, valere quidpiam, praeterquam jus canonicum (quod hic magis quam alibi in Germania viget) et, nota bene, jus Hungaricum, quod Tripartitum vocant, constituens ingentem tomum.

Sed neque rescripta regia hic attenduntur aut recipiuntur, nisi in quantum legi Patriae sunt conformia. Sicuti nec declaratoriae aut pragmaticae ab Aula simpliciter emanatae hic locum vigoremque habent.

Ratio est, quia Hungari negant jus regi, independenter et sine consilio consensuque Regni, leges condendi. Differt autem hoc Jus Tripartitum, adaequate ab omni alio jure alieno. Licet namque interdum quoad rem cum jure communi conveniat, attamen quoad terminos, modumque enuntiandi totaliter discrepat. Id insuper speciale habet, quod plurimas [p. 10.] causas ad Forum Ecclesiasticum (quod illi Forum Spirituale vocant) nempe ad Dioecesanum vel Metropolitanum cognoscendas et dijudicandas remittat, quarum praecipuae sunt:

Primo omnes causae testamentariae et earundem accessoriae.

Secundo causae matrimoniales et earum accessoriae, puta dotis, paraphernalium, donationum propter nuptias, juris quartaliti etc.

Tertio causae decimarum realium et personalium. Item omnes accessoriae earundem.

Quarto causae usurarum et accessoriae earum.

Quinto causae viduarum et miserabilium personarum.

Sexto causae violatae Fidei, perjuriarum etc.

Septimo omnes causae, in quibus quis incidit in sententiam excommunicationis hominis vel canonum etc. etc.

Hae et his similes plures causae universim cognoscuntur et finiuntur coram Dioecesanis, a quibus appellatur ad Metropolitanum, dehinc vero ad Curiam Romanam. Nunc vero ad supra recensita gravamina revertendum, ubi movetur.

<IV>

Quaestio

Quid sentiendum sit de gravaminibus Statuum et Ordinum Regni Hungariae?

Priusquam respondeam, sciendum est, quod Augusta Aula [p. 11.] Caesareo-Regia, ad fusissimam gravaminum praedictorum deductionem et luculentam remonstrationem non solum semel, sed ad quadriplicatam Hungarorum instantiam, et causae Suae in forma judiciali reassumptione, pariter uberrime quater responderit, et in suo responso complura ad supplicantium votum resolverit, multa actu emendaverit, alia emendanda promiserit, alia ad aliud tempus relegaverit, ac demum alia mordicus manutenuerit, uti id videre est, in fusissima gravaminum introductione, resolutione Caesareo-Regia, Hungarorum replica, Caesarea duplica, Hungarica triplica, Caesarea quadriplica quinitur etc. etc.

Ex quo sequitur, quod quaestio hic non procedat, quid publicum, et quid Aula Caesarea de praefatis gravaminibus sentiat. Nam haec cum sit pars interessata, in defensione sua, sentimentum suum, imo et resolutiones suas aliunde coram orbe universo satis superque expressit et declaravit. Procedit igitur quaestio solummodo, nota bene de sentimento privato et impartiali? Quale est illud, quod hic raptim subnectitur, et quod neque amor, nec odium dictavit, neque manus passione laborans exaravit, sed nuda veritas et diuturna experientia, longaque ac frequens cum natione ista conversatio, [p. 12.] uti etiam multa, penes Dicasteria Aulica negotiatio docuit et comprobavit. Igitur quoad

Gravamen primum videlicet innatum odium Germanorum contra Hungaros. Respondet veritas, quod magis Hungari innatum foveant odium contra Germanos, uti quotidiana docet experientia, testatumque faciunt tot bella, invasiones, praedationes et hostilitates ab Hungaris Germanis toties illatae. Quamvis id econtra pariter negari nequeat, quod Germani Hungariam magis omnino, quam Hungaros ament. Ratio est, quod majorem utilitatem ab illa, quam favorem ab his nanciscantur.

Ad secundum videt: contemptus gentis Hungaricae apud Germanos: respondet pariformiter veritas: quod quia gens Hungara spernit Germanam, idcirco contemptui sit Germanis, meritoque experiatur illud: Vae Tibi qui spernis, nonne sperneris? Accedit quod contemptus plerumque nascatur ex superbia, quod vitium proprie Hungarorum est, quid proinde mirum, quod ii qui contemnunt, contemnantur?

Ad tertium respondet veritas, quod sicuti adustus igne, naufragium passus aquam metuit ac cavet, ita merito confidentiam amittit ille, qui suo maximo malo toties perfidiam est expertus. Sibi Hungari imputent, quod Fidem perdiderint, per toties iteratam infidelitatem et perfidiam.

[p. 13.] Ad quartum respondet veritas: quod sicut Germani ob continuam vestitus transfigurationem, et sinicam peregrinarum adinventionum imitationem merito exploduntur, ita e diverso Hungari ridicule tam tenacem sectantur constantiam in habitu, quae melius quadraret in animo. Quod morum irrisionem attinet, certum est, quod iidem utpote prorsus exotici, et majori ex parte indecori ac inexculi, potius reprehensionem, quam irrisionem mereantur. Neque enim in habitatione, nec in supellectili, nec in mensa, neque in victu, nec vestitu ullam sectantur aut venustatem, cum tamen liqueat, quod honestas morum sit conciliatrix amorum et unio animorum. Sic in Hungaria domus seu curia nobilitaris raro adaequat splendore suo gazam seu haram coloni Germani. Ignobiles vero plerumque instar ferarum in latibulis suis cum pecore suo promiscue commorantur. Nullus apud eosdem videre est lectus, mensa et fenestra rara, idque praecipue in partibus citerioribus Hungariae.

Ad quintum respondet veritas. Quod, cum invidia secundum se, sit malum raro patens, sed plerumque in animo intrinsecus latens, ideoque etiam difficulter comprobabilis erit, praecipue cum aliunde liqueat, quod Germani in sorte Hungarorum vix reperiant, quod invidiant, praeterquam solum illud uberrimum et opimum quod incolunt. [p. 14.]

Ad sextum respondet veritas. Cessent in Regno conspirationes, insurrectiones, rebelliones, Turcarum evocationes et motuum hostilium suscitationes, tunc pariter cessabunt frequentes illae militum descensiones et stationes. Profecto novissima rebellio Aulam etiam nolentem docuit, quod non sit bonum Hungariam a stationibus militaribus (uti factum fuerat) amplius eliberare.

Ad septimum usque ad septimum decimum inclusive respondet veritas. Haec gravamina universim concernere exorbitantem illam et intolerabilem licentiam militarem, quae omnino Regnum dire hactenus divexavit, et vix satis describi potest. Ipsusmet enim audivi a milite quodam emerito Germano, quod vix detur scelus sub sole et in rerum natura, quod in Hungaria non fuisset perpetratum per Germanos, quos tamen plerosque Divina neme-sis punit in loco delicti, pauci enim exinde ossa sua reportant adeo, ut jam proverbio feratur Hungariam esse Germanorum caemeterium. Interim nihilominus in praesenti Diaeta a Sua Majestate Sacratissima eae factae sunt Benignae Resolutiones, quibus non solum exacta disciplina militaris reduceretur, verum etiam praesentia gravamina tollerentur.

Ad duodevicesimum respondet veritas. Quod cum (perhibente id gravamine 20) Austriaci libere sua vina in Hungariam invehant, nulla omnino videatur ratio, cur et Hungari sua [p. 15.] vina in Austriam invehere esset inhibendum. In pari enim causa et conditione, par etiam debet esse jus et conditio. Praetexunt quidem Austriaci hoc in passu quaedam privilegia de non invehendis viniis externis in suam provinciam. Ast hic magis locum habet communis illa regula, quod tibi non vis fieri etc. Item, quod quis juris in alterum statuit. Etc.

Ad undevicesimum respondet veritas. Verum esse bubula Hungarica vesci ut plurimum vicinas provincias, id tamen nequaquam gratis, sed pro pecunia vel parata, vel debita, et penes Regnum restante, de quo magis, quod sibi gratuletur, quam queruletur, Regnum habet.

Ad vicesimum primum respondet veritas. Verum quidem ecce, quod pro commerciis vix ullum Regnum aut provincia sit magis apta, quam Regnum Hungariae, idque ex causa, quod nulla provincia ea gaudeat navigabilium fluminum ac perconsequens transportationis et facillimi commeatus oportunitate. Id tamen simul certum est, quod nulla gens aut natio pro iisdem sit apta minus, quam Hungari. Nam quid de commerciis dicam, cum (exceptis primariis Regni civitatibus) praeter sartores, sutores, fabros et textores vix ulli reperiantur opifices. Quomodo enim in Regnum inducerent trafficas et mercantias, qui neque norunt implantare mechanias, uti id satis innotuit, quomodo [p. 16.] contra ordinem et institutionem tribuum in Diaeta solemniter reclamant. Ex causa, quod mechanici haud debeant esse adstricti ad tribum et articulos, sed liberos omnino et illigatos, utpote in Regno libero. Ex quo solo innotescit, quam praeclara habeant Hungari principia ad introducenda commercia. Introducant sane et promoveant commercia, nam hoc Regi, hoc cunctis finitimis Provinciis vel maxime est in votis, ut nempe Hungari aliquando rei pacatiori sese applicent, quam armis et turbis.

Ad vicesimum secundum et vicesimum tertium respondet veritas. Haec omnino justa esse gravamina, a Camera Aulica illata, sed quae jam per benignas Suae Majestatis resolutiones, saltem aliquantulum sunt alleviata. Sin autem adhuc premant, recogitet Regnum sese finitimas provincias Caesareas hoc in passu habere non solum doloris socias, sed etiam antesignatas.

Ad vicesimum quartum observat veritas, quod natio haec crimina et excessus privatorum haud infrequenter in publicis Regni conventibus perperam adducat. Siquidem ii potius ordinaria juris via, in loco delicti, et mox ut commissi fuerint, commertis essent poenis coercendi. Jam legibus provisum est de poenis pro criminosis, inter quos utique censendi sunt incendiarii, puniant igitur sine respectu personarum, nam sic lex jubet et rex cupit.

[p. 17.] Ad vicesimum quintum respondet veritas. Condecens ac justum esse, ut ordo nobilitaris suis gaudeat praerogativis, inter quas lege etiam censi debet, immunitas a teloniis et vectigalibus, idque intelligendum existimo de nobilitate illa, quam vel virtus propria, vel avita illustris prosapia produxit. Nequaquam tamen de illa, quae quotidiana pene metamorphosi estiva transfiguratur, et intuitu paucorum nummorum e postrema hominum faece procreatur, ac dein, cum ingenti verae nobilitatis ignominia pastum pecorum, araturam, sutrinam vel aliud vilissimi mancipii munus exercet. Et haec profecto mihi videtur Scylla, haec vorago ad quam totius Regni felicitas semper periclitatur, et toties naufragium patitur, agrestis nempe haec Nobilitas, quae quo leviori pretio comparatur, eo magis in dies multiplicatur,

adeo, ut quisquis colonorum sibi nummulos quosdam acquisiverit, eos mox impendat in emptionem Nobilitatis. Nec sane sine faenore, nam hoc pacto sortitur diversas exemptiones et praerogativas ampliores quam alias ullibi terrarum. Imo talis Nobilitatus rusticus, e vilissima sua conditione elevatur, plerumque in tantum intumescit, ut neque Regi neque legi parendum existimet.

Accedit, quod dein liberi ex ejusmodi nobilibus nati, ut plurimum in otio et inertia educuntur, ex quo evenit, quod degenerent in homines ad praedas, irruptiones, seditiones et rebelliones proclivissimos, [p. 18.] quod suo maximo malo et damno provinciae finitimae nullo non tempore experiuntur. Neque hoc mirum videri debet, nam cum ad consequendam in Regno isthoc Nobilitatem, vix aliud requiratur, quam ut vel nullus sit subditus, vel saltem e dominica potestate sit dimissus, habeatque eas facultates, ut taxam pro diplomate Nobilitatis exolvere queat, hinc plerumque evenit, ut ejusmodi subjecta nobilitentur, quae sicuti nec unicam nobilis sanguinis guttam in corpore, ita neque vestigium virtutis Nobilitaris in animo gerunt.

Demum certum est, quod in natione ista plures numerentur nobiles, quam mechanici, plures vinorum potatores, quam vinearum cultores, plures frugum depastores, quam laboratores, quod quam Regnis ac provinciis sit exitiosum et perniciosum, nemo est, qui non videat.

Serventur igitur genuinae Nobilitati suae praerogativae, privilegia ac jura illabata, gaudeatque avita sua exemptione, ast econtra ad mechaniam vel rus relegetur ea, quam sors et natura ipsa ad hoc delegit. Nec ordini nobili adscribatur alius, quam quem praestantes animi dotes et excella virtus supra vulgus sublimavit.

Ad vicesimum sextum respondet veritas. Gravamen istud veritate quidem niti, non tamen sufficere ad ciendos motus seditiosos in Regno, et bellum contra Regem. Secus enim residuae provinciae longe majores reperirent causas pessima quaeque [p. 19.] contra Principem suum moliendi. Quae tamen, dum gens Hungara armis excutere nititur, sese patientia tuetur, nimirum omnem potestatem a Deo esse, recognoscendo.

Ad vicesimum septimum respondet veritas. Errare illos, qui existimant Judaeos postponendos, vel in causa contemnendos ex hoc solo, quod Judaei sint. Cum tamen justitia oculis orbata respicere haud debeat personas, sed absque delectu personarum suum cuique reddere.^b Et quinam sunt isti, qui Haebreos manutinent prae Hungaris, nisi ipsimet Hungari? Quos novi illos apprime defensare et in latifundiis suis multiplicare, haud dubie ex causa, quod eosdem saepius et cum majore faenore tondere soleant, quam suas cornutas oves.

^b „Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi.” (Institutiones Justiniani, Lib I., Tit 1.).

Ad duodetricesimum respondet veritas. Gravamen hocce pertinere ad exorbitantias militares, de quibus jam supra. Certum est autem necesse fore, ut multi viri nobiles conditione suam nobilem haberent scriptam in frontibus, secus enim, cum ab extrema faece colonorum neque habitu, neque gestu saepe haud internoscantur. Hinc mirum non est, quod milites frequenter injiciant manus in nobilem, quem hominem agrestrem existimabant.

Ad undetricesimum respondet veritas. Raro evenire, ut justus et innocens sine causa captivetur vel damnetur. Sin tamen aliquando accidit, illis imputent, qui rebellionem suscitant, et Principis vindictam proritant, quae dein praeter intentionem interdum quendam innocentem inter tot nocentes corripit.

[p. 20.] Ad tricesimum respondet veritas. Supplicium est poena peccati, quae in orbe terrarum adeo est necessaria, ut ea deficiente nec regna nec provinciae nullaque res publica subsistere valeat. Infamia autem non tam supplicii, quam potius criminis est pedisequa. Infamem proinde mortem non judici, sed sibi magis imputent authores sceleris, infamiam et supplicium post se trahentis.

Ad tricesimum primum respondet veritas. Jure notum est, quod crimina Majestatem tangentia vel contra publicum vergentia, etiam plectantur in familiis et filiis, idque in majorem facti paterni detestationem, aliorum vero horrorem et emendationem. Inter ordinarias autem, qua filios et agnatos perduellium involvere solet, poenas est confiscatio bonorum. Quod autem Hungari causas fingant, imo in suo Jure Tripartito assignent, in quibus licitum existit, exorbitantem extra legum metas Regem, subditorum ac Regnicolarum armis rursus intra cancellos compellere. Hoc vix ullus in orbe Monarcha approbabit. Ideoque articuli illi, tempore Andreae II. Regis hoc in passu ab eodem extorti, jam ab inauguratione Divi quondam Leopoldi, imo et aliorum antiquiorum Regum, semper pro invigoris, et legi tum Divinae tum humanae adversantibus sunt declarati et rejecti, neque in regia inauguratione moderni Domini Regis Caroli ab eodem confirmati, sed expresse exclusi.

Ad tricesimum secundum respondet veritas. Quod cum praecedentibus duobus gravaminibus cohaeret cesset in Hungaria rebellio, et mox [p. 21.] cessabit bonorum tum mobilium, tum immobilium confiscatio, et per consequens in Austriam ablatio. Dolet nempe Hungaris semper nimium poena, et tamen non praecavetur culpa. Comites Nádasdy, Zrínyi et Frangepán, quis nescit de conspiratione contra Regem et Regnum cum Porta Ottomanica non tamen convictos sed etiam confessos, et desuper sententiam non ab Augusta Aula, sed ab universitatibus impartialibus et externis, utpote Lipsiensi, Ingolstadiensi aliisque pluribus longe severiorem contra perduelles istos latam, ast a Caesare mitigatam.

Reclamant vero Hungari eos etsi reos non debuisset evocatos et judicatos extra Regnum siquidem id legi patriae et privilegiis ordinis nobilis refragaretur. Respondet Aula, conservationem totius, et salutem populi potioem esse, quam leges Hungaricas, in seditiosos semper nimis mites.

Ad tricesimum tertium respondet veritas. Mala grandia postquam altas egerunt radices, vix extirpari nisi in manu forti. Neque morbis exitiabilibus medere lenia pharmaca. Postquam enim heterodoxi, Deo nempe et Regi perfidi Hungari, Lutherani Calvinistae, Ariani etc., quibus, conformiter ad Lutheri principium, levius [p. 22.] videtur jugum Turcicum, quam Caesaris Catholici, Ottomanicam potentiam in foedus attraxissent, Deo et Religioni Orthodoxae bellum indixissent, Religiosos et Clerum persequi et extirpare, Ecclesias profanare, loca sacra sibi usurpare, et cuncta hostiliter susque deque perturbare nefarie attentassent, et infinita prope mala perpetrassent, sicque justam Regis Catholici iram in se provocassent. Tunc demum anno 1674 generali Caraffae demandata fuit vindicta, de perduellibus et sacrilegis Dei et Regis hostibus sumenda, quae idcirco fuit magna et publica ut theatri et ferali hoc spectaculo aliorum poena caeteri redderentur meliores et cautiores. Verbo hoc gravamen non est aliorum, quam haereticorum, omnis omnino mali sive praeteriti, sive praesentis aut futuri auctorum, contra quos nihil salubrius, quam perpetuum, de quo gravantur, Theatrum Caraffianum.

Ad tricesimum quartum respondet veritas. Sicuti etiam ad tricesimum quintum et sextum prudentia suadet et ratio dictat, adimendum esse venenum viperis, ne percutiant, tollendos vespis aculeos, ne feriant, demolienda latibula lupis, ne subsistant, et ad nocendum prodeant, quidni etiam auferenda arma Hungaris, quibus toties vel in propria viscera, vel in amicos, imo quod longe [p. 23.] deterius est, contra ipsum Deum et Regem crudeliter desevierunt. Novit sane Caesar, novit sagacissimum ejus Ministerium Bellicum quot et qualia in Hungariae Regno, totius imperii antemurali pro defensione sint necessaria fortalitia, novit, quot et qualia requirantur tormenta bellica, novit inquam hoc perbelle. Ast simul non ignorat, nationi isti complura fortalitia esse superflua, adeoque amputanda, novit arma esse noxia, consequenter adimenda.

Ad tricesimum septimum respondet veritas. Notorium esse Budam et Regalem haud ita dudum fuisse Turcis ereptam, Turcasque urbem hanc incoluisse a potiori, pulsus proinde Turcis Hungari utique jus, imo et occasionem prius habuere urbes praelibatas incolendi, domiciliaque ibidem figendi. Quod tamen, quia factum non est, hinc ne loca haec tam famosa remanerent inculta ac habitatoribus destituta, ratio et bonum publicum exigebat admittere Germanos. Quod tamen non erat Hungaros excludere, sed potius per Germanos instruere, qualiter ruinatas bello urbes restaurare, mechanias et bonas artes reimplantare, habitacula congrua aedificare, bonam politiam sectare et bonum publicum observare deberent. Germani nempe exemplo suo Hungaros erudiunt, quod homo non praedis et rapimis, sed in sudore vultus sui pane suo vesci debeat, quod ii hactenus nesciisse videntur.

[p. 24.] Ad duodequadragesimum respondet veritas. Nullam regulam nullamque legem suam non habere exceptionem, sin mores ac tempora forent

immutabiles et aeterni, tunc etiam leges possent aeternae esse et immutabiles. Cum vero ipse hoc nunquam in eodem statu permaneat.^c Mirum sane et fere ridiculum videtur, Hungaros leges suas velle esse immutabiles et aeternas, et nec in jota aut apice immutabiles.^d Non praebeant proinde per tot ac tantas novas ac novas exorbitantias causam, et profecto nec novis legibus opus erit. Puniantur absque respectu personarum perduelles aliique criminosi secundum legum praescriptum, intra Regni ambitum, tunc haud opus erit eos adcitare Viennam. Non est ita caecutiens Vienna, ut non videat, quam claudicet iustitia in Hungaria contra Hungaros administranda. Videt nempe, quod plerumque iudices agant defensores et advocatos Hungarorum, in causa Regis vel Germani. Hinc juste declinant iudicium, nationalitatis affectu totaliter depravatum, provocantque Viennam.

Ad undequadragesimum respondet veritas. Fideli dabitur, infideli vero et quod habet, et quod nondum habet, auferetur ab eo. Rebellio enim spoliat rebellem non modo actu possessis, sed etiam possidendis, puta haereditate, iure succedendi in majoratu seu Fidei commisso etc. Quid, quaeso, Rex faciat toties infidelium armis lacessitus, sane vix aliud fieri potest, quam ut malos male [p. 25.] perdat, et haereditaria eorum bona conferat genti, quae reddat ei reverentiam et obedientiam in tempore suo.

Ast negant Hungari arma contra Regem sumentes, sese censeri debere rebelles, per consequens bona eorum confiscari posse, aliud namque ajunt esse rebellem, aliud vero male contentum. Prior ille est, qui injusta seu frivola de causa in Regem Regnumque insurgit simultanee sumptos (nam conspirare in Regem et non simul in Regnum rebellio non est) alter vero is censendus est, qui, dum Rex contra vel praeter leges Patrias in gubernio suo exorbitat, Eundem etiam armis ad earum observationem compellere nititur.

Verum hanc distinctionem et Hungarorum interpretationem neque Rex acceptat, neque Lex Divina approbat, utpote quae 1. Petri 2 aliud habet obediendum nempe et ferendos etiam Reges discolos.^e Si ferendi, ergo Hungari debent esse cum ordinatione Dei contenti. Sin autem sint malecontenti, tunc eo ipso, utpote Deo resistentes puniendi, et poena Rebellium afficiendi.

Ad quadragesimum respondet veritas. Quamvis Hungari obiiciant, per hoc, quod Rex bona maxima in Hungaria a potestate Turcica vindicaverit, eum nihilominus nihil novi juris in eadem bona acquisivisse ex [p. 26.] causa, quod ad hoc aliunde vigore muneris sui, imo et promissionis juratae in inauguratione sua factae, obstrictus fuerit. Nihilominus certum videri,

^c „Quasi flos egreditur et conteritur et fugit velut umbra et numquam in eodem statu permanet“ (Job 14, 2).

^d „Amen quippe dico vobis, donec transeat caelum et terra, jota unum aut unus apex non praeteribit a lege donec omnia fiant“ (Mt 5, 18).

^e „Subiecti estote omni humanae creaturae propter Dominum sive regi quasi praecellenti“ (1 Pet 2, 13).

quod Rex (per se et absolute loquendo) non teneatur ad vindicandam unam provinciam, alias suas provincias et regna impendere enervare et extreme onerare, uti in praesenti casu factum noscitur. Imo ipsimet Hungari leges sibi condiderunt, vigore quarum ad vindicandas et defendendas alias Caesaris terras, eidem nec subsidium pecuniarium nec militem e Regno educere licet. Ecce ergo Rex residuas Suas provincias gratis deberet impendere in vindicandam Hungariam, cum eidem non liceat viceversa Hungariam impendere in felicitatem residuarum provinciarum? Igitur in hoc gravamine distinguendum esse iudico et dicendum: quodsi Caesar viribus, potentia et nervo Hungarico vindicasset partes et bona quaestionata e Turcica potestate, tunc eundem nihil novi juris in haec bona acquisitum fuisse, utpote qui eo in casu solum fecisset, quod debuisset. Sin vero has terras vindicavit, nervo, sumptibus et viribus propriis et aliunde conquisitis, uti factum fuisse noscitur. Tunc negari vix potest eundem novum quodpiam jus (quod neo-acquisticum dicitur) eidem accessisse.

Quis enim impenderet gratis fortunas suas, maxime in Regnum praetensive tam liberum, ut nec de [p. 27.] successione in eodem, nec de alia satisfactione securus existat.

Effrons proinde et inverecunda videtur Postulatio, qua praetenditur, ut Rex suis sumptibus aliunde collectis, et Hungariam e manibus hostilibus vindicet, et dein sexaginta militum sub commendantibus nationalibus Hungaris in Regni defensionem, nota bene, stipendiis et contributionibus residuarum provinciarum inter tenenda, conscribat et asservet, et post omnia nihilominus sine consensu Statuum et Ordinum Hungariae, a Regno nihil exigat, nihil disponat, nihil mandet, nihil habeat.

Ad quadragesimum primum respondet veritas. Verum quidem esse, quod omne, quod in terminis non reperitur expressum in Hungarico Tripartito, id ii censeant ignotum et peregrinum, uti in praesenti est lex Anastasiana, disponens circa credita et debita, creditores et debitores. Inter quos in praesens maxima erat confusio, vel enim fideles tenebantur infidelibus, vel infideles fidelibus, vel fideles fidelibus, vel demum infideles infidelibus, quorum per decursum hujus rebellionis, per sex aut septem nempe annos, vix quispiam interesse persolvit, hinc penes modernam Diaetam acerrime inter sese disceptabant, ad quod dirimendum opus erat legibus, quomocunque tandem vocatis. [p. 28.]

Ad quadragesimum secundum respondet veritas. Quod officia et dignitates, quas exteris hactenus collatas conquerunt, vix sint aliae, quam generalatus et capitaneatus alique praeeminentiae militares, maxime praesidi-orum et fortalitiorum commendantiae et praefecturae, quas ajunt nativis Hungaris conferri debere, ex lege Patriae. Verum is quidem est, quod caeteris paribus in distributione dignitatum indigena praeferendus sit extero, civis, alienigenae. Ast quando indigena est infidelis, exterus vero fidelis, alienigena

bene meritis, civis male meritis. Tunc quis non videat exterum indigenae, advenam civi praeferendum, praecipue in iis dignitatum gradibus, in quibus fidelitas, obedientia et reverentia erga Principem est pars et requisitum essenziale. Cum itaque Hungari notati sint, eatenus ad seditiones et tumultus esse proclives, quod e quadraginta septem, qui usque ad modernum numerantur, in hoc Regno Regibus, nullus fuerit, qui gentis hujus non fuisset expertus insurrectiones et infidelitatem, imo ipsum illud clarissimum omnium Regum speculum, Sanctus nempe Rex Stephanus, qui primus nomen et insignia regia Regno intulit, gravissimam experiri, et, quamvis Princeps esset mitissimus in manu potenti, et gladio militari consopire rebellionem necesse habuit, quomodo igitur [p. 29.] nationi huic per tot saecula jam male notatae concedere valet praesidia, quae quasi sunt pignora fidelitatis et fraena seditiosorum?

Ad quadragesimum tertium respondet veritas. Verum esse, quod camerales officiales cum Regni pernicie existant multiplicati, et cum indisciplinata militia pari passu ambulent. Nam cameratici aequae ac milites in Regno Hungariae contra omne jus ac fas processerunt, omniaque susque deque verterunt, adeo, ut justa, eaque maxima contra eos non modo Hungaria, sed ferme omnes provinciae hodieum habeant gravamina. In quibus tamen vix est, qui adjuvet. Ratio autem et causa tantorum malorum et injuriarum non videtur alia, nisi quia pro officiis ejusmodi assumuntur tales, qui maxime sunt indigentes, et ad nihil aliud valentes, imo plane saepe impertinentes, utpote fidicines etc. Ex quo dein eveniunt oppressiones pauperum, desolationes provinciarum, cum ingenti profecto Regis et Regnorum nocumento.

Ad quadragesimum quartum respondet veritas. Certum esse, quod Hungaria aequae ac aliae provinciae, in quibus semper novi ac novi in lucem prodeunt sub diversis nominibus officarii, qui verius vocarentur coriarii, justam hoc in passu habeat querulandi ansam. Illud enim hominum genus consistit plerumque in totalis aliisque externis, [p. 30.] qui absque misericordia miseram et aliunde mille modis afflictam plebem, longe dolorosissime excoriant, et pecunias e provincia asportant. Cui malo juste mederi deberet.

Ad quadragesimum quintum respondet veritas. Hunc jam inveteratum esse Viennae morem adeoque qualitatem difficulter mobilem, imo quasi non emendabilem, nihilominus iis vehementer lamentabilem, qui cum ingenti temporis et sumptuum jactura taediosas ibidem coguntur nectere moras. Multum tamen hoc in passu interest, nosce ipsammet Aulam et cuncta Dicasteria Viennensia, eorumque praeeminentias et ab invicem dependentias. Item, per quos et ad quos causae sint promovendae, secus enim facile ducetur per ambages, qui in brevi exire poterat de plano, expertus loquor.

Ad quadragesimum sextum respondet veritas. Sicut morborum aliqui censentur esse incurabiles, alii vero curabiles, alii incurabiles nunc, curabiles tamen tunc, ita pariter gravamina Hungarica, alia effective sunt sublata, alia

necdum sunt sublata, auferentur tamen posthac, alia penitus amplius tolli nequeunt, quam res et bonum publicum ita exigit, proinde morbi incurabiles patienter ferendae, et gravamina aequanimiter toleranda, non enim qui aliquid fert, sed qui impatienter fert, mihi videtur gravari. [p. 31.]

Ad quadragesimum septimum respondet veritas. Ii, qui hoc in passu Regnum ut plurimum gravarunt, et irreparabiliter damnificarunt, haud sunt alii, quam Patriae filii, nationales Hungari, rebellionis novissimae antesignani, Rákóczius, nempe Bercsényius et alii etc. illi namque sub specioso libertatis propugnationis titulo, non tantum Regnum auro et argento adaequate spoliarunt, et loco bonae monetae cupream curarunt, sed etiam quo irreparabiliorem Regnis et regi inferrent ruinam, vicinas provincias praedando evacuarunt, atque multos millones e Regno exportarunt, qui sane est longe gravissimus hujus perduellionis effectus, maximus nempe pecuniae argenteae in Regno defectus.

Ad duodequingagesimum respondet veritas. Hoc gravamen per effectivam domus monetariae restitutionem, esse adaequate sublatum.

Ad undequingagesimum respondet veritas. Cum mutatio monetae et valoris ejusdem, cunctis terris Caesareis haereditariis aliisque pluribus sit communis, non apparere quidnam mutatio isthaec Hungariae hactenus attulerit nocumenti, praecipue cum in Regno nulla prorsus vigeant commercia. Sane incomparabiliter plus nocuit inductio monetae cupreae per ipsosmet Hungaros facta, quam omnis mutatio alia hactenus pro rege practica. [p. 32.]

Ad quinquagesimum respondet veritas. Odit indomitus jugique impatiens equus fraenum et sessorem. Oderunt non minus exleges libertatum sectatores, uti praefatum, praecidia jugumque militare. Et quamvis defacto fors quispiam vociferare posset praesidium Leopoldopolense esse supervacaneum. Nemo tamen rationis compos et rei gnarus dixerit, illud fuisse erectum sine necessitate. Liqueat enim quod illud constructum fuerit anno 1679, quando nempe Turcae vigore pacificationis, cessae fuere Novae Arces vulgo *Neuhäusel* ex quo fortalitio, ni Leopoldopolis opposita fuisset, quotidianis excursionibus infestare potuissent Mahometani Moraviam, eamque qua late patet depraedari.

Ad quinquagesimum primum respondet veritas. Commendantses Germanos, uti et alios milites in Hungaria excessisse compertum, et jam ante concessum, attamen etiam in Diaeta his malis oportunis remediis provisum fuit, si tamen a parte rei efficax remedium datur contra tam antiquum et militibus quasi insitum malum.

Ad quinquagesimum secundum respondet veritas. Si Caesar respectu eorundem bonorum, quae tantis impensis e Turcica potestate ultimo bello eripuit, novum jus acquisivit, seu quod idem est, si eidem competit respectu vindicatorum bonorum jus neo-acquisticum. Tunc non video, cur improbari [p. 33.] posset erectio Commissionis Neo-acquisticae. Maxime cum illa pro

capite habuerit, virum omni exceptione majorem, nationalem Hungarum Dominum nempe Cardinalem a Kollonich, Regni Primatem, insuper intentionem finemque habuerit optimum, nempe inquisitionem, quoniam jure quivis possessor possessionem tot ac tantorum bonorum, praecipue Ecclesiasticorum acquisiverit. Quod vero sensim etiam huc aliquae exorbitantiae irrepererint, recogitandum est, quod raro admodum detur in terris bonum, a malo undequaque depuratum, quamvis quod hanc commissionem attinet, quantum scio, illa vel actu sublata est, vel per se cessavit.

Ad quinquagesimum tertium respondet veritas. Hoc gravamen prorsus videri injustum, intelliguntur enim per illegitime citatos, et absque juris ordine arrestatos, Rákóczius et ejus sequaces, similisque faerinae homines, contra Regem et Regnum exitiosa consilia foventes et pessima machinantes. Quis autem dicet in similibus casibus habere locum leges Hungaricas citationem praecipientes, cum extremum periculum versetur vel in minima mora? Taceo, quod in similibus casibus ridicule adicitur, qui evidenter non est compariturus. Aliud hic exigit salus populi, quae est lex suprema, et cui merito cedant ejusmodi leges particulares. [p. 34.]

Ad quinquagesimum quartum respondet veritas. Quidquid Hungari dicant in suis fusissime deductis gravaminibus de non observato verbo regio et diplomatibus a Rege emanatis, ego sane non dispicio, quisnam sit causa, quod verba ac diplomata regia in Hungaria tam male observentur. Hoc expertus scribo Rupertus, quod anno praeterito ad humillimam instantiam meam in causa Abbatiae Pásztensis aequissimum emanaverit a Sua Majestate mediante Cancellaria Aulico-Hungarica rescriptum, vigore cujus Reverendissimus Dominus Principalis meus per istam rebellionem spoliatus, conformiter ad generales amnestiales restitui debuit in integrum, quod tamen Hungari defacto intelligere nolunt. Et hoc est verbum regium et diplomata non observare.

Ista proinde sunt gravamina, quae, ut plurimum ante modernam re-assumptam Diaetam, jam per decursum trium annorum adhuc sub glorioso regimine felicitatis recordationis Domini Josephi I. quemadmodum praefatum est, fusissime proposita et per Commissionem Caesareo-Regiam Posonium exmissam disquisita, hinc inde ventilata ac tandem etiam jam ferme adaequate complanata fuere.

Nunc vero progredior ad Diaetam modernam, de qua relationem facere institui, in qua non modo [p. 35.] praerecensita gravamina, sed etiam ea quae sequuntur, usque ad articularem compilationem sunt complanata. Incipit nunc:

<V>

Legatio mea ad Diaetam per Dominum Carolum VI. indictam in libera regiaque urbe Poseniensi reassumendam, anno 1712

Postquam Reverendissimus et Amplissimus Dominus Dominus Abbas Praesulque meus Florianus, utpote ex collatione Caesareo-Regia Abbas Beatae Virginis Mariae de Pásztó in Superiori Hungaria, Comitatuque Hevesiensi, ac per consequens unus e numero Abbatum Regni, sub initium mensis Februarii, mediante Decreto Caesareo-Regio (regales vocant) ad futuram coronationis regiae diem, ac deinceps reassumendam Generalem Regni Diaetam additus evocatusque fuisset. Is vero tum ob viarum impracticabilitatem et aquarum ingentem diffusionem, tum etiam praecipue ob continuam suam sinistram valetudinem, personaliter comparere partim nequivisset, partim etiam certis ex causis noluisset. [p. 36.]

Legatio mea Hungarica, quae obvenit anno 1712

Posteaquam Reverendissimus et Amplissimus Dominus Dominus Abbas meus Florianus utpote ex collatione Caesareo-Regia Abbas de Pásztó in Superiori Hungaria, Comitatuque Hevesiensi, ac per consequens e numero Abbatum Regni, sub initium mensis Februarii per benignas literas regales, ad futuram coronationis Regiae diem pro 3 Aprilis seu Dominicam in Albis designatam, ac deinceps subsequendam Regni Diaetam invitatus evocatusque fuisset. Is vero tum ob viarum impracticabilitatem aquarumque ingentem diffusionem, tum continuam sinistram valetudinem, tum etiam ob id, quod ejusmodi regularibus Abbatibus sessio defacto necdum concedatur inter Regni Proceres, ac per consequens cogeretur non absque dedecore praejudicioque sui Status dignitatis et praecedentiae his partibus sibi competentis, inter Regnicolas undique magno numero concurrentes, et vehementer inordinate incommodeque confluentes et confidentes se intrudere sedemque sibi quaerere, comparere personaliter partim non potuisset partim etiam noluisset. Igitur idem Dominus Abbas Paterque meus vice et nomine sui me conformiter ad tenorem benignarum regaliū literarum, substituit, atque cum sufficienti plenipotencia ad designatam liberam civitatem regiam Poseniensem, in finem literis regalibus expressatum ablegavit. [p. 37.]

Conformiter igitur ad memorati Reverendissimi Domini mei mandatum iter ingressus sum ultima Martii, postquam pridie currum meum ob Moravae exundantiam per Napajedlium usque Maresaticium praemissem, pergensque per naviculam ibidemque currum meum attingens, via utcunque bona, sed hinc inde propter fluviorum rivorumque praecipitantiam et exundantiam

periculosissimam superato discrimine ac infortunio cum equo caeco ad Celare quodpiam in *Znorow* prolapso, ad prandium Strasnicium, ubi praeter panem nil acquirere ad manducandum poteram. Eadem vero die ad noctem usque Holicserium feliciter perveni, ibidem apud quondam nobilem (nam diversorium defacto jacet incineratum) pauperem sed benevolum, pernoctavi.

Prima Aprilis, quae incidit in diem Veneris plusquam quinquaginta aquas pertransiens ad prandium in *Lévárd*, Teutonice *Schützen*, ad noctem vero usque ad Stuppavam, Teutonice *Stampfen*, per multas aquas sera nocte perveni, indeque discedens secunda circa horam decimam Posonium feliciter pertigi, exhibitoque ad lineas passu, intromissus in suburbio apud Auream Coronam diverti, ibidemque biduo substiti, donec 4. id est die Lunae sumpto in diversorio prandio, me ad assignatam a Commissariis Hospitium ad civitatem cum reculis meis transtulisse. Consistebat autem hoc quartirium in duobus praecipuis Dominus Cubiculis unaque culina, item lectica pro me meoque servitore honesta. Sed cubiculis non indigus aliud quietius mihi assignari petii et impetravi. [p. 38.]

Hoc facto currum meum cum duobus famulis equisque Velehradum remisi. Deinceps diebus sequentibus tum apud Dominum Cardinalem Regni hujus Primatem Archiepiscopum Strigoniensem, tum apud alios sensim Magnates audientiam habui. Multumque in causa Abbatiam Pásztensem concernente laboravi, uti videre est in actis.

Interim strenue laborabatur in praeparatoriis ad excipiendum Regem cunctisque pro instanti coronationis actu necessariis.

<VI>

Die 15. Aprilis allata est per dominos conservatores Dominum Comitem Joannem Pálffy et Comitem a Kollonich, hucusque Viennae per rebellionis hujus decursum asservata Corona Hungarica cum aliis Regni Clenodiis, ordine sequenti.

Eadem die diluculo cuncti cives in armis comparuerunt, atque mox a ponte Danubii bino ordine per suburbium ac per plateas, per quas Corona vehenda erat, dispositi steterunt. Circa horam nonam duae campagniae pyrobulariorum Coronae pedes obviam processerunt. Adveniens proinde circa horam decimam ad limites Hungariae haud procul Posonio dissitos, cuncta ex arce tormenta explosa fuerunt.

Subsecuta deinde in brevi fuerat praelibata Corona, curru Aulico-Viennensi aperto, atque in principali loco, inque arca holoserico nigro cooperata recondita sedentibus in eodem curru e Regione praefatis Coronae custodibus vecta fuerat per pontem navalem praecedentibus pyrobulariis subsequenter hatschiriiis Caesareis, dein in medio hatschiriorum ipsa

Corona, ac mediate denuo subsequentibus [p. 39.] hatschiriis residuis, totum vero agmen claudentibus denuo pyrobolariis, a ponte per suburbium, dehinc per urbem ac rursus, per Portam Sancti Michaelis ad arcem reboantibus denuo tormentis est invecta.

In arce Dominus Cardinalis Primas Te Deum Laudamus decantari fecit inter denuo tonantia tormenta omnesque minasque sclopos.

18. Dominus Princeps Palatinus advenit, quo facto deinceps 20. circa horam nonam Domini Status in Domo Regnicolarum Magnates vero in Domo ad Viridem Portam dicta congregati fuerunt. Ea vice etiam ego in Tabula Cleri penes Canonicos aliosque Abbates titulares Ecclesiasticos ac deputatos sessionem coepi.

Regnicolis jam cunctis congregatis, iidem vocati fuerant ad Domum Tabulamque Magnatum, ad quam primo loco Archiepiscopus Strigoniensis, secundo Palatinus, tertio Archiepiscopus Colocensis residuique suo ordine assederunt. Comparentibus autem sequens directorium praelectum fuit:

Directorium Seu Ordo ad Augustissimum Romanum Imperatorem Dominum Dominum Carolum Sextum Vienna Posonium pro Diaeta Regni Hungariae, et sui coronatione descendentem per Status et Ordines Hungariae excipiendum salutandum et ad arcem Posoniensem introducendum.

Posteaquam antefata Majestas Sacratissima circa terminum indictae Diaetae praefixum, sibi placido et commodo tempore Vienna discessura cum Dominis Ministris et Comitativa Aulica, ac etiam destinata militari, Petronellam pro nocte [p. 40.] sequenti vero die ad Wolffsthal pro prandio pervenerit, Palatinus et Domini Status et Ordines Hungariae jam praevie Posonii congregati, deputatos e medio sui nonnullos ex omni Statu eo expedient, obtentaque audientia altefatam Majestatem Sacratissimam nomine omnium congregatorum Statuum salutatuos et de felici ejusdem adventu gratulatuos, qui excepta Sua Sacratissima Majestate confestim revertentur, ac ad limites Hungariae reliquis Dominis Statibus eo usque Suae Majestati obviam profecturis, desideratissimum Suae Majestatis referent, eandemque ad sinistrum latus tentorii ibidem erecti et extensi, in quod Sua Majestas Caesareo-Regia curro suo vecta condescendet praestolabuntur.

Et quia occasione simili pro antiquo more et consuetudine Domini Proceres Hungariae, notabiles quoque cohortes, propriis capitaneis et vexillis, tympanis Aeneis tubis ac tibicinibus distinctas omni genere armorum sibi priorum adornatas longoque agmine deductas, et in acies dispositas, in prospectum Principis adducere solebant, quas Sua Sacratissima Majestas pro ratione moderni temporis, quemadmodum ob contagiosae quis epydemiae necdum plene et ubique in Hungaria extinctae subversans periculum, quod inter ejusmodi cohortes ex diversis locis, ne fors etiam suspectis conglobatas,

una vel altera persona causari posset. Ita memoratos Regni Proceres a gravibus hisce et minus necessariis sumptibus sublevare cupiens prorsus emanere clementissime resolvit.

Dextrum vero latus e regione cohortum Hungaricalium Germanus miles equestris ordinis pro custodia corporis destinatus occupabit. [p. 41.] Circa horam tertiam pomeridianam apud tentorium expectantes Dominus Archiepiscopus Strigoniensis Cardinalis et Princeps Palatinus ac caeteri Praelati, Magnates et Status Regi adveniendi ad carpentum occurrent, descendentemque Majestatem Regiam ad tentorium deducturi.

Tunc ibidem Dominus Archiepiscopus nomine universorum Statuum succincta Latina oratione Suam Majestatem excipit, dictoque sermone Sua Majestas ibidem respondet, ac paternam in Regni cura sollicitudinem pollicetur.

Initio orationis ac responsi sui fine Sua Majestas Sacratissima pileum suum capite depromit, sed utraque vice confestim apponit. Ad osculum manus admittit his peractis.

Dein Sua Majestas e tentorio exit, et tunc datur primum salve, et exploduntur in arce tormenta, ac iter Posonium prosequitur equitando, una cum Ministris Aulicis necnon Statibus et Ordinibus qui Suae Majestati obviam processerunt.

His sequuntur duae Germanicae compagniae equestres.

Regimen Germanicum pedestre ponet se apud pontem navalem in Danubio antequam eo perveniat Sua Majestas, et ex hoc Regimine duae compagniae pergunt ad Arcem vigiliis ibidem peracturae.

Per navalem autem pontem in Danubio transeuntem Suam Majestatem et civitati approximantem, ac per Portam Viennensem intraturam Magistratus loci extra eandem portam praestolabitur, et cum profunda submissione reve-rebitur: Magister autem civium seu Consul nomine totius [p. 42.] Magistratus gratulatoria oratione Suam Majestatem demisse excipiet, eaque dicta claves civitatis praesentabit, quas Sua Majestas manibus quidem attrahabit, sed ipso facto restituet Consuli vero ac Magistratui respondebit, deinde eosdem ad osculum manus admittet, et ingressum in civitatem faciet, Magistratus vero nudato capite ex utroque latere Majestatem Suam Sacratissimam usque ad arcem comitabitur una cum civibus.

Intrando civitatem inflantur tubae cum sono tympanorum aeneorum, fiet secundum salve cum explosione tormentorum omnium, et omnium campanarum compulsatione.

Cives cum quatuor vexillis, armati comparebunt, et incipiendo a navali ponte et Porta Danubiali, stabunt in ordine usque iterum ad portam civitatis per quam Sua Majestas ad arcem profectura est, et ab inde usque ad Hortum Pálffyanyum, prout et nonnulli gavalleri seu Magnates Hungari extra Portam Sancti Michaeli.

Postquam autem Sua Majestas ad arcem pervenerit, directe se conferet ad capellam ibidem, et Te Deum Laudamus cantabitur Dominum Episcopum Strigoniensem, et tunc tertia vice tormentis detonabitur, et peracto introitu armati cives in suis quatuor vexillis in area arcis congregabuntur ternumque salve cum suis sclopiis dare quidem deberent. Sed hoc, ne confusio aliqua oriatur inter currus et equos prout anno 1687 omissum fuit, ita modo etiam omittetur.

Clerus ad scalas oratorii in arce Suam Majestatem intraturam expectabit.

Sequenti vero immediate die, Sua Majestas Sacratissima adhuc ante prandium dabit benignos Ordines Dominis Supremo Aulae Praefecto et Regni Palatino, quomodo nimirum ad benignas Propositiones recipiendas. [p. 43.]

Status et Ordines se sistere debeant, quo tempore advenietur Status et Ordines circa horam nonam ante meridianam in arce comparebunt et Suam Majestatem comitabuntur ad capellam arcensem, ubi Sacrum de Spiritu Sancto per Dominum Cardinalem Archiepiscopum Strigoniensem decantabitur. Quo finito, Sua Majestas ad suam retiradam divertet, et aliquamdiu ibidem subsistet.

Demum procedit ad Palatium et conscendet thronum duobus gradibus a terra elevatum et sub baldachino praeparatum. Cui a dextris extra thronum in plano pavimento Primarii Caesareo-Regii Officiales, Supremus autem Aulae Marschallus cum evaginato ense in inferiori gradu ipsius throni adstabunt.

Tandem Cancellarius Hungaricus Aulicus nativo idiomate benignas Propositiones Caesareo-Regias Statibus et Ordinibus breviter recensebit, ac demum Sua Majestas Sacratissima Latino sermone Status alloquitur et frequenter hunc pro solemnem et felici inauguratione Sua eorundem Statuum concursum sibi pergratum esse, eosdemque benignas suas Propositiones etiam scripto proponendas uberius percepturos insinuatura, ac simul, ut post faustissimam Deo propitio, coronationem, sepositis quibusvis privatis similitatibus, unice communi bono unanimiter promovendo incumbant, benigne admonitura.

Tandem Hungaricus Aulicus Cancellarius benignas Caesareo-Regias Propositiones, praevis scripto confectas et sigillatas Majestati Suae humillime consignabit, quas Sua Majestas Domino Archiepiscopo Strigoniensi tradit, et regiam suam clementiam pollicebitur. [p. 44.]

Super inde Dominus Archiepiscopus Strigoniensis nomine universorum Statuum Latino sermone humillimam gratiarum actionem peragit, ac Sua Sacratissima Majestas eos (qui prius ex Statibus ad osculum manus accedere non potuissent) omnes ad osculum manus eo tum admittet, et ex post Sua Majestas cum comitiva suorum Primariorum Officialium in retiradam suam se recipit.

Status vero Regni discedunt, et se ad Domum Viridem promiscue conferent, benignas ibidem Propositiones Regias publice praelegendas exaudituri, et absque ulla consultatione ad quartiria sua redituri.

Sequitur Ordo Coronationis Suae Sacratissimae Majestatis

Triduo ante coronationem cista ubi, Corona Regia cum caeteris Clenodiis reposita est, ex turri ad Suae Majestatis habitationem per Conservatores Coronae et duos ex Ministris Caesareo-Regiis, Domino Palatino praesente aliisque ex Statibus deputatis, quasi privato modo deferetur, ibidemque aperietur cista, ut Suae Majestati et Corona et Gladius Sancti Stephani, aliaque apparari accomodarique possint, quae cista deinde iterum sequenti die in turrim reponenda.

Pridie coronationis hora septima meridiana Conservatores Coronae cum reliquis deputatis Proceribus et Regnicolis in Domo Principis Palatini convenient, et ad arcem se conferent, inde cistam cum Corona et Clenodiis in Curru Regio ad sacristiam Templi Majoris Sancti Martini deportaturi ordine sequenti: Domini Conservatores Coronae Nicolaus Pálffy et Comes Adamus Kollonich.

Item caeteri ex Magnatibus et Praelatis per Dominum Principem [p. 45.] Palatinum denominandi et ex his nobiles aliqui per Dominum Personalem designandi. Quibus adjungentur ex parte Suae Majestatis Domini Domini Germani Intimi Consiliarii ad id deputandi.

Cives porro armati comparere et Coronam expectare ad crucem ante Domus sub arce extractas debent. Magistratus vero expectat sub Porta Sancti Michaelis, et comitatur usque ad praefatum templum.

Claves sacristiae habebunt Conservatores Coronae, ipsius vero Templi Custos Capituli.

Regius ut supra currus erit, cui imponetur Corona et Clenodiae, pro tegumento pannus aureus, cui insidebunt duo Domini Commissarii Germani et Domini Conservatores Coronae, Episcopi Coronam comitaturi curru proprio vehentur ante praedictum Currum Regium. Caeteri autem ordines equitabunt. Custodes vero seu satrapae viginti Germani et totidem Hungari ad latus currus utrinque comitabuntur.

Ex Magnatum numero, qui cistam Coronae et Clenodiorum tollent ex turri, ubi asservatur et ad currum deferant, iidem rursus ad gradus cemeterii sublatam e curru cistam deportent, quam Dominus Palatinus et duo conservatores sigillis suis obsigillabunt, constituentur numero quatuor, qui eandem cistam deportabunt ex Magnatibus et ex Nobilibus itidem quatuor.

Ad portam Templi Cathedralis ad impediendam plebis tumultuosam confluentiam constituet Dominus Janitorum Magister quatuor ex Magnatibus, praeterea ex Germanis duo Comites.

Ad portam atrii sacristiae duo castellani item custodes Coronae seu satrapae, sex Germani et totidem Ungari constituentur. [p. 46.]

Ad cimiterium centum scolpetarii totidem hajdones circa templum pro custodia, item decem hatschirii et totidem trabanti ordinabuntur.

Hora quinta matutina diei coronationis supra fati Hungari et Germani cistam aperient, et Coronam cum Clenodiis ad locum in sacristia praeparatum collocabunt, Conservatoribus Coronae penes eandem remanentibus. Mensa ad partem penes Summum Altare praeparanda, ubi Paludamentum Regis et alia Indumenta ponentur.

Status et Ordines Hungariae hora media sexta ad domum Domini Palatini convenient, illumque Domini Proceres ad arcem comitabuntur, Clero interim ad templum proficiscente ubi se Pontificalibus induent.

Dominus Personalis vero cum Statibus et Ordinibus ad templum Sancti Martini se conferet, ascendetque ad locum dominis ablegatis more solito praeparatum, ubi dominorum ablegatorum servitores, ne se intrudant, attendent custodes januarum ordinati.

Processio autem ex arce, hora sexta denominatur, cujus ordo erit:

Domini Magnates Equites Hungarico vestitu praecedent, aliique Regnicolae et Germani promiscue, quos sequitur Dominus Princeps Palatinus, Dominus Supremus Aulae Praefectus et post hos Heroldus Hungariae cum stylo seu baccillo albo, deinde Agazonum Magister cum evaginato gladio equitans.

Postea Sua Majestas Caesareo-Regia, Domini Hungari et Germani Equites promiscue.

Dominus Palatinus, Dominus Supremus Aulae Praefectus, Heroldus Hungariae vestitus more caduceatorum, quem habitum camera procurabit.

[p. 47.] Agazonum Magister cum ense per Regiam Majestatem dari solito.

Majestas Regia in habitu Hungarico, et ab utroque latere Supremi Suae Majestatis Camerarius et Stabuli Praefectus et ambarum Aulicarum Cohortum Capitanei.

Post Suam Majestatem legati.

Cives a Porta Sancti Michaelis usque ad Portam Viennensem in armis ex utraque parte stabunt, et Magistratus penes Carpentum Regium detecto capite ad templum Suam Majestatem comitabunt. Cives deinde iterum ex altera parte Ecclesiae Cathedralis et Collegii Societatis versus Templum Franciscanorum debito ordine et ad utramque partem pontis lignei se collocabunt, quod fieri debet, donec Sua Majestas in Ecclesia fuerit, Magistratus vero civicus penes Suam Majestatem, ut prius, procedet.

Curae erit uni ex Dominis Germanis et alteri Hungaricis Magnatibus ad id denominandis, ut omnia ordine fiant omnisque tumultus praecaveatur.

In processione, ubi ad cimiterium templi deventum fuerit, famuli dominorum recedent, fietque ingressus per gradus ad Portam Danubii, et praecavebunt omnem tumultum, donec Sua Majestas templum intraverit.

Fiet autem processio ex arce per Portam et Plateam Sancti Michaelis, et inde deflectetur ad Portam Danubii consequenterque gradus Ecclesiae Sancti Martini, ubi Sua Sacratissima Majestas ad portam templi pervenerit.

Custodes portarum omnem tumultum per populum fors templum ingredi volentem arcebunt et praecavebunt. Sua vero Majestate ad portam templi perveniente, Dominus Archiepiscopus cum Clero Pontificalibus indutus stabit, [p. 48.] aspergetque Aqua Benedicta ac demum templum ingressa fores statim occludentur et tamdiu oclusae servabuntur donec Sua Majestas locum sibi ordinatum ac solium conscenderit.

In ipso templi ingressu dabitur sonitus tympani et tubarum dispositis tempestive musicis in theatro pro ipsis extracto, durabit autem clangor tubarum, usque quo Sua Majestas ad sacristiam pervenerit et tunc cessabit. In Ecclesia pro Sua Caesarea Majestate thronus erigetur ad cornu dextrum.

Pro legatis autem et Aurei Velleris Equitibus necnon Suae Majestatis intimis Consiliariis Dominus Aulae Praefectus competentia loca assignabit.

Pro damis Germanicis et Hungaricis extruentur theatra, et Commissarii Germani et Hungari ad easdem accomodandas constituentur et denominabuntur.

Suae Majestati templum ingressurae Clerus infulatus obviam veniet, et eidem Majestati Dominus Archiepiscopus Colocensis ac unus ex Episcopis adjungetur, et Clero eandem comitante in sacristiam Capituli progredietur, ad portae ingressum dabit Aquam Benedictam Dominus Strigoniensis.

Legati pariter Coronarum ad eandem sacristiam cum Heroldo Hungariae Suam Majestatem commitabuntur.

Infulatus Clerus, cui crux praefertur ex sacristia Capituli, ubi Sua Majestas erit, inchoabit processionem dirigentibus eam Curiae Regiae Magistro et alio magnate denominando.

Primo praeibunt Vexilla decem Regnorum (quae Camera praevis curabit) expansa gestantes bini, et bini quos Dominus Palatinus denominabit, Bulgariae, Serviae, [p. 49.] Cumaniae, Lodomeriae, Gallitiae, Ramae, Dalmatiae Sclavoniae, Croatiae, Hungariae.

Hos sequetur Heroldus Hungariae vestitus more caduceatorum. Dein Conservatores Coronae, Coronam et Clenodias portantes, ut Crucem Cubiculariorum Regalium Magister, Gladium Sancti Stephani, Pincernarum Magister; Pacem Tavernicorum Magister; Pomum Banus Croatiae, Sceptrum Judex Curiae; Coronam Palatinus; Agazonum Magister cum nudo Ense; Sua Majestas Caesareo-Regia astantibus duobus Episcopis; quam sequetur Supremus Aulae Praefectus cum Domino Magistro Curiae, postea legati.

Et sic usque ad Summum Altare sub tympanorum sonitu et tubarum clangore et organi sono, procedunt, et ii qui Clenodia Coronationis portabunt ad cornu dexterum seu Evangelii justo et decenti ordine stabunt. Sua Majestas, ubi ad Altare pervenerit, in infimo Altaris gradu in genua procumbet.

Tum Dominus Archiepiscopus Strigoniensis archiepiscopali et sacerdotali veste indutus facit Regiae Majestati exhortationem ad bene gubernandum in praesentia Palatini.

Dein Archiepiscopus eadem Clenodia utpote Coronam, Sceptrum, Pacem, Pomum et Ensem Sancti Stephani ab eadem gestantibus repetet, et collocabuntur ad Summum Altare.

Regiae Majestati vero super pulvinar holosericeum, (quod pulvinar Regis Aulici procurant) flectenti Crucem deosculandam praebebit, quae postea altari imponitur. [p. 50.]

Stabant autem hoc ordine: Agazonum Magister cum Ense nudo una cum quinque Proceribus Vexilla Regnorum gestantibus in sinistro latere, Palatinus vero cum caeteris quinque Vexilla Portantibus a dextris ad cornu Evangelii.

Postea Majestas Regia genu flectens et duos digitos in Librum Evangelii, quem Archiepiscopus Strigoniensis apertum tenebit, de servanda Justitia et Pace juramentum praestabit. Quo praestito praefatus Archiepiscopus certam ex Pontificali orationem super Regem dicit.

Ex tunc dicuntur Litaniae Omnium Sanctorum usque ad illum versum: ut omnibus fidelibus defunctis etc. prout in Pontificali. Finitis litanis et oratione, cantantur in choro solitae preces, quo tempore Sua Majestas ab assistentibus sibi Episcopis elevatur a pulvinari super quo inclinata fuerat, et ab ejusdem Praefecto Supremo, una cum duobus Camerariis retro Altare adducitur et pro Unctione praeparatur.

Postea ambo Assistentes Episcopi Regem in medio sui recipiunt et ad Summum Altare conducunt, ubi Dominus Archiepiscopus Strigoniensis Suam Majestatem in humero dextro Oleo Cathechumenorum ungit, dicta oratione itidem manum in Oleum intingit, et pectus Regis ungit dicens aliam orationem.

Demum Episcopi Astantes alique Praelati retro Altare Regem comitantur, ubi Oleum abstergitur, et Rex ab iisdem Episcopis ad thronum suum ducitur, ac ibidem veste seu habitu Divi Stephani, necnon deauratis Calceamentis adstante et coadjuvante Supremo ejus Aulae Praefecto induitur.

Postea inchoatur Missa, et post Graduale et Epistolam, iterum usque ad Altare Summum deducitur, ubi Sua Majestas paulo altius gradus conscendit et genu flectit. Cui ab Archiepiscopo Strigoniensi [p. 51.] Gladius Sancti Stephani evaginatus porrigitur, verbis ex Pontificali dictis: accipe Gladium Sanctum, munus a Deo, in quo concides adversarios Populi Dei Israel. Et deinde gladius resumptus et reconditus accingitur Suae Majestati, quo Majestas accincta ad populum se convertit, et gladium eundem evaginat et ter vibrat, totidem ictus, unum antrorsum, secundum dextrorsum et tertium sinistrorsum in formam crucis facit, in signum, nota bene, quod pro Religione et Causa Dei strenue decertare velit. Quo facto gladium in vaginam recondit, et denuo in genua procumbit, et Archiepiscopus cum assistentia aliorum

Episcoporum Coronam Capiti Suae Majestatis, una cum Domino Palatino imponit, dicta oratione ex Pontificali, pariterque Sceptrum Regi Coronato, in dexteram tradit, Gladioque Sancti Stephani discingitur, et Gladius traditur ei, qui eum antea gestabat.

Et sic coronatus Rex in manibus Sceptrum et pomum gestans ab Archiepiscopis et Episcopis ad suum thronum deducitur, et ibi solemniter inthronizatur.

Deinde cantatur Te Deum Laudamus, pulsantur tympana ab Hungaris et Germanis tubaeque resonant, et exploduntur tormenta in arce et moenibus civitatis, necnon a scolpetariis fiunt explosiones prima vice. In Ecclesia vero acclamatur vivat Rex, signo per Palatinum dato.

Archiepiscopus celebrans peragit in Pontificali positas orationes et benedictiones, quibus finitis redit Archiepiscopus celebrans ad cantandum Evangelium. Interim Coronam Sceptrum et Pomum a Rege recipient ministrantes Episcopi, vel ad id deputandus, quae illis Magnatibus a quibus gesta fuere, restituuntur, qui acceptis ejusmodi Clenodiis ante solium Regis utrinque consistunt, sustinentes Clenodia. [p. 52.]

Regi vero Liber Evangelii ab Archiepiscopo et aliis Episcopis deosculandus porrigitur, et cantatur Credo. Quo finito Rex a deputatis Episcopis sub Offertorio ad Summum Altare ducitur, ubi flectit genua, et offert aliquam quantitatem auri in pelvim argenteam ad id praeparatam, osculaturque Crucem ab Archiepiscopo eidem porrigendam. Quo facto reducitur ad thronum ab Episcopis eidem assistentibus. Et missa continuatur. Sub Elevatione Clenodia Regia invertuntur terram versus, finita Elevatione eriguntur denuo.

Missae Officium producitur usque ad Communionem, quo tempore Sua Majestas a duobus Episcopis deducitur ad communicandum, post Communionem ad thronum redit, comitantibus iisdem Episcopis, et Suae Majestati rursus apponitur Corona.

Finito Sacro custodes Januarum aperient portam inferiorem majorem versus scholas, et inchoatur processio.

Sua Majestas immediate ad Portam templi, et inde cum comitatu suo pedes incedente ordine, quo supra usque ad Templum Franciscanorum, super ponte ligneo rubro viridi et albo panno tecto uno tractu procedet. Ex praefatis custodibus Januae templi dirigit Regnicolas, ut praecedant sine haesitatione plebe et vulgo ad partem relegatis, custodes Portarum Templi et Claustrum Franciscanorum ordinabuntur.

Ordo Processionis

1. Magnates, Proceres cum Nobilitate Hungarica et Germanica promiscue
2. Vexilla Regnorum Portantes
3. Heroldus Hungariae
4. Clenodia Portantes
5. Agazonum Magister
6. Rex cum Assistentibus sibi a dextris Archiepiscopo Strigoniensi [p. 53.] et a sinistris Colocensi, quos sequuntur reliqui Episcopi
7. Supremus Aulae Praefectus, cum dictarum Aulae Cohortum Capitaneis eorumque Vices Gerentibus, quos triginta Milites sequuntur.

Postea Aulae Contraloor et Quaestoris Aulici contrascriba equo insidentes, vel alii deputandi et nominandi, qui adjunctos habent viros primarios quatuor ad id ordinandos, ut irruentem populum amoveant, ne pecuniam projicientes impediatur in progressu, in publicum aurea et argentea numismata erogantes retroque projicientes procedant, quos itidem numerus triginta militum sequitur, quorum nemo ad levandam vel capiendam ejusmodi pecuniam ordinem suum militarem turbare ausit, prouti nec cives in armis constituti. Numismata autem jacentur a Cathedrali Templo usque ad Claustrum Franciscanorum.

In Templo Franciscanorum erigetur baldachinum cum sedili et Rex Gladio Sancti Stephani per unum ex Comitibus Hungaricis et Supremum Cubicularium Regis denuo praecingitur, et cooperante ejusdem Supremo Aulae Praefecto, ubi Sua Majestas Equites Auratos a Domino Palatino praevia cum Suae Majestatis annuentia et applacitatione cathalogo inferendos et denominandos ac recensendos creat Gladio Sancti Stephani ter super humeros applicato.

Deinde Rex accinctus Gladio Sancti Stephani e templo exit, equo insidet, et una cum dicto Comitatu et vexillis, Clenodia eodem uti prius ordine portantibus et equis insidentibus per Plateam Sancti Michaelis pergat, extra quam portam theatrum sat altum et eminentis extractum pannisque tectum.

Quod Sua Majestas cum duobus Archiepiscopis Strigoniensi et Colocensi item Palatino, Supremo Aulae Praefecto, Judice [p. 54.] Curiae Regiae et paucis aliis consendit, ibidem Sua Majestas in medio theatri loco aliquanto eminentiori, et aureo panno tecto, stans duobus digitis erectis, Archiepiscopo praelegente, consuetum tuendae libertatis et immunitatum Regni juramentum praestat. Quo tempore omnes detecto capite adstant. Praestito juramento conclamatur vivat Rex, et fit secunda explosio et scolpetorum, antequam Rex equum conscenderit.

Tandem Sua Majestas e theatro descendens et equo insidens cum comitiva Regnicolarum equitantium procedit Danubium versus ad Montem Regium

pannis obductum, et subsistentibus Regnicolis, Sua Majestas procurrit equitando ad summitatem monticuli, ibidemque Gladium Sancti Stephani, quo accincta est, eximit, et ad quatuor mundi partes permodum Crucis vibrat, et quidem primo ictu Orientem, secundo Occidentem, tertio Meridiem, quarto Septentrionem versus, et hic fit tertia explosio ut supra.

Sua Majestas inter suos collaterales et assistentes, cum reliquis Hungariae Proceribus et Nobilitate eodem ordine penes Portam Danubialem sub arce ad arcem ascendit, ii quidem Proceres qui Clenodia gestant usque ad Suae Majestatis cameram, qui vero Vexilla Regnorum gerunt, usque ad Palatium intrans, ubi eadem vexilla secum auferent Clenodiis in camera manentibus.

Postquam ad arcem ventum fuerit, Sua Majestas recedet in suam retiramam.

Demum Sua Majestas mensae accumbet cum Corona in capite et habitu Sancti Stephani, cui etiam Dominus Archiepiscopus Strigoniensis, Nuntius Apostolicus et Legati Coronarum a dextris, [p. 55.] et e Regione a sinistris Palatinus et Archiepiscopus Colocensis assident modo et ordine antea observato.

Sedenti vero Regi Corona e capite deponitur, et in Auream Pelvim imponitur, ad sinistrum cornu mensae, quod a dicto ejusdem Supremo Aulae Praefecto fiet.

Ordo et Servitium Mensarum

Suae Majestati mantile Archiepiscopus Strigoniensis porriget.

Lavacrum Palatinus Regni ante prandium.

Post prandium lavacrum Comes.

Mantile Comes.

Praecisor ad mensam Comes.

Pocillator Pincernarum Magister Comes Franciscus Batthyány.

Prandenti Suae Majestati assistent Comites.

Magister Curiae cum Scipione.

Mantile Domino Archiepiscopo Strigoniensi porriget Comes.

Palatino Comes.

Archiepiscopo Colocensi Comes.

Nuntio Apostolico Comes.

Legatis Comites.

Qui autem mantile porrigent, pocula etiam administrabunt.

Magister Dapiferorum Comes Petrus Ziczny.

Dapiferi denominabuntur ex Comitibus et Liberis Baronibus circiter viginti per Palatinum.

Bos, ut moris est, assabitur et assidenti Suae Majestati particula ex eodem praesentabitur, caeterum dividetur in populum.

Accumbente mensae Sua Majestate quarta fit explosio tormentorum.

Finito prandio Domini Magnates et Regnicolae caeteri, qui ministrabant ad mensam Suae Majestatis per Dominum Magistrum [p. 56.] Curiae deducuntur ad prandium, quibus ministrabant proprii famuli et servitores.

Status et Ordines vero per Dominum Personalem Praesentiae Regiae in peculiarem Domum ad prandium vocabuntur et deducuntur.

Absolute prandio Corona et reliqua Clenodia in locum deferuntur per priores ad id deputatos Dominos Regnicolas, et in cista rursus sigillis communientur.

<VII>

Decretum Caesareo-Regium a Reverendissimo Domino Praelato Henrichoviensi in duplo ad Principem Palatinum Item Ducem Cardinalem Archiepiscopum impetratum est.

Carolus VI. Dei Gratia etc.

Illustris Sacri Romani Imperii Princeps, Cognate Nobis Sincere dilecte. Fidelis Noster Nobis Dilectus Venerabilis Thobias, Sacer Cisterciensis Ordinis Henrichoviensis in Silesia, Zirciensis vero in Hungaria Abbas, ac Ducatus Monsterbergensis in Silesia provincialis Capitaneus et Consiliarius Noster, tum oretenus, tum etiam medio humillimi memorialis Sui Majestati Nostrae demisse repraesentavit, quod, posteaquam ipse, qua, ut praemissum est in Hungaria Abbas Possessionatus tenore benignarum literarum Nostrarum regalium ad modernam Generalem praefati Regni Nostri Hungariae Diaetam vocatus, ac in eadem personaliter adesse et comparere cupiens, se jam huc Viennam ea intentione contulisset, ut in praefixo termino se Posonii sistere potuisset, nunc primum subintellexisset competentem sibi sessionem inter Praelatos et Magnates difficultandam fore. [p. 57.]

Quia vero character ejusdem, tam Ecclesiasticus, quam politicus, quo praesertim in Ducatu Silesiae fungitur Praelatorum, adeoque primi Status dignitatem praeseferat, ac praerogativa inter Primores et Proceres Patriae confidendi gaudeat, quam etiam ubique locorum velut personalem retineri possit et debeat. Sed et indubium sit extraneos quoque pro indigenis receptos, iis in Regno decorari honoribus et titulis, quibus extra Regnum praeulgerent. Hinc demisse supplicuit Majestati Nostrae idem Abbas Henrichoviensis et Zircensis quatenus statui et dignitati Suae competentem, utpote inter Praelatos et Magnates (siquidem in Persona Sua aderit) sessionem eidem assignari clementissime ordinare dignaremur.

Cujus Nos humillima instantia benigne exaudita et admissa siquidem indubium esset, in omnibus etiam antehac haereditariis Regnis et Provinciis Nostris infulatos Abbates regulares, et spirituales aequae ac temporales

jurisdictionem habentes, titulo Praelatis et Magnatibus competente ac praerogativa etiam inter Primores Patriae considendi, ab antiquo semper et immutabiliter gavisos, ac etiamnum gaudere. Ecclesiastica porro dignitate et honore praeditam Personam ubique locorum pari ratione considerandam venire. Ac si Archiabbas Sancti Martini et Pater Generalis Paulinorum, recognita ipsorum Status congruentia et exigentia, locum inter Praelatos et Magnates obtinerent et retinerent, sed et Praepositus Capituli Zagradiensis ac unus ex Ablegatis Sclavoniae (quorum praemissi omnes vigore articuli primi anni 1608. locum et sessionem inter Praelatos et Magnates non habuissent), tractu tamen temporis, speciali [p. 58.] reflexione et constitutione eandem adepti fuissent, pari utique consideratione praeallegatis exemplis praefato Abbati Henrichoviensi et Zirciensi utramque, spirituales nempe et temporalem jurisdictionem habenti suffragantibus, eundem (cujus conditio et dignitas personae adhaerens, isthic in Hungaria minor et deterior, quam in Sua Patria haberet, esse nequiret) aequalem sessionem et vocem, merito consequi posse benigne existimaremus, dum etiam saeculares in indigenas recepti, suos titulos et honores, quibus extra Regnum Hungariae praefulgent, etiam in Regno retinere solerent, tantoque minus Ecclesiasticae hoc in passu dignitati quidpiam derogari deberet.

Quapropter dilectionem Vestram hisce benigne requirendam et simul eidem committendum esse duximus, quatenus habita cum Reverendissimo in Christo Patre et Serenissimo Cardinale de Saxonia, Archiepiscopo Strigoniensi et Primate Hungariae, mutua cointelligentia, in eo pro justo et aequo omni modo collaborare et incumbere velint, ut praerecensitis ex rationibus et motivis memoratus Abbas Henrichoviensis et Zircensis dum personaliter in Diaeta comparuerit, exemplis etiam declaratis congruam et competentem inter Praelatos et Magnates pro praesenti adhuc Diaeta sessionem et vocem pro exigentia characteris Sui, tum Ecclesiastici tum politici, quo pollet obtinere possit ac valeat, ne inferiori isthoc loco et dignitate haberi ac aestimari videantur.^f Benignam eatenus intentionem Nostram dilectio Vestra ex asse secundatura. Quam Nos gratia Nostra Caesareo-Regia benigne jugiterque complectimur. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, die 13. Mensis Aprilis 1712. Carolus manu propria. [p. 59.]

Annotatio. Hoc rescriptum Caesareum, tam rationibus ponderosis refer-tum, quam terminis intentionis benevolentiaeque Caesareo-Regiae expressivis plenum, 26. Aprilis Posonium attulit Venerabilis Pater Prior Henrichoviensis, praesentavitque illud locis competentibus. Rescivit autem idipsum, quod ego eidem jam antehac intimaveram, nempe Principem Palatinum cum statu laico satis in petitionem suam propensum. Ast Cardinalem cum universo Clero ab omni pensionem et affectione alienissimum.

^f A lapszélén: nota bene, in simili etiam Domino Cardinali de Saxonia.

Retulit namque mihi Pater Prior, quod priusquam ad audientiam admissus fuisset, Jesuitam quendam famosum provincialem Societatis Jesu longam habuisse audientiam. Deinde vero Cardinalem eundem admisisse et dixisse: Abbates Nostros bonis duntaxat inhiare Hungaricis, intentosque esse augmentationi reddituum, deinceps vero sectari pompam externam, et quaerere primos accubitus.

Et hoc ipsum argumentum Polonico-Hungaricum, mihi in nuperna mea audientia etiam obtrusit Episcopus Agriensis dicens: Abbatibus Nostris tam agi de fructibus in Hungaria percipiendis et e Regno evehendis. Cui autem Ego, postquam jam sat mordacia alia dicta patienter dissimulassem, in spiritu vehementi resposui, id palpabiliter a veritate aberrare, nam notorium est Hungariae Regnum esse miserrimum atque pauperrimum, incolasque plerosque esse mendicos. Quid proinde sperare possent Abbates Nostris e Regno, alieno potius subsidio maxime indigo? Dum autem praedictus Episcopus necdum aquiescere vellet, dixi: Nos prorsus non indigere suppetiis Hungaricis, imo per Dei Gratiam in eo esse Statu, quod indigentibus Hungaricis succurrere panemque praebere possemus, sicuti etiam hucusque praebuimus, quo super is tandem conticuit. [p. 60.]

Petitionem autem hanc Reverendissimi Domini Henrichoviensis praefatus Dominus Cardinalis sub praetextu, quod neque Sibi neque Palatino Jus et Fas sit cuidam Sessionem arbitrarii assignandi, imo neque idipsum etiam Regem arbitrato suo facere posse. Sed hoc dependere ab assensu omnium ordinum et totius gentis Hungariae magnum profecto Jovis incrementum.

Vero autem ratio totius difficultatis secundum mentem omnium senatorum est haec, quod Clerus Ecclesiasticus sibi metuat de restitutione bonorum defacto in manibus eorum existentium, quodque complures eorum deponere deberent infulas ordinibus subtractas, quibus utique quadratus melius quadraret, utpote nullam abbatialem jurisdictionem habentibus, de quibus longe verius dici posset, quod non tam recubitus, sed etiam titulos et dignitates sectentur incompetentes, ne dicam, usurpent alienas.

Sessio tertia. Perlectum et publicatum in Domo Regnicolarum

Magnifico Domino Baroni Joanni Horvath Simoncziri Sacratissima Caesarea-Regiaeque Majestatis Praesentiae in Judiciis Locumtenenti et Consiliario hisce intimandum.

Suborta nuper in denominatione ex Domo Dominorum Regnicolarum Ablegatorum, qui Suae Majestati Sacratissimae obviam irent quaestione, ejusdemque ad Nos qua Palatinum et Locumtenentem Regium pro diremptione nonnullorum provocatione, quamvis Nos eorsum statim fecerimus quandam decisionem, quia tamen Venerabilis Clerus inter Dominos Regnicolas sessio-

nem habens, una cum ablegatis Dominorum absentium Magnatum eadem decisione contentos se esse minus posse declaraverit. [p. 61.]

Eapropter Nos cum Eminentissimo ac Serenissimo Principe Domino Christiano Augusto Cardinale a Saxonia, Archiepiscopo Strigoniensi et Primate Hungariae (titulus cum veneratione) et nonnullis ad latus Nostrum adhibitus finaliter decrevimus modo sequenti: quod siquidem ex Domo^s Viridi deputati eum in finem fuissent duo Domini Episcopi Consecrati, et duo Domini Barones, ex Domo etiam Dominorum Regnicolarum eant Reverendissimus Dominus Paulus Spáczai et Joannes Bán, ex Comitatibus autem Domini Stephanus Barlócz ac Josephus Sigray. Paulus item Festetich et Stephanus Boremissza, necnon ex absentium Magnatum Ablegatis Dominus Franciscus Szluha et Georgius Mihályffy, ex Liberis Civitatibus Domini Andreas Rösler, Stephanus Vanczary, Sigismundus Horváth et Georgius Plentzner. Cui decisioni et dispositioni Nostrae praedecarati Domini Status semet accomodare studebunt. Actum Posonii die 29. mensis Aprilis anno 1712. Paulus Esterházy. Locus sigilli.

Cancellarii Regio-Aulici ad Dominum Palatinum.

Celsissime Sacri Romani Imperii Princeps

Domine Nobis Colendissime Gratosissime Servitiorum Nostrorum obligatissimorum commendationem. Ad demissam Inclytæ Regiæ Bohemico-Aulicæ Cancellariæ Propositionem et Relationem respectu subditorum Moravorum ex eodem Marchionatu ad [p. 62.] Hungariam emigrantium, imo uti supponitur, diversa ad emigrandum spe allectorum et evocatorum, ac ex praevia correspondentia per comitivam etiam eductorum Suae Majestati Sacratissimæ Domino Domino Nostro Clementissimo factam Propositionem et Relationem, quidnam eatenus altefata Sua Majestas Sacratissima clementissime resolvere dignata sit, ex acclusa praefatae Regiæ Cancellariæ Bohemico-Aulicæ super inde datae intimationis genuina copia praelibatae Celsitudini Vestrae uberius percipere placebit.

Et quia in praeacta benigna Resolutione non solum contra subditos ex Moravia emigrare et semet subducere volentes saevara inhibito, sed etiam poena statuta, et respectu etiam Hungarorum, si qui ejusmodi Moravos subditos et homines non liberos allicere aut reipsa abducere intenderent, extensa sit, imo hactenus abinde profugorum et in Hungaria receptorum restitutio etiam innueretur.

Hinc praenotatam benignam Caesareo-Regiam Resolutionem eo fine ad Celsitudinem Vestram officiosissime communicandam esse duximus, quatenus eandem, occasione moderni Diaetalis Concursus Inclytis Statibus et

^s A lapszélén: nota bene, est domus magnatum.

Ordinibus et notanter Ablegatis (ut hi desuper Suos Principales informare, et certiores cautosque reddere noverint) notificare et publicare dignetur. Datum Vienna Austriae, die 19. Aprilis, anno 1712.

Servi Obligatissimi Cancellarius Caeterique Regiae Hungaricae Aulicae Cancellariae Consilarii. [p. 63.]

Titulus Palatini

Celsissimo Sacri Romani Imperii Principi Domino Domino Paulo Esterházy de Galantha, Perpetuo Comiti in Frakno, Regni Hungariae Palatino, Judici Cumanorum, Aurei Velleris Equiti, Comitatum Soproniensis, Mosoniensis Pest, Pilis et Solt Supremo Comiti, Partium dicti Regni Hungariae Transdanubianarum et Confinium ante Montanorum Supremo Generali Capitaneo. Sacratissimae Caesareo-Regiaeque Majestatis Intimo Consiliario, etc., per antelatum Regnum Hungariae Locumtenenti Regio et Domino Nobis Colendissimo Gratosissimo.

Copia inclusa sic sonat.

Inclytæ Cancellariae Regiae Aulicae Hungaricae peramice insinuandum, pluribus jam intimationibus Regii Tribunalis Marchionatus Moraviae huc delatum esse, quod subditi Moravorum turmatim in Hungariam emigrare inciperent, ibidemque non modo reciperentur, sed ad remotiores quoque Regni oras necessariis ad id commeatibus provisi promoverentur, non absimili noxi exemplo, quod vix piccato priori bello Turcico praefatus Marchionatus Moraviae gravi suo exitio pariter experiri debuit.

Ne igitur suis Cancellaria Regia Aulico-Bohemica in hac urgentiori rei exigentia deesse videretur officiis, non distulit Statum damnosae hujus emigrationis subditorum, Sacrae Caesareo-Regiaeque Majestati demisso suo referatu in Secretiori Consilio, ut par est exponere, abducendo una ex vestigiis ante actorum ejusmodi emigrationes [p. 64.] priori saeculo vel maxime exinde invaluisse, quod subditi Moraviae ab incolis Hungaricis etiam per plures turbas consulto ad Moraviam expeditis, literisque insuper patentibus ad id provisus, variis ad emigrandum spebus et lenociniis allecti abductique fuissent. Cumque Sua Majestas Caesareo-Regia clementissime desuper agnoverit, nec Sua nec Status publici interesse, ut Inclytum Regnum Hungariae ferali quidem casu nunc desolatum, finitimarum provinciarum injuria summeque noxia depopulatione multorum malorum bajula reparetur, verum eo intenta sit, ut aliis quibusvis utilibus remediis adjacentium tamen provinciarum Statui haud derogantibus futuris Regni incrementis consulatur.

Inde est quod Sanctissima Caesareo-Regia Majestas benigniter decreverit, ut a modo saevero publicoque programme omnes et singuli Moraviae subditi ab ejusmodi futura emigratione non solum arceantur, sed et Trans-

gressores depraehensi omni rigore plectantur, imo et in Hungariam jam abducti dominis suis omni tempore reddantur, extensa hac et gladii posna insuper illico inferenda si fors quispiam etiam Hungarorum, ut olim factum sive seorsim sive turmatim Moraviam sive literis commerialibus cujuscunque subscriptione munitis, subditos aut homines non Liberos allecturus, aut reipsa abducturus intrare paesumserit.

Cujus proinde benignissimae ordinationis Caesareo-Regiae Inclytam Cancellariam Aulico-Hungaricam haecce [p. 65.] Bohemica amice certiozem facere existimavit, non dubitans, quin et ipsa malo huic ex parte Sua prompte placideque occursura sit, de reliquo eidem Inclytae Cancellariae Regiae Hungarico-Aulicae. Haec itidem Regia Cancellaria Bohemico-Aulica ad quodvis officii genus prompta et parata permanet. Actum Viennae 19. mensis Aprilis 1712. Regia Cancellaria Bohemico-Aulica.

Joannes Christophorus eques a Freienfels

<VIII>

Sessio Regnicolarum die 4. Maii 1712.

Comparentes tres a Superiori Magnatum Tabula ex Domo Viridi ad Domum Regnicolarum ablegati, nempe Dominus Episcopus Albensis Comes Gabriel Erdódy, Item Franciscus Kéry et Baro Joannes Cikulini, praesentarunt primo literas Domini Cancellarii Comitis Illésházy, quae lectae continebant, quod si omnia praeparatoria pro coronatione essent parata, et exundatio Danubii id sineret. Sua Caesareo-Regia Majestas huc descendere, et die 12. Maii, quae incidit in diem Jovis coronari vellet. Secundo libellum supplicem Comitis Antonii Esterházy, quo is petebat, ut Domini Status sua officia interponerent apud Suam Majestatem, ut is a panis propter nuper nam perduellionem incursis [p. 66.] absolveretur, et in pristinos honores bonaque restitueretur. Quoad primum conclamatum fuit coronationem non posse fieri citius nisi facta praevie confirmatione privilegiorum et libertatum Regni a Sua Majestate, quae cum intra terminum tam angustum congrue fieri non posse censeretur, hinc coronationem necessario ad deberi prorogari. Secundo propositum etiam fuit, coronationem fieri debere die quodam solemniori, videlicet die Dominico, idque propter jejunium, quod inaugurandus Rex feria quarta, sexta et Sabbatho eadem hebdomada praemittere debet. Deliberatum quidem fuerat, num praelibata coronatio fieri non deberet mox sequenti Dominica, quae erat Pentecostalis, verum id inconveniens visum fuerat cunctis ex eo, quod in hac solemnitate etiam ruricola juvenes in pagis sibi regem constituere ac circumducere soleant, qui vocatur ab iisdem *Pfingstkönig*, duratque gubernatione ejusdem tam triduo.

Quoad secundum pariter conclamatum fuit, ut praelibatus Comes Antonius Esterházy pro sua reverentia exaudiretur ac Regnicola infimus sua officia ac interventionem apud Suam Majestatem Caesareo-Regiam interponeret, quatenus in bona et honores pristinos restitueretur. Nec mirum, quod hoc in passu non nisi unus interjecerit. Restituatur omnino postquam ille damna illata et diversis in locis ablata restituerit, qui tamen auditus non fuerat, nam consulentes et votantes a potiori orant prius eisdem farinae, complices videlicet perduellorum. [p. 67.]

<IX>

Sequuntur observationes aliquot privatae.

Primo duplex in conventibus publicis Regni sessionum locus est, primus est in Domo Viridi, secundus in Domo Regnicolarum. In Domo Viridi nuncupatur Tabula Superior, in Regnicolarum Tabula Inferior. In Tabula Superiori assident Magnates Regni, Praelati et Barones Regni. In Tabula Inferiori Abbates, Clerus et Nobilitas Regni. Notandum vero, quod Praelati solum Episcopi nuncupentur.

Ex consensu Regnicolarum Tabulam Superiorem ex Abbatibus pauco ab hinc tempore sessionem sortitus est Archiabbas ad Sanctum Martinum Ordinis Sancti Benedicti. Item Generalis Paulinorum licet is tam sit sexennalis.

Cum autem Domini Abbates in residuis Caesareo-Regiis terris, maxime haereditariis ampliores habeant praerogativas, censeanturque provinciarum Praelati, ac per consequens primaria in ejusmodi conventibus occupent subsellia, hinc recepti in Hungariae Abbates suas condiciones deteriorare nolentes, sessiones praetenderunt inter Magnates, sero in Domo Viridi apud Tabulam Superiorem.

Et quidem ii, qui rem maxime urserunt erant Reverendissimus Dominus de Henrichovio, qua Abbas Zircensis, et Dominus Praelatus Lucensis, qua Praepositus ad Sanctum Stephanum in Dioecesi Varadinensi, quorum prior negotium hocce primo apud Magnates Hungariae, dum vero minus succedere videretur, tandem apud ipsam Augustam Aulam ea efficacia promovit, ut Sua Majestas Caesareo-Regia negotium hocce ponderosis et plane mandativis terminis tum Cardinali tum Palatino recommendaverit, ut monstrat copia supra folio 11. [p. 68.]

Secundo deputati erant ablegati Comitatum pro deportanda hinc inde Corona ad loca naria. Tertio recta fuit Donatio Leopoldi Primi fusissima, facta pro Domino Livio Odescalchio Innocentii XI. ex fratre nepote, super Ducatu Syrmiae inter Danubium et Tibiscam, propter merita praelibati Summi Pontificis.

Consultatum fuit desuper et contra praelibatum donationem nil quidem adductum, quam ut memoratus Don Odescalchius indigenatum suscipiat, juramentum praestet, et secundum leges Hungaricas pro indigenatu mille aureos taxae persolvat.

Quarto haec taxa conclamantibus cunctis Dominis Statibus etiam expetita fuit a residuis Dominis exteris, quibus bona Hungarica collata fuissent.

Proposui ego id utique non intelligendum venire de Religiosis postliminii restitutis, quique jam ante sex Saecula in Regno floruerunt, et indigenatum consecuti fuerunt? Nullusque cathogorice affirmationem vel negationem respondit. Causa autem interrogandi erat nuperne dicta in Synodo Generali a quibusdam Dominis Ecclesiasticis, quibus volebant, ut Dominus Henrichoviensis et Lucensis pariter indigenatum susciperent, juramentum insuper ac mille aureos deponerent. Eadem die rursus huc redivit Pater Prior Henrichoviensis denuo petens et instans pro sessione sui Domini Praelati inter Magnates, nuper a toto Clero negata, ex causis supra fuse adductis. Dominus Abbas ejusdem, videlicet de Henrichovio, Regales accipiens adhuc ante festa Paschalico e Monasterio movit, ac [p. 69.] non obstante quod jam secundo gravi apoplexia lethali correptus fuerit, ac etiam exinde magna capitis debilitate et perplexitate laboret, imo non obstante totius conventus sui obstestatione et in contrarium suasionem, aura prorsus pessima via posta sumptuosum non minus, quam periculosum iter inivit Viennam. Ibidem audientiam apud Suam Majestatem habens, aulicosque munifice tractans, recommendatitias Caesareas binas pro aquirenda sessione inter Magnates obtinuit, quae tamen hucusque optatum non sunt consecutae effectum, uti praefatum est. Imo optandum fuisset, ut petitio haec emansisset hicque et ordo in aestimatione honoreque suo intactus, et praefatus Dominus Abbas de aliquot florenorum millibus non exsaccatus fuisset.

Abbatiam quam Monasterium Henrichoviense a Campo Liliensibus emit vocatur Zircium, alii vocant Schircium, situata est in Dioecesi Vesprimiensi ad Papam. Expendit in hanc Abbatiam praefatum Monasterium, asserente id Patre Priore jam actu ultra quinquaginta florenorum millia. Et tamen affirmante id mihi Patre Henrico Administratore ibidem, defacto non infert quingentos florenos annue.

Religiosi ibidem intertenentur tres. Praecedens Administrator Pater Petrus, correspondentiam intertenens cum Domino Heister Campi Mareschallo Caesareo contra Rebelles, deprehensus Agriae in squalidissimum carcerem conjectus, miserrime in eodem haud dudum vitam finivit. In eadem sessione praelectum fuit memoriale Jesuiticum, pro adipiscenda sessione in Domo Regnicolarum, supra quod [p. 70.] ingens ac confusissimus clamor, aliis pro aliis vero contra clamantibus.

Sane obstupescendum erat, quod non modo Archi-Calvinista Okolicsányi, verum etiam alii sectarii una voce pro Jesuitis conclamaverit. Errat profecto quisquis modernam Mundi politiam in Hungaria exulare putat.

Conclusum tamen erat, ut ad sessionem quidem admitterentur sed allaborent, ut sese separare queant a Provincia Austriaca, quod tamen Pater Provincialis ait, non esse in sua potestate, sed hoc in passu obsistere Aulam. Verum supra hoc reposuit quidam Hungarus: ita est, boni Patres inter se quidem laborant, ut provincia separentur, sed ipsorum Patres apud Aulam laborant, ut conjunctae maneant, sicque salvare se putant et capram et caules.

Deinde propositum fuit circa honorarium Suae Majestati offerendum, de superque consultatum, sed circa fundum seu fontem ex quo illud derivandum, plane convenire haud poterant, aliis capitationis quantum seu a capite, aliis a portis certi quid tribui debere conclamantibus.

Imo neque circa summam ipsam offerendam inter Dominos Hungaricos conveniri poterat. Pecuniam autem Dominus Cardinalis anticipandam respectu consueti interesse obtulit.

<X>

18. Maii denuo in utraque Domo sessio.

In eadem sessione Patres Rectores duo, Jesuitae prima vice coeperunt sessiones, unusque eorum per brevem dictionem Dominis Statibus nomine minimae, ut ipse aiebat, Religionis suae gratias agens dixit, Societatem, si hanc gratiam hucusque non satis commerita fuisset pro visibus allaboraturam, ut eandem saltem posthac commereretur. [p. 71.]

Insurrexit dein contra hosce Patres Okolicsányius vestram Calvinistarum coriphaeus, dicens Status Evangelicos et Reformatos fuisse laesos per suum Jesuiticum memoriale, in quibus iidem malevoli vocarentur. Verum conclamarunt ingenti confusaque vociferatione contra eundem Calvinistum omnes Catholici, qui quasi duplo numero Sectarios superabant. Pater Rector autem praedicto Calvinistae excusationem plane calvam allegavit.

Caeterum in hac sessione specialiter pertractatum fuerat, circa formulam Decreti Regii ante coronationem a Rege Dominis Statibus in ordine ad eorundem jura et privilegia conservanda, dari soliti, quod Decretum quasi maxima est super quam deinceps juramentum praestat. Difficuler in hac maxima conveniri poterat, ex causa, quod alii Leopoldinum, alii vero Josephinum sequendum dicerent, Haeretici omnes pro Leopoldino, Clerus vero pro Josephino conclamarunt. Ratio autem utriusque partis erat, quod Leopoldinum per expressum contineret facultatem liberam pro Aatholicis tum Augustanae Confessionis tum Helveticae Professionis, multosque alios favores pro iisdem summe noxios Fidei Catholicae. Verbi gratia intertenendi Praedicantes domesticos respectu eorum, qui habitant in locis Catholicis. Item habendi exercitium suae Religionis ubivis domi suae etc.

Horum autem nihil, cum Josephinum Decretum contineat, per expressum, hinc mirum non est, quod Catholici, maxime Clerus illud pro Cynosura sumendum diceret. Obtinuit proinde vox Cleri et Catholicorum Statuum hoc in passu locum. [p. 72.]

De reliquo etiam conventum et declaratum fuit, ut quotquot bona hucusque in Hungaria quocunque modo seu titulo acquisiverunt ex nationalibus videlicet externis, ii teneantur indigenatum suscipere, et praestanda praestare nempe juramentum et mille aureos.

19. hac die tempore pomeridiano diu hucusque desideratus Rex inaugurandus suum hic celebravit introitum, Regio profecto splendore decorum duravitque is ab hora secunda usque ad horam sextam vespertinam. Ordo autem et ritus fuit per omnia conformis descriptioni supra in Directorio expressatae, ideoque hic aliud adjungere supervacaneum foret.

Rex ipse in confiniis Hungariae equum conscendit, ac indutus habitu Hungarico valde pretioso, mitram itidem Hungaricam pretiosissimis plumis, ac scintillantibus gemmis ornata in capite deferens solus duodecim cursoribus cinctus per Pontem Navalem, inter maximum tormentorum fragorem per urbem ad arcem intravit, ubi a Cardinali totoque Clero, pluvialibus infulisque induto, ex equo descendens exceptus atque ad arcensem capellam deductus, ibidemque Hymno Ambrosiano solemniter per Cardinalem decantato interfuit, ac postmodum ad suam retiradam se contulit.

<XI>

20. circa horam nonam matutinam conformiter ad ordinationem supra expressam, se omnes Status et Ordines ad arcem contulerunt, ubi rursus in capella Missa de Spiritu Sancto a Domino Cardinali assistentibus sibi Episcopis solemniter fuit decantata, cui Sua Caesarea Majestas cum omnibus Regni Proceribus, cunctisque Ministris [p. 73.] devote, uti semper assolet, interfuit.

Finito Missae Sacrificio cuncti Regnicolae Regnique Proceres sese ad salam majorem contulerunt, in quo etiam paulo post Sua Majestas personaliter comparuit, ac sub baldachino in sella tribus gradibus elevata consedit, vestita habitu Hungarico rubeo. Ad dextris eidem cum ense evaginato adstitit Supremus Aulae Mareschallus, stans in gradu primo. Deinceps dictionem idiomate Hungarico habuit ad populum Aulae Cancellarius Dominus Comes Illésházy. Eo finito Sua Majestas ipsamet dictionem longam ad Regnicolas Latinam eloquio cultam, Regia Majestate plenam, et simul paterno affectu refertam habuit. Cui pari reverentia, spiritu tamen styloque Hungarico gratias agens respondit Dominus Cardinalis Archiepiscopus. Post hoc Sua Sacratissima Majestas varios admisit ad osculum manus, inter quos etiam ego eandem gratiam habui. Deinceps Sua Majestas prandium sumpsit,

cui una cum Cavalleris ad mensam servierunt omnes matronae Hungaricae, quas tamen mox dimisit.

Cum vero Sua Majestas Domino Cardinali a Saxonia scripto tradidisset suas benignas intentiones Regnicolis publicandas, hinc ex arce discedentes conventum habuimus universim apud Tabulam Superiorem, apud quam jam post horam duodecimam pomeridianam sequens publicatum et praelectum fuit decretum Benignum Caesareo-Regium. [p. 74.]

Hac igitur occasione elucescebat mens et propensio Cleri Hungarici erga avitos Ordines Religiosos, quos Clerus universus mallet esse in Campis Elisiis, quam ut suas foundationes antiquas denuo exquirant in Hungaria, quas iidem Ecclesiastici a potiori tenentes sibi merito timent, ne repetentibus cedere coacti, infulis et titulis hucusque usurpatis, atque ab ejusmodi foundationibus emendicatis cum ignominia spolientur.

Obtrusit sane Dominus Cardinalis Patri Priori Henrichoviensi, quod Domini Abbates Terrarum Haereditariarum duntaxat inhient amplioribus semper bonis ac latifundiis, ut ostentationem et pompam suam dilatare, deinceps vero prima subsellia et recubitus in curiis saecularibus quaerere et obtinere valeant.

Obstitit proinde memoratus Dominus Cardinalis sicuti etiam omnes Episcopi totusque Clerus, quantumcunque possibile fuit, ne praelibati Domini Abbates inter Magnates admitterentur eisque in Tabula Superiori sessio concederetur.

Mirum autem merito cuivis videri posset, cur Clerus et maxime Episcopi, praelibatis Dominis Abbatibus nostris aliisque bona immobilia habentibus Religiosis tantopere sint infesti? Verum quicumque novit, quod totum genus humanum ex corrupta suae necessaria propensione jam ita sit comparatum, quod aegre semper ferat superiores, et haud libenter patiat aequales, is facile colliget cur Episcopi Hungarici, Abbates nostros jurisdictionem quasi episcopalem praetendentibus, et exemptionem ab Episcopis habentibus, aversentur. Et haec quidem est ratio quae universaliter Religiosos Episcopis immediate non subjectos iisdem exosos minusque acceptos reddit. [p. 75.]

Praecipue tamen haec ratio afficit Religiosos Cistercienses et eorum capita Reverendissima, ob exemptiones et jura specialia:

altera ratio jam supra est attacta, nimirum Clerum Hungaricum non libenter e manibus et capite dimittere Abbatias et infulas Abbatiales avitorum ordinum, quorum bona cum magna ex parte versentur in manibus Dominorum Laicorum, hinc iidem iisdem adstipulantur.

Tertia ratio est, quia in Hungaria parochiae sunt miserrimae, nec canonica portione provisi, ideoque Plebani hinc inde fruuntur parte foundationum antiquarum, quam dimittere iis omnino difficile, ne dicam impossibile foret. Ratio autem cur Plebani ita misere sunt provisi est, qua decimas cunctas tollunt Episcopi, quorum multi et inopes sunt in Hungaria, adeoque parochis non remanet nisi stola, quae ibidem prorsum est miserrima.

Ratio autem cur Cardinalis tam alieno a nostris Dominis Abbatibus censeatur animo, fertur esse, quod quidam Praelatus Austriacus eum vocaverit ipso resciente pensionarium Caesareum etc. Demum ultimata ratio reclamandi et abnuendi est, quod hoc responsum Hungarorum sit ac videatur novitas, quam neque quoad cothurnos neque calligas (utinam nec quoad Religionem) admittere volunt, semper insistentes et conclamantes hoc non esse, vel contrarium esse expressatum in suo Tripartito, quod sacrius habent, quam Hebraei suum Thalmut.

Nihilominus quia tum Domino Cardinali tum Principi Palatino durum fuerat visum, Caesareo-Regiam interventionem suo effectum relinquere frustratam, maxime cum scirent Suam Majestatem in rebus gerendis et mandandis esse circumspectam [p. 76.] et accuratam, nihilque temere mandare, sed neque mandata sua negligenda exponere. Idcirco fertur in consistorio eorundem hunc ad inventum fuisse medium terminum, ut omnino ex quovis ordine unus sessionem nanciscatur in Tabula Magnatum, qui tamen semper sit infulatus, quique per semet ipsum, non vero per substitutum compareat.

Eventum autem negotii hujus totius tempus et exitus dabit. Ego ex parte mea non judicarem esse operae pretium tantopere urgere hocce negotium, maxime cum id fieri nequeat sine dispendio bonae existimationis et Religiosae humilitatis, cujus nos adversarii itenidem admonent.

<XII>

Annotatio secunda

Quod pluralitatem sectarum et Religionam attinet, observavi quod licet Jus Tripartitum eorum eos summe aversetur et multis locis proscribat, imo capitis damnet, laici tamen quasi omnes libertatem hoc in passu semel introductam mordicus propugnent.

Annotatio tertia

Animadvertunt ipsi patriotae hujates, in quavis et per quamvis rebellionem incrementum sumsisse et occasione earum crevisse Haeresim. Imo Haeresim esse fontem, ex quo hucusque rebelliones promanarunt, et tamen contra haereticos jus judicant innovandum vel statuendum.

Nota bene, 10. Maii fuit sessio ad quam per expressum cursorem Domini Cardinalis, ad aedem Cardinalitiam pro Synodo Clericali ad citatus fueram, comparuerunt in eodem consessu omnes Episcopi, totusque Clerus Hungariae, praesedit Cardinalis. Allocutionem fecit idem Dominus Cardinalis, indutus vestibis cardinalitiis sermone Latino, sed vehementer cito.

Repraesentavit is indecorum quidem esse et vix non scandalosum in oculis saecularium, ut ii, qui ante omnia quaerere debent regna [p. 77.]

caelestia disceptent et altercentur de subselliis in saecularium curiis, nihilo minus cum res jam ante hac fuerit disceptata, et ad hanc Dietam relegata, ne disordo pariat confusionem, velle se, ut ordo servetur in Comitibus et sessionibus conventum proinde fuit, ut Episcopi ordinati inter se servent ordinem et rationes secundum prioritatem Consecrationis suae in Episcopos. Titulares cedant actualibus et consecratis Episcopis. Titulares pariter inter se servent ordinem temporis collationis. Praepositi et ablegati Capitulorum Episcopaliū praecedant Abbates regulares. Deinceps sequantur Abbates.

Dein lecta fuit petitio Patrum Societatis Jesu, ut nimirum admittantur in votum et sessionem, utpote possidentes varias Abbatias Benedictinorum, Praemonstratensium et Cisterciensium et saecularia Beneficia occasione ergo seu propter ejusmodi bona petunt sessionem. Contradixit proinde vehementer Dominus Archiabbas Sancti Martini et alii non tam disputantes eis sessionem, quam potius bonorum occupationem, occasione cujus iidem sessionem praetendunt.

Verum conclamarunt omnes et maxime Dominus Cardinalis pro Jesuitis, multis ac miris adductis motivis, quorum quaedam praeseferebant quidem speciem boni publici Religionis, ne videlicet Haeretici votis et vocibus exuperent Catholicos etc. verum plurima praeseferebant privatam inclinationem et affectionem, judicabitque [p. 78.] et decidet aliquando Dominus Deus, num foundationes deliberati et determinato ex fine facta pro ordine uno, contra fundatorum expressam intentionem dari et conferri possint a posteris Religioni alteri, id quod Jesuitae mordicus affirmant.

Verum non sat fuit Jesuitis sessionem fuisse, quantum per Clerum fuisse assensam, sed etiam praecedentiam ante omnes Abbatum et Praepositorum ablegatos Religiosos esse concessam, et quidem ex ratione quod ii censeantur esse de Clero regulari, quales sunt Barnabidae et Theatini, Clerum autem semper praecedere Religiosos Monachos, nec dari in universo terrarum orbe exemplum contrarium.

Hic ego assurgens praemissis caeremoniis dixi, dari omnino et assignari intra limites terrarum haereditariarum exemplum contrarium, et quidem in Ducatu Oppaviensi Silesiae Superioris, inter quem Patres Societatis praetendentes sessionem, ante vicesgerentem Reverendissimum Domini Abbatis mei judicialiter sunt repulsi, id ex causis rationabilibus quam plurimis.

Verum contra proprium assertum, non dari in universo terrarum orbe exemplum contrarium, praelibatus Dominus Cardinalis ait, hoc actum esse in Silesia, nos vero defacto versari in Hungaria.

Auditus ergo etiam aliorum mussitationibus tandem sic Dominus Cardinalis resolvit, ut tres solummodo e Societate mitterentur et admitterentur, ac ii sederent post omnes Praelatos et Praepositos infulatos et etiam non infulatos, et gauderent solum voto, nota bene non sessione, tamdiu, quamdiu possiderent ea [p. 79.] bona, propter quae haberent sessionem. Deus Optimus

Maximus faxit, ut Clerus Hungaricus non ingemiscat aliquando cum Clero Gallicano, imo plangat cum ipsa Curia Romana, uti factum in causa Episcopi Appamiensis sub Innocentio XI. Defendit praeterea acerrime et propugnavit saepefatus Dominus Cardinalis praecedentiam Patris Generalis Paulinorum ante Archiabbatem Benedictinorum, non obstante quod hic sit perpetuus, prior vero tamen sexennalis, imo non obstante quod is allegaverit sese gaudere cunctis praerogativis, quibus Cassiniensis, qui Romae cunctos antecelleret Generales Ordinum Mendicantium. Adjudicataque interea fuerat praecedentia Paulinorum Generali. Et cur hoc? Sane nec aliam reperi rationem, nisi qua Episcopi universim non bene afficiuntur Abbatibus nostris infulatis. Quare autem? Rationem scio, et facile alii conjecturare possunt.

Sane quidam Episcopus in hoc consessu clamavit pro Jesuitis dicens: hi boni Patres saltem volunt intrare cum humilitate, alii Praelati autem seu Abbates Monachi praetendunt sessionem in Tabula Magnatum, notate verba signate misteria!

Comparuit deinde vocatus Pater Provincialis Societatis adcitatus, et audivit resolutionem Domini Cardinalis et Cleri, qui gratias agens, pro auctuario gratia rogavit, ut tribus admissis, etiam quartus e societate quaestionata admitteretur, ut sint bini et bini. Cui Dominus Cardinalis ait [p. 80.] rudiosos in processione Viennaee etiam procedere trinos.

<XIII>

11. continuata est Synodus Generalis, in aula Domini Cardinalis de Saxonia celebrata herique inchoata, cui praesedit praelibatus Dominus Cardinalis habitu indutus cardinalitio nempe purpureo-roseo, non tamen quam Cardinalis sed quam Primas totius Regni et Caput Cleri ac Metropolitanus, primum post eum locum tenuit Dominus Archiepiscopus Colocensis, ad sinistram vero Dominus Episcopus Agriensis, tertium Episcopus Transylvaniae, quartum Episcopus Nitriensis, quintum Vaciensis et residui consecrati, secundum tempus et senium consecrationis. Titulares vero secundum prioritatem temporis collationis. Deinceps sedit Archiabbas Benedictinus, eum vero sequebantur residui Abbates tum actuales tum titulares et commendatarii. Hos sequebantur ablegati Capitulorum (de his autem conventum fuit, ut posthac in cunctis processionibus et actibus publicis omnes Abbates praecederent, videlicet dum repraesentant Capitulum, secus vero in aliis occasionibus, in quibus semper Abbatialis dignitas potior est prae Canonici etiam Praepositi). Illos demum Provincialis cum duobus Rectoribus Societatis, hos ultimatim ablegati Abbatum, e quorum numero et ego eram.

Erat itaque haec Synodus spectabilis et famosa, ex eo quod cuncti Hungariae Episcopi, uno duntaxat Quinqueecclesiensi nempe excepto, qui utpote

adhuc tamen, Comes Biber dictus, inter tot tantosque viros fors comparere non est ausus, in eadem congregati, totusque Hungariae Clerus in Capitibus suis praesens interfuerit. [p. 81.]

Deinde etiam erat spectabilis a grandaevo aspectu Episcoporum, a frequentia hominum doctorum, a prudentia consiliorum, nihilque ad auctoritatem et integritatem hujus Synodi desiderari poterat, modo affectus nationalis odiumque erga exteras abfuisset.

Pertractatum praecipue hodie fuit de ordine Abbatum, Capitulum, Praepositorum tum Cathedralium et Collegiatarum Ecclesiarum necnon Praepositorum regularium, demum de ordine et praecedentia Capitulum inter se. Abbates praecedentiam suam probarunt praeclaris rationibus, monstrantque tum ex Juris Canonici textibus claris, tum ex Sacro Concilio Tridentino, aliisque famosis Authoribus imo etiam ex amplitudine jurisdictionis suae quasi Episcopalis, dignitatem suam esse uni et soli dignitati Episcopali inferiorem, caeteris vero omnibus dignitatibus Ecclesiasticis superiorem.

Verum contra hoc obtinuerunt Domini Episcopi et Clerus, non tam rationum pondere, quam potius pluralitate vocum et votorum (pauci enim respective erant Abbates ac legati eorum, maxime cum Praemonstratenses neo-infulati Praepositi, sessionem in Domo Magnatum praetendentes, eaque necdum obtenta in hac Synodo comparere noluerint) adducentes quosdam auctores uti est Barbosa et alii recentiores dicentes Capitulares Canonicos repraesentantes Capitulum habere praecedentiam prae Abbatibus, idque propter Venerationem Ecclesiarum Cathedralium et Collegiatarum. [p. 82.]

Statutum proinde fuit, ut Capitulares considerati, ut insimul sumpti et repraesentantes Capitulum, non tamen alias, omnino praecedentia gaudeant ante Abbates. Abbates vero actuales suos Conventus habentes, praecedant titulares et commendatarios. Sin vero par sit inter se considerationis et conditionis, tunc Cynosura ordinis et praecedentiae desumatur a tempore benedictionis.

Quod vero attinet Capitula Canonicorum inter se, acerrima hoc in passu inter ablegatos Capitulares erat disceptatio, maxime respectu Zagrabien-sium in Croatia praecedentiam propter antiquitatem suae Ecclesiae praetendentium. Nitrienses pariter ante cunctos eandem ob rationem, suam urgebant causam, recurrentes ad tempora Svatoplukii, quem illi nominabant Svatopulcherium, Marcomannorum Regis, qui aliquot saeculis Sanctum Stephanum praecesserit, consequenter affirmabant Nitriensem Ecclesiam in Hungaria esse primam. Verum contra clamarunt huic asserto fere omnes, dumque nullus omnino ablegatorum Capitularium inveniretur, qui saltem non aliquam convenientiam aut causam coloratam pro sui Capituli praecedentia adduceret, nihilque certi statui posset, tunc Dominus Cardinalis, quam praeses expetiit vota singulorum, non interessatorum.

Archiepiscopus proinde Colocensis post varias verborum ambages conclusit suum votum, Capitula eodem ordine debere sibi succedere, quo sibi succedunt Episcopi, quam Principales et Capita Capitulorum. Verum contra id una voce conclamarunt plerique ablegati, maxime Quinqueecclesienses, respectu quorum (sunt [p. 83.] verba eorundem) datur exemplum sine exemplo juvenis videlicet Episcopus, qui necdum ullos habeat ordines. Sin proinde desumendus esset ordo Capitulorum ab ordine Episcoporum, hic cum merito censendus sit ultimus Episcoporum sequeretur pariter Capitulum debere esse ultimum, cum tamen constet illud tum tempore et antiquitate et dignitate, si non primum saltem inter prima esse recensendum. His autem permissis votavit secundus Episcopus Agriensis, tertius Transylvaniensis uterque aetate gravis et senio deficientes, incusabant Religiones antiquas Cisteriensem videlicet et Praemonstratensem, quod illae e Hungaria discedentes secum abstulerint ad exterarum partes documenta literaria, e quibus doceri possit vel potuisset ordo Episcopatum et series fundationum Capitulorum, idque saepe iterantes affirmarunt, sed nec ullum fundamentum allegarunt, hinc verisimiliter de hac re solummodo somniarunt.

Deinde suo ordine votarunt reliqui, suntque vota cunctorum a designato ad hoc notario, videlicet Domino Episcopo Erdődy, fratre germano Domini Episcopi Nitriensis, calamo excepta et consignata. Cadebantque vota diversa productis compluribus libris, quibus elenchi et cathalogi Episcopatum et Capitulorum continebantur. Verum cum quivis istiusmodi cathalogus aliter ac aliter seriem quaestionatam recenseret, quapropter etiam non poterat admitti pro methodo et Cynosura.

Ego votum habui ultimum in terminis tale: Eminentissime et Serenissime Dux, totusque Venerabilis Clerus, quamvis non inveniam quod tot sapientissimis dictis superaddam [p. 84.], nihilominus jussus, tenuem opinionem meam salvo tamen arbitrio meliori et jure cujuscunque demisso cum respectu manifestabo, estque talis: quod nimirum ordo et jus praecedentiae generaliter loquendo desumatur vel a dignitate vel ab antiquitate. Idque videtur consonum juri tum canonico tum civili, nam passim praecedit, qui vel tempore prior, vel dignitate major. Igitur nunc pro Cynosura unum ex his membris dividendum foret, secundum quod controversia haec dirimeretur. Verum cum fatentibus ipsismet Dominis Capitularibus ablegatis, documenta iisdem sint ablata, quibus vel suae Ecclesiae dignitatem vel durationis suae antiquitatem liquido edocere possent. Hinc necessariam arbitror ad aliud recurrendum et aliam Cynosuram seu modum inveniendum, a quo ordo praecedentiae desumatur. Tenuitati vero meae cum non occurrat alius, hinc me Excellentissimi Domini Archiepiscopi Colocensis sapientissimo arbitrio adjungo, dicens Cynosuram in assignando ordine Venerabilium Capitulorum debere esse ordinem Minorum Episcoporum.

Et sic cum collatione facta, majoritas vocum eam in partem propendere videretur, sancitum fuit, ut Domini Ablegati Capitulorum eum servarent inter se ordinem et locum, quem teneret Episcopus ejusdem Ecclesiae pro tempore existens, salvo tamen privilegio cujuscunque suo tempore fors producendo.

Hoc concluso me Dominus Cardinalis alloquens ait: audiat Reverende Pater, praetenditne etiam ipsius Dominus Abbas sessionem apud Tabulam Magnatum? Respondi defacto non praetendit Eminentissime Princeps. Quo audito caput inclinans ad Archiepiscopum Colocensem et Episcopum Nitriensem, clam aliquid cum iisdem contulit. Dein me denuo interrogans ait: sic non praetendit? Reposui ego rursus quod non. Subjunxit is: ergo sedeat et hic maneat inter nos. [p. 85.]

Praesente igitur universo Clero, e regularibus vero Clericis tribus Jesuitis e quorum numero unus erat Provincialis. Dein Religiosis, tribus Abbatibus Benedictinis, e quorum numero erat Archiabbas. Uno Paulino et me uno Cisterciensi lecta et publicata fuit petitio duorum infulatorum Praepositorum Praemonstratensium, Domini Caroli Lelesiensis et Roberti Sancii Gradicensis, rogantium admitti inter Magnates ad Tabulam Superiorem, et siquidem nossent, quod haec admissio non solum staret penes Venerabilem Clerum, idcirco petierunt Interventionem seu Recommendationem a Venerabili Clero ad Dominos Magnates et Regnicolas.

Lecto proin eorundem supplici libello, Dominus Cardinalis mentem Cleri expetens, quid putant Domini Confratres et Filii? Ast hoc in passu neque sigillatim vota sunt expetita, sed universaliter conclamatum, hoc petitum, utpote temerarium perfrictae frontis, irrationabile et omni fundamento destitutum nullo modo ne quidem audiendum minus vero admittendum, idque nec quoad primam nec quoad secundam partem. Imo conclusum fuit non modo non interveniendum pro iis, quin potius omni nisu praesumptioni huic obsistendum.

Fuit proinde decretatio super libello conformiter inscripta, petatumque eorum rotunde negatum. Sicque uterque bonus Dominus in una rheda simul pergens ac longum famulitii tum Germanici tum Hungarici agmen post se trahens, negativam et centuriam tacitarum irrisionum revexit. Dein fuit praelecta iterata interventio Suae Caesareo-Regiae Majestatis pro Domino Abbate Henrichoviensi, [p. 86.] vigore cujus praelibata Majestas Caesareo-Regia non modo priori suae recommendationi insistit, sed etiam in eodem decreto pro Reverendissimo Domino Lucensi intervenit, ejusque Libellum Supplicem Domino Cardinali accludit, repetens suam recommendationem, ut uterque nempe iste Abbas sessionem suam sortiretur in Domo seu Tabula Magnatum inter Regni Praelatos.

Fuit dein etiam praelectus ipsemet libellus supplex Domini Abbatis Lucensis, in quibus motivorum praecipua erant sequentia: primo, antiquitas sui ordinis. Secundo, merita in genere solum adducta, in specie tamen

nulla expressa. Tertio, zelus quem hucusque idem Ordo demonstrasset in reimplantando eundem in Regnum Hungariae, idque cum profusione longe ultra centum millia florenorum. Quarto, hunc Ordinem jam septem redemisse Praeposituras. Quinto, jam binos actuales in Regno habere Praepositos infulatos, e quibus alter quidem sit nationalis filius seu nobilis Hungarus. Sexto, autoritas et dignitas Domini supplicantis, qua non modo intra Ordinem suum esset Vicarius Generalis per Haereditarias Provincias, ipsamque etiam Hungariam a Sua Caesarea Majestate confirmatus, verum etiam in provincia in statu politico obtinere ante alios ipsosque etiam Principes sessionem et locum Priorem etc. Adjecit etiam se jam in priori Diaeta per benignas regales adcitatum comparuisse quidem, ast praeter spem a sessione inter Magnates repulsum, et ad Domum Inferiorem fuisse relegatum, in qua citra dispendium autoritatis suae locum capere omnino non valuisset, praecipue cum id eidem etiam nationales sui Proceres, inter quos majori haberetur respectu, vitio versuri fuissent. Haec et alia his similia fuse deducta fuere per Dominum Episcopum Erdődy. [p. 87.]

Expetiit desuper Praeses Cardinalis singillatim vota, incipiendo a Domino Archiepiscopo Colocensi. Et quamvis Pater Prior Henrichoviensis omnes et singulos, a primo usque ad ultimum adiens humillime unum quemque pro voto et patrocinio rogaverit, et nihil certius quam optatum eventum speraverit. Evenit nihilominus toto Caelo contrarium.

O quam acerbum mihi fuerat audire hanc votationem, et quidem cum una die tempus non sufficeret, etiam protracta fuit die sequenti in multas horas, adeoque biduo ab hora nona matutina usque ad horam tertiam pomeridiana ingratam hanc audire debui materiam.

Votatum proinde fuit, verum ex omnibus non nisi unicus reflexionem habuit super Reverendissimum Dominum Lucensem, votumque affirmativum dedit, laudando zelum ejusdem et suorum in cura animarum, item quod se tempore rebellionis hujus Praemonstratenses aluissent.

Caeterum nullus prorsus fuit e cunctis, qui vel verbum pro Domino Abbate Henrichoviensi, aut pro Ordine Cisterciensi protulisset. Duo tamen vel tres erant e quibus erat Dominus Episcopus Nitriensis Vicecancellarius Hungarico-Aulicus, qui literarum iteratarum Caesareo-Regiarum respectum habentes judicarent eosdem admittendos. De reliquo ex plusquam quadraginta congregatis, nullus votum dedit affirmativum.

Causae autem abnuendi et contradicendi praecipue erant sequentes:

Primo, quod haec sit novitas, adeoque vitanda potius quam promovenda.

Secundo, quod id sit contra expressam mentem legum Patriae. [p. 88.]

Tertio, quod id refragetur omni consuetudini, nullumque hujus rei extet exemplum. Hinc Archiabbas Sancti Martini Benedictinus in spiritu vehementi item Paulinorum legatus, a quibus paritas per Reverendissimos Dominos supplicantes desumpta fuerat, longissimam disparitatum adduxit

catervam, quae quidem a parte rei tota simul sumpta prorsus non expugnavit supplicantium paritatem. Monstrent, ait, hi boni Domini Abbates, quod ipsorum Ordo tam sit antiquus ac meus, monstrent talia privilegia, monstrent talia merita, et sic eis dabo meum votum, secus vere non dabo.

Quarto, quod id vergeret contra bonum publicum tum Regni tum Fidei Catholicae, ex eo quod bonum publicum Regni et Fidei Catholicae exigat, ut potius plures, quam pauciores. Nota bene, viri Ecclesiastici et Religiosi auctoritate, sanctitate et eruditione conspicui assideant penes Tabulam Statuum et Regnicolarum nempe Inferiorem, idque eo fine, ut sua et auctoritate et numerositate eo melius resistere valeant, parti heterodoxae alias praedominaturae et suffragiorum numero superaturae in Domo Regnicolarum, idque cum gravissimo Fidei Catholicae damno, uti experientia hucusque docuerit. In Domo Magnatum vero, cum omnes assidentes sint Catholici, adeoque alia subsit ratio, haud pluribus opus esse Personis Ecclesiasticis vel Regularibus, praecipue cum Domus Superior nihil possit contra conclusa Domus Inferioris.

Quinto, quod id e diametro vergeret contra decisum hesternum, et ordinem praecedentiae a tota Synodo Generali factum et approbatum, vigore cuius Abbates in sessione praeceduntur [p. 89.] a Capitularibus ablegatis, quod hac ratione infringere et praeverteretur.

Sexto, quod hac ratione introduceretur Ordo praeposterus, dum nempe Abbates qua Capitularibus. Inferiores ad superiorem Capitulares vero qua Abbatibus superiores apud Inferiorem Tabulam assidere cogentur.

Et hoc ipsum septimo esset contra bonum pacis, dum nempe Patriae filii inferiori loco relictis cedere cogentur neotericis quibusdam advenis.

Octavo, quod odiosae esset consequentiae, sicuti ex facto liquet, nam vix praerogativam hanc petiit Henrichoviensis, et ecce mox secutus est Lucensis, quos utique residui sequentur omnes, paria vel etiam fors majora merita habentes Abbates ejusmodi extranei.

Octavo [!], quod justitia distributiva dictante, ii solum sint praemiandi aliisque praefereendi, qui id meruissent. Hi vero Domini Abbates nulla habere in Patria merita, ergo. Et hoc argumentum erat generale quasi omnium.

Nono, quam plurima alia in contrarium argumenta, cum notabili vilipensione et prostitutione non tamen praedictorum Dominorum supplicantium, verum etiam Sacri utriusque Ordinis a privatis, attamen publice producta fuere. Verbi gratia quod Monachi perperam affectent primos accubitus. Quod Papam sectentur externam. Quod Abbatibus ejusmodi magis agatur de extrahendis proventibus e Regno, quam de lucro animarum. Quod Abbatiae hae male sint annexae et superadditae Abbatibus extraneis. Quod Abbates hi necdum facti sint Regni indigenae, necdum praestiterint juramentum, necdum deposuerint [p. 90.] mille aureos pro indigenatu dari solitos. Quod his sic se habentibus ne quidem regales iisdem dari, minus

vero ad sessionem etiam in Tabula Inferiori admitti deberent. Quod poena gravissima, quae respectum saecularium in certis circumstantiis vitae et fortunarum confiscationis est, mulctari deberent, ex eo quod personaliter comparere omittant, imo sibi indecorum autumant, sedere in Tabula Inferiori, ad quam fors majores ipsis assideant. Quod videantur spernere nationales Dominos Status ad Inferiorem Tabulam assidentes, et supra eosdem plus de se praesumere, et alia hujus farinae quam plurima, quibus semper immixtus erat defectus meritorum.

Demum devoluto etiam ad me ordine loquendi, in terminis ferme sic locutus fui: Eminentissime et Serenissime Princeps Totusque Venerabilis Clerus, quamvis aliquo respectu, eo nimirum, quo unus ex dominis supplicantibus est Abbas Cisterciensis, cujus Ordinis etiam ego extremum sum membrum, in causa sim interessatus, quamvis etiam votum meum sit ultimum, nulloque loco vel pretio habendum, imo quamvis sciam, quod vox mei unius sit vox nullius, dicam tamen debita cum submissione quod sentio: nempe, vel gratia haec assidendi penes Magnatum Tabulam, quae desideratur, petitur et quaeritur pro Ordine Sacro, vel pro personis supplicantibus. Si gratia haec quaeritur pro Ordine, ego utpote Ordinis hujus Sacri licet vilissimum membrum et adscriptus filius, pro eodem instantissima cum supplicatione rogo, non quidem eum in finem, ut cum violatione legum nationalium obtineat sessionem, sed potius, ut apud Venerabilem Clerum Hungaricum benigniorem impetret sui aestimationem. Nam si de meritis ejusdem Ordinis est quaestio, credo et confido, quod eadem non negabit haec Venerabilis Synodus, quae agnoverunt concesserunt et pro Ordine isto [p. 91.] affirmarunt Concilia Generalia, imo magnopere depraedicantes laudarunt ac munifice remunerarunt ipsimet Summi Pontifices. Accedit, quod si hic Ordo apud Rempublicam Christianam nulla habuisset merita, eundem olim in Regnum hocce non fuisse implantatum, taceo tam ample propagatum, ut numerus Abbatiarum in eodem Regno munifice fundatarum excreverit ad quadragenarium. Verbo, Ordo Cisterciensis est de tota Ecclesia et de multis Regnis, maxime autem de Augustissima Domo Austriaca, teste ultima haeresi et rebellionem in Bohemia aliisque finitimis provinciis haereditariis, quam optime meritis. Adeoque est hoc meum votum et sentimentum, quod si sessio et honor iste quaeratur pro Ordine, eodem non solum, sed longe majori Ordinem nostrum esse dignum, sin vero quaeratur pro personis supplicantibus, ego votum meum adjicio, nec contrarius sapientissimo sentimento totius quasi, Venerabilis Cleri.

Conticuerunt ad haec notabili morula omnes, donec Archiepiscopus Colocensis subjungeret: „Isti Domini Abbates mihi omnino videntur quaerere hunc favorem pro se, non pro Ordine, uti colligitur ex eorum memoriali. Cui ego reposui, id mihi non constare. Subjunxit Cardinalis, ergo Vestra Paternitas est magis contra, quam pro. Cui respondi, me esse non posse contra Ordinem

meum, quem Professus sum, sed neque me stare posse pro causa, quam neque Sua Majestas quidem duplici recommendatione evincere et obtinere potuit.

Hic alii me aspexerunt, alii capita contruserunt, alii vero non scio quid obmurmurarunt, attamen ex illa hora me valde humaniter habuerunt. [p. 92.]

Contradictores vero in hac causa, quamvis exceptis tribus, fuerint omnes, praecipui attamen ex iis erant sequentes:

Primus, Dominus Archiepiscopus Colocensis Comes Csáky. Secundus, Episcopus Agriensis, qui ab Ordine nostro alienissimi est animi. Tertius, Episcopus Transylvaniae. Quartus, Episcopus Titularis Albanensis^h Comes ab Erdődy, qui simul erat notarius Synodi. Quintus, Archiabbas Benedictinus ad Sanctum Martinum. Sextus, Pater Provincialis, qui votum prorsus dedit Jesuiticum, dicere volo vilipensionem et illusionem depressionemque aliorum Ordinum redolens: erat autem illud in terminis ferme tale: ego multum profecto doleo, quod videam hanc petitionem Dominorum Abbatum supplicantium, omnibus pene suffragiis destitui. Sperassem namque quod hac ratione etiam ego, quamvis heri primo receptus, potiori Jure sessionem sortirer in Tabula Domoque Magnatum. Si enim Dominis Abbatibus istis ad consequendam intentionem suam suffragari deberet, quod sint Vicarii Generales, talis sum et ego. Si istud, quod sint in potestate constituti, habentes sub se plures praeposituras, talis etiam sum et ego habens sub me triginta aliquot familias. Si istud, quod jurisdictione et eminentia Ecclesiastica item variis privilegiis Pontificiis gaudeant. His omnibus affluentius vel saltem aequae affluentius gaudet Societas nostra etc. Proinde si eorum adducta argumenta aliquid probare et admitti deberent, rogarem demisse etiam mea admitti, interim votum meum addo negativis. Item quamvis aliis terminis senserunt residui duo Collegiorum Tyrnaviensis et Posoniensis Rectores.

Praecipuus autem e contradicentibus tacitis fuit ipse Dominus Cardinalis qui licet nihil contradixerit, satis tamen cujus sit animi declaravit, [p. 93.] quando metuentibus ne fors Sua Caesareo-Regia Majestas propter iteratam recommendationem non attentam offendatur, ipse reposuit et bis repetiit, non timeant Sua Majestas non offendetur, ego responsum ad Suam Majestatem sic stilizabo, ut non sit metuenda ulla offensa. Tamen quivis libere suum proferat votum.

Liquebat contrarietas ejusdem etiam in hoc, quod cum Sua Majestas Caesareo-Regia eundem requisivisset, ut causam hanc ex asse secundaret, eamque Dominis Statibus recommendaret, is ne verbum quidem in favorem ejusdem protulerit, cum tamen ut Jesuitae sessionem sortirentur, eosdem non modo recommendaverit ac merita eorum depraedicaverit, sed pro iisdem etiam interventionem totius Cleri ad Suam Majestatem expediri fecerit. Sic nempe in mundo, cuncta favore vigent absque favore rigent?

^h helyesen: Arbensis.

Patroni autem seu fautores hujus causae erant: Dominus Episcopus Nitriensis Comes Erdódy et praeterea unus Episcopus senex, cujus titulum ignoro, unusque seniculus Abbas Benedictinus. Praeterea Dominus Andreas Berkes Praepositus Vaciensis tale votum dedit, audivi quod Sanctus Norbertus fuerit consanguineus cujusdam Reginae Hungariae, quodsi idipsum verum est, tunc judicarem quod possent admitti ad sessionem in Tabula Superiori.

<XIV>

12. Maii rursus celebrata fuit sessio, in qua per Dominum Cardinalem qua praesidem propositum fuit, quatenus Venerabilis Clerus suam mentem aperiret, quomodo bonum Religionis in hoc Inclyto Regno Fideique Orthodoxae promovendum, et econtra malum ejusdem amovendum esset? [p. 94.]

Peroravit super hanc propositionem longo sermone Dominus Vicarius Generalis Strigoniensis, Episcopus Biber, remonstrans triplex seu trisarium esse malum, quod Religionem Catholicam in hoc Inclyto Regno premeret, primum esse haereses, secundum violationem et exterminationem jurium Ecclesiasticorum, tertium negationem decimarum et usurpationem earundem a saecularibus.

Occasione primi seu haereseos sequentes fuerunt quaestiones:

Primo, an Rex et Regnum stare teneatur pacificationi et Articulis Viennensibus et Lincensibus, Fidei Orthodoxae maxime noxiis haeresi vero omnem libertatem faventibus?

Secundo, an haeretici Confessionis Augustanae item Helveticae Fidei sint in Regno vere receptae?

Tertio, quomodo compellendi, ut visitationem Ordinariorum ac eorum Vicariorum admittant, secundum consuetudinem pristinam?

Quarto, quomodo adigendi, ut Ecclesias tempore hujus rebellionis occupatas effective restituant?

Quinto, quomodo praedicantes supernumerarii e locis Catholicis et aliis arcendi et eliminandi?

Sexto, quomodo constringendi, ne supracitatos Articulos Viennenses et Lincenses quoad intertentionem praedicantium excedant?

Occasione secundi quaesitum fuit:

Primo, quomodo obviandum Fisco Regio seu Camerae, cunctisque Dicasteriis Regiis, ne sibi usurpent judicaturam in causis ad Forum Spirituale spectantibus, quales sunt omnes causae testamenta concernentes, juramenta et perjuria atinentes, Sacramenta tangentes, matrimoniales et quam plurimae aliae? [p. 95.]

Secundo, qualiter gerendum cum testamentis Episcoporum, et executione ultimarum voluntatum eorum?

Nota bene, hic senes Episcopi vehementer murmurarunt, quod plerumque substantia eorum corripatur a Fisco, quibus consulens Dominus Cardinalis suasit, ut bene facerent in vivis de sua substantia. Ast noluerunt illi intelligere dicentes se non posse sua substantia abdicare in vivis, qua ipsi opus haberent.

Tertio, quomodo Jus Canonicum conformiter ad Articulos Regni vigorosum sit reddendum, et ad praxim rursus redigendum? etc.

Occasione tertii quaesitum:

Primo, quomodo decimarum retentores ad praestationem earundem compellendi?

Secundo, quomodo fraudatores earum mulctandi?

Tertio, quomodo saeculares usurpatores earundem conveniendi iisque eripiendae eaedem?

Habita proinde longissima consultatione tandem conventum fuit, ut fieret ac constitueretur deputatio quaedam, consistens ex Dominis Episcopis et Abbatibus ac Ecclesiarum ablegatis, assumptis ad hoc nonnullis ex cunctis Dioecesibus, annumerato etiam his Patre Provinciali e Societate Jesu, qui omnes casus particulares praedjudicantes et injuriosos seu Fidei Orthodoxae seu immunitati Ecclesiasticae, sive quomodolibet bono Religionis adversantes colligerent, trutinarent ac deinceps oportuna adversus eos remedia adinvenirent, ac tandem Synodo huic Generali exhiberent, porrigenda moderno tempore Suae Caesareae Regiaeque Majestati.

Post haec lectum fuit memoriale Patris Provincialis Societatis Jesu, [p. 96.] quo continebatur, ut siquidem Sua Caesarea ac Reginalis Majestasⁱ votum fecisset aedificandi Domum Lauretanam in honorem Beatae Virginis Mariae, alicubi in Inclyto hocce Regno Mariano, sumptusque tum pro eodem, tum etiam pro formanda residentia Patribus Societatis Jesu, benigne executionem hujus rei demandasset, locus vero jam quidem, designatus fuisset, verum cum fortalitium secundum resolutionem Consilii Bellici sit solo aequandum, locusque futurus apertus, alias etiam praesentia Religiosorum ibidem minus futura est necessaria, utpote Catholicus et Pastoribus sufficienter provisus, rogare se et quaerere num non liberet Venerabili Clero apud Suam Majestatem interponere suam interventionem, quatenus suprafatam residentiam extruere iisque locus assignari deberet Debrecinii? Quo supra Dominus Cardinalis dubitavit id Suam Majestatem admissuram ex causis sibi notis.

Alii tamen gravibus ex causis judicabant tantandum id esse apud Suam Majestatem. Aliud adhuc praeterea produxit memoriale, quo repraesentavit, qualiter Budae fundata esset universitas, collegiumque aedificatum esse intra arcem seu praesidium, neque per Consilium Bellicum admitti, ut plures doceantur scholae quam septem, humaniora nempe et logica. Idque ex causa metuendarum continuarum inter milites et studiosos tricarum. Accedit quod

ⁱ A lapszélien: Eleonora.

locus iste pro universitate nimium sit angustus. Item quod deficiat aqua, studiosis necessaria. Item quod fortalitiium maxime hyeme sero reseratur et cito claudatur. Quod propter sublimitatem montis studiosis sit nimis incommoda etc. [p. 97.]

An proinde non videretur Venerabili Clero magis congruum, ut praedicta universitas Pestinum transferatur, relictis tamen in arce patribus concionatoribus, confessariis et senioribus. Supra quo conclamatum fuit a cunctis affirmative. Felices profecto in adinventionibus suis, quis neget hos Patres?

<XV>

Nunc interim continuo meas supra procul relictas annotationes

Tertio, adverti nullibi terrarum magis vigere affectus nationales quam in Hungaria. Exemplum est praedictus Pater Provincialis, quem inter praecipua encomia depraedicarunt, quod sit Hungarus.

Annotatio quarta, observavi palmariter nullibi majorem dari aversionem nationum exterarum simpliciter omnium quam in Hungaria. Id quod patebat in Zagrabia qua Croatis, quibus sese Hungaris praeferendos dicebant ex hoc uno capite, quod ii sint Hungari.

Annotatio quinta, nullam in Europam reperiri gentem magis de se praeumentem ac sua extollentem, quam Hungaros et Polonos, ait namque unus in publico nostro consessu, Hungarica horrea esse ex eodem marmore, ex quo essent Croatica palatia et basilicae.

Annotatio sexta, collegi nullam nationem potestatis supra se constitutae esse minus patientem, et tamen nullam arctiorum limitum magis indigentem, uti patet ex continuis insurrectionibus et frequentibus rebellionibus.

Annotatio septima, dispexi nullam gentem Europaeam esse aequae sectantem libertatem ac sunt Hungari et Poloni, sed simul [p. 98.] eandem nulli magis esse noxiam, cunctisque vicinis damnosam.

Octavo, dispexi nullam nationem jurium suorum magis esse gnaram. Ratio est qua cuncta publice tractantur, omniaque conclusa publicantur, cunctisque patescunt et innotescunt.

Nono, nulla natione deprehendi juribus suis statutariis magis adhaerescere. Tenetque haec natio tantundem de jure suo, quantum heterodoxi de Bibliis et Hebraei de suo Thalmud. Hinc abominantur Jus Regium, et damnant universim quicquid non continetur in Tripartito.

Decimo, nulla gens magis scit simulare, quam Hungari, hinc errant quicunque sinceritatem seu realitatem quaerunt penes eosdem. Testis est tota comaedia cum Domino Abbate Lucensi et Henrichoviensi.

<XVI>

17. Sessio in Domo Regnicolarum

Hac die, quae erat feria tertia Pentecostes, mane persolvi meam devotionem apud Ursulinas. Deinceps porrexi memoriale ad Excellentissimum Dominum Cancellarium Aulico-Hungaricum in causa Pásztensi, cujus copia reperitur in actis, habuique apud eundem Dominum Cancellarium cum Domino Archiabbate Sancto Martinensi, et alio quopiam Abbate audientiam favorabilem.

Post dimidiam decimam contuli me ad sessionem ad Domum Regnicolarum, in qua pertractata erant sequentia: primo, publicatus adventus determinatus Suae Majestatis ad diem posterastinum videlicet 19. maii. [p. 99.]

Benignissimae Sacratissimae Caesareo-Regiae Majestatis Propositiones pro praesenti Generali Regni Hungariae Diaeta transmissae.

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Domini Domini Clementissime nomine Reverendissimis, Reverendis, Honorabilibus, Spectabilibus ac Magnificis, Magnificis item Egregiis et Nobilibus, Prudentibus ac Circumspectis Regni Hungariae ac Partium Eidem annexarum Dominis Statibus et Ordinibus ad praesentem Generalem Regni Diaetam congregatis benigne significandum.

Altissime Titulatam Majestatem Sacratissimam non dubitare ex tenore benignissimarum literarum Suarum Regalium Clementissimam ejusdem intentionem, ac publicati et instituti moderni Generalis Conventus seu Diaeta rationem mentionatis Dominis Statibus et Ordinibus luculenter perspectam esse qualiter nimirum eadem summefata Sua Sacratissima Majestas, post funesta Sacratissimi condam Principis Domini Josephi Romanorum Imperatoris ac Germaniae, Hungariae, etc. Regis, quippe Domini Fratris Sui Gloriosae Memoriae desideratissimi, de hac mortali vita et temperaneo Regimine, ad sempiternam Immortalitatem et aeternae Gloriae Coronam divinitus evocati fata, ex eo quod nullam superstitem prolem masculam post se reliquisset, velut aliunde indubitatus haeres, ac immediatus in isto Regno Hungariae, et Partibus Eidem Annexis Successor Regiam primum et ante omnia inaugurationem suam, ad mentem articuli secundi Diaetalis anno 1687. Constitutionum, [p. 100.] instaurandam benignissime velit, eaque Deo propitio feliciter peracta, praefati etiam Regni Hungariae sibi cumprimis chari tot acerbissimis retroactorum temporum calamitatibus, diversisque tum internis tum externis motibus et vicissitudinibus concussi, praesertim jam post novissimos internos motus (Divina Providentia ac Caesareo-Regia

Benignitate, per Regiam Benignitatem potius, quam armorum media sopitis, ac summa cum complacentia ac desiderii sui secundo eventu sublatis) reductam quietem firmandam ac stabiliendam, fideles demum Regnicolas communiter omnes sub pacis amoenitate et mutua animorum concordia, penes sua jura privilegia immunitates et libertates ac leges conservandas ac legalem et universalem juris cursum et justitiae exactam celerioremq̃ue administrationem, conveniente et oportuno modo per Status et Ordines Regni suppetitando, et ex Regiae Majestatis benigna ratificatione stabiliendam, abusus et excessus nonnullorum judicum tollendos et praecavendos debitamque Reginum et Ordinariorum Regni Judicum mandatorum obedientiam et respectum paritionemque observandam, de mediis sustentandi militem in Regno et ejusdem confiniis pro salute et securitate Patriae excubantem, pro ea quae patet exigentia, et aequa ut justum et opus est proportione subministrandis, ordinem instituendam, ac denique aliorum etiam negotiorum, quae pro publica et durabili Regni [p. 101.] tranquillitate. Necessariaque ejusdem conservatione et tuitione, ac metuendorum quorumvis periculorum, matura praecautioe utilia et proficua videbuntur, cum iisdem Statibus et Ordinibus agendum, et haec omnia solícite curanda, velit impense et exoptet clementissime.

Et dum eadem altéfata Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas parem praelibatae cum Caesareo-Regiae Majestatis Domini Fratris et piissimae memoriae immediati in regimine praedecessoris sui, erga praefatum hoc Regnum Hungariae propensionem, ex indeque animadvertisset, quod publicae quietis et tranquillitatis a communis hujus Regni Hungariae boni procurandi intuitu in anno adhuc 1708 Generalem iisdem Statibus et Ordinibus Diaetam aequae in hac libera et Regia Civitate Posoniensi celebrandam indixerat, sub cujus decursu longo tempore pertractata acta, jam a sola conclusione dependebant conclusaque in Articulos et Constitutiones Regni reddacta fuissent, nisi praematura et insperata altéfatae Caesareae Regiaeque Majestatis mors, Diaetam ipsam aut potius conclusionem interrupisset. Hinc altissime titulata Sacra Caesarea Regiaque Majestas clementissime desiderat, ut Status et Ordines modo congregati, interrupta per mortem ut praefertur Regiam Diaetae constitutionem sine cunctatione proseguere, et eas duntaxat, quae per obitum altéfatae Caesareo-Regiae Majestatis sufflaminatae, atque adeo non editae fuerant resolutiones in proxime extradandas [p. 102.] reassumere, ac una felicem et desideratum huic negotio, tanto labore tantisque sumptibus eo usque exantlato finem imponere velint, omnibus gratis et concessionibus quae nuperrime reducibus ad pristinum obsequii et fidelitatis statum impertitae ac solemni instrumento ratihabita et corroboratae exstant, articulatim etiam confirmandis prior Diaetalis Proscriptio, non nisi ad solos etiam, si num in malo obduratos et perseverantes ac absentes suum sortiatur robur. Nec enim benememorata Sacratissima Caesareo-Regia Majestas dignum et

consultum esse iudicat, ut prioris Diaetae actis, quae tam longo temporis spatio multoque labore et sumptibus constant, absque omni legitima ratione simpliciter sepositis quidpiam novi praetendere ac denuo longum in iis tempus extrahere, inutilesque expensas etiam sibimet causare, ac in fine finali, ea quae ante hac per Regias Resolutiones obtinuerunt, repetenda, iidem Status et Ordines reportare cupiant. Dum nec modernae Regiae Majestati, illa quae per Gloriosae Memoriae Praedecessorem, et Dominum Fratrem suum benigne resoluta sunt, facile alterare, nec ipsis Statibus et Ordinibus ab iis in quibus tum jam devoto animo aquievisserunt et aequa ac iusta agnovissent, modo recedere sententiamque suam mutare congruum et integrum esset, quin potius prioribus et noviter extradandis benignis resolutionibus suis altefata Sua Majestas Sacratissima memoratos Status et Ordines acquieturos ac respectum praemissorum in hisce [p. 103.] modernis benignis Propositionibus actorum punctorum utpote publicam Regni tranquillitatem, vagabundorum etiam praedonum et latronum persecutione, punitione et extirpatione procurandam, item legum et iurium Regium conservationem aut iustitiae administrationem, confiniorum et praesidiorum provisionem, omnigenamque totius Regni ac Annexarum etiam Eidem Partium securitatem ac tutelam necnon publicorum onerum rectam proportionem et firmam subdivisionis normam eruendam ac stabiliendam, concernentia negotia, in quantum sub decursu prioris Diaetae interruptae, pertractata non essent, communi studio assumpturos et celerius elaboraturos, neque Diaetam hanc in longum tempus protracturos, clementissime confidit, eatenus eosdem paterne hortandos esse voluit. Quae etiam universarum Regni Libertatum, Privilegiorum Iurium et Legum tenore Benigni Diplomatis Sui Regii firmam observationem clementissime pollicetur, et eosdem Status et Ordines superinde ac etiam de paterna gratia et clementia certos et securos reddit, Regique animi sui propensionem iisdem benignissime offert.

Per Sacratissimam Caeseo-Regiam Majestatem Posonii die 20. mensis Maii anno Domini 1712.

Locus Sigilli Ladislaus Hunyady manu propria [p. 104.]

Specificatio omnium Denomiatorum secundum Directorium suprapositum

Pro deportanda Corona ex turri ad habitationem Suae Majestatis triduo ante coronationem, ex parte Venerabilis Cleri

Episcopus Nitriensis et Dominus Personalis.

Dominus Vice Palatinus.

Dominus Vice Iudex Curiae.

Dominus Adamus Mesko Palatinalis Prothonotarius.

Dominus Stephanus Nagy Iudicis Curiae Prothonotarius.

Portitores cistae cum Corona et Clenodiis:

Dominus Nicolaus Jeszenszky Pestiensis.

Dominus Gabriel Bossányi Nitriensis.

Ablegati Dominus Paulus Okolicsányi Turocensis.

Dominus Martinus Kosovics Zemplenicensis.

Equitabunt penes illum, qui pecunias projiciet:

Dominus Nicolaus Szanko Simigiensis.

Dominus Joannes Meszlényi Jauriensis.

Ablegati Dominus Alexander Nedeczky Strigoniensis.

Dominus Michael Backó Mosoniensis.

Ad portam Patrum Franciscanorum invigilabunt:

Dominus Josephus Sigray Castriferrei.

Dominus Andreas Török Neogradiensis.

Ablegati Dominus Stephanus Orczy Hevesiensis.

Dominus Josephus Huszár Turociensis.

Ex parte vero Minorum Magnatum penes deportandam Coronam erunt:

Dominus Comes Stephanus Koháry et Dominus Comes Thomas de Nádasd. [p. 105.]

Cistam deferent ex Magnatibus numero quattuor:

Baro Adamus Berényi.

Baro Nicolaus Szapáry.

Baro Georgius Gilányi.

Baro Josephus Maholányi.

Ad portas Templi Cathedralis ne vulgus irruat per Dominum Janitorum Magistrum erunt:

Comes Emericus Ziczy.

Comes Paulus de Nádasd.

Comes Sigismundus Széchényi.

Baro Antonius Amade.

Josephus Sigray.

Stephanus Orczy.

Adamus Rauch.

Casparus Hrabovsky.

Qui continuo obequitabunt penes Dominum Magistrum Curiae erunt:

Comes Casparus Esterházy.

Comes Wolfgangus Serényi.

Pro damis Germanicis et Hungaricis extruentur Theatra, pro iis accomodandis denominabuntur quidam a Janitorum Magistro.

Vexillum Hungariae portabit Comes Thomas de Nádasd.

Dalmatiae Comes Georgius Erdődy.

Croatiae Comes Josephus Esterházy.

Sclavoniae Comes Franciscus Esterházy.

Ramae Comes Sigismundus Batthyány.
 Gallitiae Comes junior Joannes Pálffy. [p. 106.]
 Lodomeriae Comes Joannes Cicullini.
 Serviae Baro Petrus Andrásy.
 Cumaniae Comes Petrus Esterházy.
 Bulgariae Baro Georgius Berényi.

Qui populum irruentem in processione amoveant:

Comes Emericus Zichy.
 Comes Michael Beöthy.
 Comes Joannes Zichy.
 Baro Stephanus Rutkay.
 Michael Baczkó.

In Ecclesia Franciscanorum ad latus Regis stabit penes supremum cubicularium Regis Comes Franciscus de Nádasd et praecinget Regem gladio Sancti Stephani.

Post prandium porriget Regi mantile: Comes Alexander Erdődy.

Lavacrum: Comes Franciscus de Nádasd.

Praecisor ad mensam erit: Comes Petrus Zichy.

Mantile Domino Archiepiscopo Strigoniensi porriget: Comes Josephus Erdődy.

Palatino: junior Comes Antonius Esterházy.

Archiepiscopo Colocensi: Comes junior Petrus Csáky.

Nuntio Apostolico: Comes Carolus Zichy.

Legato: Comes de Nádasd.

Dapiferi:

Comes Stephanus Csáky.
 Comes Franciscus senior Esterházy. [p. 107.]
 Comes Michael Petheő.
 Comes Franciscus Barkóczy.
 Comes Thomas Szirmay.
 Comes Ladislaus Esterházy.
 Comes Sigismundus Széchényi.
 Comes Stephanus junior Esterházy.
 Comes Alexander Esterházy.
 Comes Joannes Esterházy.
 Baro Paulus Mednyánszky.
 Baro Alexander Sennyey.
 Baro Paulus Berényi.
 Baro Casparus Révay.
 Baro Antonius Amade.
 Baro Sigismundus Nyári.
 Baro Gabriel Bellovics.

Baro Josephus Maholány.
Baro Nicolaus Szapáry.
Baro Petrus Szapáry.
Baro Joannes Révay.
Baro Sigismundus Haller.
Baro Joannes Makay. [p. 108.]

Decretum Josephinum instar cujusdam capitulationis coronationi praemissum

Nos Josephus Dei Gratia Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. agnoscimus et memoriae commendamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quod posteaquam universi Domini Praelati, Barones, Magnates et Nobiles, caeterique Status et Ordines Inclyti Regni Hungariae, Partiumque Eidem Annexarum, immensa illa tantaque ac plusquam Paternae Pietatis et propensionis, benignarumque curarum et protectionis bene merita Sacratissimi Principis ac Domini Domini Leopoldi Divina favente Clementia Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti ac Germaniae, Hungariae etc. Regis, Domini ipsorum Clementissimi, Genitoris autem Nostri Colendissimi, inde ab initio suscepti feliciter Regiminis Sui, in eosdem clementer contestata, quae nimirum inter caetera novissimis his sub temporibus, victricibus et gloriosis armis Suis, immanem Christiani nominis hostem Turcam, crebris cruentis generalibus conflictibus fusum et profligatum caelesti prae auxiliante ope ab illorum quotidie capitaliter infestis cervicibus propulsando, deque ipsius manibus, in quibus hactenus a tanto tempore, non absque summa totius hujus nationis pernicie gemebant, nominatissima istius fortalitia, interque eadem florentissimam olim Sedem Regiam Budam et antemurale toties fati Regni Hungariae cum potiori ejusdem parte eripiendo, ac in eliberationem istius dulcissimae Patriae, haec et alia gratiarum genera in Actis praesentis Generalis Diaetae [p. 109.] fusius enumerata, declarare et impendere dignata est, humillima gratorum suorum animorum mente perpendentes de Nostra quoque Serenitate in haud absimilem expectationem assurgentes, a Sua Sacratissima Caesarea et Regia Majestate Domino et Genitore Nostro Colendissimo, ex proprio Ipsorum motu ardentius profecto supplicantes obtinuissent, ut adhuc in vita Majestatis Suae Nos in haereditarium Regem atque Dominum ipsorum Clementissimum, unanimiter et faustis acclamationibus, invocatoque Divini numinis auxilio rite coronarent, ac in perpetuum recolendam tantorum beneficiorum memoriam (Jure Successionis haereditariae et primogeniturae, quod Augustae Domui Nostrae jam olim quaesitum, per injuriam autem temporum non nihil obscuratum fuerat, pristino vigori et luci postliminio restituto) decernerent, quod a modo impofterum neminem alium, quam praetitulatae Suae Caesareo-Regiae Majestatis propriis ex lumbis descendentium masculorum

haeredum primogenitum in omne tempus, id ipsum etiam articulo quinto, anno 1547 aliisque stautentibus, pro legitimo et haereditario suo Rege ac Domino Domino sint habituri, et ergo semper totiesque quoties ejusmodi inauguratio instauranda erit praemittendam Regiam Assecurationem, Juramentumque superinde juxta formulam a majoribus suis praestitam dependendum, diaetaliter intra hoc Regnum Hungariae rite coronaturi, in eo casu (quem divina Bonitas in omnia saecula clementer avertere dignetur) quo altememoratae Suae Majestati Sacratissimae semen masculinum deficere contingeret, istiusmodi adipiscendi [p. 110.] praenotati Regni Hungariae et Partium Eidem Annexarum, eorundemque Sacrae Coronae atque suscipiendi Regiminis successionem erga praeviam, praedeclaratoque modo praemittendam Regiam affidationem et juramentum desuper praedicto modo praestandum, in Serenissimum quoque modernum Hispaniarum Regem Dominum Carolum Secundum ejusque pariformiter masculinum semen redundaturam et transituram pariter acceptantes, demisse rogaverunt, ut nos infra scriptos articulos, omniaque ac singula in iis contenta rata, grata et accepta habentes Nostrumque Consensum illis praebentes, benigne acceptare, autoritate Nostra approbare et confirmare, nos ipsi suo tempore benigne observare, quam per alios quorum interest firmiter observari facere dignemur, quorum quidem articulorum tenor sequitur et est talis:

Primo, quod praeter praehinsuatam ab antiquo deductam haereditariam Regiam successionem ac coronationem, in reliquo universas ac singulas communes istius Regni Hungariae Partiumque Eidem Annexarum Libertates, Immunitates, Privilegia, Statuta, communiaque Jura, Leges et Consuetudines a Divis condam Hungariae Regibus ac moderna etiam praelibata Sua Caesarea et Regia Majestate hactenus concessas et confirmatas, in futurumque concedendas et confirmandas (ad quas et quae dicti Status et Ordines formulam quoque juramenti, ad initium decretorum Serenissimi Domini Principis Ferdinandi Primi expositam extensam et reductam habet) exclusam tamen et semota articuli tricesimi primi Decreti Divi Andreae Regis Secundi de anno 1222. clausula incipiente: quodsi vero etc. usque ad verba: in perpetuum facultatem etc. in omnibus suis punctis, clausulis [p. 111.] et articulis, prout super eorum usu et intellectu regio et communi statuum consensu diaetaliter conventum fuerit, Sua Serenitas firmiter et sancte observabit, per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciet.

Secundo, quod praespecificati Serenissimi Hispaniarum moderni Regis mascululi haeredes, futuri nempe Reges Hungariae Partiumque praedictarum, in hoc Regno Hungariae aut vicinibus eidem provinciis personaliter residebunt.

Tertio, Sacram Regni Coronam juxta veterem consuetudinem ipsorum Regnicolarum legesque Patrias per certas de eorum medio ad hoc delectas personas saeculares in hoc Regno conservabit.

Quarto, hactenus recuperata et ex post Deo favente recuperanda quaevis hujus Regni ac Partium Eidem Annexarum latifundii et partes, ad mentem etiam praerepetitae juramenti formulae, praenotato Regno et Eidem Annexis Partibus sub modalitate supradictae interpretationis, de usu et intellectu legum et privilegiorum, de toto reincorporabit.

Quinto, quod in casu (quem Deus procul amovere velit) defectus primum Suae Caesareae et Regiae modernae Majestatis, deinde antelati Serenissimi Hispaniarum Regis masculini seminis, praerogativae Regiae electionis et coronationis antefatorum Statuum et Ordinum in pristinum vigorem statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae ac praedictas Partes ejusdem antiquam consuetudinem illibati remanebit.

Sexto, toties quoties, uti praemissum est, ejusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepe fati Regni Hungariae successivis temporibus diaetaliter instauranda erit, toties praenarrati [p. 112.] futuri Neo-Coronandi haereditarii Reges praemittendam habebunt praesentis assecurationis acceptationem, deponendumque superinde juramentum.

Septimo, assecurabitque Sua Serenitas, quod vivente Sua Sacra Caesareo-Regia Majestate Domino Nostro Clementissimo in nullam administrationem Regni sese intromittet, absque Suae Majestatis Caesareae expressa et specifica benigna voluntate et assensu Statibus et Ordinibus declarando.

Atque haec sunt quae Serenitas Sua ante coronationem Suam acceptare, sufficientibusque literis suis assecuatoriis sub verbo suo confirmare, tempore suscipiendi Regiminis Generalibus ejusdem Regni Articulis inseri et publicari fieri dignabitur.

Nos itaque praedicta universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae et Partium Eidem Annexarum instantia benigne admissa, pro benigna animi nostri propensione, ipsosque benigne ratificandi voluntate praeinsertos articulos universos, ac omnia et singula in iis contenta, rata, grata et accepta habentes, eisdem Nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus et illos ac quaevis in eis contenta clementer acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus promittentes et assecurantes Status et Ordines in verbo Nostro Regio, quod praemissa omnia tam nos ipsi Regiminis Nostri tempore observabimus, quam per alios fideles subditos Nostros observari faciemus, uti vigore hujus Nostri diplomatis acceptamus, approbamus, ratificamus, [p. 113.] confirmamus atque promittimus. In cujus fidem et testimonium literas has manu propria subscripsimus, et Sigilli Nostri Archiducalis appensione muniri fecimus. Datum in Arce Regia Posoniensi, die 8. Decembris anno 1687.

Josephus

<XVII>

20. invitatus prandium sumsi apud Reverendissimum Dominum Abbatem Lucensem, qui inter alia mihi recensuit, quod pro suis Praeposituris Hungaricis paratae pecuniae exposuerit plusquam centum quadraginta millia florenorum.

Retulit mihi etiam quod sua petitio quoad obtinendam sessionem inter Magnates necdum sit sortita suum effectum optatum. Causam ex parte is attribui Patre Priori Henrichoviensi, qui in audientia apud Dominum Cardinalem habita, fertur Domini Abbatis sui characterem et authoritatem, qua in Silesia pollet, ultra modum extulisse, et demum adjecisse, eundem etiam in statu politico tanta praerogativa gaudere, ut citra honoris sui diminutionem sessionem capere non possit in tanta hominum colluvie et faece, qualis confluere solet ad Tabulam Inferiorem. Quod ipsum Dominus Cardinalis, utpote Hungarorum affectui aliunde studens, iisque per omnia blandiens aegerime dicitur tulisse, quod vel inde liquet, quod is sese petitioni huic deinceps [p. 114.] fortissime opposuerit, Dominoque Praelato Lucensi dixerit, hanc esse novitatem, Ungaris exosam.

21. denuo erat sessio longissima, ab hora videlicet octava matutina, usque ad horam quartam pomeridianam.

<XVIII>

22. Festum Sanctissimae Trinitatis, quae erat dies solemnissima coronationis Regiae, Domini Domini Caroli VI. Imperatoris Gloriosissimi, in Regem Hungariae, fertur autem pro certo ab iis, qui et hanc, et Francofurtensem coronationem praesentes viderunt, quod coronatio ista prae Francofurtensi longe fuerit magnificentior, praecipue quoad splendorem Magnatum et Cleri in maximo numero praesentium. Actus coronationis in seipso feliciter et ordinate et absque omni infortunio vel damno successit, ritu et ordine superius in directorio expresso. Certum et evidens est, quod Hungari huic Regi magis afficiantur, quam fors ulli antehac. Publice enim exclamaverunt eum esse, quem Deus pro Hungariae liberatione asservasset et submisisset. Imo senex Princeps Palatinus die ista, Regi in cornu mensae ad sinistram assidens, poculum utraque manu apprehensum stans ebibit dicens et clamans, Vivat Rex Noster, quem semper optavimus, semper amavimus. Quo dicto tantus tripudiantium Comitum et Magnatum vivat acclamantium est ortus clamor, ut per totam arcem resonuerit. [p. 115.]

Nec abs re Hungari Principem istum tanto amore complectuntur, utpote quem tam naturae quam animi dotes singularissimaeque virtutes non modo

Hungaris, sed cunctis omnino hominibus, imo et caelitibus ipsis commendabilem et amabilem reddunt, et quidem ego ipse in eodem principe observavi:

Primo, tenerrimum amorem et profundissimam venerationem erga Venerabile Sacramentum, nam pridie in vesperis festi Corporis Christi, per longissimas vesperas continuo flexit coram Venerabili, ubi tamen Ministri, ipseque Dominus Cardinalis sedit, deinde vix dici potest, quanta submissione flectens sese terram versus toto corpore inclinaverit, pectusque percusserit, elevatisque manibus Deum suum adoraverit.

Secundo, continuum orationis studium, quippe in Ecclesia eum numquam vidi oculis vagum, aut musicae, vel rei aliae, quam orationi intentum, adeo ut vix oculum a suo libro precatorio unquam averterit.

Tertio, miram affabilitatem, quam omnibus etiam sortis communis hominibus facillimum concedit ad se aditum, benignumque ac paternum praebet auditum. Hinc me praesente quidam hatschirius viam Regi facere volens, plebem indiscretius retrusit, ac Hungarum quendam recedere non potentem, prae hominum copia percussit, quod Rex videns aegerrimae tulit. Et hatschiriorum capitaneum increpans ait, se nolle homines repelli, sed potius ad se attrahi.

Apparebat dein etiam ejus benignitas et affabilitas in suo ad status habito cultissimi latinissimi eloquio, in quo se [p. 116.] nominando nunquam usus fuit, pro nomine nos sed ego, nominando vero Suam Regio-Caesaream conjugem, ait, mea charissima uxor est.

Quarto, misericordiam erga pauperes, vere pauperes, quibus remanentia cibaria sua praebere jubet, nec uti ante ante portas divendi sinit.

Quinto, laboris tolerantiam, fugam superfluarum distractionum, nam ferme continuo occupatur seriis.

Sexto, vitam ordinatam temporisque exactam distributionem, quoad mensam, consilia, devotionem, etc.

Septimo, famam apud cunctos illibatam, qua etiam ab omni non necessario faeminei sexus alloquio abstinet.

Relatum mihi habeo, a quodam magno, qui indies ad latus ejus versatur, quod is principem hunc ridere nunquam, subridere vero raro viderit.

Excessus in victu et tractationibus, item luxus in vestibus fertur osor maximus. Hinc actu laborare dicitur in salutaribus mandatis, quibus varia in terris hisce regnantia flagitia et ingentes abusus, proscribere et eliminare velit.

Deus Optimus Maximus concedat glorioso huic Principi id quod sibi pro Tessera et Symbolo assumpsit nempe constantiam et fortitudinem.

23. et 24. Maii Sua Majestas Sacratissima Dominis Statibus concessit respirium et a sessionibus immunitatem. Die coronationis in mensa bibit Cardinalis et omnium fidelium Hungariae Statuum sanitatem et felicitatem, sub explosione omnium tormentorum. [p. 117.]

<XIX>

25. fuit denuo celebrata sessio in Domo Comitali in qua responsa Suae Majestatis supra puncta et gravamina tum communia tum particularia Hungariae responsa dedit. Cupitque ut Diaeta haec celeriter finiretur, et conclusa in Articulos redigerentur, postea Sua Authoritate Caesareo-Regia confirmandos. Erat autem acris disceptatio quoad capitalistas, praetendentes a suis debitoribus non modo capitalia, sed etiam a tempore praeterlapsorum motuum persessum interesse, quod postremum isti se debere negant, Suamque Majestatem interpellant.

Erat in sessione duo Jesuitae, videlicet unus Rector Tyrnaviensis et alter Pater Abbas dictus. O tempora! O mores! Queis Patres Societatis sibi usurpant nomen Patris Abbatis.

Debrecinenses sunt parati admittere Religiosos Catholicos videlicet Franciscanos vel alios, non tamen Jesuitas. Nota bene, sententia Patris Rectoris, videlicet ubi non adest temporalium pro necessitate abundantia, ibi exultat plerumque in Monasteriis et Collegiis regularis observantia.

<XX>

26. persolvi meam devotionem apud Ursulinas videlicet Festum Corporis Christi. Mane hora nona fui apud Excellentissimum Dominum Supremum Camerae Aulicae Praesidem, Dominum Comitem Thomam a Stahrenberg, proponens: Suam Excellentissimam Dominationem haud latere, qualiter lapso 1703 anno Monasterium Velehradense et Reginense pro necessitate publica, ad benignam Caesareo-Regiam petitionem capitale suum foundationis [p. 118.] nonaginta septem millium ducentorum viginti quinque florenorum excelsae Camerae Aulicae permodum mutui deposuerit, ac deinceps Sua Sacratissima Majestas gloriosae reminiscentiae sese non modo ad restitutionem ejusdem post lapsum triennium obligaverit, verum etiam idem capitale post refusionem sui, in emptionem cujusdam boni immobilis applicandum esse clementissimae determinaverit.

Siquidem vero defacto occasio quaedam convenientissima sese offerret, praedictum capitale eundem in finem applicandi. Eapropter me demisse Suam Excellentissimam Dominationem rogare, pro informatione aliqua num expediat ac num ex parte Excelsae Camerae spes aliqua promineat hoc capitale recipiendi ac restituendi, etc. Supra quod is mihi sic respondit: Quamvis Camera hucusque tum per continua jam tot annorum bella, tum per binam mortem Caesarearum Majestatum, maxime vero per nuperam electionem et coronationem Imperialem, ipsamque etiam Hispaniam enormiter sit

exinanita, adeo ut res per seipsam liqueat, Camerae et inopiae publicae esse faciendam reflexionem, nihilominus det Vestra Paternitas negotium hoc scripto, ego enim videbo, ut utrique Monasterio in praetensione sua aequa gratificetur. Et licet refusio capitalis nec 12 nec 1713 fieri posset, allaborabo tamen, ut saltem tempus deputetur, quo praedictum capitale solvendum erit, quod fors fieri poterit in brevi.

Replicui ego meam intensionem omnino esse, negotium [p. 119.] isthoc scripto promovere, interim tamen defacto necessarium fuisse mentem Excellentissimae Dominationis Vestrae et Excelsae Camerae pro directione nostra aequaliter explorare, ne fors capitale hoc simpliciter edicentes, periculum incurramus quoad interesse.

Ad quod is respondit, reflexionem hanc meam omnino non esse inane. Nihilominus suadere, ut Monasteria tamen porrigant memoriale, allaboraturum sese ut omnia bene fiant, quemadmodum etiam hoc in passu omnem appromittere assistentiam.

<XXI>

28. Maii vocatus ad Dominum Episcopum Transylvaniae, virum grandaevum, et bene nonagenarium, ab eodem percepi, qualiter is, post defunctum Dominum Episcopum Jaklin Nitriensem, quam Aulicum Hungaricum Cancellarium, Abbatiam Ordinis Cisterciensis de Pilisio Beatae Virginis Mariae in Dioecesi Vesprimiensi anno 1084 fundatam, quam post expulsos Religiosos Cistercienses primo varia capitula, demum autem continua serie aliquot Episcopi Nitriensis, quam Aulici Cancellarii tenuerunt, tandem ipse, quam Canonicus Tyrnaviensis et deinde Episcopus Transylvaniensis obtinuerit.

Collatam autem ait sibi hanc Abbatiam a Domino Leopoldo Imperatore gloriosae reminiscentiae, idque in gratitudinem eo quod eidem dedicaverit librum Vita Fratrum intitulatum, quem idem Dominus Episcopus primo Italice, deinde Hungarice edidit.

Hanc Abbatiam proinde taliter obtentam, diu quietem [p. 120.] possedit, donec eundem tandem Dominus itidem Episcopus Nitriensis Ladislaus Mattyassovszky Cancellarius in jus vocaret, et praetenderet hanc Abbatiam pertinere ab antiquo ad Aulicos Hungariae Cancellarios. Verum justa causa etiam tunc triumphavit, sub Patrocinio Domini Cardinalis Kollonich. Deinceps inquit varios se habuisse stimulos, maxime a Domino Archiepiscopo Colocensi, ut eandem applicari sineret pro Ecclesia Poseniensi, dictaeque Ecclesiae Praeposito, qui etiam num est idem Dominus Archiepiscopus e comitibus Csáky. Siquidem autem is vehementem conscientiae remorsum haberet, nec se tute mori posse putaret, si ipso se connivente vel consentiente Abbatia haec Ordini pro quo fundata est, eriperetur, et ad Praeposituram

praedictam, vel Cancellarios transferretur, piaque fundatorum intentio fine suo destitueretur. Eapropter eumque in finem is me advocavit, et suam mentem mihi denuo reserare voluit, qualiter nimirum paratus sit eandem Abbatiam iterum Sacro Ordini restituere. Et quamvis ad pauculos residuos vitae suae dies titulum Abbatis reservare velit, paratus tamen esset in praesens bona et appertinentias extradere, et ordini consentiente Rege immediate tradere. Offert etiam pro restauratione Ecclesiae trecenti florenorum apud Cameram et ducenti apud Baronem Maholani debiti liquidi. [p. 121.]

Appertinentiae autem sunt tres pagi, duobus milliariibus Posenio distantes, in solo fertilissimo. Item villa Posenii, in qua defacto commoratur cum horto aliisque, census etiam annuus eidem ab urbe Poseniensi pondi debitus.

Documenta literaria pro manibus existentia, quorum principalissima omniaque necessaria Tyrnaviae recondita habet, pariter vult extradere, dicens quod unum, quae est litera foundationis sit cum bulla aurea, quodque haec instrumenta cum ingenti labore et magnis expensis acquisiverit.

Penes unum pagum, qui exustus est ait esse Castellum a Germanis quoad tectum combustum. Binas villas, ait defacto possidere duos nobiles, sed tamen ad nutum suum et dies vitae suae.

Ait insuper se jam ante decem vel duodecim annos monuisse Dominum Abbatem Velehradiensem, ut ordo hoc in passu esset vigil. Idipsum vero se hic et nunc repetere et reiterare, cum hac expressa declaratione, ut si ordo occasionem hanc negligeret, se deinceps velle esse coram Deo excusatum. Nam quantum ex se est, velle sua cuncta ad consequendam hanc piam intentionem contribuere.

His proinde auditis ego adhuc eadem die Posenio discedens vesperi ad Stuppavam perveniens ibidem pernoctavi die vero insequenti, quae erat Dominica, nempe 29. mane discedens ad prandium in pagum Sancti Joannis dictum, ad noctem vero Holicium perveni, inde mane [p. 122.] 30. discedens prandiumque Polleschovii sumens, circa tertiam pomeridianam sub protectione Altissimi Velehradium perveni, ac primo ibidem Reverendissimo Domino post vespervas vero causam adventus mei toti Venerabili Conventui proposui.

Resolutum autem unanimi consensu fuit, ut Reverendissimus Dominus in persona mecum Posenium sese conferret, quod et factum die nimirum sequenti videlicet.

31. Maii mane circa horam octavam discedentes, Polleschovii prandentes, ad noctem usque Hollitschium pertigimus, ubi Reverendissimus Dominus male valere incepit.

<XXII>

Junius

1. Junii in Levar prandentes ad noctem vero per magnam ex imbre inundationem usque ad Stuppavam pervenimus.

2. vero mane Posonium pervenientes, in meo quartirio divertimus. Eadem die cum praelibato Domino Episcopo Transylvaniae conferentiam in suprafata materia, Abbatiam Pilisiensem concernente longam habuimus, in qua is intentionem et propensionem suam suprarecensitam per omnia contestatus fuit.

3. Reverendissimus Dominus mane negotium hocce Excellentissimo Domino Cancellario Aulico proposuit, qui re maturius perpensa sese consilium daturum appromisit, ac interim suasit rem Domino Cardinali proponere, quod ad vesperum etiam factum per Reverendissimum Dominum. Verum praeter spem animadversum, quod idem Dominus Cardinalis petitioni nostra nullatenus faveat, ex causa, quod jam uti is ait, apud Suam Majestatem actu laboretur, ut ejusmodi Abbatiae pro Clero in perpetuum applicentur. Remisit tandem nihilominus praedictum Reverendissimum Dominum cum sua petitione ad Cancellariam Aulico-Hungaricam. [p. 123.]

4. Reverendissimus Dominus audientiam apud Dominum Palatinum habens omni benevolentia ab eodem est exceptus, atque ab eodem omne consilium et auxilium Sacro Ordini, in sua hac justa petitione est appromissa, simulque iniqua Cleri suprarecensita intentio diripiendi avitarum Religionum Abbatias vehementer execratus fuerat. Eadem tempore pomeridiano, cum saepe fato Domino Episcopo Transylvaniae ad pagum Abbatialem Pilisiensem in insula *Schütt* situatum ac duobus miliaribus Posonio distantem, eodem invitante perreximus, ac ibidem caenantes pernoctavimus, die vero sequenti quae erat.

5. seu Dominica mane surgentes ad vicinum oppidum pergentes, praelibatus Dominus Episcopus sicuti etiam Reverendissimus Dominus celebrato a me missae sacrificio interfuit. Deinceps domum revertentes ac duos murarios e praedicto oppido nobiscum assumentes, primo Ecclesiam, dein etiam residentiam, demum vero omnes praedicti pagi Abbatialis *Csákány* dicti campos ac terminos circumpergentes lustravimus.

Sciendum vero primo Abbatiam hanc Beatæ Virginis Mariæ de Pilisio esse situatam in Hungaria, Comitatu Pestiniensi et Dioecesi Vesprimiensi, uti praelibatus Dominus Episcopus ait. Secundo idem Dominus Episcopus ait, se neque locum neque rudera dictæ Abbatiae unquam vidisse, sed solum audivisse, quod Monasterium sit situatum inter maximas sylvas, ac circumferentiam habere maximam situmque amoenum. Tertio ait etiam

sese habere in suis manibus cuncta necessaria documenta literaria, inter quae etiam unum sit cum aurea bulla. Quarto possessiones et proventus vero quos ut Abbas haberet esse tres pagos, quorum unus *Apátmarót*, alter *Szántó*, tertius vero Czakan seu Csákány vocaretur. Item in insula [p. 124.] Schütt, uno milliari a dicto pago Csákány in territorio *Misérdiensi* ad eandem Abbatiam pertinere curiam nobilitarem, quae quondam erat allodium seu villa Monasterii, cujus agros defacto tenent varii, dantes manipulum nonum et annue viginti florenorum ac unum prandium, ait autem agros hos et eorum usum, esse semper ad nutum revocabilem. Dein ait sese habere annuum censum ab urbe Poseniensi propter trajectum percipiendum videlicet duocentorum florenorum.

Pagum igitur Csákány dictum, in insula Schütt sub Posenio duobus milliariibus situatum hac die, cunctos terminos, qui consistunt in collicolis e terra ejectis semperque binis e regione sui oppositis, circumpergentes praesentibus omnibus rusticis, lustravimus, et deprehendimus, terminos quidem esse bene signatos, attamen improbitate vicinorum notabiliter laesos et per inarationem supergressos. Observavi insuper eosdem terminos nullatenus esse confusos, sed circulariter rectos. Inter eosdem nullus extraneus jus quoddam, fundum seu proprietatem habet, praeter Parochum, qui aliquos fertur habere agros. Circumferentia territorii hujus pagi ferme est circularis, et tam ampla, ut prope dimidium dominii Velehradensis exaequare videatur. Nullus prorsus in territorio isto reperitur colliculus sed planities mera. Pascua in hoc fundo, seu potius prata sunt ampla, agri magni, solumque fertile, lignis attamen carens. Fontes boni, lacus longa, agri defacto inseminantur ut plurimum ab extraneis, sub praestatione manipuli noni. Subditi domino fundi dant nonam et Archiepiscopo Strigoniensi decimam, quae redimi a Domino solet viginti florenis, et sic Dominus et nonam et decimam percipit. Ex [p. 125.] agris tamen dominicis nulla praestatur decima, saltem in hoc dominio ad Clericum, qui Clericum non decimat spectante.

Residentia est ut plurimum ruinata, fornices inferiores adhuc extant, in parte superiori de facili habitatio reparari potest.

Ecclesia est pulchra et ordinate aedificata, sed propter exemptas anchoras ferreas hoc disturbio notabiliter laesa. Murarii pro suo labore tectique reparatione centum florenorum petunt.

Molendinis caret, sed in Danubio haud procul inde dissita habet, ligna itidem venduntur sufficientia pretio tolerabili in distantia unius milliarii magni.

Subditi defacto non sunt plures quam quinque cum uxoribus et substantia sua commorantes in residentia. Solent debentque ii domino terrestri hebdomadatim robotas praestare binas agriculturam vero in agris dominicis peragere ex integro. Alias ante disturbia numerabantur in pago isto coloni sex et triginta. Possentque esse longe plures, ast Dominus Archiepiscopus Szelephény fundos in suum commodum applicuit. De censibus vero

interrogare oblitus fui. Plebanus loci, qui commoratur in oppido *Csütörtök*, a quovis possessionato annue percipiendos habet denarios quinque et viginti, seu grossos quinque, et unam metretam tritici. Revisis igitur cunctis, sumptoque ibidem prandio, inde discedentes intra tres horas Posonium reversi sumus.

6. Reverendissimus Dominus rursus apud Dominum Cancellarium audientiam habens, parum responsi tulit. Ego vero apud Dominum Expeditorem existens, primo quidem decretum Caesareum contra Pásztenses levavi, et pro taxa sex florenorum dedi, mea allegata recepi. Deinde praedictus Dominus Expeditor mihi memoriale in causa Monasterii Pilisiensis ad calamum dictavit. [p. 126.]

7. ego inaudiens Pásztenses oppidanos, stimulante et patrocinate Domino Andrea Berkes, Praeposito Vacienti, sua post obitum Domini Andreae Zolnay in ejusdem cistis, quas ausu proprio reserari curarunt, reperta, et cum aliis mobilibus direpta privilegia, vigore quorum inter liberas regiasque Hungariae urbes adscribi, nullique servituti subjacere praetendebant, coram dominis statibus, me ea vice in sessione non praesente, produxisse publiceque perlecta fuisse, contra eosdem solemnem interposui scriptotenus protestationem, cujus copia videre est penes acta. Porrecta autem fuerat haec protestatio per ipsummet Reverendissimum Dominum ad Dominum Personalem, qui ait sese appositurum eandem caeteris contradictionibus Minorum terrestrium, qui universim contrariantur, adeo, ut quasi certum sit praelibatos oppidanos nil fore obtenturos.

<XXIII>

8. sessiones continuabant hoc tempore quotidie, usque ad taedium et defatigationem, durabant namque plerumque ab octava hora usque ad tertiam pomeridianam. In iis disceptabatur, ut plurimum de privatorum ac etiam totius Regni gravaminibus, quae prope infinita gens haec licentiosa et omnis oneris impatiens indies conglomerat. Ingens proinde ac plus quam humanarum virium foret labor, cunctis ejusdem querelis remedia adinvenire.

Militiam in Regno intertenendam suaserunt consistere debere in dimidia parte nationalium Hungarorum, ac dimidia parte Germanorum, qui tamen Germani pariter ac Hungari gubernarentur a Generalibus Hungaris.

Suadent item erigendum esse in Regno Consilium quoddam Bellicum, e meris Hungaris consistens, et a Consilio [p. 127.] Bellico Viennensi per omnia independens. En quam praeclara consilia, de quibus sane dolendum, quod eadem Domus Austriaca nunquam amplectetur.

Desiderant insuper Regnicolae et vehementer insistunt, ut transitus et marsch militum in Regno praepediantur. Et hinc jam videntur in Anglia complures naves ventosas constituisse vigore quarum per aerem vel aquam

semper permeent. Impense etiam conclamant, ut nullus omnino a militibus perpetretur excessus. Et hinc imposterum tyrones militares prius novitiatum subire debebunt apud Carthusianos vel Albos Hungariae Monachos, ut excessus declinare discant.

Portiones militares etiam vehementer aversantur, hinc cuperent ut milites vitam ducerent anachoreticam herbis et radicibus melotisque contentam.

Mercantias in Regnum introduci autumant per conjunctionem Odrae cum Danubio mediante fluvio Morava, in quo quidem Moravi in Hungarorum utpote suavissimorum vicinorum gratiam, sua molendina cassare, et hanc conjunctionem suis sumptibus effectuare consultum videretur.

Regni populatio, agrorum vinearumque cultura propaganda omnino censetur, ast per Germanos aliosque externos, nam agricultura non convenit Nobilitati Hungaricae.

Circa debita et credita Sua Majestas declaravit, ut debitores fideles ab anno 1702 usque ad amnestiam suis creditoribus amnestialem gratiam amplexatis interesse nullum solvant nec solvere teneantur. Aliaque quam plurima qualiter permodum gravaminum proposita et a Sua Majestate resoluta fuere, id fuisse videre est ex Actis Diaetae infra reperiendae. [p. 128.]

<XXIV>

10. sessiones in utraque Domo Regnicolarum videlicet et Magnatum continuabant indies et protrahantur a mane usque ad vesperam, nota bene, in hodierna, id est 10. Junii celebrata sessione per Regnicolas ad instantiam tum a Monasterio nostro tum a reliquis dominis terrestribus porrectam, Suae Caesariae Regiaeque Majestati supplicatum fuit, quatenus oppidanis Pásztensibus sua privilegia malitiose inventa ac dein injuriose et contra Regni leges coram Camera Aulica producta ejusdemque Camerae protectione munita (quae protectio aliunde de se ipsa esset inutilis et nulla) a Sua Majestate Caesareo-Regia nullatenus confirmarentur, siquidem constaret privilegia haec jam dudum esse abolita, et vetustate in desuetudinem pervenisse, consequenter dominis terrestribus ac Monasterio magnum inferendum fore damnum et praejudicium per dictorum privilegiorum confirmationem.

Et quantumvis Praepositus Capituli Vacensis utpote nationalis oppidi Pásztensis filius, vel potius injustus unius molae ad Abbatiam spectantis et *Káposztás* nuncupati usurpator, viriliter pro suprafatis Pásztensibus steterit, multaque pro iisdem locutus fuerit, haud dubie non aliam in finem quam ut Monasterium cunctosque terrestres dominos inde depossessionare, sibique praedictam molam perpetuo usurpare valeret, nihilominus auditus non fuit, imo universim contra Pásztenses, utpote per recursum et impetratam

a Camera Aulica illegalem protectionem, Patriarum legum praevaricatores conclamatum fuit, adeo, ut spes iis nulla supersit suam intentionem assequendi.

Proposita sunt dein longa serie gravamina Civitatum Regiarum, quae cum praecipua fuerint contra Nobilitatem et altiores Status possessiones in civitatibus habentes, [p. 129.] hinc acerrime verbis pugnatum fuit, nobilibus praerogativas ac libertates suas, civitatibus vero jura sua propugnantibus. Praetendebant namque civitates, ut nobiles domus et fundos civicos penes Civitates Regias possidentes, a proportione suarum possessionum cum civibus etiam aequaliter portarent civica onera, et ad communes concurrerent expensas. Quod vero nobiles absolute negabant, sese revocantes ad suas immunitates, ac dicentes, indecens esse, ut qui ne ad regias tenerentur praestationes, ad civicas adstringerentur.

Dein quaestio ventilata fuit, num nobiles sua vina aut etiam cerevisiam penes civitates in suis educilliis venum exponere queant, in qua pariter acriter disceptatum et pro ac contra dictum fuit.

Quaesitum dein etiam fuit, num nobiles in sylva alterius deprehensi succidere arbores, in persona capi et arrestari queant? Super qua quaestione pariter utrinque acriter pugnatum fuit. In hac ipsa quaestione ego steti ex parte nobilium dicens, quod quidem iste mihi videatur casus magis speculativus, quam practicus, ut nobilis in persona cum securi ad sylvam pergat, et arbores succidat (nisi fors illud exercitium censeretur esse nobile in Regno Hungariae) nihilominus dato ejusmodi casu, indecens fore, ut propter succisam arborem is comprehenderetur in persona, qui etiam propter homicidium vel adulterium non usque adeo gravi poena plecti consuevisset pecuniaria. [p. 130.]

<XXV>

11. celebrata fuit sessio ab hora nona matutina, usque ad horam quintam vespertinam, in eadem praecipue disceptatum fuit circa novum dicasterium in Regno fundandum, in ordine ad accelerationem administrationis justitiae. Et sane videretur esse perquam necessarium, adinvenire modum, quo causae et cursus judiciorum et justitiae salutaris velociorem sortiretur cursum, praecipue in causis summarium processum exigentibus nec moram patientibus. Stantibus enim solis judiciis octavalibus, quae segniori longe procedunt gradu, quam in Moravia judicia provincialia, plerumque accidit, ut e centum actoribus, ne unus quidem causae suae terminum et sententiam definitivam supervivat.

Quales vero e simili procedendi modo, disordinationes injuriae, violentiae, animorum dissensiones, ac alia infinita prope mala in Regno quocunque enascantur, quis facile conjecturari, et ex facto Regnique hujus desolatione dispicere potest.

Schema seu projectum proinde Statibus et Ordinibus exhibitum fuit, cujusdam novi dicasterii, in quattuor Hungariae civitatibus erigendi. Quod dicasterium in semetipso et a parte rei nihil esset aliud, quam Regium Tribunale ejusdem normae et formae, quale hodieum conspicitur Brunae in Moravia. [p. 131.]

Multis in Domo Regnicolarum assidentibus, schema isthoc satis videbatur, plausibile, modusque de se aptus ad introducendam promovendam et accelerandam salutarem justitiam. Verum sensoribus res tantisper videbatur suspecta, legibusque Patriae derogativa, aliis vero, praecipue protonotariis, qui forum judicarium peculiare in Regno habent, et plurimas causas dijudicandi jus habent, novum hocce dicasterium, utpote authoritati suae derogativum, prorsus videbatur exoticum, et tamquam periculosa novitas execrandum. Proinde majoritate votorum conclusum fuit, dicasterium isthoc novum esse per omnia declinandum, quemadmodum illud ipsum etiam Status ac Ordines Inferioris Parlamenti deprecari sunt.

Siquidem vero memoratum schema, placuisset magnatibus et primoribus Regni assidentibus ad Tabulam Superiorem, ac insuper ab iisdem unanimi consensu acceptatum et placidatum fuisset. Hinc ad nostrum Parlamentum Inferius ablegarunt Dominum Episcopum Arbensem Erdődy Gábor, item Dominum Comitem Czobor ad persuadendum hanc ipsam methodum esse saluberrimum et ad justitiae promotionem convenientissimum.

Dumque ego vicinis, mihi assidentibus tum Clericis tum laicis dixissem, hoc dicasterium non mihi videri absimile Tribunali Regio Moraviae, iidem me rogarunt, ut iis tantisper rem clarius explanarem. [p. 132.]

Paucis proinde iisdem satisfacere volens subjunxi. Ecce Domini Hungari hocce tantopere detrectantur dicasterium, consistens uno praeside, sex assessoribus et uno prothonotario (in Moravia secretario) cum per illud non modo cassandum veniret iudicium prothonotoriale, non modo causae moram haud patientes summariamque cognitionem requirentes, brevem sortirentur exitum, verum etiam idipsum Regium dicasterium praeter causas summarias, sensim etiam eas, quae defacto ad octavalia, imo etiam ad Diaetas remittuntur, ad suum forum pertraheret, sicque alia Regni iudicia labore isto exantlaret. Cur inquam recusaret dicasterium istiusmodi Regium, quod Vice Comites pariter sua in functione moderna supportaret, eosque, sicut in Moravia capitaneos districtus, sibi subordinaret, pulchroque ordine et Tabulam Regiam, sensimque ipsum Regnum sibi subjugaret, motibus cunctis obviaret, de cunctis emergentiis Aulam solerter informaret, Regisque interesse melius quam omnis fiscus observaret, maxime cum et praeses et assessores esse debeant denominandi a Sua Majestate Regia.

His dictis alii hoc dicasterium execrari, alii conclamare alii vero me per omnia rogare ceperunt, ut haec palam eloquerer. Verum nolui ego oleum infundere flammis, sed metuens, altum conticui. Conclamantibus cunctis et

sese novitati huic opponentibus. [p. 133.] Mittentes igitur legationem quandam ad Tabulam Superiorem seu Magnatum, denuo deprecati sunt hoc dicasterium dicentes, Regno satis provisum esse legibus, quibus rite observatis justitia administrari beneque promoveri valeret, addentes omnem novitatem esse suspectam. Verum comparuit in brevi denuo e diverso a Tabula Magnatum legatio alia, nempe Episcopus Quinqueecclesiensis quidam Comes Nádasdy Ordinis Sancti Pauli, item Comes Draskovich et Comes Károlyi (famosus ille sed nunc amnestiatus) repraesentans Dominis Statibus necessitatem hujus dicasterii instituendi per longum et latum, et in fine adjiciens totam Magnatum Tabulam hoc in passu in eandem ivisse sententiam nunquam mutaturam. E converso cuncta Domus Inferior conclamavit, hanc esse suspectam novitatem proinde eam vel aeterna oblivione tradendam, vel saltem ad sequentem Diaetam differendam. Ast non acquievit Tabula Superior, quae, uti reor, hunc conceptum jam dudum Viennae enixum et elaboratum, in favorem Aulae et in pacificationem Regni per omnia secundat.

Neque abs re est, dicasteria ejusmodi seu quadruplex in Regno Tribunale Regium convenientissimum fore medium exorbitantem tum militum tum Regnicolarum licentiam refrenandi, seditiones et suspectas conventus dissipandi, conspirationes detegendi, ac sensim regiam auctoritatem contra magnam Regnicolarum libertatem explicandi, jus regium introducendi, et demum [p. 134.] Diaetas, utpote in Regno haereditario cum auctoritate regia vix compossibiles, sensim sine sensu abolendi. Idque sane pro securitate vicinarum provinciarum, pro habilienda tranquillitate et pace, non attenta perniciosa istiusmodi libertate exoptabile foret, felix namque necessitas, quae cogit in melius, infelix libertas quae trahit in pejus.

Quod vero Diaetae ejusmodi cum auctoritate regia ac jure haereditario vix sint compossibiles, imo huic quodammodo e diametro adversentur, haud mirabitur quisquis exorbitantem diaetaliter congregatorum Regnicolarum tum in loquendo tum in agendo licentiam, uti ego, vidit vel audivit. Imo asserto huic meo facilem praebebit assensum, quicumque infelices partus Diaetarum olim pariformiter in Bohemia celebrari solitarum, et adhuc ad initium praeterlapsi decimi sexti saeculi Pragae celebratarum legit aliterve novit. Taceo, quod in ejusmodi conventibus maximo saepe ac totius Regni Nobilitatis numero consistentibus, Rege fors per alios hostes ac bella distracto, leges praescribere possint, et auctoritati et juri suo minime favorabiles.

<XXVI>

12. celebrata rursus fuit sessio, in eadem relecta erant gravamina Venerabilis Cleri, primo concernentia jus decimarum. Secundo jus judicarium seu forum Ecclesiasticum, a quo defacto causae ad id [p. 135.] pertinentes ad forum laicum pertraherentur. Tertio contra sectarios in Regno commanentes, quarto querela Plebani Trentschiniensis, quinto querela cujusdam nobilis, per alterum injuriati et ad torturam attracti, sexto cujusdam viduae exhaereditationem filii sui approbari petentis.

Jus decimarum quod attinet, perhibent fasti Hungarici, decimas una cum aliis juribus et praerogativis esse concessas a Summis Pontificibus Sancto Regi Stephano, ex eo, quod is ipsemet Regni sui extiterit in conversione a Gentilismo Apostolus, ab eoque cuncti ejusdem in Regno hocce successores hodieum Reges nuncupantur Apostolici. Easdem vero deinceps decimas donasse et applicuisse Ecclesiis ac earundem Ministris. Vigent autem defacto decimae in hoc Inclyto Regno strictae, danturque ex cunctis terrae frugibus quocunque nomine genere aut specie vocatis, ex animalibus item prognatis, uti agnellis, hircellis, porcellis etc.

Decimas vero maximas e potiori Regni parte defacto percipit Archiepiscopus Strigoniensis qua Regni Primas, imo verum est, quod ex hoc Regno modofatus Archiepiscopus cum Palatino aequales, si non majores, e Regno hoc participant proventus prae Rege.

Ex hoc vero evenit, quod Plebani locorumque Parochi, nullis omnino gaudeant decimis, ac per consequens magnam patiantur inopiam, vixque ad vitae sustentationem habeant necessaria, Episcopis nempe undique decimas praeripientibus, et Plebano haud aliud [p. 136.] praetendere potente, quam Taxam Stolae, quae siquidem minima est, hinc evenit, quod Plebani vel cum dispendio spiritualium et neglectu animarum curae, rus colere, et oeconomiae vacare, vel vero avitorum Ordinum Abbatias et Praeposuras impetrare in vitae subsidium cogantur. Imo ex hoc emergit, quod sufficientes pro tam vasto Regno Pastores, cum ingenti animarum dispendio, Fidei Orthodoxae praejudicio, heterodoxae vero incremento interteneri ac sustentari nequeant. Mirandum proinde et obstupescendum est, quod Archiepiscopi et Episcopi Regni alias zelum magnum verbis praeseferentes, eundem non magis re ac opere exerant, atque adinstar Dioecesanorum, aliorumque Episcoporum vicinarum provinciarum, aequae ab olim jus percipiendi decimas habentium, easdem non potius actualibus animarum curatoribus, pro quibus praecipue, jure tum divino tum humano censentur deputatae, quam superfluitati temporali ac mundanae impendant. Mirandum inquam est, quod luxum ac splendorem saecularem quem execrantur ac censurant in Praelatis regularibus, notari sinant in semetipsis, cum tamen certum sit ac evidens iisdem

propter majoritatem dignitatis, nequaquam competere majorem pompam prophanam. Perperam igitur in hisce agitur, sed etiam

Nota bene, perperam a Consistorio Olomucensi Plebanum Turzanensem in causa decimarum defendente, et privilegia [p. 137.] Monasterii nostri a Ruperto Episcopo concessa, ac a Summo Pontifice Regeque confirmata infringere et elidere conante, dictum et factum fuisse, dum rescribentes multoties allegarunt et erronec praetenderunt, privilegia ista loqui de decimis olim Episcopis praestari debitis, cum ex facto et exemplo hujus Regni liqueat, decimas hasce Episcopales nullatenus esse distinctas ab iis, quae defacto praestantur Parochis et Plebanis, sed eas duntaxat ab Episcopis esse cessas et translatas ad Parochos, consequenter si, quod Consistorium ultro fatetur, decimae e cunctis Monasterii nostri terris possessis et justo titulo in perpetuum possidendis, pro tunc Episcopis obvenire debentes, Monasterio sunt gratiose condonatae et cessae, non videtur cur illas defacto Monasterium dare deberet Parochis, ad quos eadem, utpote remissae et in perpetuum condonatae, transferri non poterant. Quae sunt bene advertenda et penes acta annotanda, utpote verissima. Nam imperceptibile et valde onerosum ne dicam injuriosum fuisset, Ecclesiae ex quocunque fundo ac terra duplicem praestari decimam, unam nempe Episcopo, alteram vero Parocho, quod responsum consistoriale praetendit, ast nunquam probabit. Sed de his utpote impertinentibus, sed incidentaliter occurrentibus, probe tamen annotandis satis.

In hocce igitur Regno passim praestatur decima Episcopo, nona vero Domino fundi, quod sane non modice gravat ruricolam, primus nempe jure Divino et Ecclesiastico, alter vero jure proprietatis [p. 138.] fundi. Querelae proinde a Clero praecipue decimarum perceptore molae fuere, contra varios earundem fraudatores et usurpatores ac detentores. Cum qua querela relegati sunt ad leges Patrias, hoc in passu abundanter consulentes ac providentes, quarum exactior observantia de futuro commendanda esset.

Judiciariam potestatem seu tribunale fori Ecclesiastici quod concernit, querulatum fuit, causas pertinentes secundum leges Patrias et consuetudinem antiquam ad Forum Spirituale, quales sunt: causae Mysteriorum, et defectus Sacramentorum, suspiciones de Fide et Haeresi. Usurarum, matrimoniorum, testamentorum, dotum et paraphernorum, quartalitorum, perjuriorum, decimarum, verberationes Ecclesiasticorum, violatio Fidei et Religionis etc. hodieum unica causa matrimoniali excepta, alias passim et generaliter trahi ad forum laicum, nec ab eodem, uti leges jubent, remitti ad forum competens.

Acriter in hoc puncto a saecularibus contradictum fuit, et assertum, a Clero jurisdictionem suam judiciariam nimis fuisse extensam, falcemque in messem fori saecularis missam. Alii conclamantes dixerunt, causas supranumeratas plerasque esse fori mixti, adeoque praeventioni dari locus, actorisque eo in passu esse arbitrii, quemnam suae causae velit habere judicem. [p. 139.]

Remissa demum etiam haec controversia fuit ad leges, cum recommendatione observantiae earundem, in quantum non essent abrogatae usu contrario.

Sectarios quod attingit, varii in hocce Inclyto Apostolico, olim a Gentilismo converso, et ad Fidem Orthodoxam, Ecclesiamque Romano-Catholicam recepto, reperiuntur, quorum tamen praecipui sunt, Calvinistae seu Reformati et Lutherani seu Confessionis Augustanae assectae nuncupati. Et hi tam numerosi sunt, ut potioem Regni Partem occupare asserantur. Quamvis Magnates quod attinet, praeter unum alterumque Baronem, nemo omnium sit, qui damnatas eorundem sequeretur partes. Nobilitas tamen obvia, cum potiori vulgo ac plebe diabolico isthoc lethargo correpta tenetur.

Praeter recensitos, adhuc alii praeterea reperiuntur istiusmodi tenebrarum filii, utpote Anabaptistae, Ariani, Schismatici Zwingliani etc. minori attamen numero, potestateque restrictiori.

Deplorandus sane est, modernus florentissimi olim hujus Regni status, tot venenosas ac diu noctuque inquietas vyperas in gremio suo nutriens, in excidium et exitium suum manifestum, quae, qualiter in hoc Regnum olim Catholicissimum subintraverint non tam quaerendum est, siquidem saeculo decimo quinto justo Dei judicio, venenum isthoc universam non modo Germaniam, ast totam insuper Sueciam ac Daniam diffusum fuerat, quid proin mirum, si contagiosa etiam propagine inter tot tantosque bellorum tumultus, Regnum hoc corrumpit? Id vero magis mirandum, quod infernalis haec zizania [p. 140.] tolleretur, crescereque permittatur usque ad huc? Ego quantum sapio, quantum capio, magnum subesse reor errorem in Principio, nempe quod praedecessores Reges, nominatim Ferdinandus secundus et Leopoldus, dura undequoque necessitate adacti, tantas sectariis istis admittere constricti sunt libertates, quantas nec leges Patriae, passim haereticos combusi mandantes, nec qua Reges Catholici concedere potuerunt. Quibus libertatibus Articulis Regni insertis iidem sectarii pertinacissime inhaerent, ac sese solenniter in Regnum Regnique membra receptos esse acerrime contendunt.

Contra id autem non modo Clerus sed omnes etiam Status et Ordines Catholici (qui in moderna Diaeta numero quasi duplicato excedebant) insurgentes protestantur dicentes, eosdem sectarios nequaquam in Regnum esse receptos sed solummodo toleratos.

Id verum est, eisdem in multis fuisse condescensum et assensum per supradictos Reges, dura uti dictum necessitate adactos. Ast malo sane eventu, utpote qui monstravit, satius esse omnia temporalia cedere, quam a lege Divina recedere, et aliquid contra Fidem et bonum Ecclesiae concedere, cum spe firma, Deum causae suae defensori, oportuno auxilio nusquam defuturum. Negari quidem haud potest, Regnum hoc pacto conservatum fuisse sub Augusto Domus Austriae Gubernio, sed quantis eheu non motibus, seditionibus, machinationibus, concussionibus, factionibusque, unice ex virulentis haereseos fontibus derivatis, obnoxium. [p. 141.]

Sane in Domo Comitiali per Status Catholicos, iisdem publice iterato acerrimeque exprobratum fuerat, quod sectarii novissimarum Regni calamitatum praecipua fuerint causa. Nam sine iis, Rákóczius exiguum nimis habuisset adhaerentiam, parvum nervum, et vix ullam in Regno subsistentiam. Qua vero intentione tam fidelem eidem contra suum Regem praestiterint assistentiam, luculenter patuit, quando ab eodem quasi in praestitae operae seu potius perfidiae praemium, quam plurimas Catholicorum expetierunt et impetrarunt Ecclesias, ferroque ac igne Catholicos sunt persecuti.

Querela proinde a toto Clero contra eosdem promota prima fuit, quod durante novissima Regni turbatione et perduellione quam plurimas Ecclesias Catholicis eripuerint, et, vel maxime post nefariam illam cunctisque gentibus execrandam legitimi Regis dethronizationem, hinc atque inde Plebanos Catholicos exturbarint, et blatratores suos substituerint. Quorum omnium defacto sine cunctatione restitutionem, fundati tum in jure naturali, Divino et humano, tum etiam in generalis amnestialibus et iterato emanatis patentibus literis praetenderent.

Querela secunda, quod praedicantes tum Reformatorum, tum Lutheranorum defacto contra usum ac praxim antiquam nollent amplius admittere visitationem canonicam Decanorum Catholicorum. Ex quo tandem eveniret, quod cum ingenti animarum periculo Sacramentum Baptismatis frequentibus casibus nullitatis exponeretur, defectu videlicet sufficientis et necessariae scientiae et prudentiae Ministrorum, quos haud infrequenter ex trivio, et postrema hominum faece assumere solerent. Cum tamen hocce Sacramentum a cunctis nosceretur esse prima ad Christianismum [p. 142.] janua, nec alios in sinu suo Regnum fovere et retinere teneretur, nisi rite baptizatos et per baptismum Christiani nomen consecutos. Proinde interesse Regni, ut constaret num sectarii isti, ritu Christiano baptizent et baptizentur. Ad hujus autem experientiam summe fore necessariam visitationem canonicam.

Supra hanc propositionem magnus assidentium heterodoxorum nobilium factus fuit motus, negantium id ullatenus fieri posse aut debere. Imo quidam eorum audacter ait, tamen vester Cardinalis etiam fuit baptizatus apud Lutheranos, et hoc non obstante necdum est rebaptizatus. Reposui ego obtrectatori, non esse defacto quaestionem, num baptismus Lutheranorum seu Reformatorum sit verus ac validus baptismus, sed dubium solum esse, num debite et cum omnibus ad valorem necessario requisitis administretur. Dubiumque hocce oriri ex ipsorum et Ministrorum, de ultima hominum faece haud frequenter assumptorum, ineptitudine.

Quidam Calvinista vero contra insurgens ait. Ergo etiam Plebani Romano-Catholici reciproce visitari debent a praedicatoribus nostris, quae illatio profecto cum ingenti cachinno omniumque explosione excepta fuit, et a compluribus de Clero conclamatum, ut potius supersederent ab hac visitatione Plebanorum Catholicorum, et potius visitent suo more tabernas oppidorum,

utpote in quibus citius invenirent id, quod quaerere et libenter videre et habere solent. Alii Catholici saeculares conclamarunt, ut potius visitent, id quod iis gratius erit, speciosas mulierculas, etc. sicque hanc ineptam illationem joco refutarunt. [p. 143.] Alii vero zelo nimio excandescentes exclamarunt: ecquid tenebriones vestri ducesque caecorum, nostros visitarent curatores, festucasque quaerent in illorum oculis, qui in propriis trabes circumpolarent, hypocritae ejicite primum etc. Alii illudentes dicebant: ecur erroneos vestri blasphemi nostros visitarent Plebanos, erroresque ac peccata in iis redarguerent, qui observantiam mandatorum Dei impossibilem esse, ipsimet non minus impia, quam simul stolidi audacia adstruunt ac praedicant. Si enim servare mandata impossibile est, ergo frustra peccata redarguuntur, ergo supervacanea foret vestra visitatio.

Querela tertia in puncto Religionis in eodem memoriali expressata fuit, quod Lutherani ac Calvinistae diabolica excaecati dementia, Sacramentum magnum, honorabile nempe connubium, magis quam ulli unquam ethnici ac gentiles prostituunt. Sinentes inter contrahentes adjici conditiones ab omni honestate alienas, et a tota Christianitate execratas, verbi gratia duco Te, quoad usque mihi placebis, vel si non fueris sterilis, etc. Dein ab his ac similibus turpitudinibus, scandalosissima eaque frequentissima subsequuntur divortia tum quoad vinculum tum quoad thorum. Adeo quod authentice comprobatum fuerit, dari mulieres, quae jam quater aliae quae jam quinquies sic separatae existant, semperque ad nova vota transeant, idque ex causis levioribus, quam apud Turcas ac Tartaros ad divortium requisitis.

Sane ego ipsemet aliquot ejusmodi literas e Calvinistico Consistorio [p. 144.] emanatas vidi, in quibus superscriptum erat Imanuel clausula vero separatoria: Proinde ego vos separo et ad secunda vota transire posse declaro, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. En! Praeclaros Scripturae sectatores et observatores, ast fors eorum Biblia habent: quod Deus conjunxit, id homines separent?¹⁾ Profecto non est Deus Author separationis, sed diabolus, uti passim id Sanctissimi Patres probant, haud proinde dispicio quam temeritate dicere ausint, se separare in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Recensitum insuper publice fuit, in quodam Conventiculo seu Conciliabulo Calvinistico, quod illi Synodum Generalem vocabant, Debrecinii celebrato, circiter ducenta connubia fuisse absolute dissoluta. In eodem Conventiculo quidam Calvinista a Catholico rogatus, quidnam actum conclusumque fuerit, is reposuit, se hodierna sessione eliminasse purgatorium papisticum, cui Catholicus subintulit, ecur non etiam extinguitis infernum, quod vos praecipue timendum habetis. Nam Purgatorium aliunde non est pro Calvinistis.

¹⁾ „quod ergo Deus conjunxit, homo non separet“ (Mt 19, 6).

His igitur absonis, aliisque execrandis abusibus rite comprobatis, Clerus Romano-Catholicus, petiit, quatenus ad praepedienda haec atque alia gravissima mala et enormia scelera, propter quorum impunitatem Justus peccatorum Vindex Deus, plerumque maximis poenis ac plagis solet [p. 145.] corripere integra Regna et provincias, posthac causae matrimoniales aliaeque in jure expressae, ad Forum Metropolitanum Strigoniense deferantur ac remittantur, in iisdemque deinceps nulla amplius potestas Superintendentibus Reformatorum aut Lutheranorum vel etiam Consistoriis eorundem dijudicandi vel cognoscendi aut quidpiam statuendi relinquatur.

Conclamarunt quidem et insurrexerunt contra id, quidam nobiles heterodoxi, dicentes non sic restringendam, jurisdictionem Ministrorum utriusque Religionis in Regno receptae. Ast protestati contra terminum receptae universi tum Clerici tum Laici Orthodoxi, negarunt vociferantes sectas hasce nequaquam esse in Regno receptas, sed solummodo toleratas. Dum vero sectarii necdum acquiescerent, interrogati sunt, qualesnam in consessu hoc agerent personas. Certum esse Clerum Catholicum habere in publico sessionem et vocem, Archisynagogos vero Sectariorum nullo umquam tempore locum vel sessionem habuisse in Publicis Regni Conventibus. Proinde si eorundem malam causam propugnarent ut plenipotentii, tunc non audiendi, imo jure ex consessu hoc ejiciendi essent, utpote sessionis quam tales incapaces. Sin vero non essent sectariorum plenipotentii uti esse nequeunt, quid ergo causae ad se non pertinenti, sese temere ingerunt, eamque frivole propugnant? Et sic conticescentes obmutuerunt, et sese composuerunt. [p. 146.]

Quarta in puncto Religionis querela, quod nobiles heterodoxi hinc inde in pagis oppidisque Catholicorum commorantes, in habitaculis suis sub specie liberi suae sectae et damnatae Religionis exercitii, attineant praedicantes et ministros, qui cum ingenti animarum detrimento, per pagos et oppida vicina circumeunt, adinstar truculentorum luporum, quaerentes si quam minus cautam oviculam e Christi ovili provocare et devorare valeant. Quod quidem eo facilius et frequentius audit, quo multis in locis proprii pastores remotius a suis oviculis sunt dissiti, ac per consequens truculentam luporum istorum rabiem reprimere haud valentes.

Quinta querela erat contra eosdem Heterodoxos, qui nefario ausu, id quod vix Gentilis aut Judaeus publice, interque medios Catholicos facere praesumeret, acuunt linguas suas sicut serpentes, in Deum, Divamque Deiparam et res Divinas, evomentes contra Deum in Eucharistia vere praesentem, contra ejusdem item Virgineam Matrem, contra Sanctos, contra Sacratissima Sacramenta, contra cultum Sacrarum Imaginum aliaque Divina, horrendas blasphemias, impias debacchationes, dira sarcasmata, execranda Sacrilegia, nulla omnino ratione in Regno hocce Apostolico a Rege Catholico tolleranda.

Sexta querela, quae fuit Domini Plebani Trentschiniensis, per libellum supplicem Dominis Statibus et Ordinibus remonstrantis, qualiter heterodoxi [p. 147.] posteaquam jam dudum propter notorias et jure comprobatas easque enormissimas blasphemias aliaque sacrilegia, justa divi condam Imperatoris Leopoldi primi quam Hungariae Regis sententia, publicum sectae suae exercitium imposterum Trentschinii habere prohibiti, imo e tota Trentschiniensi vicinia ac circumferentia ejecti fuissent, nunc denuo sub novissimis Regni motibus astu et vi subintraverint, ibidemque rursus indificaverint, ac jamjam pristinas suas malitias ausu temerario attentaverint, idque cum fidelium scandalo manifesto. Proinde supplicare sese dominis statibus, ut interventione Sua Caesareo-Regiam Majestatem eo permovere dignarentur, ut paternum olim mandatum renovare ac vigore ejusdem malignos hos eliminare benigne dignetur.

Contra hoc ipsum vero insurgens quidam Calvinistae Okolicsány Uram, inquiens: haec omnia quidem facile dici, sed defacto non probari, denuo protestans contra violentias, Religionibus receptis inferendas et intentandas. Quo contra Orthodoxi clamantes negarunt denuo, sectas hasce unquam receptas, sed tamen hucusque tolleratas esse. Item interrogarunt eundem denuo, cujus hac et qua potestate haec contraloqueretur? Saltem inquit ille, sin mihi loqui non conceditur, loquatur et audiatur praesens Ablegatus Trentschiniensis: qui tandem ab Illustrissimo Domino Personali vocatus, ac inter postremos sedens, post sat longam moram tandem prodiens, et ad Tabulam Regiam, Dominum Personalem accedens, ait: quid ultra opus est testimonio, sane quidquid scripto porrexit Trentschiniensis Plebanus, id totum verum est nec aliter dicere possum, quam cuncta contra sectarios prolata esse vera et verissima, quosupra mirari primo, deinde [p. 148.] vero defensorem praefatum Okolicsányium sibilo et cachinno exceperunt universi.

Multae quidem et aliae querelae, quae non eunt hic annotatae, Suae Caesariae Regiaeque Majestati fuerant porrectae. Veruntamen neque ipsis sectariis, pessimaeque causae suae deerant patroni et defensores. Quod ipsum luculenter inde patebat, quod in causa Debrecinensium condiciones, videlicet liberi Catholicorum exercitii, et caeterae supra expressatae, in Conventis punctis a statibus ad Suam Majestatem porrectis, contra Statuum intentionem, et praeter eorundem scitum, fuerint omissae, sub specioso hocce praetextu, quod hoc juri Majestatico-Regio foret derogativum a Statibus adjici, siquidem Debrecinium Regium esset peculium, ac in eodem Suam Majestatem liberam habere eo in passu disponendi facultatem, nec proinde hac in causa, utpote a Rege Catholico-Apostolico diffitendum.

Ast utinam hic non lateret fiscus diaboli, donaria nempe et munera aurea, quae etiam captivare solent sapientum corda? Praecipue ab hac urbe Debrecinensi, utpote prae reliquis Hungariae urbibus maxime opulenta, metuenda? Utinam hoc in passu non praedominaret inolitus quidam et

congenitus affectus, totaque difficultas verteretur in [...],^k contra quem cuncti conclamant, dicentes eundem suo deesse officio, suo non rite fungi munere hac in materia. De querela viduae cujusdam contra filium suum numero sexto prolata, utpote materia privata, lubens subticere. [p. 149.]

<XXVII>

Die 13. Junii Domini Status et Ordines Regni tandem gravamina et puncta sua hucusque per tot longas sessiones ventilata, nunc demum in scriptum redacta Suae Majestati die hodierna porrexerunt. Series autem praelibatorum gravaminum videri poterit, in actibus subsequenter huc adjunctis.

Id tamen mirum est, quod Status Tabulae Inferioris discrepantes a Magnatibus seu Tabula Superiori in compluribus punctis, nec ad invicem conciliari potentes, sua gravamina a parte, et seorsim Suae Majestati porrexerit. Quod ipsum hucusque insuetum et quid insolitum fuerat.

<XXVIII>

Verum ab his gravaminibus tantisper deflecto, commemorans, quod in causis Monasterii Pásztensis hucusque actitata fuerint varia, uti inter alia, ego conficiens secundum memoriale ad Cameram Poseniensem, pro duplicato decreti ad quendam tricesimatorem, vigore cujus eidem demandaretur, ut nos denuo in praelibatam Abbatiam cunctasque possessiones et appertinentias introduceret. Ego in hac ipsa materia, jam dudum unum memoriale porrexi, ast in curia Vice Praesidis deperiit. Nunc proin ipsemet Reverendissimus Dominus aliud, ipsi Camerae Praesidi porrexit. Siquidem vero et illud deperditum reputabatur, idcirco ego illud magno tandem cum labore exquisivi et resuscitavi.

Quod ipsas appertinentias Abbatiae Pásztensis attinet, quas praecedens Dominus Possessor Dominus Andreas Zolnay ad mortem suam usque tenuit, easdem, uti rescivimus, Rákóczius petentibus nobilibus distribuit, quemadmodum Francisco cuidam Dúl nobili molam Káposztás contulit, quam is dein Domino Andreae Berkes Praeposito et Vicario Generali Vaciensi in quinquaginta aureis inscripsit. [p. 150.]

Cum vero praedictus Dominus Berkes huic Diaetae praesens adfuerit, ac saepe cum Reverendissimo Domino ac praevie etiam mecum contulerit. Hinc sese declaravit, se quidem praelibatam molam defacto tenere in hypotheca, veruntamen se primum paratumque fore ad eandem restituendam, nec

^k Olvashatatlanul áthúzott és nem javított szó.

Ordini se facturum hoc in passu difficultatem. Veruntamen haud ego fido Hungaris, metuoque ne ubi ad rem deventum fuerit, aliter res inveniatur.

Adjecit idem Dominus Berkes facilem esse methodum placandi oppidanos Pásztenses, utpote qui hucusque in opinione erant, quod Monasterium totum oppidum praetendat. Siquidem vero defacto varii domini terrestres sectarii dominatum ibidem praetenderent, ideo facilius ac longe libentius ferent jugum Monasterii, quam praefatorum sectariorum. Obtulit se ipsemet pro mediatore inter Monasterium, dictosque oppidanos.

His diebus alterum memoriale, secundum Consilium a Domino Hunyady et Domino Tarnóczy datum ego ad Suam Majestatem porrexi, quae illud vultu prorsus benigno a me acceptavit, fuerat mihi quidem apud Supremum Camerarium oblatum introitus et specialis audientia apud Suam Caesareo-Regiam Majestatem, quam ego autem exproffesso declinavi, metuens, ne Sua Majestas me remitteret ad Cardinalem, huic causae prorsus non faventem. Hinc colloquium seu alloquium Suae Majestatis devitare volens, ante cameram intrans, ibidem ad sacellum procedenti, suamque retiradam [p. 151.] egresso supplicem porrexi, cum inscriptione ad Cancellariam Hungaricam dirigendo.

<XXIX>

Caeterum hoc tempore etiam Status et Ordines Hungariae, cunctique Magnates Suae Caesareae Regiaeque Majestati supplicuerunt, ut hac Diaeta etiam Articulus conderetur, vigore cujus in perpetuum permodum legis Patriae statueretur. Primo, ne personae utriusque sexus Religiosos Ordines ingressurae, jus seu facultatem habeant de rebus suis vel etiam haereditatibus disponendi, minusve Monasteriis seu ejusmodi Ordinibus res suas conferendi, idque ideo, quia censeretur tum familiis, tum Fisco Regio praejudiciosum, nam bona semel ad manus mortuas devenientia, raro vel nunquam ex iisdem elabuntur. Secundo, ne Religiosis jus sit domus et Monasteria seu sacella in urbibus, civitatibus seu oppidis erigendi et construendi.

Quia vero petitum hoc, jam etiam penes Diaetam Soproniensem ab iisdem Statibus Suae Majestati propositum, sed pro tunc assensu destitutum, prorsus censeretur iniquum, omnique juri naturali, divino, humano, canonico et civili videretur contrarium, metuendumque foret, ne factionibus suis hoc in passu penetrarent, praecipue cum res haec ratio vel parum vel plane non tangeret Episcopos et Clerum. Hinc nomine omnium Religiosorum Ordinum ad Suam Majestatem porrectum fuit memoriale per Patrem Confessarium.

<XXX>

Accessimus insuper heri, id est 18. Dominum Cardinalem Nuntium Apostolicum de Piazza nuncupatum, deprecantes ut sese hoc in [p. 152.] passu apud Suam Majestatem interponeret, et Consilium oppido infestorum laicorum praeverteret. Quod sese etiam pro posse facturum spondit.

Fuimus autem sequentes, nempe: duo Jesuitae, duo Praemonstratenses, duo Paulini, duo Franciscani et unus saecularis nomine Monialium, et ego Cisterciensis Ordinis nomine.

20. de mane apud Reverendissimum Dominum fuit, Dominus Vice-Comes Comitatus Hevesiensis, nomine Stephanus Orczy, qui et ipse unus ex dominis terrestribus, partem in oppido Pásztensi habentibus est. Interrogavit is, num Ordo totum oppidum Pásztó praetendat, cui cum responsum fuisset, Ordinem defacto ob defectum documentorum literalium, plura praetendere non posse, quam Praedecessor Andreas nimirum Zolnay olim possederit, is subintulit hoc in passu ex parte dominorum terrestrium nullam prorsus fore difficultatem, utpote quibus jus Monasterii in vicinam ruderato Monasterio plateam competens esset notum, imo in suis propriis privilegialibus haberetur expressatum. Hinc opinione ejusdem Monasterium vix aliam habiturum esset in recuperanda possessione difficultatem, quam ex parte Plebani, domum locumque Abbatialem attinentis. Nihilominus appromittebat is, sese hoc in passu interventurum, apud Dominum Supremum istius Comitatus Comitem, Dominum nempe Episcopum Agriensem, utpote praelibati Plebani Dioecesanum. [p. 153.]

Nostrum memoriale, quod in causa Monasterii Pilisiensis tum ad Suam Majestatem Caesareo-Regiam, tum etiam ad Excelsam Cancellariam Aulico-Hungaricam porreximus, erat tenoris sequentis:

Augustissime, Potentissime, ac Invictissime Caesar, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae etc. Rex et Domine Domine Clementissime.

Notorium est Clementissime Domine, Sacrum meum Ordinem Cisterciensem, alias a peculiari, erga Beatissimam Dei Genitricem Virginem Mariam Cultu Marianum dictum, in Mariano hocce et Apostolico Majestatis Vestrae Sacratissimae Regno Hungariae ex liberali Serenissimorum Regum, Gloriosorum utpote Majestatis Vestrae Praedecessorum, aliorumque Regni Procerum munificentia, ultra quadraginta Abbantias sibi fundatas habuisse, atque eundem usque ad tempora infaustae illius cladis Mohácsianae, cum ingenti animarum fructu, Fideique Orthodoxae augmento, imo totius Reipublicae Christianae utilitate in eodem Apostolico Regno viguisse. Inter quas licet etiam Abbatia Beatae Virginis Mariae de Pilisio, alias in Dioecesi Vesprimiensi situata connumeraretur. Eadem tamen, prouti et reliquae praeter Zirciensem

et de Pászto, a tempore praedecaratae cladis Mohácsianae (praelibato Sacro Ordine, propter Turcicam immanitatem antelato Regno Hungariae exulare coacto) primum ad manus profanas, demum vero diversas Ecclesiasticas personas deventae per easdem in praesens usque [p. 154.] contra piam fundatorum mentem, et in grave Ordinis mei praedudicium possiderentur.

Siquidem vero positivae extarent leges, et signanter Articulus octavus, anni 1548. Item aeterna laude dignum Ferdinandi primi decretum de anno 1560. ac aliae etiam recentiores, in iisdemque fundatae Gloriosissimi Majestatis Vestrae Sacratissimae Domini olim Genitoris, quam plurimae benignae resolutiones, passim per Regnum publicatae, quibus sancitum haberetur, ut omnia beneficia tam Ecclesiastica, quam etiam regularia, quocumque titulo ad manus alienas deventa, iis, quibus primitus fundata erant, jure postliminii restituantur, quemadmodum etiam altetitulus Majestatis Vestrae Sacratissimae Dominus olim Genitor, ac etiam Augustissimus condam Frater Josephus piissimae reminiscentiae, tum praecitatarum sanctionum memores, tum vero pro sua in Deum Pietate ac Sacros Religiosos Ordines paterno affectu, quam plurima ejusmodi beneficia primaevae suis possessoribus, prout et Sacro Ordini meo Cisterciensi superius memoratas Abbatias Beatae Virginis Mariae de Pászto et de Zirc, eodem jure postliminii clementissime restituere dignati fuerunt.

Hinc licet quidem suprafatae Abbatiae de Pilisio modernus possessor adhuc in vivis ageret, ac ob id Abbatia haec, ut actualiter vacans praetendi nequiret. Nihilominus qua ipsemet praementioatus modernus possessor in ejusdem restitutionem peculiari affectu zeloque propendet, [p. 155.] ac ego, tum quieti conscientiae meae, tum etiam juribus Sacri mei Ordinis in tempore prospectum iri percuperem.

Majestati Vestrae Sacratissimae humillime supplico, quatenus eadem Majestas Vestra, exemplo etiam altetitulatorum Gloriosorum Praedecessorum Suorum, qui complures hujusmodi Abbatias et Praepositoras, uti inter reliquas sunt, praefata de Pászto, Csorna, Jászó, Lelesz, Tihany etc. Sacris Ordinibus ad quos antiquitus pertinebant, viventibus adhuc earundem possessoribus, in casum vacantiae, benignissime restituere dignati sunt, praememoratam Abbatiam de Pilisio, tamquam ad Sacrum meum Ordinem Cisterciensem indubitanter spectantem, omnino saltem in casum, quocumque tandem modo eventurae ipsius vacantiae, mihi clementissime conferre, benignumque superinde diploma extradari facere dignaretur.

Respectu cujus Caesareo-Regiae Gratiae et Clementiae, erga Sacrum meum Ordinem exhibendae, obligo me et Monasterium meum Velehradense, nos nullis laboribus aut sumptibus parsuros, ut praedicta Abbatia et Ecclesia Pilisiensis restauretur, et quo citius fieri poterit Monasterium formetur, nationales Regni filii, in illud recipiantur et implantentur, omnesque proventus ac redditus (nihilominus emolumentum, excepto jure paternitatis, tamquam aliunde pro veteri more, propter recuperationem ipsi recuperanti

competente pro me et Monasterio Velehradensi reservando) in praedictae Abbatiae et Monasterii Pilisiensis [p. 156.] restorationem, juriumque et appertinentiarum vindicationem atque congruam Religiosorum inibi futurorum sustentationem, integraliter applicentur et expendantur, ac simul, ut fundatorum piae intentioni in decantandis Divinis laudibus celebrandisque officiis, secundum normam ac ritum Ordinis Cisterciensis, et propaganda animarum salute modis omnibus satisfiat. Quibus praevio modo humillime supplicatis et declaratis, dum clementissimam praestolor resolutionem simul persevero.

Ejusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae humillimus et devotissimus capellanus Frater Florianus Nezorin Abbas Velehradensis in Moravia et Pásztensis in Hungaria manu propria.

Inscriptio: Ad Sacratissimam Romanorum Imperatoriam, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae etc. Regiam Majestatem et Dominum Dominum Clemetissimum Humillima Supplicatio [p. 157.]

Memoriale hocce in duplo porrectum, uti praefatum, a Sua Majestate in brevi transmissum est, ad Excelsam Cancellariam Aulico-Hungaricam, apud quam, cum referretur, unanimi consensu et concordi voto, petitioni nostrae esse deferendum ac annuendum, conclusum in consilio fuit, adeo quod mihi Dominus Referendarius Hunyady dixerit, nequaquam dubitandum fore, quin res nostra felicem sortietur effectum, cum in Cancellaria jam actu pro nobis favorabiliter sit conclusum. Quod conclusum Sua Majestas nunquam de facili soleat immutari.

Verum dum ex post, Dominus Cancellarius petitionem nostram et resolutionem Cancellariae Suae Majestati in particulari audientia referret ad ratificandum. Tunc eadem Majestas praeter omnem spem et expectationem reposuit, sese apud semetipsum firmiter statuuisse, nulli prorsus unquam se velle conferre ejusmodi expectativas, viventibus adhuc legitimis possessoribus. Jussitque Monasterium gratiam istam tunc demum quaerere, ubi beneficium seu Abbatia haec actualiter vacans fuerit, quo casu haud abnueret petitis justis deferre.

Et quamvis huic benignae Resolutioni Caesareo-Regiae dictus Excellentissimus Dominus Cancellarius quidpiam reponere non auderet, subjungit tamen, deplorandum esse, quod defacto tot tantaeque Abbatiae Praepositurae, aliaeque foundationes [p. 158.] Religiosae in manibus existerent Episcoporum et Cleri Ecclesiastici, idque in summum praepudicium tum Sacrarum Religionum, quibus primitus fundatae factaeque fuerant, tum etiam eversionem pientissimae intentionis Regiorum aliorumque munificorum fundatorum.

Et sane res non caret suspicione, ne Clerus maxime Cardinalis apud Suam Majestatem Dominum Cancellarium praeveniret, et resolutionem ejus-

modi eidem instillaverit, praecipue cum dictus Cardinalis in eo totus sit, ut foundationes ejusmodi antiquorum Ordinum penes Episcopos Clerumque jure perpetuo remaneant. Quali vero id praetendere queat conscientia, ipse viderit, interim nos juribus Sacri Ordinis invigilantes, coram Supremo Judice eo in passu confidimus nos fore excusandos, utpote qui in revindicationem fecimus quod potuimus.

Et ne nostris in ullo deesse videremur partibus et officiis, accepta verbo-tenus mediante Domino Cancellario resolutione suprafata Caesareo-Regia, sequens mihi, Vienna Posonium iter agenti occurrit consilium: nempe defacto ab Excelsa Cancellaria levandum esse attestatum authenticum, quod nimirum Sacer Ordo sese defacto pro dicta Pilisiensi Abbatia quidem insinuaverit, ast ob id, quod modernus possessor adhuc in vivis ageret, a Sua Caesarea Majestate pro nunc fuisse negatam, spem attamen ordini datam, eandem posthac, ubi eam vacare contingeret, rehabendi ac recuperandi restituendique. [p. 159.]

Accepta istiusmodi attestazione, conferendos nos esse ad saepefatam modernum Dominum possessorem, Dominum nempe Episcopum Transylvaniae, Tyrnaviae commorantem, eique remonstrandum qualinam ex causa Sua Majestas petitioni nostrae benignum praebere annutum difficultetur, eamque non esse aliam, quam quod Abbatia haec actu non vacet. Interim tamen Ordinem rebus sic stantibus, obitusque obventuri verosimiliter ignorantem, magnopere periclitari, ne denuo quidem e Clero nos praeveniat, dictamque Abbatiam Ordini uti hucusque factum, praeripiat. Rogandus proinde an non luberet mediante aliquo memoriali praelibatam Abbatiam in manus regii collatoris resignare, simulque Ordinem Sacrum pro ejusdem benigna collatione recommendare, interim tamen proventus et census, quos defacto percipit, sibi reservare ad dies vitae, quos proventus et census, Monasterium eidem fideliter annue extraditurum foret.

Et hoc pacto omnes aiunt Suam Sacratissimam Majestatem nullam prorsus amplius habituram difficultatem Abbatiam istam Sacro Ordini restituendi, utpote vacaturam.

Hoc ipsum etiam securum foret pro moderno Domino possessore, nam si praeter omnem spem Sua Majestas hanc Abbatiam alteri conferret, tamen is perciperet ad dies vitae census et proventus, per consequens nihil perderet, nisi nudum nomen Abbatis Pilisiensis, quod nomen eminenter continet dignitas Episcopalis. Hoc pacto etiam Sacer Ordo Cisterciensis suum assequeretur intentum, et collocaretur extra discrimen, ne alius praeveniat. [p. 160.]

Ad impetrandum proinde suprafatum attestatum, sequens ad Excelsam Cancellariam porrectum a nobis fuit memoriale:

Excelsa Cancellaria Regia Aulica Hungarica Domini Domini Patroni Gratosissimi

Notum erit praetitulatae Excelsae Cancellariae, qualiter nam ego, proxime praeteritis diebus, non sine consensu moderni possessoris, pro reincorporatione Abbatiae de Pilisio, Sacro meo Ordini Cisterciensi (ad quem nimirum primitus fundata erat) fienda, medio demississimi supplicis libelli mei, Suae Majestati Sacratissimae, Domino Domio nostro clementissimo humillime supplicuerim.

Et licet pro hac vice demississimo petito meo (uti ex Clementissima altitulatae Suae Majestatis Sacratissimae, mihi gratiose intimata resolutione intellexi) crediderim ex sola hac consideratione, quod modernus praefatae Abbatiae possessor, adhuc in vivis agat, quoad plenum satisfactum haud fuerit. Quia tamen summefata Sua Majestas Sacratissima, optimam de recuperanda praefata Abbazia post mortem praedicti moderni ejus possessoris spem Sacro meo Ordini dare dignata sit.

Ideo ut obligationi meae, qua in revindicandis Ordinis mei beneficiis teneor, defuisse haud videar, utve in locis debitis, qualiter nam negotium hocce apud Augustam Aulam promoverim remonstrare valeam. [p. 161.]

Supplicio Excelsae Cancellariae perquam humillime, dignetur mihi futura jurium Sacri mei Ordinis pro cautela, sive gratiosas literas superinde testimoniales, sive vero dorsalem supra primaevum humillimum supplicem libellum meum resolutionem, etiam apud Excelsam hanc Cancellariam improthocollandam benigne expediri extradarique facere. Quo in passu gratiosam praestolaturus resolutionem persevero.

Ejusdem Excelsae Cancellariae Regiae Aulicae Hungariae Obsequentissimus servus Florianus Abbas manu propria.

Caeterum porrexeram mox sub adventu Excelsae Cancellariae Aulicae Hungaricae memoriale a me appositum, in causa Abbatiae Pásztensis, cujus tenor est ut sequitur:

Excelsa Cancellaria Regia Aulico-Hungarica Domini Domini Colendissimi et Gratosissimi.

Ea qua par est venerationis et observantiae praemissione, Excelsae Cancellariae Regiae Aulico-Hungaricae in memoriam reduco, monstatque idipsum adjacens originale uberius, quale mandatum jam praeterlapso 1711. anno, die 11 mensis Augusti, ab Augustissima Caesarea et Reginali Majestate, Domina Domina Eleonora Magdalena Theresia etc. tempore concrediti sibi Regiminis, mediante hacce Excelsa Cancellaria Regia, ad humillimam instantiam [p. 162.] Reverendissimi Domini Principalis mei, Domini nimirum Floriani Nezorin Abbatis Velehradensis, qua simul Abbatis Pásztensis, contra omnes et singulos invasores, usurpatores jurium, detentores possessionum ac proventuum ad Abbatiam Beatae Mariae de Pásztó, in Superiori Hungaria, comitatuque Hevesiensi situatam, jamque ante plusquam quinque saecula

pro attacto Cisterciensi Ordine fundatam dein vero per injurias temporum desolatam, ac tandem novissime, a gloriosae reminiscentiae Leopoldo primo, qua Hungariae condam Rege praelibato Ordini reincorporatam, ac jure postliminii restitutam, pertinentium ad praememoratum Hevesiensem Comitatum emanaverit.

Siquidem vero isthoc benignum mandatum Caesareo-Regium tum ob vix consopitam contagiosae luis formidinem, ac interclusos hucusque passus, et per consequens commeatus defectum, tum etiam ob id quod interea in eodem mandato nominatim expressati detentores et usurpatores, ex parte jam sint mutati, ad memoratum Hevesiensem Comitatum perferri et fructuose exequi usque in praesens haud potuisset. Nunc vero sceptrum et Regni gubernium tenente ipsomet feliciter neoinaugurato Rege, mandatum hocce renovatum, ac sub Sacratissimo ejusdem nomine emanatum, indubie majoris censeretur efficaciae.

Eapropter Excelsae Cancellariae Regiae Aulico-Hungaricae hisce [p. 163.] mandatario nomine perquam demisse supplico, quatenus saepefatum mandatum sub Gloriosa Caesareo-Regiae Majestatis nomine renovare, ac vigore ejusdem, generaliter quidem cunctis illegalibus usurpatoribus et detentoribus bonorum, ad praefatam Abbatiam de Pászto jure pertinentium, et a praedecessore Domini Principalis mei, Domino nempe Andrea Zolnay, usque ad obitum suum, semper imperturbate possessorum, atque ex parte hisce protectionalibus Caesareo-Regiis (quarum originale mihi restitui demisse rogo) expressatorum, specialiter vero oppidanis Pásztensibus et eorum Plebano, qui ipsam aedem Abbatialem ad rudera dirutae Abbatiae constructam, atque meo Reverendissimo Domino Principali, mediante actuali installatione, in facie loci collatam et assignatam, via facti occupasse, et etiam num occupare noscuntur, restitutionem absque cunctatione et mora faciendam gratiose demandare dignetur. Quam gratiam praestolaturus, me consuetae benevolentiae substernens maneo.

Excelsae Cancellariae Aulico-Hungaricae Demississimus servus in Christo Engelbertus Cisterciensis Velehradensis Plenipotentiatu manu propria.

Petitioni meae in omni aequitate fundatae, per Excelsam Cancellariam omnino in hoc passu delatum fuit, per decretum tenoris sequentis:

Carolus Sextus etc. [p. 164.]

Reverendi, Honorabiles, Spectabiles ac Magnifici, necnon Egregii et Nobiles, fideles Nobis dilecti et demisse simul et querulose repraesentatum est Majestati Nostrae, nomine et in persona, fidelis Nostri, Nobis dilecti, Honorabilis et Religiosi Floriani Nezorin, Sacri Ordinis Cisterciensis Abbatis Velehradensis in Moravia et Beatae Virginis Mariae de Pászto in Hungaria. Quod licet idem, modofatam Abbatiam Beatae Mariae Virginis de Pászto,

in Comitatu isto Hevesiensi existentem, a pientissime memoriae Imperatore Leopoldo Domino olim Genitore et Praedecessore nostro desideratissimo qua Hungariae Rege, cum omnibus juribus, possessionibus et pertinentiis, ad eandem Abbatiam de jure et ab antiquo spectantibus, et pertinere debentibus, sibi collatam haberet, in eandemque suo modo installatus etiam fuisset, ac prout immediatus ejusdem praedecessor Abbas Pásztensis Andreas condam Zolnay, vita sua comite, eandem Abbatiam pacifice possedisset et usuasset, ita modo fatus etiam exponens, in quieta et pacifica ejusdem Abbatiae et eo spectantium bonorum possessione permanere et conservari debuisset. Supervenientibus nihilominus recenter sopitis motibus, sub decursu eorundem, complura praedictae Abbatiae bona et appertinentiae, partim ab infestis laicis et praesertim oppidanis Pásztensibus, partim vero etiam Ecclesiasticis, contra omne jus et aequum et juris via absque omni, occupata, usurpatae et detentae fuerint, ac in praesens usque detineantur. Imo uti pro [p. 165.] certo intellexisset, illegitimis venditionibus et emptionibus distraherentur, prout et per Egregium Franciscum Dúl, certa mola Káposztás nuncupata, alias claro et optimo jure ad dictam Abbatiam pertinens, Honorabili Andreae Berkes, Canonico et Praeposito Vacienti divendita esse perhiberetur, Ipseque velut praetensus emptor, ex eadem mola obvenientes proventus perciperet, gravi sane legitimorum jurium praedictae Abbatiae de Pásztó laesione, ipsiusque exponentis damno et praejudicio manifesto. Cum autem hujusmodi bonorum et praesertim Ecclesiasticorum, sub recenter sopitis motibus violenter occupatorum et usurpatorum restitutio, tenore benignarum novissimae defunctae Caesareo-Regiae Majestatis Josephi, Domini fratris et immediati praedecessoris nostri gloriosae memoriae desideratissimi patentium, ac etiam Benignarum Augustae Romanorum Imperatricis ac Hungariae Reginae Dominae Matris Nostrae Honoratissimae qua Vicariae attum Rectricis amnystialium, per Majestatem quoque Nostram recenter sub dato in civitate nostra Vienna Austriae, 30. mensis Martii anni nunc currentis infrascripti clementissime confirmatarum, serio demandata esset, ipsaque communis justitia exigeret, ut cuncti possessores, suis possessionibus, occasione eorundem motuum, privata vi, vel alias illegitimi exclusi et excussi, in pristinum jus et bonorum possessionem reponantur, spoliatique ante omnia in integrum restituendi venirent.

Eapropter Vobis hisce benigne ac simul firmiter committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus, ad mentem etiam [p. 166.] praeallegatarum benignarum patentium et amnystialium, per Majestatem quoque Nostram, uti praemissum est, clementissimae confirmatarum, memoratum exponentem, in universa bona et jura possessionaria ad praenotatam Abbatiam Pásztensem pertinentiam, et praecipue per praedecessorem ipsius dictum olim Andream Zolnay, imperturbate possessa, sed post mortem ejusdem potissimum sub praenotatis motibus violenter et absque omni legali juris via occupata,

usurpata vel etiam divendita (incautis et illegitimis emptoribus ad suos evictores remissis) statim, et eo facto reponere et restituere, eundemque vigore etiam benignarum protectionalium in cunctis bonis Abbatialibus, contra violentos, et praeter juris viam impetitores et turbatores manutenere debeatis et lene animi gratia in reliquo nostra Caesareo-Regia vobis benigne propensi manentes. Datum in Regia Arce nostra Poseniensi die 27 Maii, anno 1712.

Cum, uti alibi fusius narratum existit, oppidani Pásztenses ad praesentem Generalem Regni Diaetam exmissi, apud Status et Ordines praetenderent, ut Suam apud Majestatem Caesareo-Regiam interponerent interventionem, quatenus eadem Majestas Sua antiqua confirmare dignaretur privilegia, vigore quorum adinstar Budae et aliarum Regiarum liberarum Civitatum exempti haberentur, iisdemque gauderent praerogativis. Ideoque, ne jura nostra negligere videremur, ego sequens apposui protestationem, quam Reverendissimus Dominus [p. 167.] Magnifico Domino Personali, utpote Tabulae Judicariae Regio Locumtenenti die 7 Junii porrexit:

Incltyi Regni Proceres, Caeterique Domini Status et Ordines Domini Domini gratiosissimi.

Relatum mihi est, quod Judex ac universa Communitas oppidi Pásztó Comitatus Hevesiensis, per quaedam, penes Inclytum Diaetalem Dominorum Statuum Conventum producta documenta literaria evincere ac probare adnitatur, sese non duntaxat ab omni subjectionis onere totaliter esse immunem, verum etiam pari cum Liberis ac Regiis urbibus praerogativa, exemptione et libertate gaudere.

Siquidem vero praefata memoratorum Pásztensium oppidanorum instantia praetensaque libertas, imprimis universo Cisterciensi Ordini, cui eodem in loco situata Abbatia Beatae Virginis Mariae de Pásztó nuncupata, dudum lapso anno 1698. vivente adhuc priore possessore Praesbytero Ecclesiastico, Domino nimirum Andrea Zolnay, ab Augustissima condam Caesareo-Regia Majestate Leopoldo primo gloriosae reminiscentiae, jure postliminii restituta, ac interveniente insuper consueta installatione, reincorporata fuit. Deinde etiam mihi, cui rursus, postquam praememoratus praedecessor et possessor e vivis decessisset, eadem Abbatia de Pásztó anno 1702 ab eadem altefata Caesareo-Regia Majestate benigne collata fuit, manifeste injuriosa ac praejudiciosa existit. Et quidem primo ex eo, quod in eodem Pásztensi oppido integra platea Monasterio meo vicina, [p. 168.] et plusquam quinque et viginti domibus consistens non modo liquido jure ad praefatam Abbatiam pertineat, verum etiam praedictus praedecessor meus, usque ad diem obitus sui, semper in quieta possessione fuerit. Secundo insuper in eodem Oppido educillium ordinarium, item molendina bina Monostor et Káposztás nuncupata, decimas itidem ex praememorati oppidi Pásztensis territorio,

nimirum a ponte Solosiensi per viam regiam deorsum, usque ad praedium Füllemer jure obtineat, veluti etiam praedecessor meus pariter in quieta, regiisque protectionalibus munita possessione, usque ad obitum suum, et in brevi subsecutos Regni motus permanserit. Tertio demum ex eo, quod iidem oppidani Pásztenses saepefati Domini praedecessoris mei, in absentia mea, via facti et ausu prorsus temerario relictas ejusdem cistas reserarint, varia documenta literaria aliaque mobilia diripuerint. Meum dein exmissum plenipotentiatum Religiosum, non attento camerali mandato ab eodem producto, contra jus et fas cum Plebano suo ab introitu Abbatiae, violenter, obductisque circum circa catenis prohibuerint, aliasque violentias, in proximo coram iudice competente uberius remonstrandas exercuerint.

Eapropter ego infra scriptus meo ac totius Cisterciensis Ordinis nomine, suprafatae oppidanorum Pásztensium [p. 169.] in quantum juribus, mihi ordinique meo competentibus, perniciosae instantiae, publice contradico, et hisce in consueta juris forma solemnissime protestor, ac desuper mihi authenticam recognitionem extradari obnixe rogo, manendo Inclytorum Dominorum Regni Procerum, Statuum et Ordinum.

<XXXI>

14. Julii, post diu protractam Augustae Aulae benignam responsionem, tandem hodie id est 14. Julii rursus celebrata fuit sessio, in qua primitus relecta et complanata fuerunt diversorum privatorum memorialia et iis contentae querelae. Demum circa horam duodecimam a Tabula Magnatum allatae sunt per Dominum Episcopum a Biber et Dominum Comitem Széchényi benignae Resolutiones Caeseo-Regiae supra puncta, nuper Suae Majestati Sacratissimae a Statibus proposita, et superius reperibilia.

Audientes proinde Status Hungarici ex relectis per Prothonotarium praedictis resolutionibus, quanto rigore Sua Majestas juribus Suis insistat, et prioribus Resolutionibus inhaereat, obstupuerunt cunctorumque vox faucibus haesit, adeo ut conticescentes finita lectione e Domo Comitali emigraverint.

Unum praeprimis obstupescendum fuerat, nempe quod in his resolutionibus Jesuitae, qui, uti supra memoratum et fuse deductum fuerat, per favorem Cardinalis, cum summo plausu et applausu sessionem inter Status sunt sortiti, et usque in praesens [p. 170.] non modo sessiones frequentarunt, verum etiam in iisdem ante cunctos alios Religiosos Ablegatos locum occuparunt, suaque phylacteria mirum in modum dilatarunt, autoritate regia cum notabili objurgatione sint a sessionibus exclusi, uti legenti infra positas benignas Resolutiones Caeseo-Regias uberius innotescet.

Sane non duntaxat assidentes bini Jesuitae, verum etiam totus Clerus, cujus opera eandem sessionem, imo et praecedentiam ante alios Religiosos

consecuti fuerant, vehementer ad insperatam hanc lectionem et resolutionem conturbatus et confusus fuerat, praecipue cum non defuerint qui aperte, plures vero qui occulte solvebantur in risum et sibilum.

Causas vero hujus insolitae resolutionis quod attinet, quamvis easdem genuine, praeter Intimos Consiliarios vix quisquam noscat, expressata tamen in hac ipsa resolutione, est sequens: quod videlicet his Patribus attributa fuerit sessio ab ipsis Regni Statibus et Ordinibus, sine omni Regis scitu nedum consensu aut requisitione. Imo quod hi Patres sese absolute resolverint separare a Provincia Austriaca, nec salutato desuper Rege, neque expectato ejusdem, utpote Principis terrae necessario consensu. Quod, quam Sua Majestas Caesareo-Regia apprehenderit, satis liquet ex terminis puncto isto contentis.

Et sane quis negaverit Status et praecipue Clerum Ecclesiasticum [p. 171.] cum suo capite grandem admisisse errorem politicum, suscipiendo hos patres ad sessionem absque interventu auctoritatis regiae, quae utique hac ratione enormiter fuerat laesa.

Secundo [!] quis non videat hoc in passu magnam admissam indecentiam, quando nempe praevie Rex Statibus et Ordinibus Abbatem Henrichoviensem et Lucensem recommendavit (uti supradictum est) et quidem iterato et quam efficacissime, pro conferenda iisdem sessione in Tabula Magnatum. Quarum tamen recommendationum neutra apud Status, maxime vero Clerum, respecta fuit locumve invenit. Cum tamen interea iidem Status maxime Clerus Ecclesiasticus ausu proprio utinam non temerario, sine omni scitu et consensu regio, Jesuitas effective admitterent ad sessionem. Sane hoc est ipso facto contestari Status plus posse in Regno quam ipsum Regem. Quod ipsum vero Rex neutiquam concedet, maxime in Regno Suo haereditario. Igitur non absque fundamento censendum est, etiam hanc unam et fors praecipuam fuisse causam, nempe quod Dominus Cardinalis cum Clero propria auctoritate Jesuitas ad sessionem promoverit, Abbates vero suprafatos nequidem ad binam recommendationem tam efficacem Caesareo-Regiam admittere voluerit.

Fertur alias etiam quod moderna Majestas Caesareo-Regia etiam aliunde his patribus peculiari non sit addicta affectu, ex eo, quod in Hispaniis is pariter ab iisdem exiguo fuerat prosecutus honore, amore et fidelitate. [p. 172.]

Secundum, quod Clerum universum, imo et Catholicos Status omnes angebat et tangebatur, erat hoc, quod Sua Majestas nullam fecerit reflexionem supra humillimam instantiam et puncta Religionem et excessus haereticorum concernentia. Qui excessus licet innumeri gravissimique comprobati et sole meridiano clarius repraesentati, Suaeque Majestati pro remediando a cunctis Statibus simul, dein etiam a Clero seorsim exhibiti fuissent. Altedicta attamen Majestas aliud supra querelas praefatas non resolvit, nisi quod tum Catholicos, tum heterodoxos ad exactissimam de futuro utrinque obser-

vationem Articulorum Poseniensis et Soproniensis ultimae Diaetae, de Religione disponentium, sub gravi utrinque interminatione, releget.

Quemadmodum autem Haeretici hac resolutione utique in plausus, ita viceversa Catholici in tacita suspiria et gemitus sunt soluti, praecipue in Clero varia suborta sunt lamenta, utpote qui a Principe tam pio Deoque dedito in causa tam aequa, mitiora et meliora sperasset. Verum quod praeter eorum expectationem acciderit, haud dubie Sua Majestas cum Intimo Consilio, suas gravissimas videtur habuisse rationes, quamvis nobis incognitas.

Arbitrantur attamen nonnulli causam principalem esse eam, quod videlicet contraveniendo pactis prioribus, nolit denuo ansam praebere novis tumultibus, maxime a Rege [p. 173.] Sueciae, Haeticorum omnium protectore metuendis. Utpote qui aliunde studiose conatur, adinvenire honestum aliquem titulum, arma movendi contra Augustam Domum ejusque provincias Haereditarias, id quod per machinationes in Silesia contra Suam Majestatem exercitas luculenter patebat.

Sicuti autem veritatem hujus opinionis haud asserere, ita factum Suae Majestatis hoc in passu improbare non praesumo, multa enim sunt mala, quae potius ad tempus tolerare, quam tempore importuno eradicare prudentia suadet, e quibus sane esse mihi videtur Haeresis Hungarica, quae hoc tempore, quo et Moscus et Suecus totusque septentrio armatus existit, ipsaque Majestas Sacratissima longinquis distinetur distracta bellis, potius sustinenda, quam cum exulceratione tangenda venit, videturque.

Nihilominus nolim hoc ipse in passu patronum agere Haeticorum, utpote omnis mali hucusque in Regno vigentis et adhuc imminentis pessimorum authorum, quin imo ardentem exopto, ut Majestas Catholico-Apostolica expectato messis tempore, pariter Zizania isthoc colligat, aeterna e Regno proscriptione damnandum. Secus enim metuendum, ne Regnum hocce condam florentissimum, tot sectis in seipso discissum divisumque, penitus desoletur. Imo quid Majestas Regia sperare potest fidelitatis, ab infidelibus Deo. Quid pacis expectandum, a facinorosis unitatis et pacis Christianae turbatoribus et exterminatoribus? Quid amoris, ab [p. 174.] inimicis Crucis Christi? Quid obedientiae, a nolentibus audire Ecclesiam? Quid venerationis, a Fidei Orthodoxae capitalibus osoribus et exterminatoribus? Quid demum subjectionis a superbis Haeticis? Numquid enim colligunt de spinis uvas?

<XXXII>

16. Julii sessio.

Convenientibus hac die Dominis Statibus in Domo Regnicolarum, horribilia inaudiri erat lamenta, dirae execrationes, millenaeque imprecationes contra fautores Haereticorum et authores nupernarum resolutionum Caesareo-Regiarum in puncto Religionis. Quid enim (aiebant laici Catholici) minus sperari poterat, quidve minus metui a Principe Catholico-Apostolico, quam ut is conditos a tot saeculis per Sanctos condam Reges articulos, vigore quorum Haeretici Regno per ferrum et ignem propulsandi veniunt, abrogaret, et observationem novissimorum Poseniensis et Soproniensis Diaetae articulorum demandaret. Cum tamen liqueat eos articulos, praedictis Diaetis conditos, inter gravissimos praevalentis Haereseos bellorumque motus, magis per Haeticos eorumque fautores fuisse expressos, quam sponte concessos et erectos.

Porro indignatio crescebat in consideratione, quod et Jesuitae pariter in Haereticorum solatium, a sessione sint rursusque ejecti. Melitensibus sessio si non plane negata, saltem [p. 175.] cum exigua spe, usque ad futuram Diaetam dilata. Econtra vero Debrecinensis civitas, non attentis conditionibus a Catholicis Statibus, absolute in numerum liberarum Regiarum urbium, in non exiguum Catholicae Religionis praepudicium, adscripta. Quibus omnibus aequiora et meliora Catholici sperassent et expectassent.

Caeterum etiam Regnicolis durum videtur id, quod de Camera Hungarico-Poseniensi, ejusque correspondentia cum Camera Aulica resolutum fuerat. Nec minus ea, quae de pretio salis, de lapidibus molaribus, de sistemate judiciali novo introducendo, item de ordine, numero et regulamento militari statuta a Sua Majestate fuerant.

Productis igitur super his aliisque gravaminibus, longis querelis, tandem a Tabula Magnatum comparuerunt, qui referrent, sessionem hodiernam esse differendam in diem Lunae id est 18. ex causa absentiae Cardinalis Primatis, qui, utpote singularis Paulinorum Patronus, iisdem in Valle Mariae sumptuosam Monasterii ducit structuram, ad quam videndam, simulque imaginem Beatae Virginis Mariae venerandam, hodie Majestas Regia pariter profecta fuit.

Iidem Ablegatus Dominos Status cohortatus fuerat, interim hanc quaestionem, futura die Lunae, per commissarios ad hoc actu denominatos, Excellentissimos nempe Dominos Dominos Comites Illésházy et Seilern, uberius Dominis Statibus exponendam [p. 176.] nimirum: an pro conservatione et communi bono Regni non foret magis expediens, ut tamen haereditarium etiam sese extenderet ad lineam femininam Austriacam?

Seu, an deficientibus masculis Austriacis aequae non succedere deberent jure haereditario faeminae? Aequa bilance, et sagaci prudentia pensarent et considerarent?

Hac die supra memoriale nostrum in causa Abbatiae Pilisiensis porrectum sequens, supra memoriale indorsatum accepimus responsum:

Introspecto Domino instanti, cum ea declaratione restituendam, demissam nimirum ejusdem instantiam, Suae Sacratissimae Majestati Domino Domino Nostro Clementissimo humillime relatam et propositam, fuisse, altetitulatam autem Suam Majestatem Sacratissimam in praescitae Abbatiae collationem ex certis considerationibus et signanter quod eadem Abbatia, actuali possessore etiamnum provisum haberetur, et ob id pro vacante nequaquam reputanda veniret, nec ulli collationi obnoxia esset, consentire noluisse. Verum in casu, quo memoratam Abbatiam legitime vacare contigerit, et praefatus Dominus instans semet eatenus in tempore supplicando insinuaverit, benignam simul et condignam reflexionem se eatenus habituram, clementissime obtulisse.

Ex consilio Regiae Hungaricae Aulicae Cancellariae Posonii die 14. Julii, anno 1712.

Ladislaus Hunyady manu propria.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Források

Rövidítések

- BEKK Budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattár (Budapest)
HHStA Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien)
MOL A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)
OGYK Országgyűlési Könyvtár Gyurikovics Gyűjtemény (Budapest)
OSZKK Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár (Budapest)
PL Esztergomi Prímási Levéltár (Esztergom)
VeML A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (Veszprém)

Kéziratos források

- BEKK Ab 154 Acta Paulinorum. Continentia acta in capitulo generali tractata, nomina professorum et mortuorum ordinis S. Pauli. Tom. IV. 1696–1715.
HHStA Hungarica Specialia Fasc. 269 Krönungsakten 1712–1825 (=MOL Mikrofilmtár W 762) ff. 29–55'. Coronatio Caroli VI Imperatoris in Regem Hungariae Anno 1712.
MOL A 95 Magyar kancelláriai levéltár, Acta diaetalia 1712–1715. fasc. 1–2. Ordo Coronationis
MOL N 50 Regnicolaris levéltár, Archivum regni, Diaetae anni 1708–1715
OGYK 700.477 Acta publica comitiorum annis 1708, 1709, 1710 Posonii celebratorum vigilantissima industria et sumtibus Georgii Gyurikovits collecta.
OSZKK Fol. Lat. 560 Komáromi Csipkés György bihari alispán és Bakay Ádám főjegyző naplója az 1708–1715. évi országgyűlésről.
OSZKK Fol. Lat. 565 Volumen I. actorum diaetalium de anno 1708. [usque ad annum 1715.] cum suo indice, per Ferdinandum Dobner ... civitatis Soproniensis senatorem seniore.
OSZKK Fol. Lat. 590 Diarium Diaetae Conventuale Negotium Religionis Evangelicae Orthodoxae Anno 1708 et sequentis Posonii exantaltum concernens ex Commissione et Voluntate Inclitorum Statuum et

Ordinum fidelium Evangelicorum conscriptum et quoad ejus per Virium tenuitatem fueri licuit a Ferdinando Dobner Reip. Sopron. Patr. Senatore Seniore Ablegatis, ejusdemque Conventus Assessore.
 OSZKK Fol. Lat. 4266 Catalogus I. admodum reverendorum religiosorum venerabilium patrum ac fratrum monasterii Henrichoviensis secundum ordinem professionis sibi invicem proxime succedentium ab anno 1656.
 PL Archivum ecclesiasticum vetus, 371/5 Protocollum
 VeML XII. 2 g. 450 Acta et observata penes diaetam Hungaricam Posonii celebratam, item coronationem Domini Caroli VI. ibidem peractam anno 1712. per Patrum Engelbertum Hermann professum Velehradensem, qua plenipotentiatum ablegatum Reverendissimi Domini Domini Floriani Abbatis.

Nyomtatott források

1792. Directorium. Buda 1792.

BARICS Albert (1790): A magyar királyok és királynék koronáztatásoknak inneplése. Pest

Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytár 1000–1895. Szerk. Márkus Dezső. Bp. 1899. skk.

BONFINI, Antonio (1995): A magyar történelem tizedei. Ford: Kulcsár Péter. Bp.

DECSY Sámuel (1792): A magyar szent koronának és az ahhoz tartozó tárgyaknak históriája. (Reprint: Budapest, 2009)

FARLATI, Daniel (1775): Illyrici sacri. Tomus Quintus. Ecclesia Jadertina cum suffraganeis et Ecclesia Zagrabiensis. Venetiis.

GOETHE, Johann Wolfgang (1965): Életemből. Költészet és valóság. Ford. Szöllősy Klára. Bp.

KOVACHICH Márton György (1790): Solennia inauguralia serenissimorum ac potentissimorum principium utriusque sexus, qui ex augusta stirpe Habsburgo-Austriaca sacra corona apostolica in reges Hungarorum, reginasque periodo tertia redimiti sunt. Pestini, Typis Matthiae Trattner.

KATONA Tamás (1979) (szerk.): A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról. Bp.

KÖPECZI Béla/R. VÁRKONYI Ágnes (2004): Rákóczi tükör. Naplók jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról I–II. Bp. (Millenniumi magyar történelem, Források).

LÜNIG, Johann Christian (1719–1720): Theatrum Ceremoniale Historico-Politicum. Oder Historisch- und Politischer Schau-Platz Aller Ceremonien I–II. Leipzig.

Magyar Országgyűlési Emlékek (MOE). Szerk. Fraknói Vilmos, Károlyi Árpád. Bp. 1874–1917.

- MOLLAY Károly (1979) (közread): A korona elrablása. Kottanner Jánosné emlékirata 1439–1440. Bp.
- Naponként-való jegyzései az 1792-dik esztendőben Felséges Ferentz magyar és cseh országi király által, szabad királyi várossába Budára pünkösöd havának 20-dik napjára rendelt, s ugyan ott azon esztendőben szent-Iván havának 26-dik napján bé-jegyzett magyar ország gyűlésének; Buda 1792.
- Nyár kezdet avagy A' budai örvendetes koronázás. 1792.
- Pontificale Romanum. Summorum Pontificum jussu editum, a Benedicto XIV. et Leone XIII. recognitum et castigatum (Laudate Dominum Liturgical Editions). H. n. é. n.
- SZVITEK Róbert József/TÓTH Endre (2003) (szerk.): A koronázási jelvények okmányai. Bibliotheca Humanitatis Historica. Bp.
- THURY Etele (1903–1904) (kiad.): Lányi Pál gömöri alispán naplója az 1712. évi országgyűlésről. I. Történelmi Tár 4, 395–413. II. Történelmi Tár 5, 1–34.
- TUBERO, Ludovicus (1994): Kortörténeti feljegyzések. (Magyarország). Kiad. Blazovich László – Sz. Galántai Erzsébet. Szeged
- R. VÁRKONYI Ágnes/KIS Domokos Dániel (2004) (szerk.): A Rákóczi szabadságharc. Bp. (Nemzet és emlékezet).
- Zaključci Hrvatskog Sabora. Svezak II 1693–1713. Pripremila: Josip Buturac etc. Zagreb 1958.

Felhasznált irodalom

- ALPÁR Lucián (1942): A zirci apátság függetlenítésének kérdése. Bp.
- ALTMANN Julianna/BICZÓ Piroska/BUZÁS Gergely/HORVÁTH István/KOVÁCS Annamária/SIKLÓSI Gyula/VÉGH András (2004): Medium regni. Középkori magyar királyi székhelyek. Bp.
- ARETIN, Karl Otmar von (1997): Das Alte Reich 1648–1806. Band I: Föderalistische oder hierarchische Ordnung (1648–1684). Stuttgart.
- BADÁL Ede (1994): A pásztói ciszterci rezidencia. Pásztó (Tanulmányok Pásztó történetéből 4).
- BAHLCKE, Joachim (2005): Ungarischer Episkopat und Österreichische Monarchie. Von einer Partnerschaft zur Konfrontation 1686–1790. Stuttgart (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 23).
- BALOGH István (1983): Ráday Pál az 1712–15. évi országgyűlésen (Adalékok a protestánsok helyzetéhez a szatmári béke után). In: A Ráday Gyűjtemény évkönyve 3, 55–73.
- BÁNK József (1958): Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai. Bp.
- BÁNKÚTI Imre (1981): A szatmári béke. Bp. (Sorsdöntő történelmi napok 6).

- BARCSAY Ákos (2002): Herrschaftsantritt im Ungarn des 18. Jahrhunderts. Studien zum Verhältnis zwischen Krongewalt und Ständetum im Zeitalter des Absolutismus. St. Katharinen (Studien zur Neueren Geschichte).
- BARTONIEK Emma (1923): A magyar királyáavatáshoz. Századok 57:7–10, 247–304.
- BARTONIEK Emma (1939): A magyar királykoronázások története. Bp. (repr. 1987).
- BÉKEFI Remig (1892): A pilisi apátság története 1541–1814. Pécs (A zirci, pilisi, pásztói és szent-gothárdi apátságok története II).
- BÉKEFI Remig (1902a): A pásztói apátság története. 1702–1814. Bp. (A zirci, pilisi, pásztói és szent-gothárdi apátságok története IV.).
- BÉKEFI Remig (1902b): A pásztói apátság oklevéltára 1342–1812. Bp. (A zirci, pilisi, pásztói és szent-gothárdi apátságok története V.).
- BENDA Kálmán (1970): Habsburg-politika és rendi ellenállás a XVII. század elején. Történelmi Szemle 13:3, 404–427.
- BENDA Kálmán/FÜGEDI Erik (1979): A magyar korona regénye. Bp.
- BENE Sándor (2006): A Szilveszter-bulla nyomában. In: „Hol vagy, István király?” A Szent István-hagyomány évszázadai. Szerk. Bene Sándor. Bp., 89–124.
- BÉRENGER, Jean/KECSKEMÉTI Károly (2008): Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918. Bp.
- BERTÉNYI Iván (1978): A magyar korona története. Bp.
- BITSKEY István (2008): Telekesy István egri püspök Róma-élménye. In: Rómából Hungáriába. A De Camillis János József munkácsi püspök halálának 300. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai. Nyíregyháza, 2006. szeptember 29–30. Szerk. Véghseő Tamás. Nyíregyháza (Collectanea Athanasiana I. 1.).
- BRUNERT, Maria-Elisabeth (1998) (Bearb.): Die Beratungen des Fürstenrates in Osnabrück 1. 1645. Münster (Acta Pacis Westphalicae, Serie III A, Bd. 3/1).
- CHOBOT Ferenc (1917): A váci egyházmegye történeti névtára. II. k. Veszprém.
- DEWALD, Jonathan (2002): Az európai nemesség 1400–1800. Ford. F. Nagy Piroska. Bp. 2002.
- DÜMMERTH Dezső (1987): Inchofer Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában (1641–1648). In: Dümmerth Dezső: Írástudók küzdelmei. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok. Bp., 155–203.
- ECKHART Ferenc (1941): A praecedentia kérdése a magyar rendi országgyűléseken. In: Notter Antal Emlékkönyv. Szerk. Angyal Pál, Baranyai Jusztin, Móra Mihály. Bp., 172–180.

- EMMICH, Birgit (2005): Frühneuzeitliche Staatsbildung und politische Kultur. Für die Veralltäglicung eines Konzepts. In: Was heißt Kulturgeschichte des Politischen? Hrsg. v. Barbara Stollberg-Rilinger. Berlin (Zeitschrift für Historische Forschung, Beiheft 35), 191–205.
- FALLENBÜCHL Zoltán (1988): Magyarország főméltóságai 1526–1848. Bp.
- FAZEKAS István (2000): Korreferátum Oborni Teréz előadásához. Fons 7:1, 77–79.
- FORGÓ András (2009): A 18. század elején visszatérő szerzetesi közösségek, mint a magyarországi rendi politika új szereplői. Századok 143:5, 1105–1122.
- FORRAY Teréz (1929): A magyar királyok koronázási szertartásai. Szeged.
- FRAKNÓI Vilmos (1895): A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Bp.
- FRAKNÓI Vilmos (1922): A Habsburg-ház trónöröklési jogának megállapítása az 1687/88-ik évi országgyűlésen. Bp.
- FÜGEDI Erik (1974): Uram, királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai. Bp.
- FÜGEDI Erik (1984): A magyar király koronázásának rendje a középkorban. In: Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Székely György. Bp., 255–273.
- FÜSSY Tamás (1902): A zalavári apátság története. A legrégebbi időktől fogva napjainkig. Bp. (A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története VII).
- GALLA Ferenc (1940–1941): A pálosrend reformálása a XVII. században. Regnum 4, 123–222.
- GÖHLER, Gerhard: Symbolische Politik – Symbolische Praxis. Zum Symbolverständnis in der deutschen Politikwissenschaft. In: Was heißt Kulturgeschichte des Politischen? Hrsg. v. Barbara Stollberg-Rilinger. Berlin (Zeitschrift für Historische Forschung, Beiheft 35), 57–69.
- GRÜGER, Heinrich (1978): Heinrichau. Die Geschichte eines schlesischen Zisterzienserklosters 1227–1977. Köln–Wien.
- GUSZAROVA, Tatjana (2005): A 17. századi magyar országgyűlések résztvevői. Levéltári Közlemények 76:2, 93–148.
- HASELSTEINER, Hrost: Das Widerstandsrecht der Stände in Ungarn. Österreichische Osthefte 16 (1974):2. 131–133.
- HECKENAST Gusztáv (2005): Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. Bp.
- HERVAY Ferenc Levente (1984): Repertorium historicum ordinis cisterciensis in Hungaria. Roma (Bibliotheca cisterciensis 7).
- HOLČIK, Štefan (1988): Pozsonyi koronázási ünnepségek 1563–1830. Pozsony.
- HORVÁTH Konstantin (1931): Zirc története. Veszprém.
- KALMÁR János (1989): III. Károly és Magyarország 1711-ben. Levéltári Szemle 39:4, 44–50.

- KALMÁR János (1997): III. Károly magyar király kormányzati elveinek forrásáról. In: Habsburgok és Magyarország a XVI–XVIII. században (Tanulmányok). Szerk.: ifj. Barta János. Debrecen, 51–55.
- KALMÁR János (2005): A királyné-koronázás Pozsonyban 1714-ben. In: Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században. Szerk. G. Etényi Nóra/Horn Ildikó. Bp., 215–231.
- KALMÁR János (2007): Az 1708–1715. évi országgyűlés történetéhez. Habilitációs disszertáció.
- KALMÁR János (2011): Az 1708/09. évi ún. „labanc” országgyűlés. In: Országgyűlések – országos gyűlések. Szerk. Ballabás Dániel. Eger (Az Eszterházy Károly Főiskola Történettudományi Doktori Iskolájának kiadványai. Konferenciák, műhelybeszélgetések II), 55–68.
- KHAVANOVA Olga (2005): Az apák érdemeit a fiúkban jutalmazni... Az iskoláztatás privilégiuma Mária Terézia uralkodása idején. Századok 139:5, 1105–1129.
- KIRÁLY János (1918): A királykoronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordo-beli kialakulása. Bp.
- KISBÁN Emil (1938–40): A magyar pálosrend története I–II. Bp.
- KOLLÁNY Ferenc (1900): Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom.
- KOVÁCS Ignác (1910): A borsmonostori apátság története. Sopron.
- KOVÁCS Imre (1991): A türjei Premontrei Prépostság története. Zalaegerszeg (Zalai Gyűjtemény 32).
- E. KOVÁCS Péter (2009): Zsigmond császár megkoronázása Rómában. Századok 143:6, 1323–1383.
- LECHNER, Gregor (2000): Göttweig. In: Germania Benediktina III/1. Die benedikтинischen Mönchs- und Nonnenklöster in Österreich und Südtirol. Bearb. v. Ulrich Faust OSB und Waltraud Krassnig. St. Ottilien. 768–844.
- LEVIN, Michael J. (2002): A new world order. The Spanish campaign for precedence in Early Modern Europe. Journal of Early Modern History 6, 233–264.
- LUKÁCS László (1989): A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolutizmus (1649–1773). Szeged (Adattár a 16–18. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 25).
- LUKÁCS László (1978–1995): Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I. Romae.
- LUKINICH Imre (1925) (szerk.): A szatmári béke története és okirattára Budapest (Magyarország újabbkori történetének forrásai).
- MÁLNÁSI Ödön (1933): Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732). Kalocsa.
- MOJZER Anna (1996): II. Rudolf magyar király cseh királlyá koronázása. Kéziratoss követjelentés a portugál királyi ház iratai között. Művészettörténeti Értesítő 45:1–2, 100–106.

- MOLNÁR Antal (2006): A bátai apátság és népei a török korban. Bp. (METEM Könyvek 56).
- MOLNÁR Szulpic (1906): A Pannonhalmi Főapátság története. Negyedik korszak. Nagy háborúk kora, a magyar Szent-Benedek-Rend fölözslása és föléledése 1535–1708. Bp. (A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története IV).
- MUSSBACHER, Norbert (1982): Die Bemühungen Lilienfelds um die Wiedererichtung der Abtei Zirc, 1659–1814. *Analecta Cisterciensia* 38. 22–42.
- NAGY Iván (1858): Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. III. Pest.
- NÉMETH Ambrus (1907): A pannonhalmi főapátság története. Ötödik korszak. A magyar Szent-Benedek-Rend megerősödése és bukása az állami mindenhatósággal szemben, 1709–1802. Bp. (A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története V).
- OBORNI Teréz (2000): A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról. *Fons* 7:1, 67–75.
- ORTVAY Tivadar (1905): Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben. Pozsony (reprint: Bp., 1991).
- PACHER Donát (1912): A dömölki apátság története. Bp. (A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története XII A).
- PÁLFFY Géza (2004): Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. *Századok* 138:5, 1005–1101.
- PÁLFFY Géza (2008): A magyar királykoronázások történetének eddig ismeretlen alapforrása: a magyar tanácsosok 1561. évi javaslata a koronázások pozsonyi szertartásrendjéről. In: *Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*. Szerk. Krász Lilla/Oborni Teréz. Bp., 489–503.
- PÁLFFY Géza (2009): Nádasdy Tamás nádor a magyar királyok koronázási szertartásáról (1561). In: *Szolgálatomat ajánlom a 60 éves Jankovics Józsefnek*. Szerk. Császtvay Tünde/Nyerges Judit. Bp., 305–310.
- PÁLFFY Géza (2010a): A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Bp. (História Könyvtár).
- PÁLFFY Géza (2010b): A Magyar Korona országainak koronázási zászlói a 16–17. században. In: „Ez világ, mint egy kert...” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. Szerk. Bubryák Orsolya. Bp., 17–52.
- POÓR János (2003): Adók katonák országgyűlések. 1796–1811/12. Bp.
- RADVÁNSZKY Anikó (2007): „Miért jöttek oly kevesen a magyar nemesek?” Radvánszky György és Radvánszky László diáriumi a Mária Terézia csehországi megkoronázására tett utazásról. In: *Summa. Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére*. Szerk. Maczák Ibolya. Bp., 254–268.

- RAJECZKY Benjámín (1991): A pásztoi apátság az újkorban. Pásztó (Tanulmányok Pásztó történetéből 2.).
- REDEN-DOHNA, Armgard von (1982): Reichsstandschaft und Klosterherrschaft. Die schwäbischen Reichsprälaten im Zeitalter des Barock. Wiesbaden (Institut für Europäische Geschichte Mainz, Vorträge 78).
- Révai Nagy Lexikona. Bp., 1911–1935.
- ROSSEAUX, Ulrich (2010): Friedensverhandlungen und Öffentlichkeit. Der Westfälische Friedenskongress in den zeitgenössischen gedruckten Zeitungen. In: Diplomatie – Medien – Rezeption. Aus der editorischen Arbeit an den Acta Pacis Westphalicae. Hrsg. v. Maria-Elisabeth Brunert/Maximilian Lanzinner. Münster (Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte 32), 21–54.
- SCHINDLING, Anton (1991): Die Anfänge des Immerwährenden Reichstags zu Regensburg. Ständevertretung und Staatskunst nach dem Westfälischen Frieden. Mainz (Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Abteilung Universalgeschichte 143).
- SCHNETTGER, Matthias (2003): Rang, Zeremoniell, Lehnsysteme: Hierarchische Elemente im europäischen Staatensystem der Frühen Neuzeit. In: Die frühneuzeitliche Monarchie und ihr Erbe. Festschrift für Heinz Duchhardt zum 60. Geburtstag. Hrsg. v. Ronald G. Asch/Johannes Arndt/Matthias Schnettger. Münster/New York/München/Berlin. 179–195.
- Soós István (2000): Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására. Fons 7:1, 81–89.
- Sörös Pongrác (1904): A bakonybéli apátság története. A Pannonhalmától való függés kora 1548-tól napjainkig. Bp. (A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története IX).
- Sörös Pongrác (1912): Az elenyészett apátságok. Bp. (A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története XII).
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara (2008): Des Kaisers alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reichs. München.
- STRADAL, Helmuth (1973): Die Prälaten – Grundlagen und Ausbildung der geistlichen Landstandschaft. In: Herrschaftsstruktur und Ständebildung. Beiträge zur Typologie der österreichischen Länder aus ihren mittelalterlichen Grundlagen. Bd. 3. München (Sozial- und Wirtschaftshistorische Studien), 53–115.
- SZABÓ Péter (2008): Jelkép, rítus, udvari kultúra. Reprezentáció és politikai tekintély a kora újkori Magyarországon. Bp.
- SZEBENI Andrea/ VÉGH András (2002): A budavári volt helyőrségi templom. Budapest régiségei. A főváros területén talált műemlékek és történelmi nevezetességű helyek leírása 35:2, 427–457.
- SZIJÁRTÓ M. István (2005): A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés. Bp.

- SZIJÁRTÓ M. István (2006): Az országgyűlési naplók forrásértéke – avagy a történelem, mint konstrukció. In: Szijártó M. István: Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről. Bp., 242–254.
- SZIJÁRTÓ M. István (2009a): A kora újkori magyar rendiség az újabb szakirodalomban I–II. *Aetas* 24:3, 83–111; 24:4, 111–138.
- SZIJÁRTÓ M. István (2009b): A vallási kérdés az országgyűléseken a 18. század első évtizedeiben. In: Katolikus megújulás és a barokk Magyarországon. Különös tekintettel a Dél-Dunántúlra (1700–1740). Szerk. Gőzsy Zoltán/Varga Szabolcs/Vértesi Lázár. Pécs (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis VII), 87–101.
- SZIJÁRTÓ M. István (2010): Montpellier, Vendée, a történész és az elbeszélés. *Korall* (11) 39, 175–197.
- SZIJÁRTÓ M. István (2012): A „konfesszionális rendiségtől az „alkotmányos rendiségig”. Lehetőségek és feladatok a 18. századi magyar rendiség kutatásában. *Történelmi Szemle* 54:1, 37–62.
- TAKÁTS Sándor (1926): Régi koronázási hangversenyek. In: Takáts Sándor: A magyar múlt tarlójáról. Bp., 381–390.
- TESZELSZKY, Kees (2009): Az ismeretlen korona. Pannonhalma.
- TUSOR Péter (2006): Az egyházi javadalmak betöltése Magyarországon a XV–XVI. században. In: *Memoriae tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Füzesi Ádám/Legeza László. Bp., 357–378.
- TUSOR Péter (2008): Felekezetszerveződés a kora újkorban. *Vigilia* 73:1, 12–18.
- TÖRÖK József/LEGEZA László/SZACSVAY Péter (1996): Pálosok. Bp. (Szerzetesrendek a Kárpát-medencében).
- VAJNÁGI Márta (2004): A Szent Római Birodalom jólétének záloga. A német-római császár megválasztása és megkoronázása egy 1746-os nyomtatvány tükrében. *Világtörténet tavasz/nyár*, 3–30.
- R. VÁRKONYI Ágnes (2006): II. Rákóczi Ferenc és a jezsuiták. In: A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. Szerk. Szilágyi Csaba. Piliscsaba (Rendtörténeti konferenciák 2), 163–189.
- VELICS László (1914): Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából. III. Bp.
- WELLMANN Imre (1940–1941): Rendi állás és hivatali rang a XVIII. század-eleji kormányhatóságokban. *Levéltári Közlemények* 18–19, 250–302.
- ZLINSZKYNÉ Sternegg Mária (1981): A szentgotthárdi ciszterci apátság története és művészetének emlékei (1183–1878). In: *Szentgotthárd. Helytörténeti, művelődéstörténeti, helyismereti tanulmányok*. Szerk. Kuntár Lajos és Szabó László. Szombathely. 365–540.
- ZOLNAY László (1982): Az elátkozott Buda – Buda aranykora. Bp.
- ZSILINSZKY Mihály (1888): Az 1708-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. Bp. (Értekezések a történelmi tudományok köréből 13, XI).

ZSILINSZKY Mihály (1889): Egy forradalmi zsinat története (1707–1715). Bp.
ZSILINSZKY Mihály (1897): Az országgyűlés vallásügyi tárgyalásai a reformatiótól kezdve. IV. k. Bp. (A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság kiadványai).

SZEMÉLY- ÉS HELYNÉVMUTATÓ

Összeállította
Tölgyesi Nóra és Zelenka Rita

Személynévmutató

- Ábrahám 77
Ackermann Tóbiás 45, 56, 128, 129,
140, 141, 142, 147, 156, 175, 207–209,
213, 214, 222, 224, 225, 230, 239,
243, 269
Acsády Pál 96
Amade Antal 103, 104, 151, 152 234,
235
Ambrus, Szent 131, 216
András, II. (Árpád-házi) 18, 95, 98,
99, 154, 188, 237
Andrássy Péter 151, 235
Antalchich János 96
Baczkó Mihály 151, 152, 234, 235
Bakay Ádám 58, 62
Bán János 210
Barbosa, Agostino 137, 221
Barilovics Lajos 46
Barkóczy Ferenc 103, 152, 235
Barkóczy János 104
Barlócz István 210
Barlough István 120, 121, 126, 150, 200,
201, 207, 233, 246
Báthory István 86, 100
Báthory Miklós 90
Batthyány Ádám 28
Batthyány Ferenc 73, 74, 82, 90, 103
122, 126, 202, 206
Batthyány József 100, 102
Batthyány Lajos 28
Batthyány Zsigmond 151, 235
Béla III. (Árpád-házi) 159
Béla IV. (Árpád-házi) 94, 95
Bellovics Gábor 152, 235
Beöthy Mihály 152, 235
Bercsényi Miklós 181, 193
Berényi Ádám 151, 234
Berényi György 104, 151, 235
Berényi Pál 103, 152, 235
Berkes András 144, 162, 228, 246, 247,
258, 259, 266
Bessel Gottfried 39
Biber László 137, 144, 174, 221, 228,
268
Bonfini, Antonio 67, 81, 82
Bornemissza István 210
Bossányi Gábor 150, 233
Brajkovics Márton 43, 44
Brenner Domokos 49
Caraffa Antal 182, 189
Caulet, Francois-Etienne 135
Christeccus Theophil 52
Cikulini János 127, 151, 212, 235
Czobor Márk 73, 164, 120, 151, 200,
234, 249
Csáky Ferenc 104

- Csáky György 28
Csáky Imre 13, 22, 43, 73, 74, 89, 92,
100, 103, 107, 117, 122, 124, 125, 126,
136, 138, 139, 140, 143, 152, 159, 197,
202, 204–206, 220, 222–224, 226,
227, 235, 242
Csáky István 103, 152, 235
Csáky János 28
Csáky Péter 103, 152, 235
Csáky Zsigmond 73, 122, 202
Csapáry Miklós 234
Csepelényi Ferenc 51
Dávid 77, 78
Decsy Sámuel 75, 77, 78, 79, 80, 81, 85,
86, 88, 92, 99, 100
Dessewffy János 67
Dobner Ferdinánd 35, 36, 43
Draskovich János 72, 73, 74, 84, 96,
99, 122, 125, 152, 164, 201, 202, 203,
205, 235, 250
Dúl Ferenc 258, 266
Eleonóra Magdolna (Pfalzi) 11, 12,
146, 181, 229, 264, 266
Erdődy Gábor 23, 44, 55, 74, 75, 92,
127, 138, 140, 143, 164, 212, 222,
224, 227, 249
Erdődy György 12, 73, 122, 125, 151,
202, 234
Erdődy József 152, 235
Erdődy László Ádám 43, 136, 138,
139, 141, 144, 150, 220, 222–224,
228, 232
Erdődy Sándor 46, 49, 92, 93, 103,
152, 235
Erzsébet Krisztina (Braunschweigi)
107
Esterházy Antal 59, 103, 127, 152
Esterházy Ferenc 103, 151, 152, 234, 235
Esterházy Gáspár 151, 234
Esterházy Imre 28, 33, 44, 51, 53, 54
Esterházy István 103, 152, 235
Esterházy János 103, 152, 235
Esterházy József 151, 234
Esterházy László 103, 152, 235
Esterházy Mihály 72, 73, 84, 89, 99,
107, 119, 122, 151, 202, 234
Esterházy Miklós 75, 104
Esterházy Pál 11, 12, 13, 16, 17, 18,
20, 21, 22, 28, 35, 36, 44, 45, 47, 53,
59, 68, 72, 73, 74, 86, 89, 90, 91, 96,
99, 102, 103, 105, 106, 107, 117, 118,
119, 120, 121, 122, 123, 124, 125,
126, 128, 133, 152, 156, 197–207,
209–211, 213, 218, 235, 239, 244
Esterházy Péter 151, 235
Esterházy Sándor 103, 152, 235
Esterházy Antal 59, 212, 213, 235
Fasching Ferenc 51
Ferdinánd, I. (Habsburg) 19, 20, 21,
66, 67, 69, 82, 86, 90, 94, 98, 100,
106, 154, 237, 261
Ferdinánd, II. (Habsburg) 15, 168, 253
Ferdinánd, III. (Habsburg) 15, 97
Ferenc, I. (Habsburg-Lotaringiai) 65,
71, 77, 78, 84, 88, 89, 93, 95, 99, 100,
101, 102, 109
Ferenc, I. István (Lotaringiai) 77, 79,
83, 84, 97, 105, 107
Ferenc József (Habsburg-Lotaringiai) 71
Festetich Pál 210
Frangepán Ferenc 182, 188
Garay Miklós 88
Geréb Mátyás 81
Gilányi György 151, 234
Gönc Celesztin 39, 128, 134, 135, 136,
141, 143, 147, 139, 207, 213, 219, 220,
223, 224, 227, 231
Gyurkovics János 46
Haller Zsigmond 73, 103, 152, 236
Heister, Sigbert 129, 214
Helcher Félix 46
Hellenbach Elek 104
Hellenbach János Gottfried 34, 35,
36, 37

- Hermann Engelbert 5, 7, 10, 13, 15, 18, 23, 30, 42, 45, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 70, 72, 74, 75, 76, 78, 82, 83, 84, 85, 88, 92, 93, 98, 99, 100, 103, 104, 115, 135, 137, 179, 180, 265
- Hevenesi Gábor 49, 50, 136, 139, 143, 145, 146, 220, 223, 227, 229, 230
- Himmelreich György 52, 53
- Hoffmann Péter 129, 214
- Horváth Zsigmond 104, 210
- Horváth-Simonchich János 150, 172, 209, 233, 257, 267
- Hrabovsky Gáspár 151, 234
- Hunyadi János 72, 98
- Hunyadi Mátyás 72, 100
- Hunyady András 150, 233, 259, 262
- Hunyady László 150, 233, 272
- Huszár József 151, 234
- Illésházy István 104
- Illésházy Miklós 12, 14, 15, 119, 127, 132, 147, 177, 199, 212, 216, 231, 246, 262, 263, 271
- Ilyés András 60, 136, 138, 143, 159, 220, 222, 227, 242, 244, 263
- Ince, XI. (Benedetto Odescalchi) 128, 135, 213, 220
- István király, Szent 21, 39, 69, 71, 73, 74, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 93, 95, 97, 100, 101, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 138, 152, 165, 192, 200, 202–206, 213, 221, 235, 251
- Jaklin Balázs 159, 242
- Jeszenszky Miklós 150, 234
- Jób 190
- József, I. (Habsburg) 5, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 34, 45, 59, 60, 62, 86, 90, 97, 98, 102, 148, 149, 153, 155, 158, 180, 194, 215, 231–233, 236–238, 241, 261, 266
- József, II. (Habsburg-Lotaringiai) 71, 94
- Józsué 77
- Justinianus 187
- Kahlert Henrik 41
- Kamarjay Tamás 67
- Karner Egyed 53
- Károly III./VI. (Habsburg) 5, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 36, 44, 50, 54, 59, 60, 65, 66, 68, 73, 74, 76, 78, 79, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 109, 115, 117–133, 140, 143, 144, 146, 148, 149, 150, 152, 156, 157, 158, 162, 172–177, 179, 181, 185, 188, 195, 197–216, 218, 223, 224, 227, 229, 231–233, 235, 239–241, 244, 247, 257–260, 262–266, 268–272
- Károly IV. (Luxemburgi) 65
- Károly Róbert (Anjou) 72, 86, 87, 95
- Károly, II. (Habsburg) 154, 155, 237
- Károly, V. (Habsburg) 24
- Károly, XII. (Pfalz-Zweibrücken) 176
- Károlyi Sándor 164, 250
- Keresztély Ágost (Szász-Zeitz) 11, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 33, 36, 43, 44, 47, 49, 51, 53, 54, 56, 61, 69, 73, 78, 79, 81, 82, 85, 86, 89, 92, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 117, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 130–136, 138, 139, 140, 142–146, 152, 156, 157, 169, 173, 174, 177, 196–199, 202, 203, 205–209, 213, 214, 216–224, 226–229, 235, 239, 240, 244, 254, 259, 262, 268, 269, 271
- Kéry Ferenc 127, 212
- Kéry János 73, 74, 89, 92, 121, 122, 123, 125, 201–203, 205
- Kinizsi Pál 81
- Kiris Ferenc 51
- Klimó György 28
- Koháry István 73, 107, 151, 234

- Kollonich Ádám 116, 117, 120, 121, 122, 196, 200–202
Kollonich Lipót 159, 194, 242
Kollonich Zsigmond Lipót 136, 220
Komáromi Csipkés György 62
Kossovich Márton 150, 234
Kottanner Jánosné 66, 69, 80, 84, 93
Kovácsovics János 32
Kratochvil Károly 55, 129, 139, 223, 224, 225, 230, 239, 269
Krisztolovecz János 45, 53, 128, 135, 136, 207, 213, 220
Lajos II. (Jagelló) 75
Lányi Pál 7, 13, 14, 15, 16, 30, 34, 35, 50, 58, 59, 60, 61, 62, 76, 93
László király, Szent 95
László, V. (Árpád-házi) 80, 84, 86, 87, 97
László Henrik 41
Leeb Róbert 57
Liechtenstein, Anton Florian von 121, 122, 123, 125, 126, 199, 201, 202, 203, 205, 206
Lipót, I. (Habsburg) 11, 15, 16, 20, 37, 102, 128, 146, 153, 159, 168, 172, 182, 188, 213, 215, 236, 237, 242, 253, 257, 265–267
Lipót, II. (Habsburg-Lotaringiai) 66, 71, 109
Lósy Imre 104
Luther Márton 189
Lünig, Johann Christian 13, 21–24, 28–30
Madocsányi András 46, 144, 215, 220, 227
Magyar (Megyery) Gábor 50, 59
Maholányi János 103, 160, 234, 243
Maholányi József 151, 152, 236
Makay János 103, 152, 236
Mallesich Gáspár 53
Managetta János György 44, 45
Mária, I. (Anjou) 95
Mária Terézia (Habsburg) 66, 73, 74, 84, 89, 93, 97, 98, 99, 105, 107, 109
Márton, Tours-i Szent 120, 121, 128, 134, 141, 147, 200, 201, 202
Mátyás II. (Habsburg) 20, 31
Mattyasovszky László 159, 242
Mednyánszky Pál 96, 152, 235
Meskó Ádám 17, 28, 36, 150, 174, 233, 268
Meszlényi János 151, 234
Migazzi Kristóf 54
Mihály, Szent 117, 118, 120, 121, 125, 197, 198, 200, 201, 202, 205
Mihályffy György 210
Miksa, I. (Habsburg) 19, 20, 22, 66, 82, 95
Mikulics Sándor 44
Mózes 77
Nádasdy IV. Ferenc 103, 152, 235
Nádasdy III. Ferenc 182, 188
Nádasdy László 164, 250
Nádasdy Pál 151, 234
Nádasdy Tamás 151, 234
Nagy István 150, 233, Károly, Nagy 83, 84, 86, 97
Náprágyi Demeter 102
Nedeczky Sándor 151, 234
Nesselrode Ferenc Vilmos 43, 137, 138, 164, 220, 250
Nezorin Flórián 42, 115, 135, 138, 195, 265
Norbert, Magdeburgi Szent 144, 228
Nyáry Zsigmond 152, 235
Odescalchi Livius 128, 129, 213, 214
Okolicsányi Kristóf 34
Okolicsányi Pál 32, 33, 34, 35, 36, 37, 50, 59, 60, 130, 150, 172, 214, 215, 234, 257
Oláh Miklós 67, 86
Orczy István 151, 234, 260
Ország Mihály 7

- Pálffy János 12, 28, 73, 99, 116, 122, 151, 196, 202, 235
Pálffy Mátyás 39, 53
Pálffy Miklós 12, 22, 73, 116, 117, 120, 121, 122, 196, 200, 201, 202
Pálffy Pál 118, 198
Palik Gellért 51
Palocsay Ferenc 73
Paluska György 96
Patachich Boldizsár 28
Patachich György 73
Pázmány Péter 102
Peschel Arnold 129, 132, 140, 155, 214, 217, 224, 239
Péter, Szent 190
Péterfi János Ferenc
Petheó Mihály 152, 235
Petróczy István 34
Piazza, Giulio 23, 126, 152, 206, 235, 260
Plentzner, György 210
Podmaniczky István 86
Ráday Pál 30, 36, 37
Radvánszky János 73
Rákóczi Ferenc, II. 10, 34, 42, 48, 49, 61, 96, 168, 181, 193, 194, 254, 258
Rauch Ádám 151, 234
Ravasz Ferenc 56
Révay Gáspár 103, 152, 235
Révay János 103, 152, 236
Révay Péter 73, 80, 81, 83
Reyser Amánd 39, 45, 139, 223
Rösler András 31, 32, 35, 36
Rudolf, I. (Habsburg) 75, 79, 84, 86, 87, 89, 91
Ruprecht 166, 194, 252
Rutkay István 152, 235
Sajghó Benedek 39, 54
Salamon 77
Salieri, Antonio 108
Sámuel 77, 78
Sancius Róbert 46, 139, 223
Savoyai Jenő 11
Schneider Henrik 46, 59, 129, 214
Schneider Péter 41
Schöllingen Ferenc 40
Schwarzenberg Ádám Károly 119, 199, 216
Seilern János Frigyes 20, 21, 36, 177, 271
Sennyey Sándor 103, 152, 235
Serényi Farkas 151, 234
Sigray János 96
Sigray József 151, 210, 234
Spáczay Gábor 58
Spáczay Pál 33, 35, 210
Starhemberg Gundaker Tamás 60, 100, 158, 241
Szabady Gáspár 45, 46
Szalaházy Tamás 100
Szankó Miklós 151, 234
Szapáry Miklós 103, 151, 152, 236
Szapáry Péter 103, 152, 236
Szapolyai János 66
Széchényi Pál 43, 48
Széchényi Sándor 93
Széchényi Zsigmond 103, 151, 152, 234, 235, 268
Szelepcshényi György 245
Szent-Imrey Sámuel 59
Szirmay Tamás 27, 28, 152, 235
Szluha Ferenc 210
Szvatopluk 138, 221
Tahy Ferenc 82
Tahy Károly 27
Telekessy István 42, 136, 138, 143, 209, 220, 222, 227, 260
Tersztyánszky László 139, 141, 223
Thuróczi János 81
Thurzó Elek 100
Tonneman Vitus György 54
Török András 151, 234
Török Lajos 104
Trautson János Lipót 11, 22

- Tubero, Ludovicus 82, 91
 Ulászló, I. (Jagelló) 84, 87, 90, 94, 97, 101
 Ulászló, II. (Jagelló) 75, 81, 83, 85, 91, 99
 Ürményi József 93
 Vajay András 51
 Vanczary István 210
 Vencel, I. (Přemysl) 84
 Vencel, Szent 83, 97
 Vidlics Ferenc 39, 46, 139, 223
 Volkra Ottó János 106
 Walner Vince 128, 213, 239
 Wenner Jakab 144, 158, 215, 220, 227,
 241
 Werbőczy István 18
 Wilhelm Sebastian 129
 Wratislaw János Vencel 11, 12, 36
 Zay Ferenc 67
 Zborka Metód 41, 42
 Zichy Imre 151, 152, 234, 235
 Zichy János 152, 235
 Zichy Károly 28, 103, 152, 235
 Zichy Péter 103, 107, 126, 152, 206, 235
 Zolnay András 42, 246, 258, 260,
 265–267
 Zrínyi Péter 182
 Zwingli Ulrich 168, 253
 Zsigmond, I. (Luxemburgi) 29, 84,
 87, 89, 95

Helynévmutató

- Abaúj megye 73, 104
 Altenburg 39, 57
 Anglia 161
 Apátmarót (Opatové Moravce, SK) 245
 Aragónia 26
 Arbe (Rab, HR) 212
 Ausztria 57, 90, 91, 93, 180, 181, 182,
 185, 188, 208, 211, 215, 218, 226,
 236, 246, 253, 266, 271
 Bad Deutsch-Altenburg → Németóvár
 Bajorország 26, 27
 Bakonybél 39, 46
 Barcelona 11
 Bécs 67, 68, 84, 91, 96, 102, 109, 182,
 183, 190, 192, 196, 197, 198, 201,
 207, 208, 211, 212, 214, 220, 228,
 246, 250, 263, 266
 Bécsújhely 57
 Berlin 34
 Bihar megye 58, 62
 Borsmonostor (Klostermarienberg, A)
 42
 Brandenburg 103, 104
 Bratislava → Pozsony
 Brno → Brünn
 Brünn (Brno, CZ) 249
 Buda 65, 69, 71, 72, 86, 97, 153, 236
 Budajenő 39
 Bulgária 75, 122, 151, 202, 235
 Burgundia 26
 Celldömölk 39
 Ciprus 26
 Csalár (Čeláre, SK) 196
 Csallóköz 244, 245
 Csehország 83, 87, 93, 98, 100, 226, 250
 Csanád 164

- Csorna 40, 46
 Csallóközcsütörtök (Štvrtek na Ostrove, SK) 60
 Čakany → Pozsonyčákány
 Čeláre → Csalár
 Dalmácia 53, 75, 122, 151, 202, 234
 Dánia 168, 253
 Debrecen 61, 146, 158, 170, 172, 173, 177, 229, 241, 255, 257, 271
 Duna 70, 100, 109, 196, 198, 201, 202, 205, 206, 212, 213, 245, 247
 Eger 74, 75, 92, 129, 130, 209, 214, 220, 222, 227, 260
 Erdély 38, 220, 222, 227, 242, 244, 263
 Erla 57
 Érsekújvár (Nové Zámky, SK) 193
 Esztergom 65, 66, 72, 74, 87, 151, 234, 256
 Európa 23, 68, 81 180, 230
 Felsőelefánt (Horné Lefantovce, SK) 40
 Forchtenstein → Fraknó
 Fraknó (Forchtenstein, A) 75, 211
 Franciaország 76, 81, 235
 Frankfurt am Main 68, 78, 79, 84, 94, 97, 105, 156, 239
 Fulda 29
 Galanta → Galánta
 Galánta (Galanta, SK) 211
 Galícia 75, 122, 151, 202
 Goslar 29
 Gömör megye 7
 Göttweig 40, 57
 Győr 151, 234
 Hága 34
 Heiligenkreuz 39, 41, 57
 Heinrichau (Henryków, PL) 41, 45, 54, 55, 56, 128–129, 132, 140–142, 147, 155, 175, 207–209, 213, 214, 217, 223–225, 230, 239, 269
 Henryków → Heinrichau
 Heves megye 115, 151, 180, 195, 234, 260, 264–267
 Hildesheim 29
 Holics (Holíč, SK) 116, 160, 196, 243
 Holíč → Holics
 Horné Lefantovce → Felsőelefánt
 Horvátország 53, 73, 75, 90, 99, 122, 137, 147, 151, 202, 221, 234
 Ingolstadt 188
 Jánoshida 40
 Jasov → Jászó
 Jászó (Jasov, SK) 40
 Kassa (Košice, SK) 41, 49
 Káposztás 162, 247, 258, 266, 267
 Klosterbruck (Louka, CZ) 128, 129, 139–140, 142, 147, 155, 156, 175, 213, 214, 223–225, 230, 239, 269
 Klostermarienberg → Borsmonostor
 Konstanz 29, 57
 Košice → Kassa
 Köln 86, 103
 Kreuzlingen 57–58
 Kunország 75, 202, 235
 Lébény 49
 Leles → Lelesz
 Lelesz (Leles, SK) 223
 Lengyelország 84, 98
 Leopoldov → Lipótvár
 Lilienfeld 214
 Linz 228
 Lipcse 188
 Lipótvár (Leopoldov, SK) 182, 193
 Lodoméria 75, 122, 151, 202, 235
 London 34
 Loreto 229
 Louka → Klosterbruck
 Lübeck 27
 Magdeburg 25, 27
 Magyarhradis (Uherské Hradiště, CZ) 40
 Magyarország 7, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 25, 26, 27, 31, 32, 34, 35, 39, 40, 46, 47, 48, 49, 54, 55, 56, 57, 60, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 79,

- 82, 86, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 100, 104, 108, 109, 115–118, 121, 122, 125, 130–135, 137, 138, 140, 143, 144, 147, 148, 151, 153–157, 159, 161, 162, 163, 172, 173, 174, 176, 179–195, 196, 197, 201, 202, 206–211, 213, 214, 216–222, 224, 228, 230, 231, 233, 234, 236–242, 244, 246–249, 252–254, 257, 259, 260, 262, 264, 265, 266
- Mainz 68, 77, 103
- Marianka → Máriavölgy
- Máriapócs 183
- Mařatice 58, 115, 195
- Máriavölgy (Marianka, SK) 40
- Milánó 135
- Misérd (Nové Košarišká, SK) 60
- Mohács 260, 261
- Monte Cassino 136, 220
- Morva-folyó 115, 161, 195, 247
- Morvaország 7, 13, 30, 40, 41, 56, 58, 61, 62, 63, 116, 163, 164, 179, 180, 193, 210, 211, 248, 249, 262, 265
- Moravský Svätý Ján → Morvaszentjános
- Morvaszentjános (Moravský Svätý Ján, SK) 24
- Moson megye 151, 211, 234
- Münster 25
- Münsterberg (Ziębice, PL) 55, 207
- Nagylévárd (Veľké Leváre, SK) 196, 244
- Nagyszombat (Trnava, SK) 144, 158, 159, 160, 227, 241–243, 263
- Nagyvárad (Oradea, RO) 19, 40, 43, 44, 46, 56, 128, 140, 213, 247
- Napajedla 115, 195
- Navarra 26
- Németország 15, 25, 30, 69, 77, 84, 102, 104, 108, 148, 153, 168, 183, 231, 236, 253, 260, 262
- Németóvár (Bad Deutsch-Altenburg, A) 117
- Nitra → Nyitra
- Nové Košarišká → Misérd
- Nové Zámky → Érsekújvár
- Nógrád megye 151, 234
- Nyitra (Nitra, SK) 43, 44, 58, 86, 106, 150, 220–224, 228, 233, 234, 242
- Obrowitz (Zábrdovice, CZ) 40
- Odera → Nagyvárad
- Olmütz (Olomouc, CZ) 84, 252
- Olomouc → Olmütz
- Ónod 32, 34
- Opatové Moravce → Apátmarót
- Opava → Troppau
- Osnabrück 25
- Oszmán Birodalom 182, 183, 188, 191, 193
- Pamiers 220
- Pannonhalma 43, 45, 46, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 128, 134, 141, 147, 200, 208, 213, 219, 224, 227, 231
- Pápa 41, 214
- Pápóc 53
- Partium 237, 238
- Pécs 127, 136
- Pásztó 5, 41–42, 45, 51, 54, 58, 61, 115, 116, 147, 162, 194, 196, 231, 246, 247, 258, 259, 262, 266, 268
- Pécs 220, 222, 250
- Pernegg 40, 57
- Pest 40, 104, 146, 211, 230, 234, 244
- Pest megye 150
- Petershausen 57–58
- Pétervárad (Petrovaradin, SRB) 48
- Petronell-Carnuntum 117, 197
- Petrovaradin → Pétervárad
- Pfalz 103, 105
- Pilis(szentkereszt) 41, 45, 51, 54, 60, 61, 159, 173, 177, 242, 244, 246, 260–264, 272
- Plasy → Plafß

- Plaß (Plasy, CZ) 41
 Polešovice 243
 Portugália 26
 Pozsony (Bratislava, SK) 5, 66, 67, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 82, 92, 93, 104, 105, 115, 116, 117, 118, 120, 144, 149, 150, 155, 159, 160, 175, 177, 179, 180, 182, 194–198, 207, 208, 210, 227, 232, 233, 238, 242–246, 258, 263, 267, 270–272
 Pozsonycsákány (Čakany, SK) 60
 Prága 87, 89, 91, 165, 250
 Rab → Arbe
 Ráma 75, 122, 151, 202, 235
 Regensburg 241
 Rodostó (Tekirdağ, TR) 127
 Róma 49, 58, 68, 80, 97, 136, 148, 231, 236
 Rózsahegy (Ružomberok, SK) 33–34, 35, 37
 Rozsnyó (Rožňava, SK) 49
 Rožňava → Rozsnyó
 Ružomberok → Rózsahegy
 Salzburg 27, 29
 Sankt Pölten 57
 Santovka → Szántó
 Sárospatak 40
 Satu Mare → Szatmárnémeti
 Skalka nad Váhom → Szkalka
 Skócia 26
 Somogy megye 81, 151, 234
 Sopron 104
 Sopronhorpács 40
 Spanyolország 93, 101, 175, 237, 238, 241, 260, 262, 269
 Stájerország 180
 Stari Slankamen → Szalánkemén
 Stomfa (Stupava, SK) 116, 160, 196, 243, 244
 Strassnitz (Strážnice, CZ) 196
 Strážnice → Strassnitz
 Stupava → Stomfa
 Svájc 57
 Svédország 168, 175, 253, 270
 Štvrtok na Ostrove → Csallóközcsü-törtök
 Szalánkemén (Stari Slankamen, SRB) 129
 Szántó (Santovka, SK) 245
 Szászország 103, 105, 208, 217, 220
 Szécsény 48
 Székesfehérvár 20, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 91, 92, 93, 97, 100, 101
 Szentgotthárd 41, 57
 Szerbia 75, 122, 151, 202, 235
 Szerémség 128, 129, 213
 Szicília 26
 Szilézia 56, 135, 156, 207, 219, 239, 270
 Szkalka (Skalka nad Váhom, SK) 49
 Szlavónia 53, 75, 122, 151, 202, 208, 234
 Tekirdağ → Rodostó
 Telki 39, 41
 Teplá 7
 Tihany 39, 45
 Tisza 128, 213
 Trencsén (Trenčín, SK) 251, 257
 Trenčín → Trencsén
 Trento → Trient
 Trient (Trento, I) 25
 Trier 86, 103
 Trnava → Nagyszombat
 Troppau (Opava, CZ) 219
 Thurn (Tuřany, CZ) 252
 Turóc megye 32, 80, 151, 234
 Tuřany → Thurn
 Türje 42
 Ugento 137
 Uherské Hradiště → Magyarhradis
 Ungvár (Ужгород, UA) 41
 Ужгород → Ungvár
 Vác 44, 53, 54, 136, 144, 162, 220, 228, 246, 247, 258, 266
 Varasd (Varaždin, HR) 96

Varaždín → Varasd
Vasvár 151, 234
Velehrad 5, 7, 41, 42, 54, 55, 58, 60, 61,
115, 116, 158, 160, 179, 180, 196, 241,
243, 245, 261, 262, 264, 265
Velence 74, 101, 102
Velké Leváre → Nagylévárd
Veszprém 96, 106, 129, 159, 214, 242,
244, 260
Vesztfália 25, 26, 27, 31,
Vnorovy → Znorow
Wolfsthal 197
Zábrdovice → Obrowitz
Zágráb 43, 44, 53, 55, 82, 137, 147, 207,
221, 230
Zalaapáti 40
Zalavár 39, 40
Zemplén 150, 234
Ziębice → Münsterberg
Zimony 129
Zirc 41, 45, 46, 54, 56, 59, 128, 129, 207,
208, 213, 214, 260, 261
Znorow (Vnorovy, CZ) 58, 116, 196
Zólyom megye 73

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
<i>Forgó András:</i> AZ EGYHÁZI REND A SZATMÁRI MEGEGYEZÉS UTÁNI ORSZÁGOS POLITIKÁBAN.....	7
<i>Hende Fanni:</i> AD DIGNITATEM REGIAM SUBLEVETIS A 18. századi magyar királykoronázások történetéhez	65
FORRÁSTÁR.....	111
A SZÖVEGKÖZLÉS ALAPELVEI	113
HERMANN ENGELBERT ATYÁNAK, A FÓTISZTELENDŐ FLÓRIÁN VELEHRADI APÁT ÚR TELJHATALMÚ KÖVETÉNEK FELJEGYZÉSEI ÉS MEGFIGYELÉSEI A POZSONYBAN TARTOTT MAGYARORSZÁGI ORSZÁGGYŰLÉSRŐL, TOVÁBBÁ VI. KÁROLY ÚR 1712. ÉVI KORONÁ- ZÁSÁRÓL (<i>Szemelvények</i>) Fordította Hajdú Vera, Hende Fanni és Szádoczki Bálint Magyarázó jegyzetekkel ellátta Forgó András.....	115
ACTA ET OBSERVATA PENES DIAETAM HUNGARICAM POSONII CELEBRATAM, ITEM CORONATIONEM DOMINI CAROLI VI. IBIDEM PERACTAM ANNO 1712. PER PATREM ENGELBERTUM HERMANN PROFESSUM VELEHRADENSEM, QUA PLENIPOTENTIATUM ABLEGATUM REVERENDISSIMI DOMINI DOMINI FLORIANI ABBATIS.....	179
FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK.....	273
SZEMÉLY- ÉS HELYNÉVMUTATÓ	283

Kiadja a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár
és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára
Felelős kiadó Várszegi Asztrik és Hermann István

Készült 500 példányban
a veszprémi OOK–PRESS Nyomdában
Felelős vezető Szathmáry Attila

ISBN 978-963-7229-32-9